

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଜୟନ୍ତୀ ପ୍ରକାଶନ ମାଳା

ପଞ୍ଚମ ଓଡ଼ିଶାର କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା

ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ରଥ

ପକ୍ଷିମ ଓଡ଼ିଶାର କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା

ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ରଥ

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ
ଭୁବନେଶ୍ୱର

ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା

ଲେଖକ : ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ରଥ

ପ୍ରକାଶକ : ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ,

ସଂସ୍କୃତି ଭବନ, ଭୁବନେଶ୍ୱର-୭୫୧୦୧୪

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ : ୧୯୮୮

ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରକାଶ : ୨୦୦୮

ମୁଦ୍ରଣ : ଏଥେନା ବୁକ୍ସ, ଭୁବନେଶ୍ୱର-୨

ମୂଲ୍ୟ : ଟ.୭୦.୦୦ (ସତୁରୀ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର)

PASCHIMA ODISARA KATHITA ODIA BHASA

Written by :

Sri Gopabandhu Rath

Published by :

Odisha Sahitya Akademi,

Sanskriti Bhawan, Bhubaneswar- 751014

1st Edition : 1988

2nd Edition : 2008

Printed at : **Athena Books**, Bhubaneswar-2

Price :Rs. 70.00 (Rupees Seventy Only)

ISBN:81-7586-175-4

BVP-712
ନ ୩/୭-
୧୫୫

ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ସଂପର୍କରେ

ଆଜିର ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଶାର ବିସ୍ତୃତ ଭୂଖଣ୍ଡ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଉତ୍କଳ, କଳିଙ୍ଗ ଓ କୋଶଳ ନାମରେ ପରିଚିତ ଥିଲା । ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଉତ୍କଳ, ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ କଳିଙ୍ଗ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ କୋଶଳ ବୋଲି ଖ୍ୟାତ ଥିଲା । ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନଙ୍କର କଥାବାର୍ତ୍ତାର ମାଧ୍ୟମ ସଂବଲପୁରୀ ଭାଷା ଯାହା ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ଉପଭାଷା ଭାବରେ ସର୍ବତ୍ର ଗୃହୀତ । ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳର ସାଂସ୍କୃତିକ ବିଭବ, ସୁସମୃଦ୍ଧ ପରମ୍ପରା ଓ ଧନଧାନ୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ବାସ କରିବା ଲାଗି ଭାରତବର୍ଷର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତରରୁ ଯଥାକ୍ରମେ ମାରଘ୍ରାଡ଼ି, ପଞ୍ଜାବୀ, ଗୁଜୁରାଟୀ, ଓ ସିନ୍ଧୀ ଜାତିର ଲୋକମାନେ ବହୁଳ ଭାବରେ ଆସି ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ବସବାସ କରିବାକୁ ସେମାନଙ୍କର କଥିତ ଭାଷା ସଂବଲପୁରୀ ଭାଷାର ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର ମିଶି ଏହାକୁ କେତେକାଂଶରେ ସମୃଦ୍ଧ କରିଛି । ସେହି ସମଗ୍ର ଅଞ୍ଚଳର କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଗବେଷଣା ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ରଥଙ୍କୁ ଏକାଡେମୀ ପକ୍ଷରୁ ଏକ ବୃତ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିଲା । ଶ୍ରୀ ରଥ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ପରିଭ୍ରମଣ କରି ସେଠାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷାକୁ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାହାର ଉତ୍ପତ୍ତି ବିଷୟରେ ପୃଷ୍ଠାନୁପୃଷ୍ଠ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ଭାଷା ବ୍ୟତୀତ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରଥ ସେହି ଅଞ୍ଚଳର ହଗଡ଼ମାଳି, ଲୋକୋକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର କରି ଏକ ଗବେଷଣା ନିବନ୍ଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳର କଥିତ ଭାଷା ଉପରେ ଏକ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ନିମନ୍ତେ ସେତେବେଳେ ଏକାଡେମୀ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ବିଚାର କରିବାକୁ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଶାସ୍ତ୍ରକରେ ପୁସ୍ତକଟିକୁ ୧୯୮୮ ମସିହାରେ ଏକାଡେମୀ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହି ପୁସ୍ତକଟି ପ୍ରକାଶ ଲାଭପରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଷୟକ ଏକ ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଭାବରେ ପାଠକ ପାଠିକାମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଆଦର ଲାଭ କରିଅଛି । ଅନରୂପ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉପରେ ଏକ ପୁସ୍ତକ ଏକାଡେମୀ ପକ୍ଷରୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଉଭୟ ପୁସ୍ତକ ଗତ କିଛିଦିନ ତଳୁ ଏକାଡେମୀରେ ଶେଷ ହୋଇଯାଇଥିବାରୁ ଗବେଷକ ଓ ସୁଧା

ପାଠକମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଏହାର ପୁନର୍ମୁଦ୍ରଣ ନିମନ୍ତେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଦାବି ହୋଇଆସୁଥିଲା । ପାଠକମାନଙ୍କ ସାଗ୍ରହ ଦାବି ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଏକାଡେମୀ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଉକ୍ତ ଦୁଇ ପୁସ୍ତକଦ୍ୱୟର ପୁନର୍ମୁଦ୍ରଣ ନିମନ୍ତେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରି ସାରସ୍ୱତ ଦାୟିତ୍ୱ ନିର୍ବାହ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଅବସରରେ ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକର ରଚୟିତା ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ରଥଙ୍କୁ ଏକାଡେମୀପକ୍ଷରୁ ମୁଁ ଆନ୍ତରିକ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜ୍ଞାପନ କରୁଅଛି ।

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ପଚାଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ତ୍ତି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଜୟନ୍ତୀ ପାଳନ ଅବକାଶରେ 'ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର କଥା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା' ପୁସ୍ତକଟି ପୁନର୍ମୁଦ୍ରଣ ହୋଇ ଦ୍ୱିତୀୟବାର ପ୍ରକାଶ ହେଉଥିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦର କଥା । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଆଲୋଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ପୁସ୍ତକଟି ଗବେଷକ, ଆଲୋଚକ ଓ ପାଠକମାନଙ୍କର ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଭାବରେ ପରିଗଣିତ ହୋଇପାରିଲେ ଏକାଡେମୀର ଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ହେବ ବୋଲି ଆଶା କରୁଛି । ପୂର୍ବଭଳି ଏହି ପୁସ୍ତକଟିର ବହୁଳ ପ୍ରସାର ପାଠକୀୟ ଆଦୃତି କାମନା କରୁଅଛି ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର

ତା ୨୫. ୧୨. ୨୦୦୮

ଡକ୍ଟର ହରପ୍ରସାଦ ପରିଜା ପଟ୍ଟନାୟକ

ସଚିବ

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ

ଅଗ୍ରଲେଖ

ଓଡ଼ିଶାର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ମୁଖ୍ୟତଃ ସମଲପୁର, କଳାହାଣ୍ଡି, ବଲାଙ୍ଗିର ଓ ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଜିଲ୍ଲାକୁ ନେଇ ଗଠିତ ଏକ ବିସ୍ତୃତ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକ ମୁଖରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା, ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବା ସମଲପୁରୀ ଓଡ଼ିଆ ଉପଭାଷା ନାମରେ ପରିଚିତ । ଆଞ୍ଚଳିକ ଉପଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଯେ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ କଥିତ ଭାଷା, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସମଲପୁରୀ ଲୋକନୃତ୍ୟ ଓ ଲୋକସଂଗୀତ ଯେପରି ଆକର୍ଷଣୀୟ ଓ ଉପଭୋଗ୍ୟ, ସମଲପୁରୀ ଉପଭାଷା ସେପରି କୋମଳ ଓ ଶୁଦ୍ଧିମୟ । ଏହା ବହୁ ବର୍ଷରେ ଗଞ୍ଜିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଆଉ ଗୋଟିଏ ବର୍ଣ୍ଣାଦ୍ୟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଛଡ଼ା ଅବଶ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ ।

ଭାଷାର କଳେବର ଶ୍ରମବିବର୍ଦ୍ଧମାନ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଦେଶୀୟ ଓ ପ୍ରଦେଶିକ ଭାଷାରୁ ଶବ୍ଦ ଆହରଣ କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସମୃଦ୍ଧ ହେଉଥିଲା ବେଳେ ଏହାର ନିଜସ୍ବ ଆଞ୍ଚଳିକ ଉପଭାଷା ଦ୍ବାରା ଏହା ସମୃଦ୍ଧ ନ ହେବାର କୌଣସି ଯୁକ୍ତଯୁକ୍ତ କାରଣ ନାହିଁ । ବରଂ ଉପଭାଷାର ବହୁଳ ପ୍ରକାଶ ଓ ପ୍ରସାର ଫଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଅଧିକ ପରିପୁଷ୍ଟ ହେବ ବୋଲି ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ କୁହାଯାଇପାରେ !

ସମଲପୁରୀ ଉପଭାଷାର ଗୁରୁତ୍ବ ଉପଲବ୍ଧ କରି ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ପକ୍ଷରୁ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଏକ ଅଭିଧାନ, 'ସମଲପୁରୀ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦକୋଷ' ନାମରେ ସତ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉନ୍ନତି କଷ୍ଟ ଏହା ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ପଦକ୍ଷେପ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ବାକାର କରିବେ । ବହୁ ଉପାଦେୟ ସମଲପୁରୀ ଶବ୍ଦାବଳୀ ଆହରଣ କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶବ୍ଦ-ଭଣ୍ଡାର ଯେ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ସମୃଦ୍ଧ, ବିସ୍ତାରିତ ଓ ବିକଶିତ ହେବ, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହରେ କୁହାଯାଇପାରେ । ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନୁଧ୍ୟାନ ଓ ଗବେଷଣା ନିମିତ୍ତ ଏହି ପୁସ୍ତକର ରଚୟିତା ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ରଥଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ପକ୍ଷରୁ ବୃତ୍ତି

(Fellowship) ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିଲା । ଗବେଷଣାଲାଭ୍ୟ ତଥ୍ୟ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ କଥିତ ଭାଷାର ଶବ୍ଦାବଳୀ, ଲୋକୋକ୍ତି, ଢଗଢମାଳି, ପ୍ରବଚନମାଳା ସଂଯୋଜିତ କରି ଏହାକୁ ଏକ ଉପାଦେୟ ନିବନ୍ଧରେ ପରିଣତ କରିଥିବାରୁ ଶ୍ରୀ ରଥଙ୍କୁ ମୁଁ ସାଧୁବାଦ ଅର୍ପଣ କରୁଛି ।

ଏହି ପୁସ୍ତକର ପ୍ରକାଶନ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସହାୟକ ହେବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଅନୁସନ୍ଧିଷ୍ଟ ପାଠକମହଲରେ ଆଦୃତି ଲାଭ କରିବ ବୋଲି ମୁଁ ଆଶା ପୋଷଣ କରୁଛି ।

ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା

୩ । ୩ । ୧୯୮୮

ଶ୍ରୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ଶତପଥୀ

ସଂପାଦକ

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ

ସୂଚୀପତ୍ର

		ପୃଷ୍ଠା
ମୁଖଗାଳା		୯
ଶବ୍ଦ ସମ୍ଭାର		୪୮
ଭୌଗୋଳିକ ନାମ		୧୦୫
ଦେବଦେବୀ		୧୦୯
ସମାଜ, ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି		୧୧୧
ଲୋକ ସଂସ୍କୃତି		୧୧୩
ପରିଶିଷ୍ଟ		୧୧୭
ପ୍ରାବକଥା		୧୩୭

1977

1977

1977

1977

1977

1977

1977

1977

1977

1977

1977

1977

1977

1977

1977

1977

1977

ମୁଖଶାଳା

ଭୌଗୋଳିକ ପରିବେଶ

ସମଗ୍ର ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାୟ ସମାନ ଧରଣର-ନଦୀ, ପର୍ବତ, ଉଚ୍ଚ ଭୂମି ଏବଂ ବଣଜଙ୍ଗଲ ସର୍ବସ୍ୱ । ନଦୀ ଉପତ୍ୟକା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନ ସମୁଦ୍ରପତ୍ତନଠାରୁ ୧୫୦-୧୬୦ ମିଟର ଉଚ୍ଚରେ ଅବସ୍ଥିତ । ମହାନଦୀ, ତେଲ, ଅଙ୍ଗ, ଶୁକ୍ତେଲ, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, ହାତୀ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରାବତୀ ପ୍ରଭୃତି ନଦୀ ପାଣିରେ ଏହାର ଗାତ୍ରବେଶ ବିଧୋତ । ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ସମୁଦ୍ରଠାରୁ ନିମ୍ନତମ ଦୂରତ୍ୱ ପ୍ରାୟ ୧୭୦ କି.ମି. । ସମଗ୍ର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳଟି ୧୯. ୧/୨° - ୨୨. ୧/୨° ଅକ୍ଷାଂଶ ଓ ୮୨. ୧/୨° ଗ୍ରୀନ୍‌ଉଇଡ୍ ପୂର୍ବ ଦ୍ରାଘିମାଠାରୁ ୮୫୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ।

ଐତିହାସିକ ପୃଷ୍ଠଭୂମି

ଓଡ଼ିଶାର ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଠାରୁ କଳାହାଣ୍ଡି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳକୁ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶା ବୋଲାଯାଇଥାଏ । ଏହା ମଧ୍ୟରେ ସମଲପୁର, ବଲାଙ୍ଗିର, ବୌଦ୍ଧ-ଫୁଲବାଣୀର ବୌଦ୍ଧ ଅଞ୍ଚଳ ଏବଂ କେନ୍ଦ୍ରାପଳ ଜିଲ୍ଲାର ଆଠମଲ୍ଲିକ ଅଞ୍ଚଳ ରହିଅଛି । ସମଗ୍ର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳଟିକୁ ଫୁର୍ବତନ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳ ବୋଲି ଚିହ୍ନଟ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ବିସ୍ତୃତ ଭୂଖଣ୍ଡର ଏକପାର୍ଶ୍ୱରେ ବିହାର ଏବଂ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ତଥା ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଓଡ଼ିଶାର କେନ୍ଦ୍ରରେ କୋରାପୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ ବିରାଟ ଅଞ୍ଚଳ ଅବସ୍ଥିତ । ବିହାରର ଶତେଇକଳା ଓ ଖରସୁଆଁ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ରାୟଗଡ଼, ସାରଙ୍ଗଗଡ଼, ଫୁଲଝର ଆଦି ଓଡ଼ିଶାର ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳ ସହିତ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଯୋଗାଯୋଗ ଭୌଗୋଳିକ, ଐତିହାସିକ ଏବଂ ସାମାଜିକ ଦିଗରୁ ବିଶେଷ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିଭିନ୍ନ ତତ୍ତ୍ୱସିଲଭୁକ୍ତ ଜାତି ଏବଂ ସଂପ୍ରଦାୟର ଭାଷା, ସାମାଜିକବର୍ଗ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା ଏବଂ ସାମାଜିକବର୍ଗ ବିହାରୀ ହିନ୍ଦୀ ଏବଂ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଛତିଶଗଡ଼ୀ ଭାଷା, ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ମରାଠୀ ଏବଂ ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶର ତେଲଗୁଭାଷାରୁ ରସ ସଂଗ୍ରହକରି ଏହି ଅଞ୍ଚଳର କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର କଳେବର ବିମଣ୍ଡିତ । ଲୋକମୁଖରେ ଏହା ସମଲପୁରୀ ଭାଷା ଭାବରେ ସୁପରିଚିତ ।

ଓଡ଼ିଶାର ପଶ୍ଚିମଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ବାହାକରୂପେ ସମଲପୁରା ଗୀତ ଏବଂ ସମଲପୁରା ଗୀତି ସାତ ସମୁଦ୍ର ତେର ନଈ ତେଇଁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଓସିଂଟନ ଏବଂ ମହୋରୁ କିନ୍ଦର ଆସିଲାଣି । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ମିଶ୍ର ସମଲପୁରା ଭାଷା ସଂପର୍କରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି -

ସମଲପୁର, କଳାହାଣ୍ଡି, ବଲାଙ୍ଗୀର ଓ ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଆଦି ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଜନସାଧାରଣଙ୍କ କଥିତ ଭାଷାରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ତାହା ସାହିତ୍ୟିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ନୁହେଁ । ଉକ୍ତ କଥିତ ଭାଷା ଉପରେ ଛତିଶଗଡ଼ା, ହିନ୍ଦୀ, ମରାଠୀ ଓ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ରହିଛି । ଓଡ଼ିଶାର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ବିଭାଷା ମୁଖ୍ୟତଃ ସମଲପୁରା ନାମରେ କଥିତ ହୁଏ । ସମଲପୁରା ବିଭାଷାରେ ବହୁ ଲୋକୋକ୍ତି, ଲୋକଗୀତ ରହିଛି ଏବଂ ଆଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ତାହା ବ୍ରଜ, ଅବଧୀ ତଥା ଡିଙ୍ଗଲ ପ୍ରଭୃତି ହିନ୍ଦୀର ବିଭାଷାଠାରୁ ଅଧିକ ଉନ୍ନତ ବିଭାଷା । ଏବେ ଅନୁସନ୍ଧାନରୁ ଜଣାଯାଏ, ସମଲପୁରା ବିଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ଉନ୍ନତ ସାହିତ୍ୟିକ ବିଭବ ପୁରିରହିଛି ।” (୧)

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିର କିଛିଟା ନିଜସ୍ବ ରହିଛି । ପୃଥିବୀର ଅସଂଖ୍ୟ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଅକଳନ ବିଭବ ମଧ୍ୟରେ ସମଲପୁରା ଉପଭାଷାର ସ୍ଥାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଅଗଣିତ ଯୁବକ ଯୁବତୀଙ୍କ ଉପରେ ଦାୟିତ୍ବ ନ୍ୟସ୍ତ କରାହୋଇଅଛି । ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ସାଧନ ପାଇଁ ଶତ ସହସ୍ର ଜୀବନର ଅସୁମାରୀ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ସଦୁପଯୋଗ ହୋଇଆସିଛି, ତେଣୁ ତାହାରି ପରିପ୍ରଚାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସଂଘବଦ୍ଧ ଉଦ୍ୟମର ଯଥେଷ୍ଟ ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ।

ମାଲକାନଗିରି ଅଞ୍ଚଳରେ ସେଠାକାର ସ୍ଥାନୀୟ ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ‘ଦାର’ ଶବ୍ଦ ‘କାଠ’ ଅର୍ଥରେ ସାଧାରଣ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ‘ଦାରୁ’ ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟ ନିକଟରେ ଯେତିକି ପରିମାଣରେ ରଖା, ‘Jungle’ ଶବ୍ଦ ପାଇଁ English ଭାଷା ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେତିକି ଭାବରେ ଭାରତ ପାଖରେ କୃତଜ୍ଞ ।

ଲୋକଗୀତ ବ୍ୟତୀତ ସମଲପୁରା ଉପଭାଷାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା ପରି ଅସଂଖ୍ୟ ଜଗଦମାଳି, ପ୍ରବଚନ, ପ୍ରହେଳିକା ଇତ୍ୟାଦି ଲୁଚିରହିଛି । ସେଗୁଡ଼ିକର ସଂକଳନ ଏକାନ୍ତ ଜରୁରୀ ହୋଇପଡ଼ିଛି, ହେଲାକଲେ ଦିନନୋଦିନେ ସେଥିପାଇଁ ଆମକୁ ପଶ୍ଚାତାପ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

‘ବହିରେ କେତେ କଥା ଅଛି’ । କେତେ ଲୋକ ବହି ଲେଖିଛନ୍ତି । କେତେ ଖଣ୍ଡ ବହି ବି ଲେଖା ଯାଇଛି । ଅନେକ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ବହି ଲେଖିନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ

(୧) ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି, ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ, ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ, ପୃ - ୧୯

ସମସ୍ତେ ରାତିଦିନ କଥା କହୁଛନ୍ତି । ଏଇଥିରେ ଆମ ଭାଷା ରହିଛି । କେତେ ବଢ଼ିଆ ମଥାରୁ ଭଲକଥା ବାହାରୁଛି । ଯାନିଯାତରା, ନାଟତାମସା ଓ ହସଖେଳରେ କେତେ କଥା କୁହାଯାଉଛି । ହାଟରେ, ବାଟରେ, ମଠରେ, ଚୁଠରେ ଓ ଖଟରେ କଥା ଛୁଟି ଚାଲିଛି । ହେଁସତଳେ, ବେଶାମୂଳେ ଗାଈଜଗାରେ ଓ ଖିଆପିଆରେ ଆମର ଅସୁମାରି କଥା ରହିଛି । ସବୁ କଥାରେତ ବହି ଲେଖାଯାଇ ନାହିଁ, ସମସ୍ତେତ ବହି ଲେଖୁ ନାହାନ୍ତି । କେତେ ବଣାମାଲୁ ବଣରେ ଝଡ଼ି ପଡ଼ୁଛି ।

ଏସବୁ କଥା କହିବା ଛୋଟ ତୁଣ୍ଡରେ ବଡ଼ ହୋଇଯିବ । ଆମେ ବି ପତର ଗୋଟାଇ ଆସି ତୋଟା ମୂଲ କରିବା କାହିଁକି ? କିନ୍ତୁ ଲୋକ ମୁହଁରେ ଭାଷା ଓ ଭାବ ରହିଛି । ଏହାର କଳନା କରିହେବ ନାହିଁ ।^(୭)

ଏହି ଓଡ଼ିଶାର ବିସ୍ତୃତ ଅଞ୍ଚଳ ଦିନେ ଉତ୍କଳ, କଳିଙ୍ଗ ଓ କୋଶଳ ନାମରେ ଭାରତ ବିଖ୍ୟାତ ଥିଲା । ଉତ୍କଳର ଲୋକେ କଳାରେ ଉତ୍କର୍ଷ ଲାଭ କରିଥିଲେ । କଳିଙ୍ଗର ବୀର ସୈନିକ ଚଣ୍ଡାଣୋକର ଆଖି ଫିଟାଇ ଦେଇଥିଲା । କୋଶଳର ହୃଦୟକାର ନାବକୁ ଏବେ ବି ସମଲପୁର, ସୋନପୁର ଏବଂ ବଉଦ ଅଞ୍ଚଳରେ ‘କୁଶୁଲା’ ବୋଲାଯାଇଥାଏ । କୋଶଳା ଶାଗ ଆଜି ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ବେଶ୍ ପରିଚିତ ।

ହୁଏନ୍‌ସାଂ ତାଙ୍କ ଭ୍ରମଣ -ବୃତ୍ତାନ୍ତରେ ଉଡ୍ରଦେଶ, କଣୋୟାଦ ରାଜ୍ୟ (ଗଞ୍ଜାମ), କଳିଙ୍ଗଦେଶ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ କୋଶଳ କଥା ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ସମଲପୁରୀ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ‘ଉଡିଆ’ ବୋଲି ଏକ ଜାତିର ଲୋକ ବାସ କରୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଖଣ୍ଡାଏତ୍ । “But the pure descendants of the odras are still living in the natural Orissa by the name of odde, odiyā and oda-chasa.”^(୮) ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ପଶ୍ଚିମ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଯେଉଁମାନେ ଉତ୍କଳ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଆସିଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଉତ୍କଳୀ ବୋଲି କୁହାଯାଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆରଣ୍ୟକ ବୋଲି ନାମିତ କରାଯାଇଥାଏ । ‘ଉତ୍କଳୀ’ ଓ ‘ଆରଣ୍ୟକ’ ଭେଦରେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ‘ଉଡିଆ’ ଏବଂ ‘ଝାଡୁଆ’ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ରହିଛି । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ଏଇ ଦୁଇ ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରେ ବୈବାହିକ ସଂପର୍କ ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ସେହିପରି ବାରଣ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ସାଧାରଣତଃ ପତି, ପତ୍ନୀ, ବଡ଼ପତ୍ନୀ, ଯୋଷୀ, ପୂଜାରୀ, ବେହେରା, ପାତ୍ରୀ, ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ପୁରୋହିତ, ଚାନ୍ଦ, ମୁଣ୍ଡ ଏବଂ ଖମାରୀ ଇତ୍ୟାଦି ସଂଜ୍ଞାଧାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣବର୍ଗ ‘ଆରଣ୍ୟକ’ ଗୋଷ୍ଠୀର ଏବଂ ମିଶ୍ର, ହୋତା, ଦାନୀ, ମହାପାତ୍ର, ରଥ,

(୭) ‘ଆମ ଭାଷା ବିଭବ’ -ମୁଖବନ୍ଧ - ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ନାଥ ।

(୮) The odras and their predominancy- S.N.Rajguru-The prachi-vol.1, Part-iii; 1931

ଉଦ୍‌ଗାତା, ଗୁରୁ, ରାୟଗୁରୁ, ଦାଶ, ଶତପଥୀ, ତ୍ରିପାଠୀ ତଥା ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଆଦି ସଂଜ୍ଞାଧାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣବର୍ଗ
'ଉଚ୍ଛଳା' ଗୋଷ୍ଠୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣୋତ୍ତର ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିର ଦାୟାଦମାନଙ୍କର କୋଶଳକୁ ଆଗମନ
କରିବା ସମ୍ଭବରେ ସପ୍ତେଶ୍ୱର ଦାଶଙ୍କ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଉଦ୍ଧୃତି ଦେଖି ପ୍ରଶିଧାନଯୋଗ୍ୟ -

“ଏହି ସର୍ବବାଦାସମ୍ମତ ଯେ, ଉଚ୍ଛଳକୁ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତି ଆନୀତ ହୋଇ
ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ 'ପଞ୍ଚ ଉଚ୍ଛଳ' ବୋଲି ଅଭିହିତ । ଶ୍ରୀଷ୍ଟାୟ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଉଚ୍ଛଳେଶ୍ୱର
ଯଯାତି କେଶରୀ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରୁ ଦଶସହସ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଅଣାଇ ଯାଜପୁରରେ ମହାଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ ।
ସମ୍ଭଲପୁରସ୍ଥ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ଓ ଉପଜାତି ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତରୁ ପ୍ରାପ୍ତମତଃ ଉଚ୍ଛଳକୁ
ଆସି ସେଠାରୁ କୋଶଳ ତଥା ଗନ୍ଧବନ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଆସିଥିବା କଥା ସେମାନଙ୍କର 'ବଂଶାବଳୀ'ରୁ
ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ।

X

X

X

ଏହା ଅଭ୍ରାତ ସତ ଯେ, ସମ୍ଭଲପୁରର ଝାଡୁଆ ଓ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ
କନ୍ୟକୁବ୍ଜ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ପୂର୍ବଜଗଣ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଉଚ୍ଛଳରୁ ଆସିଥିଲେ, ସେମାନେ
ପରବର୍ତ୍ତୀ ଉଚ୍ଛଳାଗତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା 'ଝାଡୁଆ' ଆଖ୍ୟାରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।”^(୪)

କରଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହିଭଳି ଦୁଇଟି ଗୋଷ୍ଠୀର ପରିଚୟ ମିଳେ ।
“ସମ୍ଭଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କରଣ, ତେଲି, ମାଳୀ, ଭଣ୍ଡାରି, ଏପରିକି ଗନ୍ଧାମାନଙ୍କ ଭିତରେ
ମଧ୍ୟ ଝାଡୁଆ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଦୁଇ ଜାତିର ଲୋକ ଦେଖାଯାନ୍ତି ।”^(୫)

ଉଚ୍ଛଳୀ ଏବଂ ଆରଣ୍ୟକ ଭେଦରେ ମହାତ୍ରିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ସଂଜ୍ଞାଧାରୀ
ଗୋଷ୍ଠୀର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ଏହି ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ଅନେକ ଦିନରୁ ବସବାସ କରି ରହି ଆସିଛନ୍ତି
- କୁଅଁର, ଦାସ, ପଟ୍ଟନାୟକ, ମହାନ୍ତି, ପୃଷ୍ଠେଠ, ସାହାଣୀ, ବହିବାର ଏବଂ ବକ୍ସି ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏଇ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳର ଚାଲିଚଳନ, ରୀତିନୀତିର ଯେପରି ଏକ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରହିଛି, ଏହାର
ଭାଷା, ଲୋକକଥା, ଲୋକନୃତ୍ୟ, ଲୋକଗୀତ, ପର୍ବପର୍ବାଣି ଏବଂ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଇତ୍ୟାଦିରେ ମଧ୍ୟ
ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ସଂସ୍କୃତିର ସାକ୍ଷର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଏଇ ସଦର୍ଭରେ ସମ୍ଭଲପୁରୀ ଭାଷା-ବିଭବରୂପା ଅଗାଧ ସାଗରବନ୍ଧୁ କେତେଗୋଟି
ଉପଲକ୍ଷଣର ସନ୍ଦାନ କରାଯାଇଛି ମାତ୍ର ।

(୪) ଅଡୁଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ - ନବଯୁଗ, ୧ମ ଭାଗ, ୯ମ ସଂଖ୍ୟା

(୫) ଝାଡୁଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ - ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର, ନବଯୁଗ, ୧ମ ଭାଗ, ୬ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା

ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଗମନ ପୂର୍ବରୁ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଶାର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ହୋ, ଖରିଆ, କୋରା, ମୁଣ୍ଡାରୀ, ଗୋଣ୍ଡି, କନ୍ଧ, ଓରାମ, ବିନଝାଲ ପ୍ରଭୃତି ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଜାତିର ଲୋକେ ବସବାସ କରୁଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ତମ୍ବ, ଘାସି ପ୍ରଭୃତି ହରିଜନ ସଂପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ ଜାତିର ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅଞ୍ଚଳ ଆଦିମ ବାସିନ୍ଦା । ହରିଜନ ଏବଂ ଗିରିଜନ ବ୍ୟତୀରେକେ କୁମ୍ଭାର, କୁଲ୍‌ତା, ତେଲି, ମାଲୀ, ତୁମାଲ ଶହରା, ଖଦାଲ ସୁଦ୍ଧି ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନୁନ୍ନତ ଜାତିର ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରାଚୀନ ଅଧିବାସୀ । ତମ୍ବାର, ଭୁଲିଆ ଓ ଅଘରିଆ ସଂପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ହୁଏତ ପରେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଛନ୍ତି ।^(୭) ସେମାନଙ୍କ ମାତୃଭାଷା ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଏକଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଜଣାପଡେ । କଳାହାଣ୍ଡିର ନୂଆପଡା ସବ୍‌ଡିଭିଜନ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅନେକ ଗ୍ରାମର ଅଧିବାସୀଙ୍କର ମାତୃଭାଷା ‘ଲରୀଆ’ । ଫୁଲବାଣୀର କନ୍ଧମାଲ ଓ ଚିଟିଲାଗଡ ସବ୍‌ଡିଭିଜନର ‘କନ୍ଧାନ ଇଲାକା’ ତଥା କଳାହାଣ୍ଡିର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆବହମାନ କାଳରୁ କନ୍ଧଜାତିର ଲୋକବସତି ରହି ଆସିଛି । ଏ ସଂପର୍କରେ ବଲାଙ୍ଗୀର ଅଞ୍ଚଳରେ କରା ହୋଇଥିବା ମାଲଗୁଜାରୀ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ରିପୋର୍ଟର କିୟଦଂଶ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ଅବାନ୍ତର ହେବ ନାହିଁ ।

“After the overthrow of the Gangabansi Kings by the Chedi Kings of Ratanpur, when the Chauban prince Ramai Deo became Maharaja of Patna State, Bir Singh Kuar was the chief of Budka - Kandhas, forefathers of the present Zamindar of Bangomunda. He rendered signal service to Maharaja Ramai Deo in Subjugating the unruly rival Khandhas, Gonds, Binjhals and other oboriginal tribes and in consolidating the frontiers of Patna State. As a reward for his services Maharaja Ramani Deo appointed Bir-Singh-Kuar to the administration of the Kandhan tract with headquarters at Kanabira.”^(୭)

ସମ୍ବଲପୁରୀ ଉପଭାଷାରେ ‘ଭେଟିଆ’ ବୋଲି ଏକ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଚଳନ ରହିଛି । ଉଦାହରଣ - “ମୁଇଁ ତୋର ଭେଟିଆ ନୁହେଁସେ” (I am not your free-labourer) ଏହି

(୭) ଅଘରିଆମାନେ ଆଗ୍ରା ଅଞ୍ଚଳରୁ ଏବଂ ଗଉଡ଼ମାନେ ଉତ୍ତର ଭାରତରୁ ଆସିଥାଇ ପାରନ୍ତି । ଗଉଡ଼ ଭିତରେ ମଗଧା, ନନ୍ଦ, ଝରିଆ ଆଦି ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ ରହିଛି ।

(୭) Final Report on the Land Revenue Settlement of the Patna State - 1937, page -24.

ଶବ୍ଦରୁ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଭେଟି ପ୍ରଥା ବା 'ବେଠି'ର ପ୍ରଚଳନ ସଂପର୍କରେ ସୂଚନା ମିଳେ । ସେହିପରି ସ୍ବାମୀନାଥ ଗାଳିରେ ବ୍ୟବହୃତ 'ମେରିଆ' ଶବ୍ଦ କନ୍ଧମାନଙ୍କ ହଳଦୀ କିଆରୀରେ ନରବଳୀ ଦେବା ପ୍ରଥାର ଜୀବନ୍ତ ସ୍ମାରକାରୂପେ ବିବ୍ୟାପୀନ । ଏହିଠାରେ Dr. Fallonଙ୍କ ମନ୍ତବ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ବିଶେଷ ଭଲ ହେବ -

“The Dictrionary of a language should include vulgarisms so called, - the rustic language, and should include the vocabulary of women and of the pariah. It should include examples from familiar colloquialisms which float on the lips of men and women, but have not yet found place in any writing”^(୮)

*ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଗାଳିର ନମୁନା

୧. ଗାତଶୁଆ - ତୁ ଶୀଘ୍ର ଗାତରେ ଶୋଇପଡ଼ କିମ୍ବା ଗାତରେ ଶୋଇବା ଯୋଗ୍ୟ । (ମରିବା ଅର୍ଥରେ)

ମେରିଆ - କନ୍ଧମାନେ ଯାହାକୁ ହଳଦୀ କିଆରିରେ ବଳି ଦେବାପାଇଁ ନିଅନ୍ତି ।

ଗାତର ଗଞ୍ଜା - ଗାତରେ ଶୋଇଥିବା ଗଞ୍ଜା (Cock) (ମରିବା ଅର୍ଥରେ)

ରୁପୁର୍ଗିଆ - ଶୀଘ୍ର ମରିବା ଅର୍ଥରେ - (Die instantly)

ରାଁତା - ମୃତଦାର (Widower) (ଅର୍ଥ-Be a widower)

ଗଜା ବଂସୀଆ - ତୁ ଗଜା ବୟସରେ ମରିଯା (You die young)

ବାଗ୍ ଧରା - (ତତେ ବାଘ ନେଉ)

ମରକଶିଆ - (ତତେ ମଡକ ଖାଉ) (Be swallowed by pestilence)

ରଇଶିଆ / ରବିଶିଆ - ଏହା ମରକଶିଆ ଧରଣ ଗାଳି ।

ବରୁଗୁଆ - ତତେ ବଡରୋଗ ବା କୁଷରୋଗ ହେଉ ।

(୮) Dr. Fallon in the introduction to his Hindustain-English Dictionary.

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା କୋଷ - ୧ମ ଖଣ୍ଡ -Introduction- vi

* ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ଅଶ୍ଳୀଳ ଗାଳିସବୁକୁ ଏହି ତାଲିକାରୁ ବାଦ୍ ଦିଆଯାଇଛି ।

ହାରାମଜାବା - (ହିନ୍ଦୀରୁ ଆନାତ) ହାରାମା, ନିମକ୍ ହାରାମ୍ ବା ନିମଖରାମ ପରି ଏକ ଗାଳି ।

ଉପରୋକ୍ତ ଗାଳିସବୁ କେବଳ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାହେଉଥିବା ଗାଳିର ନମୁନା ନିମ୍ନରେ ପରିବେଷଣ କରାଗଲା ।

ଗାଁଡ଼ୀ (Be a widow) - (ରାଷ୍ଟ୍ରୀ)

ଆଁବୁକୁରା (Be issueless) (ଆଶୁକୁଡ଼ୀ)

ମରକଖାଇ - (Let thee be swallowed by pestilence)

ରପଟ୍‌ଖାଇ - (ଶୀଘ୍ର ମରିବା ଅର୍ଥରେ) (Die instantly)

ରଇଖାଇ ବା ରବିଆ ଖାଇ

ହାରମ ଜାବା ।

ଦାରା, ବିଚାଙ୍ଗା, ଲଫାଙ୍ଗା (ବେଶ୍ୟା, ବିପଚୀ ଓ ଦୁଷ୍ଟରିତ୍ରା ଅର୍ଥରେ)

ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ 'ଖର୍ବରା' ବୋଲି ଏକ ଜାତିର ଲୋକ ବାସ କରନ୍ତି । ସେମାନେ କଂସା, ପିତ୍ତଳ ବାସନକୁସନ ତୟାର କରି ଘୋଡ଼ା କିମ୍ବା ଗଧ ପିଠିରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବୋଝାଇକରି ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି ହାଟପାଳି ଦିନ ପ୍ରୋକ୍ତ ଜିନିଷ ସବୁର ବିକ୍ରୟ କରନ୍ତି । ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ 'ବେଡ଼ରା' ବା 'ବଜାବା' ବୋଲି ଅନ୍ୟ ଏକ ଜାତି ରହିଛି । ସେମାନଙ୍କର ଭାଷା ଓଡ଼ିଆ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତା'ର ଏକ ନିଜସ୍ବ ରହିଛି । ସେମାନଙ୍କର ହୁଏତ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବେତ କାମ କରି ଜାବିକା ଅର୍ଜନ କରୁଥିବା ହେତୁ ସେମାନଙ୍କୁ 'ବେଡ଼ରା' କୁହାଯାଇଛି, କିନ୍ତୁ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ସେମାନେ ବାଉଁଶରେ କୁଲା, କୁଲେଇ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ସରଞ୍ଜାମ ତିଆରି କରିବାରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ଉଚ୍ଚାରଣଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ସତ୍ତ୍ବେ ସେମାନେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ କହୁଥିବା ହେତୁ ସେମାନେ ଯେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳକୁ ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କରୁ ନିକଟ ଅତୀତରେ ଆସିଛନ୍ତି ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହରେ କୁହାଯାଇପାରେ । ବେଡ଼ରାମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ସଂସ୍କୃତିର ବାହକ ହିସାବରେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ବେଶ୍ ପରିଚିତ । ଅପେକ୍ଷାକୃତ ନିସ୍ବ ଏବଂ ସମାଜର ତଳସ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ହସ୍ତକର୍ମ (Handicraft) ଏବଂ ଯନ୍ତ୍ରସଙ୍ଗୀତ (Instrumental Music) ମାଧ୍ୟମରେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଜନମନ ହରଣ କରିବାରେ ବେଶ୍ କ୍ଷମ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି । ମାରୁଡ଼୍ଡାତୀ, ପଞ୍ଜାବୀ, ଗୁଜରାଟୀ, ଅଘରିଆ, ଭୁଲିଆ, ସିନ୍ଧି ଆଦି ଜାତିର ଆବିର୍ଭାବ ଫଳରେ ସମ୍ବଲପୁରୀ ଭାଷାର ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାରକୁ ନୂଆ ନୂଆ ଶବ୍ଦ ଅଧାରିତ ଭାବରେ ମିଳିଯାଉଛି । ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସିଥିବା ଜାତିମାନେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ କିପରି ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ସ୍ତ୍ରୀୟାଭାବରେ ବସବାସ କରି ରହିଗଲେ ତା'ର ବିବରଣୀ

ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଉକ୍ତିରୁ ଜଣାପଡେ -

"The Bramhins, though not in a majority, form the most influential caste. They hold several entire villages as muafi & also plot muafi lands in several villages. Some of them also carry on money-lending business. The kultas are the chief agricultural class of the state. In the sadar Sub-Division of Bolangir, the Agharias are the most influential class. They are good agriculturists and at the same time they carry on money-lending & paddy- lending business. This class is steadily prospering. In Patnagarh Sub-Division the Bhulias are the most influential class. They generally follow their traditional profession of weaving, out of which they make a good profit.

Some of them are good argiculturists and also carry on money lending business. Their condition on the whole is good. In Titlagarh Sub-Division the Kumbhars and Sundhis are growing in importance. The Sundhis derive great profit from the monopoly of liquor shops and distilleries. Marwaris have also settled in this state at several centres of business such as Balangir, Patnagarh, Titlagarh, Kantabanji, Tusta, Bangomunda and loisingha. They carry on business in various commodities".^(୯)

ଏହିପରି ଆର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ତଥା ଦ୍ରାବିଡ ଜାତିର ବିଭିନ୍ନ ସଂସ୍କୃତିର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ଏହି ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳର ସାଂସ୍କୃତିକ ଜାଗରଣ ଦେଖାଦେଇଛି । ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳର ସାଂସ୍କୃତିକ ଚେତନାର ସାତତ୍ତ୍ୱ ରକ୍ଷାକରା ହିସାବରେ ସମଲପୁରୀ ଭାଷାର ପ୍ରାଣପ୍ରାପ୍ତତ୍ୱ ଯେକୌଣସି ଜାତି ପକ୍ଷରେ ଗୌରବର ବିଷୟ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ସମଲପୁରୀର 'ପହୁଡିବା', 'ସଚେଇବା', 'ଉଲଟିଦେବା', 'ବୁଡ଼ି ଯିବା', 'କିନ୍ଦିବା' ପ୍ରଭୃତି କ୍ରିୟାପଦ, 'ଲେବା', 'ଖୁରା', 'ଛାନି', 'ଚିପି', 'ଭେଟିଆ' ଆଦି ବିଶେଷଣ ପଦ ଅନ୍ୟତ୍ର ପାଇବା ଦୁରୁହ ।

(୯) Final Report on the Land Revenue Settlement of the Patna State, 1937.

ପହଞ୍ଚିବା (accustomed to) - 'ହେ ଆଜି ଖଣ୍ଡେ କାଠ ଦେଟିନେଲା, କାଲି ଆଗୁଖଣ୍ଡେ ନେବା, ପରିଦିନ ଫେନିଖଣ୍ଡେ, ଏତି ସବୁଦିନ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ କାଠ ତୁରେଇ ତୁରେଇ କରି ହେ ପହଞ୍ଚିଯିବା ।'

ସଚେଇବା (ଚାଟୁକଥା କହି ବଣ କରିବା) - 'ମୁଇଁ ତାହାକେ ସଚେଇ କରି ଆନଲାବେଲକେ ଇଏ ସବୁ ଗୁପା ଚାନ୍ଦଲା କରିଦେଲା ପରେ ।' - ମୁଁ ତାକୁ ଚାଟୁ କଥା କହି ବଣ କରି ଆଣିବା ସମୟରେ ଇଏ ସବୁ ଗଣ୍ଡଗୋଳିଆ କରିଦେଲା ।

କାରକଟିଆ - (ଦୁଷ୍ଟ) - 'ତୁଇ ବଡ଼ା ମାରକଟିଆଟେ ବୋ' । - ତୁ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟ ଟୋକା ।

ଓଡ଼ିଆର 'ଗେଣ୍ଡା' ପାଇଁ ସମ୍ବଲପୁରୀର 'ଘୁଲି' ଏକ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରତିଶବ୍ଦ । ସେହିପରି 'ଅସରପା' ପାଇଁ 'ଝୁଲ୍ଲା', କଙ୍କି ପାଇଁ 'ପାଟପନିଆଁ', ବୁଡ଼ିଆଣୀ ପାଇଁ 'ମକରା', 'ବିଲୁଆ' ପାଇଁ 'କୁଲ ହିଆ', 'ବିଲାତିବାଇଗଣ' ପାଇଁ 'ପାତଲଘଟା', 'ବିଛୁଆତି' ପାଇଁ 'ବାଏଖୁଜେନ୍', 'ମେଷା' ପାଇଁ 'ଗରୁରା', ବାଛୁରୀ ପାଇଁ 'ବାମୁର', 'ଆଲୁଅ' ପାଇଁ 'ଉକିଆ', ଜିଆ ପାଇଁ କେତୁଆ, କୃମି ତ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ, ତା' ପାଇଁ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସମ୍ବଲପୁରୀରେ 'କିରମି' ରହିଛି । ଓଡ଼ିଆର 'ଗୋଟେଇବା' ସମ୍ବଲପୁରୀରେ 'ଦେଟିବା' ଓ ବାଡ଼ି କରିବାକୁ ସମ୍ବଲପୁରୀରେ 'ଉକଲେଇ ଦେବା' ବୋଲି କହନ୍ତି । ଏହିପରି ଭାବରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ସମ୍ବଲପୁରୀରେ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦ ତଥା ଭାଷାଗତ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ରହିଛି ।^(୧୦) ସମ୍ବଲପୁରୀ ଭାଷା ଗବେଷଣା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇନାହିଁ ।

ସମ୍ବଲପୁରୀ ଉପଭାଷାର 'ଗାଁଡା' ଏବଂ 'ଛାରୁରା' ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦ ରହିଛି ।-ପ୍ରଥମଟି ବିଧବା ଅର୍ଥରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି ଛାତ୍ରପତ୍ର ଦିଆଯାଇଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହି ସଂପର୍କରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ 'ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ପରିଚୟ' ପୁସ୍ତକର ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଅଂଶଟି ବେଶ୍ ପ୍ରଶିଧାନଯୋଗ୍ୟ 'ଭାରତୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ଆରବୀ, ପାରସୀ, ତୁର୍କୀ ଓ ଇଂରେଜୀ ପ୍ରଭୃତି ଭାଷାମାନଙ୍କର ଅସ୍ଥିତ ଇତିହାସ ବିଦେଶୀ ଶାସନର ପରିଚୟ ଦିଏ । ମରହଟ୍ଟା, ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଭୃତି ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚଳିତ 'ବ୍ରଜ' ଶବ୍ଦ ଦେଶସାରା ପ୍ରଚାରିତ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ପରିଚାୟକ । ସେହିପରି 'ବିଧବା' ଶବ୍ଦ ଆର୍ଯ୍ୟ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଯେଉଁ ନାରୀର ସାମା ମୃତ ସେ 'ବିଧବା' ନାମରେ ଅଭିହିତା ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ପୁରୁଷର ସ୍ତ୍ରୀ ମୃତା, ସେ ପୁରୁଷର 'ବିଧବା'ର ନାମରେ ଅନୁରୂପ ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ଅଭିବିତ କରାଯାଇନାହିଁ, କାରଣ ଆର୍ଯ୍ୟ

(୧୦) ମଣିଷର ଭାଷା - ଅଧ୍ୟାପକ ଗୋଲକ ବିହାରୀ ଧଳ ।

ସମାଜରେ ପତ୍ନୀର ମୃତ୍ୟୁପରେ ସାମାଜିକ ଏକାଧିକାରୀର ପରିଗ୍ରହ କରିବାର ଅଧିକାର ଦିଆଯାଇଛି । ମାତ୍ର ସାମାଜିକ ମୃତ୍ୟୁପରେ ପତ୍ନୀର ସେଭଳି ଅଧିକାର ନାହିଁ ।^(୧୧୧)

ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର 'widow-widower' ପରି ସମ୍ବଳପୁରା ଗାଁ ଗାଁର ପ୍ରଚଳନ ଅଛି । ଓଡ଼ିଆରେ ଦାସୀଶବ୍ଦର ପ୍ରଚଳନ ସଂପର୍କରେ ପ୍ରୋକ୍ତ ପୁସ୍ତକରେ ଅଧ୍ୟାପକ ମିଶ୍ର ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପ୍ରକାରରେ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ।

‘ସା ବାଚକ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ଆ’କାରନ୍ତ, ସ୍ଥାଳିଙ୍ଗରେ ସଂସ୍କୃତରେ ‘ଦାର’ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ‘ସ୍ତ୍ରୀ’ । ଏ କାଳରେ ବହୁବଚନରେ ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ ‘ଦାର’ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ‘ସ୍ତ୍ରୀ’ । ତେଣୁ ଏହା କିପରି ‘ଅ’ କାରନ୍ତ ହୋଇପାରେ ? ସୁତରାଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସା ବାଚକ ‘ଅ’କାରନ୍ତ ତୁଳନାରେ ‘ଦାର’ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ‘ଆ’ କାରନ୍ତ ହୋଇ ‘ଦାରା’ ଶବ୍ଦ ହେଲା ।

ସମ୍ବଳପୁରାରେ ବେଶ୍ୟା ବା ବିଚଶା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ‘ଦାରା’, ‘ବିଚାଙ୍ଗା’ ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ଡ. ମାନସିଂହ ତାଙ୍କର *Histoty of Oriya Literature*ରେ ‘ଦାରା’ ଶବ୍ଦକୁ କିପରି ଏମ୍.ଏମ୍. ହର ପ୍ରସାଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ମହୋଦୟ ‘ଝିଅ’ ଅର୍ଥରେ ନେଇ ବିଭ୍ରାଟ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ତାର ଖଣ୍ଡନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଲେଖିଛନ୍ତି -

"In the Sabdasuchi at the back of M.M. H.P. Shastri's edition of these songs and psalms, the word "dari" means daughter. That makes the meaning horrid.

But the whole poem gets back its true, natural, romantic colour if we understand the key word, 'Dari'. This is a pure Oriya word, current coin even now, and means a hetaeara or a courtesan the entier of menfolk."^(୧୧୨)

ସମ୍ବଳପୁରାରେ ‘ବୁଡ଼ିଯିବା’ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ହେଲା ‘escape’ । ‘ମୋର ଠାକୁ ତୁକୁ ବୁଡ଼ି କରି ନାଜ ପଲେଇପାରୁନ ।’ - ମୋ ପାଖରୁ ତୁ ଖସି ପଲେଇପାରିବୁ ନାହିଁ । GILGITI SHINAରେ Uchoiki (Infinitive) ଅର୍ଥ to run away -ପଳାୟନ କରିବା ଏବଂ uchuto or unchido - ସେହିପରି chinijoiki - to be cut (of itself) ଆପେ ଆପେ (ଛିଣ୍ଡିଯିବା) ଛିନ୍ନ ହେବା ଏବଂ Pachoiki or Pajoiki - to ripen (Pako or

(୧୧୧) ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ପରିଚୟ - ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ପୃ: ୨୩ ଏବଂ ୧୧୨-୧୧୩ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

(୧୧୨) *History of Oriya Literature* - Dr. M. Manasingh, page - 23.

pajido) ପାଟିବା ବା ପକ୍ଷ ହେବା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।^(୧୩) ସମ୍ବଲପୁରୀରେ 'ଜଲ୍‌ଦି ଜଲ୍‌ଦି ଚାଲ' (ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଚାଲ) ଏହି ଜଲ୍‌ଦି ଶବ୍ଦର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଏହି ଶବ୍ଦଟି ଓଡ଼ିଶାକୁ ଭାରତ ବାହାରୁ ଆମଦାନୀ କରାହୋଇଅଛି ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଏବଂ ହିନ୍ଦୀ ମାଧ୍ୟମରେ ।
Tirahi -ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ ରହିଛି - "jalti, speedy, quick, as in -

He ran quickly (*i.e.* he ran) (para 20)

Jalti bo, go ye quickly (para. 22)" ^(୧୪)

ସମ୍ବଲପୁରୀରେ 'ସୁରୁ ନନୀ', 'ସୁରୁକାରୁ', 'ଇ' ଶିଶୁ ସୁରୁଟା', ଏହିପରି ଭାବରେ 'ସୁରୁ' ଶବ୍ଦଟି ଛୋଟ, ସାନ କନିଷ୍ଠ ଇତ୍ୟାଦି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । Tirahi ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ସୁରୁ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଅନ୍ୟଭାବରେ (in other forms) ରହିଛି :

"Sura - Sure-Sure-Small-Younger,

Attributively in :-

lema - manxum sure putar mala ditanas - from among them, the younger son said to his father." (para 12)

ସେହିପରି 'ସବ୍‌କୁ ଜିନ୍‌ରେଇ ଦେମି ।' ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଘୂରେଇ ଦେବି । 'ସବେ ଆସଲେସିନା ହେବ ।' ସମସ୍ତେ ଆସିଲେ ସିନା ହେବ । ଏହି 'ସବ୍' ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତିର 'ସର୍ବ' ଶବ୍ଦରୁ ଆନୀତ । Tirahi ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି 'ସର୍ବ' ଶବ୍ଦର ଅସ୍ତିତ୍ବ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରେ ରହିଛି- 'Jalti speedy, quick'.

Saw, Sawa, all as in :- da jalti, *i.e.* he came quickly *i.e.* - he ran (para 20) jalti bo, go ye quickly. (para 22)

Sawa thanan ma chana than brada ti - Thy house is better than all houses (L134)^(୧୫)

ସମ୍ବଲପୁରୀ 'ବଛା' ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତିର 'ବସ୍ତ' ଶବ୍ଦରୁ ଆନୀତ । 'ଇଟା ବନେ ବଛା ପଟେ ହେଇଛେ ।' ଏଇଟି ଗୋଟିଏ ଭଲ ବଳଦ । (ଯୁବାବସ୍ଥାରେ ବଳଦକୁ ବଛା କୁହାଯାଏ ।) (ଦାମୁର-ବଛା-ବଳଦ)

(୧୩) Linguistic Survey of India - Vol -I, part -I

(୧୪) Ibid.

(୧୫) Ibid.

Tirahi ରେ ବସା ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ରହିଛି, batsa, a calf, ek breda basta animes. Bring a good (*i.e* fattened) calf. (para 23)

Tirahi ର de - give (ଦେବା ଅର୍ଥରେ)

le pakirasi ek ana de, give one anna to the fakit (ସଂସ୍କୃତର 'ବା' ଧାତୁରୁ)

dadi, a beard ଦାଦି (ସଂସ୍କୃତି ଦାଦିକା)

dah 'ଦହ' (ten), dhung - smoke

ସଂସ୍କୃତରେ - ଧୂମ, ସମ୍ବଳପୁରାରେ - ଧୁଂଗିଆ, duha ଦୁଧ, milk ସଂସ୍କୃତ - ଦୁଗଧ, ସମ୍ବଳପୁରାରେ ମା'ର ସ୍ତନକୁ ବୁଝାଇଥାଏ । 'ଗାଏ ଗୁରସ୍' 'ଛେଲ ଗୁରସ୍', ମା'ର ଗୁରସ୍, ଗୁରସ୍ - ମିଲକ (milk) ଜାମା ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ସମ୍ବଳପୁରାରେ ସତତ ଭାବରେ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ରହିଛି ।

Tirahi ରେ ମଧ୍ୟ 'ଜାମା'ର ବ୍ୟବହାର ରହିଛି-

'Jama', a garment, lema - ma breda jamana ana bring for him good garments, (para-22) (Phst.Jama) ସମ୍ବଳପୁରାରେ 'କୁଆଁ' (well) Tirahi ରେ kui, Tirahiରେ Khushal, (joyful) ସୁରେ 'khus hal', ସଂସ୍କୃତରେ 'କୁଶଳ', Tirahiର khiyalର ଅର୍ଥ 'thought' କିନ୍ତୁ ସମ୍ବଳପୁରାରେ ଖିଆଲ୍ ଅର୍ଥ 'ଥଜା' ଯଥା - ତତେ ଖିଆଲେ ଖିଆଲେ ସେତା କହିଦେଲି ସିନା'- (ତତେ ଥଜାରେ ସେପରି କହିଦେଲି ସିନା ।) (ତୁମେ ମୋର ସାଙ୍ଗେ ଖିଆଲ୍ ଥଜା ନାହିଁ ହେବା) Tirahiରେ Ek kharab kumar ଅର୍ଥ a bad girl. 'ଖରାବ' ଶବ୍ଦଟି ଆରବୀ - ପାର୍ସିରୁ ଆସିଛି କିନ୍ତୁ 'କୁମାର' ଶବ୍ଦଟି ସଂସ୍କୃତରୁ ଯାଇ ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛି । ସମ୍ବଳପୁରା ଏବଂ ହିନ୍ଦୀରେ ଏକ୍ ଖରାବ୍ କୁମାର୍ ଅର୍ଥ 'ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦ ପିଲା ବା ବାଳକ' ବୁଝାଇଥାଏ । ସମ୍ବଳପୁରାରେ 'କେତୁରା କେତୁରା ଖାଏବା' ଅର୍ଥ to eat in a time taking process' - (ନତିଆକୁ ଡି'ପାଳ କରିବା ପରେ ଖୋଳପା ଥାଇ ଦାନ୍ତରେ କୋରି କୋରି ଖାଇବା) । ଏହି କେତୁରା ଶବ୍ଦ ବୋଧହୁଏ 'କର୍ତ୍ତୁରା' (ସଂସ୍କୃତ) ଶବ୍ଦରୁ ଆସିଛି, ଓଡ଼ିଆରେ 'କେତୁରା' ଏବଂ ହିନ୍ଦୀର କେଟାରା (a dagger) ମଧ୍ୟ ସେହି ଶବ୍ଦରୁ ଆସିଥିବା ମନେହୁଏ ।

ସମ୍ବଳପୁରାରେ 'ଲେଦା' ବୋଲି ଏକ ଶବ୍ଦ ରହିଛି । ଏହାର ଅର୍ଥ ଖଣ୍ଡିଏ ଫୁଟେ, ଦେହଫୁଟ ମଧ୍ୟରେ ବାଡ଼ି କିମ୍ବା କାଠ ଖଣ୍ଡ ସାଧାରଣତଃ ତଳୁଥାଇ ତାକୁ ଉପରକୁ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ

ଫିଙ୍ଗି ('ପରଘେର' ବେଳ) ଆମ ଝଡ଼ାଯାଏ । ସଂସ୍କୃତର 'ଲଗୁତ' ଶବ୍ଦରୁ ହିନ୍ଦୀର ଲକଡ଼ା, ପୁସ୍ତର 'ଲଗିଲ' ଏବଂ ତରାହାର lada (Wood) ଶବ୍ଦ ଆସିଥାଇପାରେ । ହିନ୍ଦୀର 'ମୋରା ମୁହଁ ନହିଁଶୁଲା', ସମ୍ବଲପୁରୀରେ 'ମୋର ମୁହଁ ନାହିଁ ଶୁଲୁଲା' ହେବାବେଳେ ଓଡ଼ିଆରେ 'ମୋର ମୁହଁ ଖୋଲିଲା ନାହିଁ' ହୋଇଥାଏ । ସଂସ୍କୃତ 'ମୁଖ' ଶବ୍ଦରୁ 'ମୁହଁ' ହେଇ 'ମୁହଁ' ହୋଇଛି । ସମ୍ବଲପୁରୀର 'ହମିସା' (always) ହିନ୍ଦୀ ଏବଂ ଉର୍ଦ୍ଦୁର 'ହମେସା'ରୁ ଆସିଥାଇପାରେ, ତେବେ ସଂସ୍କୃତରେ ଥିବା 'ଅହର୍ନିଶ' ସହ 'ହମେସା'ର ସଂପର୍କ ଥିବାର ସୂଚନା ମିଳୁଛି । ସମ୍ବଲପୁରୀ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆର 'ମାଲ' ଶବ୍ଦଟିର ମୂଳ ଆରବୀ ପାରସୀ ଭାଷାରେ ରହିଛି । ସମ୍ବଲପୁରୀରେ 'ଗୁଟେ ବନେ ମାଲ ଯାଉଛେ ।' ଅର୍ଥ (ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଝିଅ ଯାଉଛି ।)

'କଟକର ବହୁପ୍ରଚଳିତ 'ବାବାରେ ଆଲୁଅ' ଏକ ବିଦ୍ରୁପାତ୍ମକ ଠାରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିଣତ ହୋଇଛି ।' (୧୬) କିମ୍ବା 'ମନେ କରାଯାଇପାରେ କେତେଦିନ ତଳେ ଆମ ଓଡ଼ିଶାର କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ 'ବାବାରେ ଆଲୁଅ' ବୋଲି ବାକ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା । ଏହି ବାକ୍ୟାଂଶଟିକୁ ସମସ୍ତେ ସହାୟ୍ୟ ବଦନରେ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଥିଲେ ।' (୧୭) ସମ୍ବଲପୁରୀରେ ପ୍ରଚଳିତ 'ମାଲ-ମତା' ଶବ୍ଦ 'ତିରାହା'ରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଯଥା - *ki chana mal-mata chi kera, who wasted thy substance* ? (୧୮) ଓଡ଼ିଆ ଏବଂ ସମ୍ବଲପୁରୀରେ ପ୍ରଚଳିତ 'ନାଗରା' ଶବ୍ଦ, ପୁସ୍ତ ଏବଂ ତିରାହାରେ (naghara) ଭାବରେ ରହିଛି । ସମ୍ବଲପୁରୀର 'ପଲହା' ଶବ୍ଦ ଝୁପୁର ଝୁପୁର ପାଏନ୍ ବରଷେ ପଲହା ରୁଇ ଚାଲରେ ବହେନ୍ ପଲହାରୁଇ ଚାଲ' (କ୍ଷୁଦ୍ର ଧାନଗଛ ଅର୍ଥରେ)ର ଅନୁରୂପ phalla (grain) ତିରାହାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । (୧୯) ସମ୍ବଲପୁରୀର ପିତେଇ (shoes) ଏବଂ ପେରରା ୧' (heel) 'ତିରାହା ଭାଷାର 'phanai' ଏବଂ ପୁସ୍ତର pundai ବା pandai (heel) ତିରାହାର 'pand' (distance, journey) ଏବଂ pant, aroad, path ସଂସ୍କୃତରେ ପନ୍ଥା ଶବ୍ଦ)ରୁ ଅନାତ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ସମ୍ବଲପୁରୀରେ 'ଗୁଲ୍‌ଗୁଲା' ବୋଲି ଏକ ଶବ୍ଦ ରହିଛି । ଏହା ଦୁଃଖ, କଷ୍ଟ, ଉଚ୍ଛବ ଅଭାବ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ବୁଝାଇଥାଏ ଯଥା :- 'ମୁଇଁ ଏତା ଗୁଲ୍‌ଗୁଲା ହେମି ବଲି ମାଇଁ ଭାବିଆଇ' - (ମୁଁ ଏପରି ଦୁଃଖ ପାଇବି ବୋଲି ଭାବି ନଥିଲି) । 'ମାଲିଘରେ ଛେଲ୍ ପିଲା ଦେଖତ ମାଲିର ଗୁଲ୍‌ଗଲା' - ମାଲିଘରେ ଛେଲିଛୁଆ ପୋଷିଲେ ଯାହା ଅବସ୍ଥା ହୁଏ । ଏହି

(୧୬) ମଣିଷର ଭାଷା - ଅଧ୍ୟାପକ ଗୋଲକ ବିହାରୀ ଧଳ

(୧୭) ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ପରିଚୟ - ଅଧ୍ୟାପକ ଡ଼. ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର

(୧୮) L.S.I., Vol-I, Part-I

(୧୯) ବିଧୁଭୂଷଣ ଗୁରୁଙ୍କ ରଚନାରୁ

ଶବ୍ଦଟି ଛୋଟନାଗପୁରର ହଜାରିବାଗ ଜିଲ୍ଲାର ଗୁଲ୍‌ଗୁଲିଆ' ନାମକ ଜାତିର ନାମରୁ ଅଣାହୋଇଥିବା ସମ୍ଭବ କାରଣ ସେ ଜାତିର ଲୋକଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ନିତାନ୍ତ ଗୁଲ୍‌ଗୁଲିଆ (miserable) ଥିବାର ଗ୍ରୀଅରସନ୍‌ଙ୍କ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଉକ୍ତିରୁ ଜଣାପଡେ -

"The gulgulias are a vagrant are a vagrant non-Aryan tribe found in the Hazaribagh District of Chotanagpur. They are few in number, and live by hunting, teaching monkeys to dance, selling drugs, begging, and petty thieving. They have an argot of the usual description containing secret and disguised words. In inter course with outsiders they employ the ordinary language of the locality".^(୭୦)

ତିରାହୀ ଓ ପୁଷ୍ପ ଭାଷାରେ 'ଜମିଦାର' ଅର୍ଥ (cultivator) କୃଷକ, ଯେଉଁଠି ପରି ଅଫିସ୍ Head Clerk ମାନଙ୍କୁ 'ବଡ଼ବାରୁ' ବୋଲି ଡକାଯାଇଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଭାରତର ଅସମୀଆ, ବଙ୍ଗଳା, ହିନ୍ଦୀ, ଓଡ଼ିଆ ଆଦି କେତେ ଗୋଟି ଭାଷାରେ 'ଜମିଦାର' ଅର୍ଥ ଜଣେ ସାମନ୍ତ (next to king) ।

ସମ୍ବଲପୁରୀରେ ପିଲା ଶବ୍ଦଟିର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ । ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ 'ପୁଅପିଲା', 'ଝିଅପିଲା', 'ପିଲାଳିଆ' ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ ପ୍ରଚଳିତ । ସମ୍ବଲପୁରୀରେ ଖାଲି 'ପିଲା' କହିଲେ 'ପୁଅପିଲା' ବୁଝାଯାଏ ଏବଂ 'ଝିଅପିଲା' ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଏକ ଶବ୍ଦ 'ଗୁକେଲ୍'ର ପ୍ରୟୋଗ ରହିଛି । 'ତୁମର କେତେଟା ପିଲା ଗୁକେଲ୍ ଅଛନ୍ ? (ତୁମର କେତେଟି ପୁଅଝିଅ ଅଛନ୍ତି ?) ଏତଦ୍ ବ୍ୟତୀତ, 'ଛେଲ୍‌ପିଲା', 'କୁକୁର ପିଲା', 'ମାକଡ଼ ପିଲା' ଇତ୍ୟାଦି ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । "ଆମର ଘରେ ଇଛେନ୍‌କା କେହି ମୁନୁଷ୍ ପିଲା ନାହିଁନ" - (ଆମ ଘରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କେହି ମରତ ପୁଅ ନାହାନ୍ତି । "ମୁଁ ମାଲ୍‌ପିଲା ସମ୍ବଲକୁ ଧରିକରି ସେନ୍‌କେ ଯାଇଥିଲି ।- ମୁଁ ସକୁଟୁମେ ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲି । 'ତୋର ମୁନୁଷ୍ ପିଲା କାହିଁଗଲା ? - ତୋ ସାମା କୁଆଡେ ଗଲା ? ଗ୍ରୀଅର ସନ୍‌ଙ୍କ ଭାଷାରେ- "Such borrowed words are often given contemptuous meaning which they did not originally possess. For instance, there is a Dravidian word pillai, meaning - 'a son'. When

(୭୦) Linguistic Survey of India - Vol -I, Part -I Foot-note on pages 101 and 131 respectively. (Tirahi, Gilgiti shina, Postu, Kudali, Chhatisgadi, marathi. ଭାଷାର ଉଦାହରଣ L.S.I, Vol -1 -part 1 ଆନନ୍ତ ।)

borrowed by an Indo- Aryan language the meaning is degraded and the word becomes pilla, a cub. This is what he should expect under the circumstances".^(୭୧)

ଓଡ଼ିଆରେ ଆମେ କହୁଁ 'ସେ ଗୋଟିଏ ଗଣ୍ଡମୂର୍ଖ ?' ସମ୍ବଲପୁରୀରେ ମଧ୍ୟ 'ତୁଇ ଗୁଟେ କାଁଧୁଟେ କାଏଁଟେ କାଏଁବୋ ?' (ତୁ କନ୍ଧଟାଏ କିରେ ?) ବୋଲି କୁହାଯାଇଥାଏ । ଏଥିରୁ କନ୍ଧ ଏବଂ ଗଣ୍ଡ ଆଦି ଅନାୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଉଚ୍ଚବର୍ଣ୍ଣ ଆୟମାନଙ୍କର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ପରିଚୟ ମିଳେ ।

ଗ୍ରୀଅର ସନ୍ 'kol' ଶବ୍ଦରୁ 'coolie' ଆସିଥିବା କଥା ନିମ୍ନପ୍ରକାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି - The name is perhaps at the bottom of our word 'coolie' and of the names of one or more important castes which would indignantly deny their Munda origin'.^(୭୨)

ଆୟମାନେ ଅନାୟମାନଙ୍କୁ 'ମେଙ୍କୁ' ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ସମ୍ବଲପୁରୀ ଭାଷାର 'ମେଲୁଆ' (young goat) ଶବ୍ଦଟି ଏହି ମେଙ୍କୁ ଶବ୍ଦର ଅନୁରୂପ । ଗଣ୍ଡ, ବିଂଧାଲ ଆଦି ଶ୍ରେଣୀର (ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ) ଲୋକମାନେ ଏବେ ବି ନିଜ ନିଜ ଅଞ୍ଚଳର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ନିକଟରେ ପଶୁଚରଣ ଦେବା ଏକ ସାଧାରଣ ହିସାବରେ ବିବେଚନା କରାଯାଇଥାଏ । 'ମାଁ ସମଲେଇ, ମୋର ପୁଅକେ ଭଲ କରିଦେବୁ ବଏଲେ ତତେ ମେଲୁଆ (କିମ୍ବା ବୁକ) ପଟେ ଦେବି ମା', ଚିତ୍ରାର ଅନେକଙ୍କ କାନରେ ପଡ଼ିଥିବ । ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ନାରିକେଳ ରସ ପାନ କରି ଯେଉଁ ଦେବୀ ସନ୍ତୋଷ ହେଉଥିଲେ ମାଳଅଞ୍ଚଳରେ ହୁଏତ ସେ ରକ୍ତସ୍ନାନ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ଶିବ ଜଲ୍ଲଗାୟା ହେଉଥିବା ସମୟରେ ଶକ୍ତିଙ୍କର ରୁଧିର ତର୍ପଣ ବେଶ୍ କୌତୁହଳପ୍ରଦ ଚରିତାର୍ଥ କରିବାପାଇଁ ସର୍ବତ୍ର ଚେଷ୍ଟିତ । 'ଶଇରଗୁଡ଼ା' ଯାତ୍ରାରେ ଏବେବି ଶତ ଶତ 'ବୁକା', 'ଗରୁଡ଼ା', 'ପେଠି', 'ପୁରୁରା', 'ପୋଡ଼', 'ଭଇଁଷ' ଆଦିକୁ ବଳି ଦିଆଯିବ ଫଳରେ ଯାତ୍ରାସ୍ଥଳଟି ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ ହୋଇଯାଏ ।

ସମ୍ବଲପୁରୀରେ 'ତୁଇକୋର', 'ଚିନିକୋର' (ପାଞ୍ଚକୋର ଦଶ=୧୧୦) ଏହିପରି ଭାବରେ ଗଣିବାଟା ଅଶିଷ୍ଟତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସାଧାରଣ କଥା । "As another Munda survival in the Indo-Aryan languages we may note the occasional counting by scores. While the Indo-Aryan numeral system is

(୭୧) Ibid.

(୭୨) Linguistic Survey of India, Page - 38

essentially decimal, the word kori, probably itself a munda word, is commonly used for 'score' and the uneducated people of the Ganges Valley use this in the formation of the higher numerals. Thus 'fifty - two' would be expressed by them as 'two-score twelve', do kori barah,"^(୧୩) ମୁଣ୍ଡା ଭାଷାର ଅନ୍ୟ ପ୍ରଭାବ ସଂପର୍କରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି-

"The influence of Munda languages on the Indo-Aryan tongues is not so evident. These languages appear to have been superseded on the Gangetic plain of India by Dravidian before the Aryans has occupied that tract, but a few ancient Munda, or Austro-asiatic, words appear in Sanskrit. Such are the names of things like betel, cotton cloth, or bamboo arrows, which were new to the invaders', or else geographical names taken over by them such as Kosala, Tosala, Kalinga, Trilinga and several other."^(୧୪) ଏ ସଂପର୍କରେ 'ସପ୍ତର୍ଷି' ଜାନୁୟାରୀ ୧୯୭୪ରେ ପ୍ରକାଶିତ ଶ୍ରୀ ମଙ୍ଗଳୁଚରଣ ବିଶ୍ୱାଳଙ୍କ 'ଓଡ଼ିଶୀଆଙ୍କର କାହାଣୀ' ବେଶ ପ୍ରଶିଧାନଯୋଗ୍ୟ । ଆଦିବାସୀ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଲୋକଗୀତର ପ୍ରଦତ୍ତ ଉଦାହରଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିହିତ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଶବ୍ଦସବୁ ସମ୍ବଲପୁରୀରେ ପ୍ରଚଳିତ - ଯୋଡ଼ାଲ (ଜୁଡ଼ବାର), ରୂପଲା, ସେମି (ଶିମ୍ପ), ଚିତରକାବର (ରଙ୍ଗବେରଙ୍ଗର), ରାଁଧନୀ (ରାନ୍ଧୁଣୀ) ବାଉଁରୀମୁଢ଼ି, ଅଡା, ଝାଁପି, କୁନ୍ଦା (dumb) ଅର୍ଥରେ (ମୂଳତଃ ତୁନି ହେବା ଅର୍ଥରେ) ମୁଢ଼ି, ଚାଡ, କନିଆଁ, ବର, ଝୁମ୍‌ରାଲା, ଆକଲା, ଭାରିଆ (ଭାରୁଆ), ମହାପୁରୁ, ଢଙ୍କର (ଡଙ୍କର), ଛାୟା (ଛାଇ) = ଛାଏଁ, କେରୁଆ = ଜିଆ, ସାରଙ୍ଗି, ପତର ରାଏଝାଏଁ, ସାଏଁ ଇତ୍ୟାଦି ।

ସମ୍ବଲପୁରୀର 'ତୁଲ କେନ୍ଦ୍ରା ବିଆବୁ ବିଆ' ହୁଏତ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତୀୟ ଅଧିବାସୀଙ୍କୁ ନିତାନ୍ତ ଅଶ୍ଳୀଳ ବୋଧ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ତା'ର ଅର୍ଥ ହେଲା ତୁ କିପରି ଜନ୍ମ କରିବୁ କର ।

(୨୩) Ibid, Page 132, Vol-1, Part - 1

(୨୪) Ibid page 132.

See Dr.J. Przyluski, in the I – Bulletin de la Sociéty de linguistique de pariso XXIV (1924), pp 255 ff and XXVI (1924) pp. 66 ff

See Professor Sylvain Levi, Pre-Aryan et Pre-dravidien dans Inde, in J.A CCIH (1925) pp 1 ff.

Awadhi (Eastern Hindi) ରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି -

‘ମୋର ଏକ୍ସ ଡେଇଁସି ବିୟାନି ରହେ’

to me one she buffalo calved - had

ସିନ୍ଦ୍ରାବାହାଲାର ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ପାଢ଼ୀଙ୍କ ଭାଷାରେ - ‘ମୁଇଁ ଶୁନିଛେଁ, ଗୁଟେ ଲୋକ
ମତେ କହେଲା, ମତେ ଥୁପେ, ରଞ୍ଜେ, ବୁଝେ, ଟିକେ, ଟିପେ ହେଲେ ଭାଗ ଦେ’ତ ବୁଆଁ’ -

“ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଭାବ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ମଧ୍ୟ
ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ପଡ଼ିଛି । ହିନ୍ଦୀ, ବଙ୍ଗଳା, ତେଲୁଗୁ, ଛତିଶଗଡ଼ି, ଲରିଆ,
ଇତ୍ୟାଦି ଭାଷାର କେତେକ ଶବ୍ଦ ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ବା ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ସମ୍ଭଲପୁର
ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ।”^(୨୫) “କାଁ” ଜେ କିଲୁଓଛୁ, ‘ମୁଇଁ ଇ’ ଚୁପୁଲିଥି ଭୁଜା ନାଇଁ ଖାଏ-
ମୁଁ ଏଇ ‘ଚୁପୁଲି’ (basket)ରେ ମୁଡ଼ି ଶଖାଇବିନି ।’ ମରାଠୀରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ‘ଚୁପୁଲି’ ଶବ୍ଦର
ପ୍ରଚଳନ ରହିଛି । ‘ଅବଧ’ର ନିୟୁତା’ (invitation) ସମ୍ଭଲପୁରୀରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସମାନ
ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ-

“ମୁଇଁତ ଝାରର ଝନେ ଅଧେ

ନିଇତା ନାଇଁ ଦେଲେ

ର’ର ମୋର ଝାରର ବହୁ

ପଡ଼ିଯିବ ଅରକଲେ ହେ ।”^(୨୬)

‘ମୁଇଁ ହେତାଟାକେ ପରବାଏ ନାଇଁ କରେ’- ମୁଁ ସେପରି କଥାକୁ ଭୂଷେପ କରେନାହିଁ)
ପରବାଏ ଟି ହିନ୍ଦୀ ଶବ୍ଦ । ତେଲୁଗୁରେ ‘ପରବାଏ ଲେଡୁ’ କହନ୍ତି । ମରାଠୀରେ ମୋଡ଼ି (twist)
ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ ସେଇ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଓ ସମ୍ଭଲପୁରୀରେ ‘ମୁଡ଼ି’ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର
କରାଯାଏ । ଯଥା :- ‘ଇ କଲ୍ କିଏ ମୁଡ଼ି ଦେଲା ?’ - ଏଇ କଳଟି କିଏ ମୋଡ଼ି ଦେଲା ?
ସିନ୍ଦିରେ ଲଣ୍ଡା ଅର୍ଥ ‘clipped’ ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଓ ସମ୍ଭଲପୁରୀ ଉଭୟରେ ତା’ର ପ୍ରୟୋଗ ରହିଛି
ଯଥା - “ଇ’ ତାଜେ ଆଜି ଲତା କରି ଛାତମା” (ଯାକୁ ଆଜି ଲଣ୍ଡା କରି ଛାଡ଼ିବା) ‘କିରହାମାନେ
ତ ଇ’ ଗଛକେ ଲାଢୁ (ନାଡୁ) କରି ଦେଲେନ । (ପୋକ ସବୁତ ଏଇ ଗଛକୁ ଲଣ୍ଡା
କରିଦେଲେଣି ।) ସମ୍ଭଲପୁରୀରେ ‘ଦୁଲ୍‌ଦୁଲେଇ ଗଲାନ’ ଅର୍ଥ ‘ପ୍ରକମ୍ପିତ ହେବା’, ସାତାଳା

(୨୫) ସମ୍ଭଲପୁରୀ ଶବ୍ଦ ପରିଚୟ (୧) ଶ୍ରୀ ନିମାଇଁ ଚରଣ ପଣ୍ଡା, ସପ୍ତର୍ଷି ଅଗଷ୍ଟ -
୧୯୭୪

(୨୬) କୁରେ ଫୁଲର ଝୁପା - ଶ୍ରୀ ନରସିଂହ ପ୍ରସାଦ ଗୁରୁ, ପୃ: ୫୦

ଭାଷାର dal = (strike) ର ସଂପର୍କ ରହିଥିବା ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ । 'ଅବଧି'ରେ ଖାତିର = respect ସମ୍ବଳପୁରୀରେ ତତେ କିହେ ନାହିଁ ଖାତିର କରବାର୍ (ତତେ କେହି ଖାତିର କରୁନାହାନ୍ତି) । ସଂସ୍କୃତି ବଧୂରୁ ସମ୍ବଳପୁରୀ 'ବୋହୁ' ଶବ୍ଦର ଉଦ୍‌ଗମ ହୋଇଛି । 'ତୁମର ପୁଅ ବହୁ ଆସଲେନ କାର୍ବ ?' ତୁମର ଦାଦା ବୋହୁ (ଭାଇ-ଭାଉଜ) କାହିଁ ଯାଇଛନ୍ ?' (ଆସଲେନ କାର୍ବ = ଆସିଲେଣି କି ?)

ସଂସ୍କୃତରେ ମୃତ୍ତିକା (Soil) < { ମାଟି (ଓଡ଼ିଆ) < ମାସର୍ (ସମ୍ବଳପୁରୀ)
ମିଟି (ହିନ୍ଦୀ)

ଆମ୍ < ଆମ୍ (ଓ) < ଆମ୍ (ସ)

ବସ < ବାଛୁରୀ (ଓ) (Calg) (castrated bull)

ବଛା (ସ) (son, young bullock)

କୁଝୁଟିକା < କୁହେଳୀ < କୁହୁଡ଼ି (ସମ୍ବଳପୁରୀରେ 'କୁସ କୁହୁଲୁଛେ') (ନିଆଁ କୁହୁଲିବା)

ଅଗ୍ର < ଅଗି 'ମୋର ଅଗି ଜିଭେ ଅଛେ, ହେଲେ ମନେ ନାହିଁ ପଡ଼ବାର ।' (ମୋ ଜିହ୍ବାଗ୍ରରେ ଅଛି କିନ୍ତୁ ମନେ ପଡୁନାହିଁ) ।

ସମ୍ବଳପୁରୀରେ ଚିପି ଅର୍ଥ { 'ଗଛର ଚିପିଥି ଲେଟିଗୁଡ଼େ ଫଳିଛେ ।'
ଶୀର୍ଷ ସ୍ଥାନ } 'ମାଗିଶିଆ ବାମ୍‌ହନ, ଚିପିନାକେ ଚନ୍ଦନ' ଇତ୍ୟାଦି ।

ଈଂରାଜୀରେ 'tip' ଶବ୍ଦ ସହ ଏହାର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ଯଥା :- tip [tip] n [c] 1, pointed or thinned of sth, the tips of one's fingers, the tip of one's nose asparagus tips..... have something on the tip of one's tongue, be just going to say it tip - toe, walk on tip-toe-tip-top 'a tip-top hotel'^(୨୭) ଇତ୍ୟାଦି - ('ଆମେ ଜିହ୍ବାଗ୍ରରେ' କହିବାବେଳେ ଈଂରାଜୀରେ the tip of ones tongue କୁହାହେଉଛି) Top-cheese - a boy game in which a small stick is struck forward.^(୨୮) ସମ୍ବଳପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ମଧ୍ୟ ପିଲାଙ୍କର 'କେଲ'

(୨୭) The advanced Learner's Dictionary of Current English (ALDCE)

(୨୮) Chambers' Twentieth Century Dictionary (CTCD)

ଖେଳରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ କାଠିକୁ ଅନ୍ୟ ଏକ କାଠି ସାହାଯ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ଦୂରରେ ଫିଙ୍ଗା ଯାଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ 'ତାବଲ-ପୁଆ' ଖେଳ ମଧ୍ୟ ସେହି ଶ୍ରେଣୀୟ ।

Gilgiti Shina ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ Tiki (ସମ୍ବଲପୁରୀର ଟିକେ)ର ପ୍ରଚଳନ ରହିଛି
Mati zhik tike di. (Give me some bread)

ତିରାହାରେ Tatta - hot, ଓଡ଼ିଆରେ 'ତାତିଲା', ସମ୍ବଲପୁରରେ 'ତତ୍ଲା', Sans.ରେ ତତ୍ର) ଗିଲଗିଟିସିନାରେ 'ଚାଚା' ନଥିବା ଅର୍ଥରେ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ବାକ୍ୟାଂଶଟି ବେଶ୍ ପ୍ରଣିଧାନଯୋଗ୍ୟ ଜଣାପଡ଼େ ।

Maijik chara nish - I have no remedy,

There nothing I can do in the matter.

ସମ୍ବଲପୁରୀରେ ମଧ୍ୟ - 'ନାଜ୍‌ଯିବାକେ ଚାଉଁ ଚାଚା ଅଛେ ? ଗି.ସି.ରେ ସମ୍ବଲପୁରୀ ଶବ୍ଦ 'ପୁରୁଗାଦେବା', ଝୁରାପୁରୁଗାଦେ', ପାତଲଘଟା (tomato) ପୁରୁଗା ନାଜ୍ ଛାଡ଼ିଯିବୁ (Don't leave the tomato soup) (ବେଶର) ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପ୍ରକାରରେ ରହିଛି - tut damijar (fem) wati to anu pfurgo dai - If trouble comes (lit - came) to you, burn this feather.

ସଃପୁ:ରେ ବଡ଼ବାପା ଅର୍ଥରେ 'ବବା'ର ପ୍ରୟୋଗ ରହିଛି । (ସାଧାରଣ ଭାବରେ ମାନ୍ୟାର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ) 'ମୋର ବବା ଘରେ ନାଜ୍‌ନ, 'ବବା, କେନେକେ ଯାଉଛ ?' (ବାବା କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛ ?) ଗି.ସିରେ buba (father) ଅର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାହୁଏ । ସଃପୁ: ସକ୍‌କରପଟା (ଟିନି କିମ୍ବା ଗୁଡ଼ରେ ଡିଆରି କରାହୋଇଥିବା ଏକପ୍ରକାର ମିଷ୍ଟାନ୍ନ)ର ବ୍ୟବହାର ରହିଛି । ଫଗୁଣପୁନିର ପୂର୍ବର 'ଗୁଣ୍ଡିଖିଆ' ଦିନ ନୂତନ ଆମ, ଚାର, ମହୁଲ ଆଦି ଫଳସହ ଏହା ଦିଅଁଙ୍କଠାରେ ଭୋଗ ଲାଗେ । [ସଂ-ଶର୍କରାରୁ ହିନ୍ଦୀରେ ସକ୍‌କର(ଗି.ସି:ରେ Shakar ଏବଂ Englihରେ sugar, Fr. Sucre, SP. azucar, Ar'. Assokhar, pers, Shakar] ନିମ୍ନଲିଖିତ ଛତିଶଗଡ଼ି ଶବ୍ଦ ପୁଞ୍ଜି ସମ୍ବଲପୁରୀରେ ମଧ୍ୟ ରହିଛି :

ପୁଞ୍ଜି-ପସରା - 'ତା'ର ପୁଞ୍ଜିପସରା ସବୁ ବୁଡ଼ିଗଲା ।'

ଭାଗବଟା - 'ଭାଗବଟା କରି ଖାଏମା କି ନାଜ୍ ?'

ବାପୁରା - ବୁଫରା (ବାପୁଡ଼ା) 'ବୁଫରା, ଭଲଲୋକଅନ୍' (That fellow is a good man.)

ଝନ - ମୁଇଁ ତ ତମର ଭିତରର ଝନେ ଆସି । (I am one from among you all.)

ତୁମା - 'ତୋର ଦୁହିଁଗାଲେ ଦୁଇ ତୁମାରେ ମୋର ଛୁମକୁଛୁମା'

ଫେଁକଡ଼ - (ଫିକ୍‌ବା-ଫିଙ୍ଗିବା) 'ହେ ଫଟାନ୍‌ପନକେ ବାରିଆଡେ ଫିକିଦେ' (ସେଇ ଭଙ୍ଗା ଦର୍ପଣକୁ ବାରିପଟରେ ଫିଙ୍ଗିଦେ ।)

ବନେ (good) - କେନ୍ତା, ବନେ ବନେ ଅଛତ ? (କିପରି ଭଲ ଭଲ ତ ?)

(well in all respects),

ପନହି, ପିଢେଇ - (shoes) ମୋର ପଢେଇ କିଏ ତୁରେଇ ନେଇଗଲା ?

ନିଉଁତା (Feast) (Chhatisgarhi), କିନ୍ତୁ ସମ୍ବଲପୁରାରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ମନାୟେ (appease) 'ମନେଇବା' ଅର୍ଥରେ - ମୁଇଁ ତାହାକେ ନାହିଁ ମନେଇ ପାରେ' (ମୁଁ ତାକୁ ମଣେଇପାରିବି ନାହିଁ ।)

ହକାରି (calling) - ଆମେ ପାଖେ ଅଛୁଁ ବଲି ଡକାହକା ନାହିଁ କଲେବି ଦବଡି ଆଉଛୁ । (ଆମେ ପାଖରେ ରହିଥିବା ହେତୁ ଡକାଡକି ନ କଲେ ମଧ୍ୟ ଧାଇଁ ଆସୁଛୁ ।) ତୁମର ହକରା ଶାଢ଼ି ଘାଏ ଦେଖିମା । ତୁମର ହକରା ଶାଢ଼ି ଥରେ ଦେଖିବା । ବାହା ବେଳେ କନ୍ୟାପାତ୍ରୀକୁ ଡକାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ 'ହକରା ଶାଢ଼ି' ପଠା ଯାଇଥାଏ ।

ଉଛା (rejoicing) (ସଂ-ଉସବ, ଓଡ଼ିଆ-ଉସବ) । ଇଥର ଅଷ୍ଟପ୍ରହରା ବଡ଼ା ଉଛାଥୁ କରାଯିବ । - ଏଇଥର ଅଷ୍ଟପ୍ରହରାଟିକୁ ବଡ଼ ଜାକଜମକରେ କରାଯିବ ।

ରୁନ୍‌ଦେବା - (ତବ୍ ମେ କହେଁଁ ଭାଁଟାମାଁକାଁଟା ଗୁଁଧେ ଗୟେ ହେଁ ।) 'ତେବେକେ ମୁଇଁ କହେଲି ବାସିଙ୍ଗନ୍‌ଥୁ ସେ କିଟା ରୁନ୍‌ଯାଇଛେ ।' (Fencing the brinjals) ଗୁରା (ଛ.ଗରେ boy କିନ୍ତୁ ସଃପୁରେ orphan ଅବଶ୍ୟ ସାଧାରଣ ଭାବରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କୁହାଯାଇଥାଏ) (ଇଂରୁଜାକେ ମୁଇଁ ଯା' ବଏଲି ଯେ ନାହିଁ ବଏଲା ପରେ, ମୁଇଁ କାଁ କରମି ?) (ମା' କିମ୍ବା ବାପା ମଧ୍ୟ ନିଜ ସନ୍ତାନକୁ ଏଇପରି ଭାବରେ କହିଥାନ୍ତି ।) ଇଂରା ଗୁଟେ ଗୁରାପିଲା - He is an orphan. ସାଉ (ଛ.ଗରେ Sir, banket କିନ୍ତୁ ସ.ପୁରେ ମହାଜନ୍ (ମାଗୁଖିଡ଼ା) କିମ୍ବା ନିଜର 'Boss'କୁ 'ସାଉ' ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । 'ଇ' ସାଉ ଘରେ କାହିଁଗଲେ ?' ବରବରାଇ

Tirahi, Gilgiti Shina, Postu, Kudali, Chhatisgadi, marathi. ଭାଷାର ଉଦାହରଣ
L.S.I., Vol-1-Part-1 ରୁ ଆନୀତ ।

(ବରବର ହେବା murmur) 'କାଁଜେ ତୁଇ ସବୁ ବେଳେ ବରବର ହେଉଥିବୁନ ?' (Why do you murmur always ?)

ଛ.ଗ.ରେ କଳିଆ - a fight, ହିନ୍ଦୀରେ 'ଚକ୍କର' ଶବ୍ଦରୁ ବୋଧହୁଏ ଓଡ଼ିଆର 'ତକରାଳ' ହୋଇଛି ।

କୁଦାଳି ଉପଭାଷା (dialect) ର ଉଦ୍‌କି Jump, ସଃପୁର ଉଦ୍‌କିବାର ସହ ସମାନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । 'କାର୍ତ୍ତନଥିତୋ'ର ପୁଓ କେନ୍ଦ୍ରା ଉଦ୍‌କୁଛେ ଆ'ତ ଦେଶିବୁ ।' (କାର୍ତ୍ତନ ହେଉଥିବା ସମୟରେ ତୋ ପୁଅ କେମିତି ତେଉଁଛି ଆ'ତ ଦେଶିବୁ ।) ମରାଠୀରେ 'ଦୋର', ସଃପୁର 'ତୋର', ଓଡ଼ିଆର 'ଦଉତି', ହିନ୍ଦୀରେ 'ରସସି', ଡିରାହାରେ Rassai ଏବଂ ପୁସ୍ତରେ Rasai, ସ.ପୁରେ ରସି, ସଂସ୍କୃତରେ ରଜ୍ଜୁ ।

ମରାଠୀରେ ଖାଲଗା aditch, ସଃପୁରେ ଖାଲ - ଗାତ । (ଖାଲେ ମୋର ଗୋଡ଼ ପଶିଯାଇଥିଲାନ । - ଗାତରେ ମୋର ଗୋଡ଼ ପଶିଯାଇଥିଲା ।) ସମ୍ବଲପୁରୀରେ 'ଅରଷ୍ଟ' ଏକ ଅଭୂତ ଶବ୍ଦ ।

(ତୁଇ ଯା ତୋର ବୁଆରନେ ଅରଷ୍ଟ କରବୁ । - ତୁ ଯା ତୋ ବାପା ପାଖରେ ଅଝଟ କରିବୁ ।)

ସମ୍ବଲପୁରୀରେ 'ତାତା ନାଡ଼ି ବେଙ୍ଗ ଦେଲା ପାଡ଼ି ।' ବୋଲି ଗୀତ ଗାଇ ଛୋଟ ଛୋଟ ଛୁଆମାନଙ୍କୁ ତେଲ ମଖାଯାଏ । ତେଣୁ ସମ୍ବଲପୁରୀରେ ତାତାକୁ ତେଲ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । 'ତାତା ମାଖବୁ ?' ସେପରି "ମାମ୍ ଖାବୁ ?" 'ମାମ୍ ମାମ୍ କରବୁ ?' (ଖାଇବା ଅର୍ଥରେ), "ତୁ ତୁ କରବୁ ?" (ପରିସ୍ରା କରିବୁ ?), 'ହା କରୁଛେ' (ରାଗ କରୁଛି), 'ଗ' କରବୁ 'ଝୋଡ଼ା ଫେରିବା ଅର୍ଥରେ), 'ପୁ କରବୁ' ? (ପିଇବା ଅର୍ଥରେ), 'ଶୁ କରବୁ' (ଶୋଇବା ଅର୍ଥରେ), 'ବୁ ପିଇବୁ ?' (ସ୍ତନ୍ୟପାନ କରିବା ଅର୍ଥରେ)

ଓଡ଼ିଆର 'ମା ରାଣ', 'ଭାଇରାଣ' ପରି ସମ୍ବଲପୁରୀରେ ମଧ୍ୟ ରାଣ ପକାଯାଏ, ତାକୁ 'କିରିଆ ପକାଇବା' କହନ୍ତି ।

ମା' ରାଣ - ମାଁ ହାଁ, ମାଇକେ (ମୋଏକେ)

ଭାଇ ରାଣ - ତୋ'ର ଭାବର ମୁତ୍ତ ଖାବୁ ।

ମୋ ରାଣ - ମୋର ମୁତ୍ତ ଖାବୁ ।

ଇଂରାଜୀରେ ମଧ୍ୟ For God's sake, For Country's Sake, For Country, s sake, for goodness's sake ଇତ୍ୟାଦି ରହିଛି ।

ଓଡ଼ିଆର କେତେକ ଶବ୍ଦ ସମ୍ବଳପୁରାଣେ ଚିକିଏ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରେ (with slight variation) ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଯଥା :- କାଶ - ଖାକ୍, ଡାଲି - (ଦାଲି) ଦାଏଲ୍, ଗୋଡ଼ - (ଗୁଡ଼) ଗୁଡ଼, ଚଢ଼େଇ - (ଚଢ଼େଇ) ଚେରେ। ମକ୍ତି-ମର୍କି, ଗାମୁଛା - ଗାମଟା, 'ଫରଟା - ପରଛା (ଫରଟା) ହେଲା - ପରିଷ୍କାର (ଆକାଶ) ଦେଖାଦେଲାଣି, ପରଛା କରି ବଞ୍ଚେଇ ଦିଅ - ପରିଷ୍କାର କରି ଝାଟେଇ ଦିଅ।

ଭୁଲତା - ଭୁଲତା, ବାଲଗଣ - ବାଏଙ୍ଗନ୍ (ବାଏଗନ୍), ଦି'ଟା (ଅନ୍ଧ) ଦୁରା, ରସୁଣ - ଲେସୁନ୍, ଭର୍ - ଭ୍ରମର (ସଂ. ଭ୍ରମର)

ଲୁଣ - ନୁନ୍, ଭଉଣୀ - ବହେନ୍ (ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଭାବ) ଅନ୍ୟ - ଭନିଆଁ, କୁଣିଆଁ - କୁନୁଆଁ (କୁଲୁଆଁ), ଘୋଡ଼ା-ଘୁଡ଼ା, ଶୋଇବା- ଶୁଇବା, ମହିଷା - ଭର୍ଷ୍ (ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଭାବ) ଗୁଡ଼ାଇବା (ଗୁରୁହେଇଦେବା), ଗୋଡ଼ାଇବା - କୁଦେଇବା, ଧରିବା- ଧରବାର୍ (catching the ball) ଅର୍ଥରେ ବଲ୍ ଛିନ୍ଦବା, ମୁଇଁ ଫିକଲେ (ଫିଙ୍ଗିଲେ ତୁଇ ଛିନ୍ଦୁ) ୨ୟ ପକ୍ଷ (ସ୍ତ୍ରୀ) - ଦୃଢ଼ଭେଇ କନିଆଁ, ଧସି ପଡ଼ିବା (ଧସିକି ଯିବା) ଇତ୍ୟାଦି। ଚିକିଟା ମାଟି - ଚିକ୍ଟା ମାଏର୍ (ଚିକିଟି ଦେବା - ଚିକ୍ଟି ଦେବା)। ଭାଷାରେ ସଙ୍କୋଚନ ନ୍ୟାୟରେ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ସ୍ଥାନ ନାମଗୁଡ଼ିକ ବେଶ୍ ପ୍ରଣିଧାନ ଯୋଗ୍ୟ-

ବଲାଙ୍ଗିର > ବଳରାମଗଡ଼, କଳାହାଣ୍ଡି > କମଳମଣ୍ଡଳ, ତ୍ରିତଳଗଡ଼ > ଚିତିଲାଗଡ଼, ବନିକା > ବିନାତପୁର, ସୋନ୍‌ପୁର > ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ଇତ୍ୟାଦି।

ଡ.ନବୀନ କୁମାର ସାହୁଙ୍କ ମତରେ -

The name Kalahandi is quite possible a later variant of kamala mandala and the territory is known by this name in the Dadhivamana temple inscription of Junagada dated in yugabdh 4819 i.e., A.D 1718 ^(୨୯)

ଅଧ୍ୟାପକ ଧଳଙ୍କ ଭାଷାରେ -

“ଗୋଟିଏ ଡାକ, ଗୋଟିଏ ଜଗ, ପଦେ ଗାତରେ ସଂସ୍କୃତିର ବହୁ ଇତିହାସ ଲୁଚି ରହିଛି। ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତା ଆଲୋକରେ ଏହି ପୁରାତନ ସଂସ୍କୃତିସୂଚକ ଭାଷା ମିଳାଇଯିବା ପୂର୍ବରୁ ତାହା ଲିପିବଦ୍ଧ ହେବା ଉଚିତ୍। ଆମର ଆତ୍ମର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇନାହିଁ। ଆମେରିକାର ରକ୍ତଫେଲର

ଅନୁଷ୍ଠାନ ଭାରତୀୟ ଉପଭାଷା ଗବେଷଣା ପାଇଁ ବିଚାର କରୁଛନ୍ତି । ଗାଁ ଗହଳରେ ଯେକୌଣସି ମଣିଷ, ମନ୍ତ୍ରୀ ଠାରୁ ମୂଲିଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଟି ଫିଟାଇ କଥା କହିଲେଇ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱର ଉପାଦାନ ମିଳିଯାଏ । ରାସ୍ତାଘାଟ, ହୋଟେଲ, ବଜାର, ସ୍କୁଲ, କଲେଜ୍ ସବୁଠି ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ପାଇଁ ଗବେଷଣା କ୍ଷେତ୍ର ଉନ୍ନତ ରହିଛି । ଶାମୁକା ଗର୍ଭରୁ ମୁକ୍ତା ସଂଗ୍ରହ କରି ପାରିଲେ ହେଲା ।” (୩୦)

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ତତ୍ତ୍ୱରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସମ୍ବଳପୁରା ଶବ୍ଦର ମୂଳ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । (୩୧) ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କେତୋଟି ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ଧର୍ମଣ < ଧର୍ମଣା < ଧର୍ମନା (ସର୍ପ ବିଶେଷ)

ଲୁଲିତତର < ଲୋତର < ଲୋତରା < ଲେଥିରା (ଲେଥିରୋ)

କ୍ଷୌର < ଖୁଅର < ଛଅର (ଛଦର), ଭଦ < ଅଭଦର୍

ଶାଳୁଳ < ଶିମୁଳି < ଶେମେଲ୍ (ବୃକ୍ଷବିଶେଷ)

ବସ୍ତ(ବଛା), (ବଛତରା < ବାଛୁରୀ)

ପିଲାଝିଲା - ପିଲା ଜେଲ୍ଲା (ତେଲୁଗୁ)

ବଛର<ବଛର,(ବର୍ଷ) [Roof (N), Filter (V)]

ଛାନି] ଛାଉଣି (କ୍ଷୌଣୀ -ସଂ) ସୈନ୍ୟ ଛାଉଣି (cantonment)

ବିଷୟପାଳ< ବିଷୁଆଳ (ବିଶ୍ୱାଳ) < ବିଷାଳ (ବିଷାଲ) <(ଶୁଦ୍ର ଜାତିର ଉପାଧି ବିଶେଷ)

ତୁଲିଳ< ଥୁଡ଼ିଳ<ଥଡ଼ିଳ<ଥଡ଼ଳ<ଥଡ଼ଲୋ (ଥଁଥଲୋ) bulging belly (ଥଁଥଲୋପେଟ୍)

ଧଣ୍ଡା< ଧେଣ୍ଡୁ <ଡେଁଡୁ (ସର୍ପ ବିଶେଷ)

ପଞ୍ଜନ (ସଂ) ପଞ୍ଜଣ (ପ୍ରା) <ପାଟଣା (ଓ) <ପାଟ୍‌ନା (ସ)

ମୃତ୍ତିକା < ମାଜିଆ <ମାଟି ମାବର୍

ମିଥ୍ୟା< ମିଛା <ମିଛ<ମିର୍

ସ୍ତମ୍ଭ< ଖମ୍ବ< ଖମ୍ବ <ଖୁମ୍ବା

(୩୦) ‘ମଣିଷର ଭାଷା’, ଅଧ୍ୟାପକ ଗୋଲକ ବିହାରୀ ଧଳ, ପୃ-୧୨

(୩୧) These inscriptions are yet unpublished.

ପିପ୍ପଳୀ ପିପ୍ପଳୀ (ଓ) <ପିପ୍ପଳୀ (ସ) (୩୨)

କୁଳୁଥୁ <କୁଳୁତ୍ଥୁ < କୋଳଥ (ଓ),

ବୃଷ୍ଟିକ[ବିଛୁଆ (ପ୍ରା) [ବିଛା (ଓ) [ବେଛୁ (ସ)

ଉତ୍କୃଷ୍ଟ (ସଂ) <ଉନ୍‌କୃଷ୍ଟ < ଉକୃଷ୍ଟ < ଉକେନ୍‌(ସ)

ମେଡ଼ <ମେଷା (ସ,ପୁ ରେ ମେଷାକୁ 'ମେଡ଼ା' ବୋଲାଯାଏ)

ହରିଦ୍ରା <ହଳଦା < ହଳଦି < ହଲ୍‌ଦୀ

'କକରି ଡେଇଁବା (ଫକକରି ଡେଗି ଦେଲା - ସ.ପୁ.)

ଗଂକକ ନାଟେଟିଟୋ (ସଂ) - ଗଂ ଗଂ ବା ଗୁଇଁ ଗୁଇଁ (ଓ)

- ଗୁଇଁସ ଗାଇଁସ - (ସ. ପୁ.)

ଧଇଁ ସଇଁ (ଓ) -ଧସି (ସ. ପୁ.)

ପରହୁ (ସ.ପୁ.) -ପୂର୍ବବର୍ଷ (ଓ), ପରିହାରି (ସ:ପୁ:) -(ଗତବର୍ଷର ପୂର୍ବବର୍ଷ (ଓ) - ପରୁବର୍ଷ (ସ:ପୁ:)

ଏହି ପଦ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଶିଷିତ ଲୋକ କହନ୍ତି, କୌଣସି ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମୁଖରୁ ବାହାରିଲେ ଅନ୍ୟ କେହି କେହି ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଘୁଣା କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ପରୁ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଅଛି କି ନା ସନ୍ଦେହ; କିନ୍ତୁ ପଦଟି ଆଦରର ଯୋଗ୍ୟ । ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ଧାରଣି ସମ୍ପନ୍ନ ମହାତ୍ମାମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସୃଷ୍ଟି ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ, ସେମାନେ ସେହି ମୂଳକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି 'ପରୁ' ଶବ୍ଦ ସଜ୍ଜି ଅଛନ୍ତି । ଯଥା:

"ପରୁତ୍ ପରାଯେଷମୋଃ ଦେ ପୁର୍ବେ ପୂର୍ବତରେ ଯତି ।" (ଅମରକୋଷ)

ପୂର୍ବକେ ଗତେ ବର୍ଷେ - ପରୁତ୍ (ଏଥିରୁ ପରୁ ହେଲା) । ପୂର୍ବତରେ ଗତ ବର୍ଷାତ୍ ପୂର୍ବେ ବର୍ଷେ- ପରାରି

ଓସ୍ (ସ:ପୁ) < ଓସଅ (ପ୍ରା) < ଅବଶ୍ୟାୟ (ସଂ)

(୩୨) ତାଲିମ୍ ଭାଷାର 'ପିପ୍ପଳି' ଶବ୍ଦରୁ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ 'ପିପ୍ପାର' ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ଏବଂ ତାଲିମ୍ ଭାଷାର 'ଆରିସି ଶବ୍ଦରୁ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର 'ରାଇସ୍' ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଛି । - 'ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଉଚ୍ଚଳାୟ ଧର୍ମ ଓ ସଭ୍ୟତା' - ୧ମ ଭାଗ, ଡଃ ମନ୍ମଥନାଥ ଦାସ (ପୃ : ୩୨)

ଓଡ଼ିଶାର ଗଡ଼ଜାତ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ଶାତକାଳୀନ କାକର ବା ବର'ର ଅର୍ଥରେ ଓସ୍ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । (୧୩୩)

ଓଲମ୍ (ଏହି ଧାତୁର ଅର୍ଥ ଉପରିସ୍ଥ କୌଣସି ଆଶ୍ରୟରେ ହସ୍ତାବଲମ୍ବନ କରି ରହିବା) – ଯେପରି, ଏହି ବଟବୃକ୍ଷ ଶାଖାରେ ବାଦୁଡ଼ିମାନେ ଓଲମ୍ବି ଅଛନ୍ତି ।

ଅବ+ଲମ୍, ଧାତୁ ପ୍ରାକୃତରେ 'ଓଲମ୍' ହୋଇ ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା । ଯଥା :- ଉଟ୍ ଠେଡୁ ବୁଢ଼ୋବାସିଆ ଏବଂ ପାଦବସନା ବଜାଦଂ ଲଦଂ ଓଲମିଆ =ଉଭୟ ଚୁଭିଷ୍ଟରୁ ବୁଢ଼ୋପାସିକୈଶଂ ପାଦପ ସମାପଜାଙ୍ଗ ଲଗମବଲମ୍ବ୍ୟ । ମୂଞ୍ଚମଟିକ ।

ପ୍ରାକୃତରେ ଅବ ଓ ଅପ ଉପସର୍ଗର 'ଓ' ହୁଏ । ଯଥା :- ଅବହାସ =ଓହାସ , ଅପସାରିତ = ଓସାରିଆ (୩୪)

ଚାହ(ପ୍ରା) = ଜୋ ଚାହସି ସୋ ଲେହି = ଯଦ୍ ଯେଷ ସେ ତତ୍ ଗୃହାଣ ।

ପିଙ୍ଗଳ । (ସ.ପୁ –ଯେନ୍'ଟା ଚାହେଁସୁ ସେଟା ନେ ।) (୩୫)

ସ.ପୁ ରେ, ମତେ ଠେଲଗେଇ ଦେଲା, ମତେ ପେଲଘେଇ ଦେଲା, 'ମୁଇଁ ଏତେ ଠେଲା ପେଲା ଭିତରେ ନାଇଁଠାଡୁ ହେଇପାରେ, ମୁଇଁ ଏତେ ଜଲ୍ଦି ଆସବାର୍ ମାନେ କେତେ ଠେଲିପେଲି କରି ଆସିଥିମି ଭାବ ।

ସେ ସବୁ ଟଙ୍କା ପଏସା ପେଲି ଦେଇଛେ । (ଗେପିଁ ଦେଇଛେ) –ସେ ସବୁ ଟଙ୍କା ପଇସା ଖାଇଯାଇଛି । ଜଣେ ଝିଅ ଆଉ ପୁଅକୁ 'ମତେ ତୁ କାଉଁଜି ପେଲଛୁ ?' ବୋଲି କହିବାର ଶୁଣିଲେ ସମ୍ବଲପୁରୀରେ (ଅଶ୍ଳୀଳ ଅର୍ଥରେ) ସମସ୍ତେ ହସନ୍ତି । ଇଂରାଜୀରେ ଏହାର ଅର୍ଥ ହେଲା – (Why do you have intercourse with me?)

ସେହିପରି ବଲାଙ୍ଗିର ଅଞ୍ଚଳରେ ଆଖିରେ କିଛି ଗେଞ୍ଜି ଦେବା ଅର୍ଥରେ 'ମୋର ଆଁଖି ଚୁଇଁ ଦେଲା' ବୋଲି କହୁ । ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ 'ଚୁଇଁ' ଶବ୍ଦର ପ୍ରଚଳନ ରହିଛି (ଚୁଆଁ ଚୁଇଁ); କିନ୍ତୁ କଳାହାଣ୍ଡି ଅଞ୍ଚଳରେ (ଚୁଇଁ =ମଳଦ୍ବାର), କହିଲେ ଅତି ଅଶ୍ଳୀଳ ଅର୍ଥରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ । ସେହିପରି ପୋଦିନା ଅର୍ଜକୁ ବାଉଁରେଇ 'ପୁତ୍ ନା ଅର୍ଜ' କହନ୍ତି, କାରଣ ସେହି ଶବ୍ଦ 'ପୁଦିନା' ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଶ୍ଳୀଳ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୁଏ । ପୁଦି ଅର୍ଥ ଯୋନି । ଫଳରେ 'ପୋଦିନା ପତ୍ର'କୁ 'ପୁତ୍ ନା ପତର' ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ 'ପୁତନା ପତର' କହନ୍ତି ।

(୩୩) Ibid, page -126

(୩୪) Ibid, page -712

(୩୫) Ibid, page -717

ଉତ୍ତ୍ରି ହେଉକରି କାଣା ଦେଖୁଛ ? (ବେଡ଼ି ହୋଇ କଣ ଦେଖୁଛ ?)

‘ଉଗଗାଡ଼’ରୁ ‘ଉଗଡ଼’ ହୋଇ ଉବଡ଼ ।

ଉତ୍ + ଘଟ = ଉଦ୍‌ଘାଟ(ସଂ), ପ୍ରା. ରେ ଉଗଗାଡ଼

ପତ୍ < ପର < ପାର < ପାଡ଼ (ସ.ପୁ ରେ ପାଡ଼ = ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାୟୁ)

ଘୁଡ଼ୁକ < ଘଲୁକ (ପ୍ରା) (ଘୁଡ଼ୁକି ଦେଲା = ଧପଡ଼େଇ ଦେଲା = ରାଗ ହୋଇ ଉଜପାଟିରେ ଗାଳି କରିବା) ତୁମର ଧମକାଟମକା କେ ମୁଇଁ ନାହିଁ ତୁରେ – ତୁମର ଧମକାଧମକି ଦେଖୁ ମୁଁ ତୁରିଯିବି ନାହିଁ ।

ଆବୁର ଆବୋର (ସମ୍ବଳପୁରାରେ ଆବବା) ଠାନ୍ ଟିକେ ଆବରିଆ – ସ୍ଥାନ ଟିକିଏ ଆବୋରି କରି ରଖିଥା ।), ଝିକେ ଆବରା କଲେନ କାବି? – ଝିଅକୁ ଆବରା କଲେଣି କି ? (ଝିଅକୁ ଖଜା ନଡ଼ିଆ ଆଦି ଧରେଇ ଆବରା କରାଯାଏ ତାପରେ ତାକୁ ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ବିବାହ ଦିଆଯାଇ ନପାରେ ।)

ଉକୁଟି = ଉତ୍କି (ସ.ପୁ) – ସେ ଉତ୍କି ହେଉକରି ମରିଗଲା = ସେ ବେକରେ ଫାଶ ଲଟକାଇ ମଲା ।

ଉତ୍ + ଛଦ = ଉଛା (ଅ) ଶଯ୍ୟାଦି ବିଛାଇବା: ଖଟ ପାରିଦେଲି, ତାର ଉପରେ ଦରି ଖଣ୍ଡେ ଉଛେଇ ଦେଲି । ‘ଉଧ’ ଦେବା (କୌଣସି କାନ୍ଥ ବଙ୍କା ହୋଇ ପଡ଼ିବାକୁ ବସିଲେ କିମ୍ବା ଛାତ ପଡ଼ିଯିବାର ସମ୍ଭାବନା ଥିଲେ ‘ଉଧା’(Support) ଦେଇ ସାମୟିକ ଭାବରେ ବିପତ୍ତିକୁ ରୋକାଯାଇପାରେ)

‘ଅବହିଲ୍ଲୋଳ = ଓହାଳ (ଅବ = ଓ, ହିଲ୍ଲୋଳ = ହଳ), ଓହଲୁ ଅଛି ଅର୍ଥାତ୍ ଦୋହଲୁଛି କିମ୍ବା ଲମ୍ବିଅଛି । ସ.ପୁ ରେ ଆଉ ଏକ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ‘ମୋର କରିଆ ଉହୁଲି ଗଲା = ମୋ ଗାମୁଛା ଭାସିଗଲା ।’ ସଂପା କଟା କରୁଛେ (ଭର୍ଜନାର୍ଥ କୁଜ ଧାତୁ) ଯଥା :- କୁଜଛେଦନ ଭର୍ଯ୍ୟନୟୋଃ ଇତି ଧାତୁ ପାଠ ।

କୁଜ = କାଟ – ଉକାରର ଆକାର ଓ ଦ୍ଵିତ୍ଵ ଲୋପ ହେଲା ।

କୁଦ – ସେ ମୋର ଆସବାର ଜାନ୍‌ଲେ ଇନ୍‌କେ କୁଦି ଆସବା । (ସେ ମୋର ଆସିବା ଜାଣିଲେ ଏଠାକୁ ଦଉଡ଼ି ଆସିବ ।) ଆମେ ସତେ ଚୋରକେ କୁଦେଇ ନେଲୁଁ ହେଲେ ଶଲା କାଁଥି ଦେଗି କରି ପଲେଇଗଲା । (ଆମେ ସମସ୍ତେ ଚୋରକୁ ଗୋଡ଼ାଇଲୁ; କିନ୍ତୁ ସେ ବାଡ଼ ଦେଇ ପଳାଇଲା ।) ଖର୍ଜ (ଖର୍ସି) – ଗୋମୟ । ଖେର୍ – ଖେଦି ନେବା (ଘେଉଡ଼ାଇ ନେବା) ‘ଗାଏ ଖେଦିନେ’

(ଗାଈକୁ ଗୋଠକୁ ନେବା ଅର୍ଥରେ କିମ୍ବା ଡ଼ିଡେବା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ।) ଆମେ ଇନେ ବସିକରି ମାଛି ଖେଳୁଛୁ। (To drive away the flies – lit busy for nothing)

କ୍ଷିପ୍ତ > ଖେପ, ଇ ଶଲେ ସବୁଆଡ଼େ ଖେପିଗଲେନ। (ଏଇ ଶଳାଯାକ ସବୁଆଡ଼ରେ ବ୍ୟାପାଗଲେଣି।)

ମତେଇ ଖେପି ନାହିଁ ଦିଅ କାଏଁ ? (ମତେ ଏଇଥର ଦେବ ନାହିଁ କି ?)

ଗୁଡ଼ ବା ଗୁନୁଡ଼ > ଗୁଡ଼ > ଗୁନ୍ତୁରା > ଗୁନ୍ତା

(ଗୁନ୍ତୁରା ଅଛି ଅର୍ଥାତ୍ ମିଥ୍ୟା କଥା କହି ଭଣ୍ଡୁଅଛି)

'କଥା ଗୁନ୍ତା ଗଲାନ' [The matter has become more complicated] 'ପାଏନ୍ ଗୁନ୍ତାଲୁ' (To make the water muddy) ଚହଲ < ଲହୁ ଏହି (ଧାତୁର ଅର୍ଥ କୌଣସି ତରଳ ପଦାର୍ଥ ହଲିବା) ଚହଲାଉ ଚହଁର, ଚହଁରେଇ ହେବା, ଚହଲେଇରୁ ଚହଲିଗଲା – ବ୍ୟାପା ଯିବା 'ଚାହାଲି ଦେଲା' – "ମୋର ନେ ଚାହାଲି ନାହିଁ ହେବୁ" ଇତ୍ୟାଦି।

'ଚପ୍ ଚପ୍ କରିବା' (ଅଠାଳିଆ ଲାଗିବା) – ଚପ୍ କରି ଧଏଲ କିମ୍ବା ଚପୋକିନା [caught correctly], ଚାପ୍ କରି ଧଏଲା ମଧ୍ୟ ହୁଏ।

ଚାପିଦେବା – ଚପେଇ ଦେବା, ଚାପ- "Two bats joined together from a chapa"

'ଚପସରି ମାଲି [necklace], ଚାପୁ (ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବହିପତ୍ର ; ଟଙ୍କା ପଇସା ଆଦି ଅନ୍ୟ ପାଖରୁ ନେଇ ଫେରାଏ ନାହିଁ)।

ଚାଞ୍ଚ – ଶିଶା ଚାଞ୍ଚୁ (ପେନ୍‌ସିଲ କାଟିବା)

ଇ ବାଟ୍ ଡାରାନ୍ତୁ ଛାଞ୍ଚୁଦେ ! – ଏଇ ବାଟ୍ ପାଖରୁ ଚାଞ୍ଚୁଦେ।

ଛୁଟ୍ – 'ସେ ତାର ଗୁଆରୁନିକେ ଖୁଲି ଖୁଲି ଛୁଟୁବା ।' (ସେ ତା'ର ବାପା ପାଖକୁ ଖୋଜି ଖୋଜି ଯିବ।) ହିନ୍ଦୀରେ ଛୁଟେଗା, ଛୁଟି, ଓଡ଼ିଆରେ ଛୁଟି।

ଟିପ୍ (ଟେପ୍‌ସ୍‌ଟି – ପ୍ରେସ୍‌ସ୍‌ଟି) ସେ ଗୁଲେରଥି ଟିପିଦେଲେ ହେ ମଏନା ଭଟୋକିନା ପଡ଼ୁବା । (ସେ ବାଟୁଲି ଖଡ଼ାରେ ମାରିଦେଲେ ସେ ମଇନାଟି ଫଟକରି ତଳେ ପଡ଼ିଯିବ।)

ତଡ଼୍ < ଡାଡ଼୍ – ମୁଇଁ ବିଧେ ଡାଡ଼ି ଦେଲେ ସେ ଦୁଇଖୁରି ପାଏନ୍ ପିଇବା ।

ଇ ଡିଡ଼ିଆ ବଡ଼ା ଲୁଡ଼ିଆଁ ଦିଶୁଛେ । (ଏଇ ମାଟି ପାତୁଟି ବଡ଼ ଲୋଭନୀୟ ଦେଖା ଯାଉଛି।)

ଡିଙ୍ଗାର ଘାଣ୍ଟିବା – ହେ କଥା ଡିଙ୍ଗାରୁଲେ ଅଡୁଆ କରିଦେମି । (ସେ କଥାକୁ ଘାଣ୍ଟି ବସିଲେ ଅସୁବିଧାରେ ପକାଇବି।)

ତିଖରୀ (ପାଲୁଅ ତିଖରୀ = ପାଲୋ ତିଖରୀ) - ଶାରୀ । ତିଷ - 'ହେ ଇନେ ନାଙ୍କ ତିଷିପାରେ' (ସେ ଏଇଠି ରହିପାରିବ ନାହିଁ) । ତୁଇ ନାଙ୍କ ତିଷି ପାରଲେ ମୁଇଁ କାଣା କରମି ? ତୁ ବଞ୍ଚି ନ ପାରିଲେ ମୁଁ କଣ କରିବି ?

'ଇଟା ସଟରବଟର କରି କରି କରିଦେମା ।'

ବଟିବା - ଉଣ୍ଡିବା, ଠକିବା ।

'ଉଡ଼ର ଉଡ଼ର ହେଉଛୁ — (ବଟ ଭଟ ପରିଭାଷଣେ)

ଗୁଡ଼ାଏ କହିବା ଅର୍ଥବୋଧକ ବଟ ଧାତୁର ଅନୁକରଣରେ 'ତୁଇ ଇ ଭିଟରୁ ଯେନୁ ବାରନ୍ତୁବାର' (ତୁ ଏ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁଠୁ ବାଛିଛୁ ବାଛି ।) — Choose whatever among these ।" ତୁଇ ସବୁଆଡ଼େ ଭୁଜା ବିଛି ଦେଲୁନା' ବି + ସ୍ତ = ବିଷ୍ଟ < ବିଛ ।

ଇଠାନ୍ତୁ ସବେ ଭାଗିଯ'ନ - ଏଠାରୁ ସମସ୍ତେ ପଳାଅ ।

ଭାଗ > ଭଗ୍ (ପ୍ରାକୃତ) 'ତୁଇ ଭାଟ୍ ଦାଏଲ୍ ସବୁ ମେଦି ଦେଇଛୁ' (ଗୋଳିଆ ଘାଣ୍ଟ କରିଦେବା) । (ମିଦ୍ > ମେଦ) 'ଇଟା ଘାଏ ଯୁଣିଦେ' (ଓଜନ କରିଦେ) । 'ମୁଇଁ ତୋରନ୍ତୁ ଦୁଇଟା ଟଙ୍କା ଲାଗ୍ (ଧାର) ନେଇଛେଁ । 'ତଟେ ଲାଛି ଦେମି' (to shoot) ଲେଛେଇ ଦେବା - ଜାଳିଦେବା କିମ୍ବା ଗୁପ୍ତ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିଦେବା - ଡିବିରି ଲେଛେଇଦେ, ସେ ଇନର୍ କଥା ସେନେ ଲେଛେଇ ଦେଲାନ । 'ଲଲିହାଟା' (ଲିହ ଆସାଦନେ ପ୍ରବଳ ଜିହ୍ଵା ଲାଳସା ଗ୍ରସ୍ତ) ।

"ମତେ ଟିକେ ଶାଲା ଶାଲି କରିଦେ ।" (ଶ୍ୟାମଳ < ଶ୍ୟାମଳ < ଶାଲା) (ଶାଆଁଲା ଶୁଲି)

'ଇ'ଟା ଖାତା ଶୁଧା ପଏସା (ଏଇଟା ଖାତା ସଂଶୋଧନ କରା ହୋଇଥିବା ପଇସା) — [Remuneration for paper correction.], "ମୁଇଁସିପାକ୍ଟା [calling of bad names] ନାଙ୍କ ସହି ପାରେନା । (ଶାପ ଓ ଅଭିଶାପ ଅର୍ଥରେ) ସମ୍ପ୍ରାଥ ୨୪୭ ସ୍ତୁତି କରିବା ଓ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହେବା ।

"ନୃସିଂହ ଦକ୍ଷିଣ କର୍ଣ୍ଣେ ସମ୍ଭାଲଲା ଯାଇ । ନୃ.ପୁ. ।"

ସମ୍ ଉପସର୍ଗ ପୂର୍ବକ ଭୂଧାତୁ [ସମ୍ବର] ସହାର ପ୍ରକୃତି । ସମ୍+ଭୂ=ସମ୍ବର < ସମ୍ପାଅ- ଅନ୍ୟଦର୍ଶର ଲୋପେ ପୂର୍ବ ସର ଦୀର୍ଘ ହୋଇଅଛି । ସମେଇ ଦେବା- ସ: ପୁ: [ପୁରାଇବା] 'ମୋର୍ ଗୁଡ଼େ କଟା ଗୁଟେ ସମି ଯାଇଛେ' (ପଶିଯାଇଛି) । ତୁଇ କେତେ ହାକୁଛୁ ହାକ୍, ପଛେ ମୁଇଁ ମୋର୍ କଥା କହେମି । [ହାକିବା ଏଇ ସ୍ଥଳରେ ଦର କଷାକଷି କରିବା] ।

ବିନା ଡ଼କାହକାଥୁ କିଏ ଯିବା ବୋ ? [ଡ଼କାଡ଼କି ନ କଲେ କିଏ ଯିବ ?] [ଡ଼ାକ ଧାତୁର ଆନୁସଙ୍ଗିକ], ହିକ୍ (ହାକ) ଦା (ଧାନ ଦାଇବା) - ଧାନ କାଟିବା ଅର୍ଥରେ । ଦାପ୍ [ଦା ଦୁଲ୍‌କିନା ଅର୍ଥାତ୍ ଥରିବା କିମ୍ବା ଚଞ୍ଚଳ ହେବା - (ସଂ) ଦୁଲ୍ < ଦୁଲ୍ଲୁକ୍ ତୋର ଦୁହି କାନ ଦୁହୁଲି ଗଲାନ । (ଢିଲା ହୋଇଗଲାଣି)

ହୁଳ କିମ୍ବା ହୁଳ - (ହୁଳ ଚଳନେ) - ହୁଳ -କମ୍ପନ ।

‘ଇ ବାବାରେ, ଇନେ ନାଇଁ ଲଇଁ କରିଗଲେ ମୁଡ଼ ବାଜିଯିବା’ (ନମ୍ <ନଅଁ < ଲଅଁ।)

‘ମୁଇଁ ଗଞ୍ଜିଆ ନିଶ (ଧାର ଚାଷ୍ଟଣ କରିବା) କରି ଆନିଛେଁ। (ନି+ ଶୋ (ଶି) -ନିଶି।)

‘ଇଟା ନିଶାର କବାଟ’ - ଧୋବା ଘରୁ ଆସିଥିବା ପରିଷ୍କାର ବସ୍ତ୍ର।

‘ଗଞ୍ଜାପଜେଇ କରି ରଖିଛେଁ’ (ପ୍ର + ଅନୁଜ) =ପ୍ରଜା (ଶାସ୍ତ୍ରାଦି ସୁଚାଷ୍ଟଣ କରିବା ଅର୍ଥରେ।)

‘ଧାନ ଦୁରାକ ଇନେ ଫତୁଲେଇ ଦେଇଥା’ (ଧାନ ଗଣ୍ଡାକ ଏଇଠି ପ୍ରସାର କରି ଦେଇଥା)

‘ମୁଇଁ ଦାଲି ନାଇଁ ପରଝିବାର (ପିଜି>ପର୍ଜି>ପର୍ଜି) ଚାଏଲ ‘ (ମୁଁ ଦାଲିରେ ଛୁଙ୍କ ଦେଇନାହିଁ) ।

ଇ ଗରିଆ ପୁରି ଗଲାନ । [ଏଇ ଗରିଆ (ମାଠିଆ) ପୁରା ହୋଇ ଗଲାଣି।]

(ପୁ - ପୁର) ତତେ ଇଥୁ ପୁଜି ଦେମିନ’ (ମାରିଦେବା) [ପିଜ୍ <ପିଞ୍ଜ (ଓଡ଼ିଆରେ)- ପୁଜ୍ - (ସ.ପୁ.ରେ)] (ପିଜ୍ ଧାତୁ ଅର୍ଥ ବଧ କରିବା, ମାରଣାର୍ଥ ପଞ୍ଜ ଶବ୍ଦ ଜାତ)

‘କାମର ବେଲକେ ତୋ’ର ଗାଜ୍ ଫାଟୁଛେ କାଏଁ’ (‘ସ୍ବଚ’ < ‘ସ୍ବଚା’ < ‘ଫଚା’) (ତୋ’ର ମୁଡ଼ ଫଟେଇ ଦେମିନ) ।

‘ସବୁ ପସସା ବସ କରିଦେଲୁନ ।’ (ବ୍ୟୟ < ବୟ)

‘ତୋର ମାଁ ମତେ ସବୁବେଳେ ବରଗୁଥିସିନ ।’ [ତୋ ମାଆ ମୋତେ ସଦାବେଳେ (କାମ ପାଇଁ) କାମ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଡାକୁଥାଏ, କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପ୍ରେରଣ କରୁଥାଏ।]

ତତେ କେତେ (ହସ୍ତଛନ୍ ବାଛୁଛନ୍) ହିଁସା ବଛା କରୁଛନ୍ । ନିନ୍ଦା କରିବା ଅର୍ଥରେ, (ବାଛିବା- ଦେଶଜ ବାଛ ଧାତୁରୁ)

ସଂ ର କ୍ଷେତ୍ର < ଶେତ (ହିନ୍ଦୀ) ଏବଂ ସ.ପୁ.ରେ ମଧ୍ୟ ଶେତ୍ । ସଂରେ ‘ଛତ୍ର < ଛତା (ହିନ୍ଦୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ) ସ.ପୁ.ରେ ‘ଛତା’ ସହ ‘ଛତ୍ରା’ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଚଳନ ଅଛି । ବିଶେଷ କରି ପତ୍ରରେ ତିଆରି ଛତାକୁ ‘ଛତ୍ରା’ କୁହାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ‘ଗୁଜରାଟୀ’ରେ ‘ଛତ୍ରା’ ଶବ୍ଦ ‘ଛତା’ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । (୩୭)

ଓଡ଼ିଆର ‘ଭାଦ୍ରବ’କୁ ସଂ.ରେ ‘ଭାଦ୍ରପଦ୍’ ଏବଂ ହିନ୍ଦୀରେ ‘ଭାଦ୍ରୌ’ କହନ୍ତି, ସ.ପୁ.ରେ ଭୁଦୋ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ସଂ-ର ନିମନ୍ତଣ ପ୍ରାଚୀନ ଗୁଜରାଟୀରେ nihutrai (ନିହୂତ୍ରା),

(୩୭) “MIA Groups of consonants with unassimilated ‘R’ as preserved in Gujarati” – Annals of the Bhandarkar Research Institute – Vol.XXXI 1950, Parts I –IV. Page 227-230.

ସଂ:ପୁ:ରେ ନିର୍ଭଟା, ସଂ.ର ହ୍ରଦ, ପ୍ରା.ରେ ମଧ୍ୟ'ଦରହ' ଯଥା, 'ଲଙ୍କେଶ୍ୱରୀ ଦରହ', 'ଗୁମ୍ ଦରହ, ଇତ୍ୟାଦି । ସଂ:ପୁ:ରେ ଗୁଡ଼ା ଅର୍ଥ nest+ (ଯଥା :- ମହୁଗୁଡ଼ା, କୁଆଗୁଡ଼ା, ମାଙ୍କଡ଼ାଗୁଡ଼ା) କାଠଘର ବା cabinକୁ ମଧ୍ୟ ଗୁଡ଼ା କୁହାଯାଇଥାଏ ।

ଏହାଛଡ଼ା ପିଞ୍ଜରା cage କୁ ମଧ୍ୟ (ଯଥା - ବାଘ ଗୁଡ଼ା) ଗୁଡ଼ା ବୋଲି କୁହାଯାଇଥାଏ । 'ଗୁଡ଼ା' କହିଲେ 'ମନ୍ଦିର' ବା 'Temple' କୁ ବୁଝାଇଥାଏ - ଯଥା :- 'ସମଲେଇ ଗୁଡ଼ା', ତେଲୁଗୁରେ ମଧ୍ୟ ଗୁଡ଼ା ଅର୍ଥ ମନ୍ଦିର (a church, a meeting place) ଏବଂ ଗୁଡୁ (Gudu) ଅର୍ଥ a nest, a roof or covering । କୋରାପୁଟରେ ଗ୍ରାମର ନାମପରେ 'ଗୁଡ଼ା' ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ରହିଛି । ଯଥା :- ବଇପାଟଣା ଗୁଡ଼ା, ଆହୁର ସେହିପରି କୋୟା ଅଧୁଷିତ ଗ୍ରାମର ନାମ ପରେ (suffix) 'ଗୁଡେମ୍' (୩୭) ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖାଯାଏ, ଯଥା - ନଦୀ ଗୁଡେମ୍ ଧନକା ଗୁଡେମ୍ ଇତ୍ୟାଦି । ସେହିପରି ସଂ:ପୁ:ରେ 'ଗୁଡ଼' ଅର୍ଥ ଦୁହୁ ଏବଂ 'ଗଡୁ' ଅର୍ଥ 'ଡାଳ' ଏବଂ 'ଗାଡ଼ିଦେବା', ଅର୍ଥ 'ପୋତିଦେବା' 'ଗେଡ଼ି' ଅର୍ଥ ବାଉଁଶ ନିର୍ମିତ ଏକ ପ୍ରକାର ସାମଗ୍ରୀ, (cavenders ବାଲା 'ଗେଡ଼ି' ଲଗାଇ ଖୁବ୍ ଡେଙ୍ଗା ଦେଖାଯାନ୍ତି), 'ଗେଡ଼ା' ଅର୍ଥ କାଠର (ଅଳ୍ପ ମୋଟା) ଦଣ୍ଡ । ('ଗେଡ଼ି' ଦୁଇଟି ବାଉଁଶରେ ଟିଆରି କରାଯାଏ) । (୩୮)

ହାନ୍ଦୋଳ - ଏହାର ଅର୍ଥ ଇତସ୍ତତଃ / ବିଚଳିତ ହେବା - (ଷଡ଼ ଚକ୍ର ଭେଦିଣ ହାନ୍ଦୋଳ ପଦନ ।) ଆନ୍ଦୋଳେ < ହାନ୍ଦୋଳ < ହନ୍ଦ୍ଲେଇ ଦେବା / ହନ୍ଦ୍ଲାଇବା - "ପାଏନ୍‌କେ ହନ୍ଦ୍ଲାଇଦେଲେ ମାଙ୍କଡ଼ା ହେଇଯିବା" (ପାଣିକୁ disturb କଲେ ମଇଳା ହୋଇଯିବ) । "ମୁଇଁ ଇଛେନକା ଆରୁ ଠହରି ନାହିଁ ପାରେନା" - (ମୁଁ ଇଚ୍ଛଣି ଆଉ ଦମ୍ଭ ଧରି ପାରିବିନି) ('ସ୍ଥା'ଧାତୁଜ ସ୍ଥାବର ଶବ୍ଦର ଭାବାର୍ଥାନୁକରଣରେ) - "କିମତ୍ କି ଜାତିଶାଳ, କି କୁଳ ବରତଫଳ, ଠଉରି ନପାରେ ମୋ ମତି" - (କି.ଚ.ମ.) "ତୋର ବରର ନାଁ ବାଆଁରେଇ କରି ହେଲେ କହ" "ନାରୀ ଶିରୋମଣି ତାକୁ ବାଆଁରେଇ ଦେଲା" । ବେ.ପ. । ଏହି ଧାତୁଟି 'କସ୍ତୁର' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥାନୁକରଣରେ ବ୍ୟବହୃତ । ଘର ଭୁଶୁଡ଼ି/ ଭୁଶୁଲି ଗଲାନ । ଭୃଷ୍ଟ/ଭୁସୁଡ଼/ଭୁସୁଲ (ଭୃଷ୍ଟ ଶବ୍ଦକୁ ଅନୁସରି ଏହି ଧାତୁଟିର ସୃଷ୍ଟି) ଅତି ମୋଟା/ମୋଟା (Fat) ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଭୁସୁକା/ଭୁସୁକା ବୋଲାଯାଇଥାଏ । ଅନ୍ୟଥା "ହେତାର ଦିହି ଭୁସୁଲି ଗଲାନ" ଏହିପରି ମ୍ କୁହାଯାଇଥାଏ ।

(୩୭) 'A study of Telgu Place – names' by A.S Thyagaraja.

(୩୮) Journal of the AHRS Vol – XVIII – (Silver Jubilee Edition.)

ପକ୍ଷିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ ଉପରେ ଅନ୍ୟ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ

‘ବୁରୁଡ଼ି ଯିବା’ ଶବ୍ଦ ହିନ୍ଦୀରେ ‘ବିଛୋଡ଼ଗନ୍ଧା’ ଓ ସିନ୍ଧିରେ ‘ବିଚ୍ଛିଆ’ ସହ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି । ‘Pakhiara Valar khan Vichria = (Birds separated from the Flock) (୩୯)

‘ମୁରଦାର’ଟି ହିନ୍ଦୀର ‘ମୁଢ଼ା’ ଶବ୍ଦରୁ ଆସିଛି । ଆମ ‘ଏଣ୍ଡି’ (ବଦର) ‘ମୁର୍ଗା,କୁ ଆସାମୀଆ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ‘ଏଣ୍ଡି’ ଓ ମୁଗା ବୋଲି କୁହାଯାଏ । “Rearing endi and muga cocoons in the mulberry grove, he sings.” (୪୦)

ଆସାମୀଆ ଭାଷାରେ ବାରମାହା ଗୀତ, (ଓଡ଼ିଆରେ ବାରମାସା ଗୀତ) ର ଏକ ନମୁନା ତଳେ ପରିବେଷଣ କରାଗଲା:-

“Aharar mahat Radha adharma barisana,

Pushpar palangite Radhe Karila Sayana.

Pushpar palangite Radhe nahila ghumati.

Kaika gaila pranatanthe nahila ulati.” (୪୧)

ଆସାମୀଆ ଭାଷାରେ Biyanams (Marriage songs)କୁ ସମ୍ବଲପୁରୀରେ କାହାଣୀ କହିବା ବେଳେ ନିମ୍ନପ୍ରକାରେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ – କଥା ଗୁଡ଼େ କହୁଛେ, କାଏଁ କଥା ? – ବେଙ୍ଗ୍ ଲଥା । “କାଏଁ ବେଙ୍ଗ୍ ? ଧୁଡ଼ା ବେଙ୍ଗ୍ କାଏଁ ଧୁଡ଼ା ? ବାମହନ୍ ‘ବୁଡ଼ା’ ‘କାଏଁ ବାମହନ୍ ? ‘ଶୁଭ୍(ଶୁଭ୍) ବାମହନ୍, ‘କାଏଁ ଶୁଭ୍ ? ‘ପିଠାଲୁଭ୍ କାଏଁ ପିଠା ? ‘ତାଲ୍ ଗାଏଁଠା, ‘କାଏଁ ତାଲ୍ ? ଶୁରଷୋମାଲ୍, ‘କାଏଁ ଶୁରଷୋ ? ବନ୍ ଶୁରଷୋ’, ‘କାଏଁ ବନ୍ ? କିଆ ବନ୍’, ‘କାଏଁ କିଆ ? ରଜା ବିହା’, “କାଏଁ ରଜା ? ଖଡ଼ ଖଜା’, ‘କାଏଁ ଖଡ଼ ? ଆଶୁ ଡଡ଼’, ‘କାଏଁ ଆଶୁ ? ମକାରି ଆଶୁ’, ‘କାଏଁ ମକାରି ? – ରଜାର ସିଂ ଦୁଆରେ ବୁଡ଼ା ନାବଲା ଖେକାରା ଖେକାରା ! ଆସାମୀଆରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଶିଶୁଖେଳା ଗୀତ ରହିଛି –

Likewise, Johnbai beji ala diya is a delightful little song that depicts a fenciful dialogue between a mother and a moon in the sky. The

(୩୯) Contemporary Indian Literature –Page 266. (A Sahitya Akademy Publication)

(୪୦) ‘Assamese Literature’ – Hem Barua, page – 13.

(୪୧) Ibid – page -15.

Mother wants an elephant for her child to ride on, she starts by asking for a needle from the moon.^(୪୭)

"O moon give me a needle,
What for do you want a needle?
Just to stich a bag with,
What for do you want a bag?
Just to put money in;
What for do you want money?
Just to buy an elephant with,
What for do you want an elephant?
Just for the child to ride on." etc,etc.^(୪୮)

ଓଡ଼ିଆରେ “ଡାକ ବଚନ” ନାମରେ ଅନେକ ପ୍ରବାଦ ପ୍ରଚଳିତ ହୁଏ । ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ-

“ଧୂର ମଣ୍ଡଲ ପାସ୍ ପାସନ୍ ,
ପାସ୍ ମଣ୍ଡଲ ଧୂର ପାସନ୍ ।” ଇତ୍ୟାଦିକୁ ଆର୍ଗବାକ୍ୟ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥାଏ ।
ଆସାମୀଆରେ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଡାକ ମହାପୁରୁଷ ବଚନର ପ୍ରଚଳନ ରହିଛି:-

“There are allusions of Dharma, the cardinal Principles of life, of providing well and tanks by solitary road sides for travelers-
“Jave dharma karibajani,
Pukhuri khania rakhiba Pani,
Briksa ropanata adhika dharma,
Matha mandapa sobhana karma,

(୪୭) ‘Assamese Literature’ – page – 18.

(୪୮) ‘Assamese Literature’ – page – 18.

Anitya dehata nahike as,

Dhane jane bastre kariba biswas.” (୪୪)

ସଂସ୍କୃତ ରାମାୟଣର ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଶ୍ଳୋକଟିର ଆସାମୀଆ ରୂପାନ୍ତର (ମାଧବ ଜନ୍ଦଲି କର୍ତ୍ତୃକ ଆନୁଦିତ) ଦେଖିଲେ ତହିଁରୁ ଆସାମୀଆ ସହ ଓଡ଼ିଆ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ବିଷୟରେ ଧାରଣା କରିହୁଏ –

“ଦେଶେ ଦେଶେ କଳତ୍ରାଣି ଦେଶେ ଦେଶେତ ବାନ୍ଧବାଃ

ତମତୁ ଦେଶମ୍ ନ ପଶ୍ୟାମି ଯତୁ ଭ୍ରାତା ସହୋଦରାଃ ।”

ଆସାମୀଆରେ-

Bharyya putta bandhu myata pai yathatatha

Hena natu dekhoho pai katha.” (୪୫)

ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳର ଅଧିବାସୀଗଣ ପୂର୍ବତନ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ‘ଗଡ଼ଜାତିଆ’ ବୋଲି ଆକ୍ଷେପ କରିବା ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ costal areaର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ‘କର୍କିଆ ବୋଲି ତାଙ୍କଲ୍ୟ କରନ୍ତି । ସୋନପୁରରେ ବଉଦ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସେପରି ବଉଦିଆ ଗେବା’ ବୋଲି ବିଦ୍ରୁପ କରନ୍ତି । ପୂର୍ବପଟେ ‘ବାଣପୁରିଆ ବନ୍ଧୁ’ର ପ୍ରଚଳନ ରହିଛି । ସେହିପରି ଇଂରେଜ ଏବଂ ଆଇରିସ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପାରସ୍ପରିକ ଦୃଶାବ୍ୟଞ୍ଜନ ଆକ୍ଷେପୋକ୍ତ ପରିଲିକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।^(୪୬) ଓଡ଼ିଆରେ ‘ବଙ୍ଗାଳୀଠାଣି’ ପରି ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ମହାନ୍ତିମାନଙ୍କ ବାହ୍ୟତ୍ୱମରକୁ ମାଛାଁତି ହପ, ବୋଲି ବ୍ୟଙ୍ଗ କରାଯାଏ । ‘କୁଲତା’ ମାନେ ଆମିଲ ପ୍ରିୟ, ଏଣୁ ‘କୁଲତା ଲେଥା’ ଏକ ସୁପରିଚିତ ପ୍ରୟୋଗ । ଆଦିବାସୀ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଆର୍ଯ୍ୟଗଣଙ୍କ ବୈବାହିକ ସଂପର୍କ ସ୍ଥାପନ ହୁଏତ ଦିନେ ଅପୂର୍ବ ଥିଲା । ତେଣୁ କେହି ଦାନ କରିଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଫେରସ୍ତ ନେଲେ କୁହାଯାଉଥିଲା – “ଦେଲାଟାକେ ନେଲାରେ, କନ୍ଧ ଘଏତା କଲାରେ !”

(୪୪) Ibid – page – 28

(୪୫) Ibid – page – 36

(୪୬) Bull – (bul)n . (often Irish -) foolish or amusing mistake in Lanuage, usu. Because there is a contradiction in terms (e.g – if you do not get this letter, plese write and tell me)

Bull – (bul)n. (U) (British Army SI.) – (Insistance upon) excessive attention to cleaning and polishing equipment, etc, useless routine-

A.L.D.C.E, page -124

ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ‘ଉଡ଼ର ଉଡ଼ର ହେବା’ (useless talk) ଛତିଶଗଡ଼ୀର ‘ବଡ଼ ବଡ଼ାୟେ ଲାଗିବ’, ‘ଠାଡ଼ ହେଇଥ’ (ସ.ପୁ) ଓ ‘ଠାଡ଼ରହିବ’(ଛ) ଇତ୍ୟାଦି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ଅନେକଟା ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ। ସ.ପୁର ‘ମତେ ଥୁଡ଼େ ଦେ’, ହିନ୍ଦୀର ‘ମୁଝେ ଥୋଡ଼ା ଦୋ’, ସ.ପୁର ‘ମୁଇଁ ତୋର ହୁକୁମକେ ହାଜର ହେଇଛେ’, ‘ଡ଼ାଡ଼େ ଖାଏଲେ ନଜର ପଡ଼ିଯିବା’, ମୁଇଁ ନୌକରି ଛାଡ଼ି ଦେଇଛେ, ହେଡ଼ା ବକଟ୍ ପଡ଼ିଲେ ଯାଇ ମୁଇଁ ଇନ୍ଦକେ ଆସସି’, ‘ଏ ସୁରାକ ଖରାପ ସମିଆ ଆସସୁଛେ’, ‘ସବୁନେ ଲୁକସାନ ହେଉଛେ’, ‘ମାହାଁତିମାନେ ବଡ଼େ ହୁସିଆର ଆନ’” ସେନେ ରହେଲେ ତୁମର ଖବରଦବର ନାହିଁ ମିଲେନ ଆଦିରେ ଯାବନିକ ଶବ୍ଦାବଳୀର ସାକ୍ଷର ଦେଖି ସ୍ପଷ୍ଟ।

ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ‘ଚାଟି (ପିଂପୁଡ଼ି) ହୁଏତ ହିନ୍ଦୀର ‘ଚିଟି’ରୁ ଆସିଛି। ସେହିପରି ହିନ୍ଦୀର ‘ଲଠି’ ସ.ପୁରେ ‘ଲାଏଟ୍’ରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି। ଆଜି ବି ‘ଭଲ୍‌ଫଟ୍’ ଏବଂ ‘ଫକଡ଼ରାମ ଗିରିଧାରୀ’ଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା କିଛି କମ୍ ନୁହେଁ। ଏବେ ବି କୋଶଳୀ ବୃକ୍ଷ ମୁଖରୁ ଝରି ପଡୁଛି –

“ଯିସ୍କା ବାପୁ ଚଡ଼େ ଘୋଡ଼ା

ଉସ୍କା ବେଟା ଥୋଡ଼ା ଥୋଡ଼ା ।”

କୋଶଳୀ ଭାଷାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କଲ୍ୟ କରି, ‘ମାଗିଶିଆ ବାମହନ୍ ଚିପିନାକେ ଚନ୍ଦନ’ ବୋଲି କୁହାଯାଇଥାଏ। ତେଣୁକରି ଯେକୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଅପଥୀ ଇତସ୍ତତଃ ହେଲେ ‘ମାଗିଶିଆ ବାମହନ୍ ମେତାନ କାଁକେ ଇଥୁତାହିଁ ହେଉଛୁ’ ବୋଲି କହନ୍ତି। ‘ତୁଇ ଡ଼ମବାଗିର ଦିଶୁଛୁ’, (ହାଡ଼ିପରି ଦେଖା ଯାଉଛୁ)। ଅନାୟି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ସାଧାରଣତଃ ଦେଖିବାକୁ କଳା, ଅନୁନ୍ନତ, ଅଭାବ ଓ କୁସଂସ୍କାର ଗ୍ରସ୍ତ। ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ପ୍ରତି ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ଉଦାସୀନ ତେଣୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଉନ୍ନତ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କ ଏହିପରି ତାଙ୍କଲ୍ୟ ଭାବ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଅସାଧାରଣ ନୁହେଁ। ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଡ଼ମଜାତି ବିଷୟରେ ଗୁଁଅରସନଙ୍କ ଆକ୍ଷେପୋକ୍ତି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ –

“It is the disreputable Magahiya Doms of Bihar who have been identified as possessing a secret argot. As stated above, they are notorious thieves and bad characters, who will not cultivate or do honest labour if they can help it. The women are no better than men. As a cover they do occasional basket work, but their true occupation is that of a spy and disposer of stolen goods. Some of

their methods of concealing stolen goods have the merit of ingenuity, but hardly of decency". (୪୭)

ଇଂରାଜୀରେ As blind as a bat, As greedy as a jew, As merry as a bird ଇତ୍ୟାଦି ପରି ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବ୍ୟବହାର ରହିଛି । କୁକୁର ମେତାନ ଭୁକୁଛୁ (କୁକୁର ପରି ଭୁକିବା), ପେଟା ଲେଖେ ଦିଶୁଛି, ଚଢ଼େଇ ମିତାନ ଗୁନଗୁନଉଛୁ, ଛେଲ ମିତାନ ଡ଼ରୁଛୁ, ବୁଢ଼ା ଲେଖେ କଥା କହୁଛୁ, ଖୁର୍ ମେତାନ ଠାଡ଼ହେଇଛୁ, ପେଟେନ ବରାବର ଜୁଗିଛୁ, ଶୁଆଲେଖେ ଭାଷୁଛୁ, ଫିର୍ଫିର୍ ମେତାନ କିନ୍ଦରୁଛୁ, ଶୁଷୋଏଡ଼େ ଦିଶୁଛେ, ପଖନ୍ ମେତାନ ଟାନ କରୁଛେ, ପାଜି ବରାବର କଥା କହୁଛୁ, ମାଏଝକର ଲେଖେ ଭଲେଇ ହେଇଛୁ, ପିଲାକର ଚାଗୁର କାନ୍ଦୁଛୁ, ଗାଏବଲଦ ମେତାନ ଭିକିଛୁ, ହଲିଆ କରମେତାନ ଖରୁଛୁ, ଚାଝିଆ କର ମେତାନ ଗପୁଛୁ, ଘୁଷରିକର ମେତାନ ଖାଉଛୁ, ଟେଙ୍ଗଟା ମେତାନ ମୁଁଡ଼ ହଲଉଛୁ, ଜର୍ତ୍ତାମିତାନ୍ ମଲକୁଛୁ, ମାଜିମିତାନ ଲୁକୁଛୁ, ଘଏତାଲେଖେକର ବଲୁଛୁ, ଘୁଏମେତାନ ସି ସି କରୁଛୁ, ମାକଡ଼ଲେଖେ ଦେଖୁଛୁ, ଇତ୍ୟାଦି ।

ସମ୍ବଲପୁରୀର ପିଢ଼େଇ (shoes), ଲରିଆ ବା ଛତିଶଗଡ଼ର ପନ୍‌ହି ଏବଂ ପଣ୍ଡୋୟାନ(ଶବର) ସହ ଓଡ଼ିଆ (ଓଡ଼ିଆ)ର ପାଣ୍ଡୋଇ ବେଶ୍‌ ତୁଳନାୟ । ଏ ସବୁ ସାଥରେ ତିରାହୀ ଭାଷାର ନାଇ (shoes) ଶବର ବେଶ୍‌ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି । ସ.ପୁର 'ନିଘା' ଶବ୍ଦ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ନିଗାହ ଶବ୍ଦ (look, favour, attention) ସହ ସମତା ରକ୍ଷାକରେ । ମୋର ଉପରେ ଟିକେ ନିଘା ରଖିଆ (Kindly try to adjust me within the range of your favour.) ମୋର ଉପରେ ତାର ନିଘା ନାହିଁ ପଡ଼ିବାର । (He is not watching at me.) ଘର ଭିତରେ ଛୁଆ ଘୁମେଇ ଘୁମେଇ ଶୁଇଛେ ହେଲେ ସେ ଆଡ଼କେ କାହାରି ନିଘା ନାହିଁ । (The child is sleeping inside the house undisturbed, but none is mindful of that.) ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟ ଯେକୌଣସି ଅଞ୍ଚଳପରି ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ମଧ୍ୟ 'କାକର' ଶବ୍ଦର କ୍ରିୟାରୂପରେ ବ୍ୟବହାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ, ଯଥା :- ମୋର ହାତଗୋଡ଼ 'କାକାର' ଲାଗୁଛେ । (ମାଡ଼ ଖାଇବାପରେ ତା'ର ପିଠି ଥଣ୍ଡା ଲାଗୁଥିବ ।)

ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷୀରନୀର ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିଲେ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହିପରି କୁହାଯାଇଥାଏ - ହେମାନେ ଗୁଟେ ଗିଜେ ହରସନ୍ (ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ମଲଦ୍ୱାର ଦେଇ ମଲତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି), ସ.ପୁରେ 'ଭାଡ଼ି ରଟିଗଲା' ଅର୍ଥ ଓଦା ଲୁଗାକୁ ନ ଶୁଖାଇ ରଖିଦେଲେ

ଯେଉଁ ବାଗ ଲାଖ ରହିଯାଏ। ମୋର ତୁଲିଥିବି ତିନିହାତ୍ ଚପଲେଇ ନେଇଛେ। ଅର୍ଥ 'ମୋ କିଆରୀରୁ ତିନିହାତ୍ ଚପେଇ ନେଇଛି' 'ଇ ଗଛକେ ଛେଲ୍‌ପେଇ ଛେଲ୍‌ପେଇ ତୁଲେଇ ଦେଲେନ୍' ଅର୍ଥାତ୍ 'ଏଇ ଗଛଟିର ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଅଂଶ ଛେଲେଇ ନେଇ ତାକୁ ତଳେ ପକାଇ ଦେଲେଣି' ବୋଲି ବୁଝାଯାଏ। ରକ୍ଷିତା ସ୍ବାକୁ ସ.ପୁ.ରେ 'ରଖନା ମାଏଝି' ବୋଲାଯାଏ। (ଇଂରାଜୀରେ Kept) । ହିନ୍ଦୀରେ 'ହମ୍ - ବଡ଼ା ଆଦମି' ସ.ପୁ.ର 'ହମ୍‌ବଡ଼ାଲୋକ' ହୁଏ। ସ.ପୁ.ର 'ନାଗର ଛୁଆଁ ଦେଁତୁ' ଅର୍ଥ 'ନାଗର ପୁଅ ଧଣ' - (ବଡ଼ଲୋକର ପୁଅ ଅଯୋଗ୍ୟ ହେଲେ କୁହାଯାଏ।)

ସାଧାରଣ ଭର୍ତ୍ତନା ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପଶୁପକ୍ଷୀ ତଥା ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ବସ୍ତୁର ଚାରିତ୍ରିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟର ଆରୋପ କରି ସଂପୃକ୍ତ ବିଶେଷଙ୍କୁ ଆପେକ୍ଷା କରାହୋଇଥାଏ। ସ.ପୁ.ର ଶଲାଉ ହୁଁଡ଼ାର (wolf), ମାଇ ବରହା, ଶଲା ବଂକ୍‌ଲେଖେ ଜୁରିଛେ' (waiting like a crane), ଜକ୍ ମେତାନ୍ ଲଟ୍‌କଥୁସି (ଜୋକପରି ଲାଖିରହିବା) ।

'ଦେବାନି - ଆମ୍' ଏବଂ 'ଦେବାନି - ଖାସ୍' ପରି ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ 'ଦବାଘର' ମାନଙ୍କରେ 'ଆମଖାସ୍' ଦୃଶ୍ୟମାନ ହୁଏ। '୬ ଚୌଧୁରୀ, ୧୮ ନାୟକ, ପଟେଲ୍ ଅଲେଖ୍' ବୋଲି ଆଗ୍ରା ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆଗତ 'ଅଘରିଆ' ସଂପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ବିଶ୍ବାସ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଛି। ଅଘରିଆ ଏବଂ ଭୁଲିଆମାନେ ବହିରାଗତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ସମାଜ ଓ ଜୀବନ ସହିତ ଏମାନଙ୍କ ଜୀବନଧାରା ଓତଃପ୍ରୋତଭାବରେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ। ଏମାନଙ୍କ ଭାଷା ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଛତିଶଗଡ଼ା ଭାଷାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ। ସ.ପୁ. ଭାଷାରେ ଛତିଶଗଡ଼ାର ପ୍ରଭାବ ବେଶ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ। ବିଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ ଭାଷା ଏବଂ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଏକ ଭିନ୍ନ ସାଦର ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପରି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷମାନ ହୋଇଥାଏ।

ତେଲୁଗୁରେ 'ପୁଟା' (୪୮) ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ରହିଛି। ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ 'ପୁଟା' ଅର୍ଥ 'ପାକସୁଳା'। ତେଲୁଗୁରେ 'ଆବୋ' (୪୯) ଶବ୍ଦ ପ୍ରଚଳିତ। ସ.ପୁ.ରେ ଆବୋ ସମୋଧନରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ। ଯଥା - 'ଆବୋ ତୁଇ କେନ୍‌କେ ଯାଉଛୁ?' (ଆରେ ତୁ କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛୁ?)। ସ.ପୁ.ରେ 'ମାଦୁ' ବୋଲି ଏକ ଶବ୍ଦର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ରହିଛି, ଯଥା : - 'ତୁଇ ମାଦୁଟାକାବି ବୋ?' (Are you a dullard?) ଶବ୍ଦର ଭାଷାରେ 'ମାଦୁ' ଅର୍ଥ dead body, ହିନ୍ଦୀରେ dead body ଅର୍ଥ 'ମୂର୍ଦ୍ଦା', ସ.ପୁ.ରେ ମୂର୍ଦ୍ଦାର, ହିନ୍ଦୀରେ

(୪୮) Potta - Means the stomach in Telgu.

(୪୯) Abbo - A word of exclamation in Telgu. [The Gatha - Saprasati and Maharastrī Prakṛti- Journal of Dakkan History and Culture - Vol- I, No - 1, page -96.

ମୃତଦାନ, - adj dead, lifeless, impure) ସ.ପୁରେ କୁଲିହା ଅର୍ଥ ବିଲୁଆ, ପାଣ ଭାଷାରେ କୋଲିଆ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ରେଲି (Relli) ଭାଷାରେ ଡାଙ୍ଗମାନେ ବାଡ଼ି (stick), ସ.ପୁରେ ମଧ୍ୟ ସମାନ ଅର୍ଥରେ ଖାଡ଼ି, ବାଡ଼ି, ଡାଙ୍ଗର ପ୍ରଚଳନ ରହିଛି । ସ.ପୁ. ଓ ରେଲି ଉଭୟ ଭାଷାରେ ବୁଆ, ଅର୍ଥ ବାପା, ସ.ପୁ.ର ମାଏଝି ଶବ୍ଦ ସହ ରେଲିର ମାଈଜି, ଏବଂ ଓଡ଼ିଆର 'ମାଇପ' ଶବ୍ଦର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ । ପର୍ବତକୁ ସ.ପୁ.ରେ ତଙ୍ଗର୍ ଏବଂ ରେଲିରେ ତଙ୍ଗୁର ବୋଲାଯାଏ । 'ହୋ' ଭାଷାରେ Lampକୁ ଡିବ୍‌ରା ବୋଲାଯାଇଥାଏ, ସ.ପୁରେ ମଧ୍ୟ ସମାନ ଅର୍ଥରେ ଡିବ୍‌ରା ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖାଯାଏ । କଲରାକୁ 'ହୋ' ଭାଷାରେ କରଲା, ଏବଂ ସ.ପୁ.ରେ କଲା ବୋଲି କୁହାଯାଇଥାଏ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଦେଖି ଦସିଲେ ପ୍ରତିଟି ଶବ୍ଦର ମୂଳରେ କିଛିନା କିଛି ରହସ୍ୟରେ ସ୍ଥିତି ସାକାର କରାଯାଇପାରେ । Richard Trenchଙ୍କ ଭାଷାରେ - "In library we preserve the fact that books were once written on the bark (liber) of tree: in 'volume' that they were mostly rolls, in 'paper' that the Egyptian paprus, the paper reeds by the brooks" furnished at one time the ordinary materials on which they were written" (୫୦)

ସମ୍ବଲପୁରୀରେ କୁଏ ଅର୍ଥ ନିଆଁ, କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ କୁଇଁମାନେ ଚିତାଗ୍ନି । ହିନ୍ଦୀରେ ନିଆଁକୁ ଆଗି କହନ୍ତି ଏବଂ ଅସାମୀଆରେ କୁଇ ବୋଲନ୍ତି, ଯେପରି ନଗେନ୍ ଶର୍ମାଙ୍କର 'ଉଲ୍‌କାର କୁଇଁ' । କୋଶଳୀ ଭାଷାରେ ବାପାକୁ ବୁଆ, ବା ବାବୁ ବୋଲି କହନ୍ତି, ବୋଉକୁ ମାଁ, ବାପାର ବାପାଙ୍କୁ ଜେଜେ, ମା'ର ବାପାକୁ ଅଜା, (କାନାରିଜ୍‌ରେ ମାଆକୁ Ajja, Tata, ମାଆକୁ Amma, Ajji ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।) (୫୧) ମା' ବାପାଙ୍କର ମା'ଙ୍କୁ ମାମା/ଆଇ ବୋଲାଯାଏ ।

ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଅଁ ରା ବା ବର୍ତ୍ତା ଓଡ଼ିଆରେ ଅଷ୍ଟିରା ଏବଂ କୁଇ ଭାଷାରେ ଅଷ୍ଟା ହୋଇଥାଏ । କୋଶଳୀ ଆରି ହୁଏତ କନ୍ଧଭାଷା (କୁଇ)ର ଆରା (a fence) ଶବ୍ଦରୁ ଆସିଥାଇପାରେ । କୁଇର 'ବୋଗା' (Boga) ଅର୍ଥ a basker, ସ.ପୁ.ର ଭୁଗା ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ସମର୍ଥବୋଧକ । ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ତତେ ମରଡ଼ି ଖାଉ, ଗଜାବସିଆ, ରପର୍‌ଗିଆ, ଆଦି ଗାଳି ବହୁଳ ଭାବରେ ପ୍ରଚଳିତ । ଶବ୍ଦର ଭାଷାର ମଧ୍ୟ ମୋରଡ଼ି ଶବ୍ଦ 'Epidemic disease' ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମରୁଡ଼ି ଅର୍ଥ (draught) ଅନାବୃଷ୍ଟି, ଶସ୍ୟନାଶ, ମହାମାରୀ(ସରଳ ଉଚ୍ଚଳ ଅଭିଧାନ ପ. କୁଳମଣି ଦାସ) । ଓଡ଼ିଆରେ ପାରା (Pigion) କୁ

(୫୦) On the study in words – R.C. Trench Page -172

(୫୧) The Kinship sustem and Kinship terms in Karnatak – by I. Karve, Bulletin of the Deccan College Institute, Vol –X, No.1, Sept – 1950.

ଶବର ଭାଷା ଓ ସ,ପୁରେ ପରୁଆ (Parua) ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଓଡ଼ିଆ ଏବଂ ଶବର ଭାଷାରେ ଦଶ. ଅର୍ଥ funeral rites, କୋଶଳା ଭାଷାରେ ଉକ୍ତ ଅର୍ଥ ସହ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ ରହିଛି – ‘ମୋର ଦଶା କହେଲେ ନାହିଁ ସରେନ’ (ମୋ ଦୁଃଖ କହିଲେ ସରିବ ନାହିଁ!) ତୁଇ କେତେ ଦଶା ପାଏଲୁନ! (ତୁ କେତେ କଷ୍ଟ ପାଇଲୁଣି!)

ବାପର ମରନ୍ ପୁଅର ଦଶା

ଶତ୍ରୁ କରିଛେ ଘରେ ବସା

ମା'ଙ୍କୁ ବନ୍ଦାନ କର

ଝି ଯିବା ଶାଶୁଘର!” (ରାବଣ, ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ, ମନ୍ଦୋଦରୀ, ସୀତା)

ସୁଖଭୋଗ/ ଦୁଃଖଭୋଗ ପରି ଓଡ଼ିଆରେ ସୁଦଶା/ଦୁର୍ଦଶାର ବ୍ୟବହାର ରହିଛି । ଦଶା ଓ ଦଶାହ ଦୁଇଟି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପରସ୍ପର ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ସମ୍ବନ୍ଧିତ । ଦଶାହ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ସଙ୍କୁଚିତ ଓ ସୀମିତ କିନ୍ତୁ ଦଶା ଶବ୍ଦ ସ୍ଥାନ, କାଳ, ପାତ୍ରର, ଅପେକ୍ଷା କରେନାହିଁ ।

ସ.ପୁ:ରେ ‘ପରଜା’ ଅର୍ଥ କୃଷକ/ପ୍ରଜା ଯଥା :—‘ତୁଇ ପରଜା ପୁଓ ହେଇକରି କାଦୋକେ ଡ଼ଗୁଛୁ?(ତୁ କୃଷକ ପୁଅ ହୋଇ କର୍ମମଭାରୁ ହେଉଅଛୁ?)’ ‘ଏଭେ ରଜା - ପରଜା ସଭେ ସମାନ ।’

କେବଳ ‘ନିଛି’ ଏବଂ ‘ଛିନି’ ନୁହେଁ ମେହେର ସାହିତ୍ୟରେ ଅନେକତ୍ର କୋଶଳା ଭାଷାର ପ୍ରଲେପ ଆବିଷ୍କାର କରାଯାଇପାରେ । ସରଳିତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ମଧୁମୟ ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭାରକୁ ଅର୍ଗଳରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରି ଓଡ଼ିଶାରେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର ଅହେତୁକ ପ୍ରବେଶ ଏବଂ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାରର ଅବରୋଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗଙ୍ଗାଧର ପଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବଶେଷ ଜାଗ୍ରତ ପ୍ରହରୀ । “ଦୀର୍ଘ ସମୟ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ସହ ମିଶ୍ରଣରେ ହିନ୍ଦୀଭାଷା ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରି ଜିଲ୍ଲାର ମାତୃଭାଷା ଓଡ଼ିଆକୁ କ୍ରମେ କବଳିତ କରିବାକୁ ବସିଲା । ବିଦ୍ୟାଳୟ, ବିଚାରାଳୟ ପ୍ରଭୃତି ରାଜ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଦେଖି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା । ଏହି ସଙ୍କଟ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ କବି ସାୟ ମାତୃଭାଷାରେ ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ କରି ତାହାର ସେବାରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଥିଲେ । ବସ୍ତୁତ ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ କବିଙ୍କର ଅହଲ୍ୟାସ୍ତବ, ଇନ୍ଦୁମତୀ, ଉତ୍କଳଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମହିମା ଓ କାଚକବଚ୍ୟ କାବ୍ୟମାନ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା ।” (୫୨)

(୫୨) ‘ମେହେର କବିଙ୍କ ବିଶେଷତ୍ବ’ - ପ: ରାଘବ ମିଶ୍ର -ନବଯୁଗ, ୧ମ ଭାଗ, ୪ର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା ।

ସମ୍ବଲପୁରୀ ଶବ୍ଦ ଭଣ୍ଡାରକୁ ଅନାର୍ଯ୍ୟଜାତିର ଅବଦାନ କିଛି କମ୍ ନୁହେଁ । ଏସମ୍ପର୍କରେ ଶ୍ରୀ ଶିବ ପ୍ରସାଦ ଦାଶଙ୍କ ମତାମତ ବେଶ୍ ପ୍ରଶିଧାନ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟ ।

‘ସମ୍ବଲପୁର ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଦେବଦେବୀମାନଙ୍କୁ ଉପାସ୍ୟ ଦେବଦେବୀ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି, ଏଥିରେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ବା ଅସାଧାରଣ କିଛିନାହିଁ । ଦେବଦେବୀ କଥା ଛାଡ଼ିଦେଲେ ସମ୍ବଲପୁରର ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ପର୍ବପର୍ବାଣି ଓ ସାହିତ୍ୟ (ଭାଷା) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଯଥା :— ଡାଲଖାଇ, କର୍ମା ଇତ୍ୟାଦି । ବିଭିନ୍ନ ଡାଲଖାଇ ନୃତ୍ୟ ଏବଂ କରମା ପୂଜା ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଅନୁକରଣରେ ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରସାର ଲାଭ କରିଅଛି । ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କରମା ଡାଲ ବୋଲି ଏକ ପୂଜାର ପ୍ରଚଳନ ଅଛି । ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ସଂସର୍ଗରେ ଡାଲଖାଇ ନାଚ, କରମା ବା କରମ୍ ସାନି, ଅଥବା ତଥାକଥିତ କର୍ମସାମା ପୂଜା, ଯୋଡ଼, ମୁଣ୍ଡା, ଦୁଙ୍ଗରି, ଡଙ୍ଗର, ବହନା ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ସୋମଲାଲ, ପିତାବଲା, ମାଉଲା ପ୍ରଭୃତି ଦେବୀପୂଜା, ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ବିଶେଷ କରି ସମ୍ବଲପୁରୀ ଖଣ୍ଡର ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି’ । (୫୩)

(୫୩) ବଳରାମ ଦେବ — ଶ୍ରୀ ଶିବ ପ୍ରସାଦ ଦାଶ, ନବଯୁଗ, ୧ମ ଭାଗ, ୬୪ ସଂଖ୍ୟା ।

ଶବ୍ଦ ସମ୍ଭାର

ଅ

- ଅଭଲ୍ (ଭଲ) - ଅଏନ୍ / ନୁକୋ / ବନେ - (ଭଲ, ସଜ୍ଜ, ଶୁଦ୍ଧ ବା ମାଜିତ, ଦୋଷଶୂନ୍ୟ)
(କ) ଇ' ମାଲ୍‌ପା (ତେଲ) ଅଭଲ୍‌ଟା । (ଏଇ ତେଲ ଭଲ ।)
(ଖ) ଇ' ଜାଗାକେ ଅଭଲ୍‌କରି ଲିପିଦେ । (ଏଇ ସ୍ଥାନକୁ ଭଲ ଭାବରେ ଲିପାପୋଛା କରିଦେ ।)
(ଗ) ହେ ଖୁରା ନୁକୋ / ବନେ / ଅଭଲ୍ / ଅଏନ୍‌ଟା । (That container is clean.)
(ଘ) କେନ୍ତା ବନେ ବନେ ତ ? (କିମିତି, ଭଲ ଭଲ ତ ?)

- ଅର୍ବ- (ଶିଶୁର କଅଁଳିଆ ରବ)
(କ) ଛୁଆ ଅର୍ବ ଅର୍ବ କଲାନ । (ଜନ୍ମହେବା)
(ଖ) “ଇଛନିସିନା କେଁ କେଁ ପରହୁର୍କା ଅର୍ବ ଅର୍ବ ” - ଏବେ ଝିଅ କାନ୍ଦୁଛି,
ହୁଏତ ଆସନ୍ତା ବର୍ଷକୁ ତା' ଛୁଆ କାନ୍ଦୁଥିବ ।

ଅଏନ୍ (ସୁନ୍ଦର) (୧) - (କ) ‘ଇ’ କପଡ଼ା ଅଏନ୍ ଦିଶୁଛେ । (ଏଇ ଲୁଗା ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି ।)

- (୧) “କୃଷ୍ଣ ରସର କେଲିରେ...
ରାଧା ରାଧା ବଲି ବଲି ଗଲା ଏତେ ଦିନ
ଏନ୍ତା ଅଏନ୍ ନାଁ ଗୁଡେ ଆଗୁ ନାହିଁ ପାଏନ
ବିରଝିକରି ଯେତେ ଯେତେ ଦେଉଥିବୁ ଗାଲି
‘ରାଧା’, ‘ରାଧା’ ବଲୁଥିଲି ଆରେ ସାନ୍ତରାକଲି !
‘ରାଧା’, ‘ରାଧା’ ବଲୁଥିଲି ସଙ୍ଗାତ, ନାହିଁପାରେ ଭୁଲି
ରସ ଧାଏଲା ଜଷରେ,
ମନର କଥା କହିଦେଲି ବଲିଗା
ନାହିଁ କରୁଛୁ ଇଷ...ରସ ଧାଏଲା ଜଷରେ...”

-(ର. ର.)

(ଖ) ତୋର କନିଆଁ ଅଏନ୍ତା (ତୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଭଲ)।

ଅକ୍ତାପେଟେ (ଅକ୍ତା = ଅପାତ୍ର) - (ଖାଲି ପେଟେରେ) - ଇ' ଉଷୋ ଅକ୍ତା- ପେଟେ ନାହିଁ ଖାଆନ୍। (ଏହି ଔଷଧଖାଲି ପେଟରେ ଖା'ନ୍ତି ନାହିଁ)।

ଅକ୍ସା (ଅପାତ୍ର) - ହବୋ ତୁମ୍ଭ ଅକ୍ସା ତୁଁ ତେ ଚାହା ପିଇସୁ? (ହଜ୍ଜରେ ତୁ ଅକାଠିଆ ଚା ଖାଉ?)

ଅକାବକା- ସେ ମତେ ଅକାବକା ଦେଖୁଲା (ଅତିହ୍ନା ଦେଖିବା)

ଅଗ୍ଲା ଉଛୁଲା / ଉଦୁର୍ଜା / ଉଦୁର୍ଜିଆ (unruly / unwanted) - ହେତାକେ ତୁମ୍ଭ ଶୁଭର ବଲୁଥିଲୁ ପରେ, ହେ'ତ ବତେ ଅଗ୍ଲା ଉଛୁଲାଟା । (ତାକୁ ତୁ ଶାନ୍ତ ଶିଷ୍ଟ ବୋଲି କହୁଥିଲୁ ପରା, ସେତ ବେଶି ବଦମାସ)।

ଅଗ୍ଲି (Residue) - ଭୁଜିର ଏତକ ସମାନ ଅଗ୍ଲିଛେ କାଏ? (ଭୋଜିର ଏତିକି ଜିନିଷ ବଳି ପଡ଼ିଛି କି?)

ଗୁଡର ଅଗ୍ଲି ଗାଁ ଖାଇଗଲା । (ପାପଧନ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତରେ ଯିବା) ।

ଅଁଗେନ୍ - (a lubricant) - ଅଁଗେନ୍ ଛନ୍ଦୁ ସରିଗଲାନବଳିତ ହେତାର ଶଗଡ଼ କେଁ କଟର କଲାନ । (ଅଙ୍ଗେନ୍ ପୁରାପୁରି ଶେଷ ହେବା ହେତୁ ତା' ଶଗଡ଼ କେଁ କଟର କଲାଣି) ।

ଆଁ ଘା (ଆଙ୍ଗ ଶରଦ) - ଆ... ବୋ, ତତେ ଘାଏ ଆଁଘା କଲେ ଯାଇ ମୋର ଛାଡ଼ି ହାଏ ଲାଗିବା ।
(Let me embrace you derive the pleasure there of) ତୁମ୍ଭ ଚାହାକେ ଅଂଘାକରି ଧର ବୁଡ଼ିଗଲେ ଅତୁଆ ହେବା । (ତୁ ତାକୁ ଦୁଇ ବାହୁରେ ଛନ୍ଦିଧର, ଖସିଗଲେ ଅସୁବିଧା ହେବ) ।

ଅଘେଇ ଯିବା (ଅରୁଚି ଲାଗିବା) - (ଏସ୍ବର ଆମେ ଆମ ଖାଇଖାଇ ଅଘେଇ ଗଲୁନ ।)

(This time we are tired of eating mangoes.)

ଅଚଲ୍ଲନିଆଁ (ଚଳଣିର ବହିର୍ଭୂତ) - ଛାଡ଼ି ହେତାର କଥା, ହେ'ତ ଅଚଲ୍ଲନିଆଁଟା । (Let us boycott such unsocial element.)

ଅଚାବୁହା (ଭୟାତୁର) - ନନାକେ ୧୦୬ ଜର, ବାବୁକେ ହଗାଗାଁତି, ଆମେ ସଭେ ଅଚାବୁହା ।
(ଝିଅର ୧୦୬ ଜର, ପୁଅକୁ ଝାଡ଼ାବାଡ଼ି, ଆମ ଅବସ୍ଥା ବାରଗଣ୍ଡା ଦି'କଡ଼ା) ।

୬୦ ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼େ ଶୁଆ, ବିଲେଇ ଦେଖିଲେ ଅଚାବୁହା । (ଶୁଆ ଅନେକ ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ିପାରେ କିନ୍ତୁ ବିରାଡ଼ି ଦେଖି ତାର ପିଲେହି ପାଣି ହୁଏ) ।

ଅଠିପର (ଅଷ୍ଟପ୍ରହର ଶବ୍ଦ) - ହେତା ଅଠିପର ପଏସା ମାଗୁଥିଲେ କ'ଣଦେବା ଦେଖିବି ?
 (ସେପରି ସଦାସର୍ବଦା ପଇସା ମାଗିଲେ କିଏ ଦବ ଦେଖିବା ?) ଅଠିପର ପାଏନ୍
 ଘିରୁଥିଲେ ଅଁଟା ରହିଯିବାନ୍ । (ସବୁବେଳେ ପାଣି କାଢିଲେ ଅଣ୍ଟାବଥା ହେବ ।) ମୁଇଁ
 ପରେ ତୁଇଗଲା ଦିନୁ ଅଠିପର ତୋର କଥା ହୁରୁଗୁନି ହେଉଛେ । (ତୁ ଗଲାଦିନୁ
 ତୋ କଥା ବାରମ୍ବାର ମନେ ପକାଇ ବାହୁନି ହେଉଛି ।)

ଅଁଠି (ବସ୍ତ୍ରପାତ୍ର) - ଇ'କପଟାର ଅଁଠି ଚିରିଗଲା । (ଏଇ ଲୁଗାର ଧଡ଼ି ଛିଣ୍ଡିଲାଣି ।)

ଅତର୍ଜ୍ଜା (ଖୁବ୍ ଜୋରରେ) - ମତେ ଅତର୍ଜ୍ଜା ବାହାରକେ ଲାଗିଲାନ । ତୁଇ ବଲୁଛୁ - ରହ
 ଚାହା ବନାସି, ପିଉକରି ଯିବ ! (ମୋତେ ଝାଡ଼ା ମଡ଼ାଇଲାଣି, ତୁ କହୁଛୁ - ରହ, ଚା
 ଡିଆରି କରେ, ଖାଇକରିଯିବ ।)

ଅନ୍‌କା (ଅଶକା) - ଅଁଟେ ଅନ୍‌କା ଗେର୍ ମେଟେଇ ଦେଇ କରିଛୁ, ଇଆଡ଼େ ଇଛୁନିଥିଲା
 କାହିଁଗଲାବଳି କେତେ ହୁବମ୍, କୁଲାକନ୍ଦା, ସଭେଯାକ ଅତାବସା ହେଇଗଲେନ୍ ପରେ !
 (ଅଣ୍ଟିରେ ଅଶକା ଲୁଚାଇ ଫେରାର, ଏପଟେ ଏବେ ଥିଲା, କୁଆଡ଼େ ଗଲା ବୋଲି
 କେତେ ପାଟିତୁଣ୍ଡ, କୁଲାବୁଲା କରି ସମସ୍ତେ ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଗଲେଣି ପରା !)

ଅଁ ଧାନ୍ - (ଭାତ ରାନ୍ଧିବାକୁ ଚୁଲିରେ ବସାଯାଇଥିବା ପାଣି) ଅନ୍‌ସ୍ = ଅନ୍, ତନ୍ନିମିତ୍ତ
 ଅର୍ଥରେ + ଆନ 'ସ' ଲୋପ = ଅନ୍‌ଆନ (ଯୋଷା)

ଅପେଡ଼ / ଅପଡ଼ - ଏ ଦୁଇଟା ଏକ ଶବ୍ଦ । ଅପ୍ + ଈଶ + ଇ = ଅପେଡ଼

କୌଣସି ବିଧିନିଷେଧକୁ ନ ମାନି ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଭାବେ ଅଭଦ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା
 ଅତ୍ୟନ୍ତ କଦର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଏ ବିଶେଷଣରେ ବିଶେଷିତ କରାଯାଏ । ଶ୍ରାମଦ୍ ଭାଗବତରେ
 ବ୍ୟପେତଃ ନିରପତ୍ରପଃ ଓ ଓଁ ଶ୍ରୀରାମଚରିତ ମାନସରେ ଅପତଭାବେ ପ୍ରୟୋଗ
 କରାଯାଇଛି -

ଅପତୁ ଅକାମିଲୁ ଗଲୁ ଗନିକାର ।

ମୁକୁତୁ ଭୟେ ହରିନାମ ପ୍ରଭାତ । (ବା.କା.)

ଏଥିରୁ ପୌରାଣିକ ସଂସ୍କୃତର ଗଭୀର ପ୍ରବେଶ ଅନୁମେୟ ।

ଅବ୍‌ଗା (ଅବର୍ଗ ଶବ୍ଦ) - (ଖାଣ୍ଡି Pure) - ଇଟା ଅବ୍‌ଗା ଗୁଆ ଘିଅ । (ଏଇଟା ଖାଣ୍ଡି ଗୁଆ
 ଘିଅ ।)

ଅବାଦବା - 'କିଏ ଟେନ୍ ଘିରୁଲାବଳି ପଟାରଲେ ସେ ତାହାକେ ଦେଖିକରି ଅବାଦବା ହେଉଛନ୍ ।
 (କିଏ ଟେନ୍ ଟାଣିଲା ବୋଲି ପଚାରିଲେ ସମସ୍ତେ ପରସ୍ପରକୁ ସହେନ୍ଦ୍ର ଦୃଷ୍ଟିରେ
 ଦେଖାଦେଖୁ ହେଉଛନ୍ତି ।) ଇଥି ଆଗୁ ଅବାଦବା କିଛି ନାହିଁ ମୁଇଁତେ ଯେତିକି ଦେମି,

ତୁରନ୍ତ ସେତିକି ଫିରାବୁ! (ଏଇଥିରେ ଆଉ ଫେରଫାର କିଛିନାହିଁ ମୁଁ ତୋତେ
ସେତିକି ଦେବି ତୁ ମୋତେ ସେତିକି ଫେରେଇବୁ!) ଅମାରଗ୍ (ଅମାର୍ଗ ଶବ୍ଦ) -
ତାହାକେ ବୁରୋ ଅମାରଗ୍ କଲା। (ତା' ପାଇଁ ବରକୋଳି ଅପଥ୍ୟ ହେଲା।)

ଅର୍ - ଅର୍ - ତ'ତ - ଶଗଡ଼ ଗାଡ଼ିରେ ଯୋଡ଼ାଯାଇଥିବା ବଳଦମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ
code language ହୁରୁ, ବୁରୁ' ଅର୍ - ଅର୍ - ତ - ତ, starting, turning,
ଆଦିପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ, halting ପାଇଁ - ହ - ହ।

ଅର୍କି ଯିବା (ରକାହେବା) - ମୋର ବେକ୍ ଅର୍କି ଯାଇଛେ। (ମୋର ବେକରେ ରକା
ପଶିଯାଇଛି)।

ଅଲ୍ଲା (ବେଦମ୍) - କେଉଁପାକେ ତାର ମାଁ ମରତୁନ୍ ମାଏଲାନ। ହେ ପରେ ଆଏକକା ବଏଦ୍
ଘର ତାସ୍କା ବୁରେଇ ଆନିଛେ। ହେ ତାରଲାଗି କୁଚୁମ୍‌ଯାକର ଅଲ୍ଲା ହେଇଗଲେନ୍
ପରେ। (କେଉଁପାକୁ ତା ବୋଉ ନିଷ୍ପ୍ରାଣ ମାଡ଼ ଦେଲାଣି! ସେ ପରା ଆଜି ବଇଦଘର
ଥାଲିଆ ଚୋରାଇ ଆଣିଛି। ତା' ପାଇଁ କୁଚୁମ୍‌ଯାକ ବେଦମ୍ ହେଇ ଗଲେଣି ପରା।)

ଅଲ୍‌ଝଟିଆ (ଗଣ୍ଡଗୋଳିଆ/ ଗୁଢ଼ଲାଗୁପା/ ଗୁପାଗୁଢ଼ଲା) - କଥାଟା ଅଲ୍‌ଝଟିଆ ହେଲାନ୍
(କଥାଟି ଗଣ୍ଡଗୋଳିଆ ହେଲାଣି।) ସବୁଥୁ ଅଲ୍‌ଝଟ ବାହାରଲେ କେନ୍ଦ୍ର ଚଲ୍‌ମା।
(ସବୁ କଥାରେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ବାହାରିଲେ କିପରି ଚଳିବ?) ହେ ଅଲ୍‌ଝଟିଆ ଆଏ।
(ସେ ଗଣ୍ଡଗୋଳିଆ ଲୋକ)। ହେତାକେ ଡାକ୍‌ଲେ କଥାକେ ଏଡ଼ା (ଅଲ୍‌ଝଟିଆ
କରିଦେବା ଯେ ସତେ ଭିରକି କରି ଭାଗବେ। (ତାକୁ ଡାକିଲେ କଥାକୁ ଏପରି
ଗଣ୍ଡଗୋଳିଆ କରିଦେବ ଯେ ସମସ୍ତେ ଭୟଭୀତ ହୋଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରିବେ)।

ଅସ୍କଟ୍ (ଅସୁନ୍ଦର, ଅପବିତ୍ର, ଅପରିଷ୍କାର, ମଳିନ) - (ଅସୁନ୍ଦର) ନିଜ ଶରୀର ଓ ବସ୍ତ୍ର ଆଦିର
ଯତ୍ନ ନନେବା ବା ବ୍ୟାବହାରିକ ସୌଷ୍ଟବ ପ୍ରତି ଅବହେଳା, ମଳିନ, ଅଭଦ୍ର ବେଶଭୂଷାରେ
ରହୁଥିବା ପିଲା। (ଯୋଷା)

ଭାରୁ ଝୁଲ୍‌ଲେଡ଼ି ବାହାରଲାବଲି କେତେ ଅସ୍କଟ୍‌ଉଛେ। (ଭାତରୁ ଅସରପାମଲ
ବାହାରିବାରୁ କେତେ ମୁହଁ ମୋଡୁଛି/ କଥା କହୁଛି।) 'ଏଡ଼ା ଅସ୍କଟ୍ ପାଏନ୍ କଏ
ପିଇବା?' (ଏପରି ଅପରିଷ୍କାର ପାଣି କିଏ ପିଇବ?)

“ଅସ୍କଟିଆ ଭେଟିଆ ଚୁରା କେତେ ଲବାର ହେସି,

ଯାତରା ଦେଖି ଯିମାବଲି କେତେ କଥା କହେସି,

ହେଡ଼ାକଥା ନାହିଁ କହେବୁ କରିଦଉଛେ ମନ।

ବଲାଙ୍ଗିରୀଏ ଜାନିପାଏଲେ ଧରିନେଇଯିବେ ଥାନାରେ

ଗୁମକୁ ଝୁମାନା” (ଲୋକଗୀତ)

(ଅସ୍ବକଭଦ୍ରା / ଭଦ୍ରା - ଅଭଦ୍ରା - ଅଭଦ୍ର) - ଶରୀର ବା ବେଶଭୂଷାର ପରିପାଟୀ ନରଖି
ଅଭଦ୍ର ବ୍ୟବହାରକରୀ । ଧାନ ଓଳିଆକୁ ମଧ୍ୟ ଭଦ୍ରା କୁହାଯାଏ । ତଦ୍ବଚ୍ଚ ବେଡ଼ଭଲ
ସୁଲ ଆକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ କିମ୍ବା କୌଣସି ବୋଲ କରଗିଲେ ତାହା ପାଳନ ନକରି ମୁହଁକୁ
ଓଳିଆ ପରି ଫୁଲାଇଥାଏ ଝୁଆକୁ ବିରକ୍ତି ସୂଚକଭାବେ ବ୍ୟଙ୍ଗରେ କୁହାଯାଏ । ଏହି ୯
(ଅସ୍ବକର୍) ୧୦ (ଭଦ୍ରା)କୁ ମିଶାଇ ଅସ୍ବକଭଦ୍ରା’ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହିଥାନ୍ତି ।
ପରିତ୍ୟାଜା ସୂଚକ ଜଗ-

ଅସ୍ବକଭଦ୍ରା ଫାଲକ ସନା

ଡ଼େକା ମାରିଦେଲେ ଯା ପଟନା ! - (ଯୋଷା)

ଅସ୍ବପତାଲ (Hospital) - ଏହିପରି ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରୁ ଅନେକ ଶବ୍ଦର ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି,
ଯଥା :- Earing - ଯାରି°, Folding bed/ chair -(ଫାଲକିଆ)
'ଫଲକାଖଟ/ ଚୌକି, Four -twenty [420] -'ଫରଟେଣ୍ଟି (ମତେ ହେତା
'ଫରଟେଣ୍ଟି ନାଲ୍ ମାରୁଡ଼ୁ) Glass - ଗିଲାସ, Orderly -ଅର୍ଦ୍ଦଳୀ, Overseer
-ଉଗ୍ରେସର, Wall Guard - ଲାଲଗାର୍ଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି ଏବଂ ପାର୍ସୀ - ଆରବୀ
ଶବ୍ଦାବଳୀରୁ - ହମିଶା, ହାବିଲଦାର (ହୁଆଲ୍ଦାର), ଜମାଦାର, ଦଫ୍ତରଦାର ଇତ୍ୟାଦି
ବହୁଶବ୍ଦ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକଭାଷା ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ।

ଅହେରା (ପାଳ ନିର୍ମିତ ଗୋଲାକାର ଜିନିଷ ଯାହା ଉପରେ ମାଟିପାତ୍ରକୁ ସ୍ଥିର ଭାବରେ ସମତଳ
ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଥାଏ)- ତୁଲ ଆରୁ ଦୁରା ଅହେରା ନାଲ୍ ଭାଙ୍ଗି ଦଉନ ?
(ତୁ ଆଉ କେତୋଟି ଅହେରା ତିଆରି କରି ଦେବୁନି ?)

ଆ।

ଆସ୍ବଙ୍ କାନ୍ ଡେରି ଦେବା (To become senseless) ମୂର୍ଖା ହେବା ।

ଆଁକିଦେବା (ନିଆଁରେ ପୋଡ଼ିଦେବା / ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦେବା ।) - ଇଂନେ କାଁଜେ ଗୁରୁଦୁ ପଗଡ଼ା
ଜମାକରି ରଖିଛ, ଇ ସବୁଜେ ଆଁକି ଦିଅନ । (ଏଇଠି କାହିଁକିଗୁଡ଼ାଏ ମଇଲା ଜମା କରି
ରଖିଛ, ଏସବୁରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦିଅ ।)

ଆଡ଼େ - କେନ୍ଦ୍ର ଆଡ଼େ, ବନେ ବନେ ତ ? (Hallo! Are you O.K?) ଏହା ସମୋଧନ ପଦ ଅର୍ଥରେ ଅନଭିଜ୍ଞ ଜନକୁ ଅତୁଆ ଶୁଭେ । ଏହା ଆର୍ଯ୍ୟ ଶକ୍ତ ନିଷ୍ପନ୍ନ । ଆର୍ଯ୍ୟହେ-ଆର୍ଯ୍ୟ (ର =ଡ଼) -ଆଡ଼େ -ଆଡ଼େ । ପୂର୍ବେ ଏହା ସମ୍ମାନାସ୍ପଦଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରୟୁକ୍ତ ହେଉଥିଲା । କ୍ରମଶଃ ପ୍ରାକୃତକରଣ ଓ ଅର୍ଥ ବିସ୍ତରଣ ଯୋଗୁଁ ନିମ୍ନକୁ ଆସି ସର୍ବସାଧାରଣରେ, ବିଶେଷତଃ ଗ୍ରାମୀଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ବା ଜନିଷ୍ଟଙ୍କୁ ସମୋଧନରେ ପ୍ରୟୁକ୍ତ କରାଯାଏ । ଆନୁ ଆଡ଼େ ଯାନୁଆଡ଼େ, କବାରଗୁଡ଼େ କରବୁ କାଏଁ ଆଡ଼େ ଆଦି । ଏହା ଖଡ଼ିଆଳ, କଳାହାଣ୍ଡି ଓ ଚତସଂଲଗ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ । ଠିକ୍ ଏହି ଅର୍ଥରେ ରୀତିରେ ବଲାଙ୍ଗୀର ଆଦି ଅଞ୍ଚଳରେ ‘ବୋ’ (ଅନ୍ତସ୍ଥଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ) ର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଏହା ‘ଓସ’ ଶବ୍ଦର ରୂପ ଅଟେ । (ଭୋସ୍ତଭଗୋସ୍ ଅସ୍ତୋସ୍ ଏସ୍ ସଂବୁଝାଁ ।) - ‘କୋଶଳା ଭାଷା’, ଶ୍ରୀ ପ୍ରୟୋଗଦତ୍ତ ଯୋଷା ।

ଆଁଠେ (ଆଶୁଏ) -

‘ଆଁଠେ ପାନି ଗୁଡ଼େ ଚନା

ବେଟି ବେଟି ଖାରେ କଣା’ -କଥାନିକା

(ବେଟି ବେଟି = ଗୋଟାଇ) ପରିଶ୍ରମ ବେଶୀ କିନ୍ତୁ ଫଳ ନିହାତି ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରଦ ହେଲେ ଏହିପରି କୁହାଯାଇଥାଏ ।

ଆବ୍ରିଦେବା / ହାପ୍ସି ଦେବା (କଟାଡ଼ିଦେବା / ହାତରୁ ଖସିପଡ଼ିବା) -

“କୁଠୁଲ୍ ଆବ୍ରି ଦେଲେ ଗଲା, ଟିଟି ଟିପ୍ପଲେ ମୁନୁଷ୍ ମଲା ।” କଥାନିକା ହାପ୍ସି ଦେଲେ ପାଏନ୍‌ନାଲ୍ ମାଗୁନ୍ । (କଟାଡ଼ି ଦେଲେ ମରିଯିବୁ)

ଆବ୍‌ରା (ଆବୋରିବା / ନିର୍ବନ୍ଧ ହେବା) - ତୁମର ବିହାନାଲ୍ କରବାର ଥିଲେ କାଁଜେ ଆବ୍‌ରା କଲ ? (ତୁମର ବାହାନା କରିବା କଥା ଯଦି ଥିଲା ତାହେଲେ କାହିଁକି ପିନ୍ଧାଣି କରୁଥିଲ ?)

ଆବ୍‌ରିବା (occupy) - ଆମେ ପରେ ଘିଷେ ଆଗରୁ ଇଠାନ୍ ଆବ୍‌ରିଛୁ । (ଆମେ ଘାଟାଟିଏ ପୂର୍ବରୁ ଏଇ ସ୍ଥାନଟିକୁ ଆବୋରି ରଖୁଛୁ ।)

ଆରି (ହୁଡ଼ା) - ଆଏର୍ ଡ଼ଲେ ଡ଼ଲେ ଗଲାରେ ଭାଲୁ ଖସ୍ ଖସ୍..... ।

କ

ଇହାଦେ / ଇନ୍ଦିନି / ଏହେନ୍ / ଏହେନ୍ - (ଏହିକ୍ଷଣି) Just now ତୁଇ ଇହାଦେ ଆସଲୁ ?
ମୁଇଁ ଏହେନ୍‌କା ଆସଲି ବଲିସିନା ତୋର ମୋର ଦେଖାବୁହୁଁ ହେଲା, ଛନେ
ଇଫାଲେସେଫାଲେ ହେଇଥିଲେ ଫେନି ବଛରେ ସରଲି ଯାଇଥିବା । (ମୁଁ ଇକ୍ଷଣି
ଆସିବା ହେତୁ ତୋ ସାଥରେ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ ସମ୍ଭବ ହେଲା, ଟିକିଏ ଏପଟସେପଟ
ହୋଇଥିଲେ ପୁଣି ବର୍ଷଟାଏ ଗଢ଼ିଯାଇଥାନ୍ତା ।)

•

ଉ

ଉଆଁଲୁ (ଯେଉଁ ଇଟା ପାଣିରେ ପଡ଼ିଲେ ବତୁରିଯାଏ) -

“ତୋର ପୁଓଝି ମାଏର୍ ବାଗୁର
ମୋର ପୁଓଝି ସୁନା
ତୋର ଥାଇ ତୁଇ କରିନାହିଁ ପାରୁ
ମୋର ନାହିଁ ଥାଇଁ ଗୁନା !
ମୋର ଭାଗେ ଖାଲି ମୁରୁନି ପଥର
ତୋର ଭାଗେ ଉଆଁ ଲୁଇବା । (୩)” (ର.ର)

ଉକୁରବୁକୁର (ପାଟିତୁଣ୍ଡ) - (ଉକୁରୁକି = ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବଦକ୍ଷ) - ତୁଇ ଉକୁରବୁକୁର କଲେ ତୋର ବଢ଼ିଶ
ବାନ୍ତି ଝଡ଼େଇଦେମି ।

ଉକେଇଯିବା - କିଁସାଥ୍ ଯହବେଲୁ ନାହିଁରଖ, ଆମିଲୁ ଉକେଇଯିବା । (କିଁସାପାତ୍ରରେ ଆମିଲ
ବେଶି ସମୟ ରଖିନି, ଉକେଇ ଯିବ ।)

ଉଖାରିବା / ଉଖରେଇବା (୨) (ପ୍ରସାରଣ/ବିସ୍ତାର କରିବା) - ହେ କଥାତ ମେଟି ଯାଇଥିଲାନ,
ଫେନି ଘାଏ ଉଖାବାରଲାଗି ତତେ କିଏ କହେଲା ? କୁଏ ନାହିଁଉଖୁ, ଖସିଯିବା (ନିଆଁକୁ
ଇତସ୍ତତଃ କଲେ ଲିଭିଯିବ ।) କୁକୁର ହେ ଗଛ ତଲର ମାଏର୍ ଉଖେଇଛେ । (କୁକୁର
ସେଇ ଗଛତଳେ ମାଟି ଉଖାରିଛି ।)

(୨) ପଣ୍ଡିତ ଗୋପାଳାଥ ନନ୍ଦଙ୍କ ‘ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ବ’ର ୭୧୧ ପୃ:ର ଭଗଧାତୁ (ପ୍ରାକୃତ)
ଓ ୭୪୫ ପୃ:ର ‘ଉଖାର’ ଓ ‘ଉଘା’ ଶବ୍ଦ ଦେଖନ୍ତୁ ।

ଉଦାଲବା(୩) (ପୁନରୁତ୍ଥାପନ କରିବା) – ତୁଇ ବିଲକୁଲ ବେଡ଼ାମେତାନ ଫେନିଦାଏ ସେ କଥାକେ
କାଁକେ ଉଘଉଛୁ ? (ତୁ ଗଜମୁଖପରି ପୁଣିଥରେ ସେହିକଥା କାହିଁକି ବାହାର କରୁଛୁ ?)
ଗାଳି ଅର୍ଥରେ – ଦେଖ ମୋର ମାଁ ବୁଆର ନାଁ ନାହିଁ ଉଦାଲୁ କହିଦେଉଛେ ।
(ମୋର ମା'ବାପାଙ୍କ ନାମ ଧରିବୁ ନାହିଁ କହୁଛି !)

ଉତ୍କି ହେବା (ବେକରେ ଦଉଡ଼ି ଦେବା) – ତୁଇ ତାହାକେ ନାହିଁ ବିହାହେଲେ ସେପରେ
ଉତ୍କିହେମି ବଲୁଛେ ! !

ଉତ୍କଲେଇ ଦେବା (ଛାଲି ବାହାର କରିଦେବା) – ତୁଇଥିଲେତ ସବୁ ଉତ୍କଲେଇ ଦେଇଥିବୁ ।
(ତୁଟାଥିଲେ ଚୋପାଛଡ଼େଇ ଦେଇଥାନ୍ତୁ !) ତୁଇ ମୋର କାର୍ବଟା ଉତ୍କଲାବୁ ? (ତୁ
ମୋର କିଛି କ୍ଷତି କରିପାରିବୁନି) ।

ଉତ୍କନିଦେବା – ମୁଇଁ ଏଡ଼କି ଆଚାରହାଁଡ଼ି ନାହିଁ ଉତ୍କନି ପାଗେଁ । (ମୁଁ ଏତୁଟାଏ ଆଚାରହାଣ୍ଡି
ହଲାଇପାରିବି ନାହିଁ) (ଆଚାର ଖରାରେ ଶୁଖାଇଲେ ହାଣ୍ଡିକୁ ମଝିରେ ମଝିରେ
'ଉତ୍କନି'ବାକୁ ହୁଏ ।

ଉଠାନ୍ – (ଯାହାଉଠେ – ବଥ) (ଯାହାକୁ ଉଠାଯାଏ – ସ୍ଥାନ) – (ସଂ. ସଂ.ବ୍ୟା)

ଉତ୍ପାତିଆ / ଉପଷ୍ମିଆ (ଦୁଷ୍ଟ) ହେ ଗୁଟେ ବଡ଼ା ଉତ୍ପାତିଆଟା ! (ସେ ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟଟାଏ) ।

“ଉତ୍ପାତିଆ ଭେଡ଼ିଆଟୁରା କେତେ ଲବାର ହେସି,

ମହୁଲବେଟି ଯିମାବଲି କେତେ କଥା କହେସି

ହେତ୍ରାକଥା ନାହିଁ କିହେବୁ କରି ଦଉଁଛେ ମନା

ବଲାଙ୍ଗିରିଏ ଜାନିଯାଏଲେ ଧରିନେଇ ଯିବେ ଥାନାରେ

ଗୁମକୁ ଝୁମାନା” – (ଲୋକଗୀତ)

ଉତ୍କିବା (ଆନନ୍ଦରେ ଡିଆଁ ମାରିବା) – ଇଛେନକାସିନା ଉତ୍କୁଛ ପଛେ ତୁମର ମଜା ନିକଲିବାନ୍
(you shall have to balance your present gay with the plight
awaiting you.)

ଉତ୍କମୁଡ଼ା (suffocated) ନାକ ଚୁଟି ହେଲେ ଉତ୍କମୁଡ଼ା ଲାଗସି । (ନାକ ବନ୍ଦ ହେଲେ
ଅଣନିଶ୍ୱାସୀ ଲାଗେ ।)

ଉଧୁଲିବା (ପାଣିରେ ନାଟିକୁଦି ଗାଧୋଇବା) - ଇଏ ଦେବତା ମେତାନ ପାନି ଉଧୁଲୁଥିବି ।
(ଇଏ ଦେବତା ପରି ପାଣିରେ କୁଦାମାରୁଥାଏ) ତୁଇ ଉଧୁଲି ଉଧୁଲି ପାଏନ୍‌କେ ଗୁଦାଲ
କରି ଦେଲୁନ, ଇନ୍‌ ପଲାରୁକି ଦେଖବୁ ? (ତୁ ତିଆଁ ତେଉଁ କରି ପାଣି ମଇଲା କଲୁଣି,
ଯିବୁନା ଦେଖି ?)

“ସବୁ ଗାତେ ଭାଇ ସାଁପଥାଏ ନାହିଁ
ସବୁଝାରେ ନାହିଁ ବାଘ,
ସବୁ ତୁନେ ଭାଇ ସୁଆନ୍ ନାହିଁନ
ସବୁ ମୁତେ ନାହିଁ ପାଗ,
ଆରେ ଷ୍ଟକେ ଦେଖି ବଲଦ ବଏଲେ
କଜଲପାତିକେ କୁଆ,
କୁକୁର ଦେଖି କୁଲିହା ବଲମା
ମଉସାକେ ଦେଖି ବୁଆ,
ଆରେ ଉଧୁଲି ଉଧୁଲି ଯେତକି ଗାଧୁଲେ
ନଏଦ୍ ପାଏନ୍ କାଏଁ ଗୁଦାଲ୍ ହେବା ? 19 ।” (ର.ର)

ଉଦ୍‌ଲିଆ (To elope) ବିଧିବଦ୍ଧଭାବରେ ବାହା ନ ହୋଇ ପୁଅ ଝିଅ ମିଶି ଘରୁ ପଳେଇ ଅନ୍ୟତ୍ର
ସାମା-ସା ଭାବରେ ବାସ କରିବା)

କୃଷ୍ଣ : ‘ରସରକେଲିରେ...
ହଲୁଅଛେ ଶେମିତିର, ଝୁଲୁଅଛେ ନାଗ,
ନାହିଁ ଯିବୁ ତୁଲି ସାଙ୍ଗ ସୁନ୍‌ସୁନିଆଁ ଶାଗ,
ଶାଗ ତୁଲୁ ତୁଲୁ ପାଏନ୍ ହୋଇଯିବା ଗୁଲିଆ,
ଜିଙ୍କ ଲଟକି ପଡ଼ିଲେ ସବୁ ହେବା ମାହାଲିଆ !
ଯେତେହେଲେ ଗାଧୁକାରେ ଗାଧୁକା,
ଆଏବୁତ ଇଛନି ଚାଲିଆ -

ରସ ଆ’ ଚାଲିଆରେ
ପଲେଇ ଯିମା ପଦମ୍ ପୁର
ଯିମା ଉଧୁଲିଆ, ରସ ...” 1୩ । - (ର.ର)

ଉଥା (Support)- ଉଧାନାଙ୍କ ଦେଲେ ବର୍ଷାକେ ହେକାଁଥୁ ଆରୁ ନାଙ୍କ ଠହରେନ । (ଛେକା
ନ ଦେଲେ ବର୍ଷାରେ ସେହି କାନୁଟି ଆଉ ରହିପାରି ନାହିଁ ।)

ଉଫ୍ଲିବା (float) - ପାଣି କାଠସିନେ ଉଫ୍ଲିସି, ଢେଲ୍‌ପଖନ୍ କେତେ ଉଫ୍ଲିଲାନ ? (ପାଣି
ଦେହରେ କାଠସିନା ଭାସେ, ଟେକା ପଥର କେବେ ଭାସିଲାଣି ?) ହେତାକେ ଟିକେ
ଉଫ୍ଲିଲେ ଦେମା ବଏଲେ ଫର୍‌ଫାର କରି ପାନ୍‌ଗ ଟଙ୍କା ଫିକିଦେବା । (ତାକୁ
ଟିକିଏ ଟେକାଟେକି କଲେ ଅତିଶୀଘ୍ର ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କା ଫିକିଦେବା ।)

ଉପର ଠଉରିଆ (ଅନୁମାନକରି କହିବା) - ଉପରଠଉରିଆ ଭାବେ କିଛି କହେଲେ ହେତା, ତଥାପି
ମୁଇଁ ନାଙ୍କ କହେନ - (ସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ କିଛିଟା କୁହାଯାଇପାରନ୍ତା, ତେବେ ବି ମୁଁ କହିବି ନାହିଁ ।)

ଉଫ୍ଲ/ମୁଡ଼ଫର୍କା (ମାହାଳିଆ) - ହେ ଉଫ୍ଲାପାଏଲେ ବିଷାନ୍ ଟିକିକେଉଁ ତେଗଲି ଦେବା ।
(ମାହାଳିଆରେ ମିଳିଲେ ସେ ବିଷୟକୁ ପଦାର୍ଥକୁ ମଧ୍ୟ ଉଦରସ୍ଥ କରିଦେବା ।)

ଉଦ୍‌ତେଇଦେବା - ଗଡୁ ଉଦ୍‌ତେଇ ହେଇ ପଡ଼ିଛେ (ଗଡୁ ବା ଢାଳଟି ଓଲଟ
ମୁହାଁହୋଇ ରହିଛି ।)

ଉଭରିବା - ଆଜି ବହ୍ୟା ଉଭରିଛେ । (ବହ୍ୟା = ପାଗଳ) ଆଜି ପାଗଳାମି ବାହାରିଛି ।

ଉମ୍‌ହେଇ (ଶୀତଦିନରେ ମାଟିହାଣ୍ଡିରେ ନିଆଁ ରଖି ଶରୀରର ଉତ୍ତାପକୁ ସୁନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା) -
ଉଦ୍‌ହେଇର କୁଏ ଖପିଗଲାନ କାର୍‌ସି ଦେଖ । (ଉମ୍‌ହେଇ ନିଆଁ ଲିଭିଗଲାଣି କି ନା
ଦେଖିଲୁ ।)

ଉରଘାବଥା - ‘ଆମେ ତାର ଲାଗି କାଁଜେ ଦହସର୍ ହେମା, ପରରଲାଗି କାର୍‌ସି ଉଦ୍‌ଘାବଥ ?
(ଆମେ ତା’ ପାଇଁ କିଆଁ ହରବର ହେବା, ପରପାଇଁ କଷ୍ଟ କରିବା କାହିଁକି-?)

“ଦେଇଥିଲେ ପାଇ ହୋ ବୁନିଥିଲେ ଦାଇ

କବାରବୁଜା ଉରଘାବଥା ପେଟବିତ ପୂରେନାହିଁ

ମାଟିରଲାଗି ରକତ୍ ଦେମୁଁ ଆମେ ହୋ

ଇଟାତ ଆମର ଭାତଖୁରି

ମାଏଟକେ ନାଙ୍କ ଦିଅ ପାଣିରି” ।୨। - (କୃ.ପୃ.୬୬)

ଉରଡ଼ି ଆଣିବା (ଛିଣ୍ଡାଇ ଆଣିବା) - କୁଶିଲା ଶାଗ୍ ଉରଡ଼ି କରି ପରଲାଥି ରଖ । (କୋଶଳା
ଶାଗ ଚୋଳି ଚାଙ୍ଗୁଡ଼ିରେ ରଖ ।)

ଉଲଟିବା (ଉଣାକରିବା) - ଭାତଦୁରା ଉଲଟିଦିଅ । (ଭାତ ଦି’ଟା ଜମ୍ କରିଦିଅ ।)

ଉଲଟିଆ (ଓଲଟା) - ତୋର ଗିଜ୍ଫୁନା ଉଲଟିଆ ପିନ୍ଧିଛୁଟା ବାବୁ । (କିରେ ବାବୁ ତୋ ପ୍ୟାଣ୍ଟ ଖଣ୍ଡିକ ଓଲଟା ପିନ୍ଧିଛୁ ନା କ'ଣ ?)

ଉଲ୍‌ମିବା (ଓହଲିପଡିବା) - ତାହି ଉଲ୍‌ମେଇ କରି ତୁଲ, ଲେଦା ନାଉଁ ପରସ । (ତାଳ ତଳକୁ ଓହଲାଇ ତୋଳ, ଫୋପତ ଫିଙ୍ଗନା)

ଉଲିଆ (ପାଳ ଟିଆରି ଧାନ ରଖା) -

“ରାଧାକେ ନେମା ବରଗଡ଼ରେ ମୋର ମାଏଲାଜଡ଼,

ରାଧାତ ହେସି ଲଡ଼ବଡ଼ରେ ମୋ ମାଏଲାଜଡ଼

ଉଲିଆ ତଳର ମୂଷା, ରାଧାର ଦଲିଆ ଖୁଷା,

ଗୁପପୁରର ଡାଁତେ, ନରଦିୟିମା ଗାଁତେ,

ଯୁଇ-ଜାଇ-ବଉଲ୍‌ମାଲା ଲଗେଇଦେମା ମୁଁତେ

ଝଲ କଝଲା, ଉନ୍‌ଜା ଦେଖିଲେ ଉଲେଇ ହେଲା

ଅଏଁ ଲାରୁଆଁ ଜାଁ ଜାଗିଥିଲେ ଖାଏମା ନୂଆଁ

ଟପାକଡ଼, ବେଲ୍‌ ଦେଖିକରି ତଙ୍ଗର ଚଡ଼

ରାଧାକେ ନେମା ବରଗଡ଼ରେ ମୋର ମାଏଲାଜଡ଼ ।” - (ର.ର)

ଉଲିଆନ୍‌ବାର - ଆରେ କପଡ଼ାଲତା ଉଲି ଆନନ, ଧୁଁଧୁଁ ଧୁଁଧୁଁ ଆଏଲାନ । (ଆରେ ଲୁଗାପଟାତକ ଟୋଳିଆଣ, ଝଡ଼ ଆସିଲାଣି)

ଉଲେଇବା (ଝୁଲେଇବା) - କାଁଥ ଫଗୁ ଉଲେଇ ଦିଅ । (କାନୁରେ ଫଟୋଟା ଝୁଲେଇ ଦିଅ)

ମତେ ଦେଖିକରି ଉଲେଇ ହେଲା (ମତେ ଦେଖି ମୋ ଦେହରେ ଝୁଲିପଡିଲା ।)

ଉଷଡ଼ (ଖୁସି) - ମୋର ଉଷଡ଼ କହେଲେ ନାଉଁସରେ (ମୋ' ଆନନ୍ଦ ପାଇଁ ଭାଷା କାହିଁ ?)

‘ମାଲତୀ ଦୁଲି ଜନକ ରାଏଡ଼ ଯା ଉଡିଯା ଯା

ଆହୁରି ଆନନ୍ଦ ଆହୁରି ଉଷଡ଼ ଆହୁରି କାଣା ପା !’ (ସ.ନା.ବ.)

ଉସ୍‌ନିଦ୍ରା (ଅନିଦ୍ରା) - ଆମେ ଲଘେ ଲାଘେ ଚିନ୍‌ଦିନ ଚିନ୍‌ରାଏଡ଼ ଉସ୍‌ନିଦ୍ରା ହେଲୁଁ ନ । (ଆମେ

ଚିନ୍‌ଦିନ ଚିନ୍‌ରାତି ଲଗାୟତ ଅନିଦ୍ରା ହେଲୁଣି ।)

ଉସ୍‌ମୁଲିଆ - କପଡ଼ା କେତୁ କଟା ହେଲାନ, ହେଲେ ଖରାନାହିଁ ଖାଏଲେ ଉସ୍‌ମୁଲିଆ ନାଉଁ

ଗନ୍ଧା ? (କପଡ଼ା କଟା ହୋଇ କେବେଠୁ ରହିଲାଣି, ହେଲେ ଖରା ନ ପାଇଲେ

ଗନ୍ଧେଇବା ସାଭାବିକ ।)

ଉହୁଲିବା (ଭାସିବା/ପାଣିଧାର ଆସିବା) - ତୁମର ଦନାର ଲେଥାତୁନ୍ ମୋର ଖାଲିଆଡେ
ଉହୁଲି ଆସଲାନ ! (ତୁମ ଦନାର ଆସିଲ ତିଅଣ ମୋ' ଖାଲି ଆଡକୁ ଝରି ଆସିଲାଣି)
ମୁଜ୍ ଉହୁଲି ଉହୁଲି ଉଠାନେ ଅଲଝିଗଲି । (ମୁଁ ଭାସି ଭାସି ଏଇଠି ଲାଗିଗଲି) ଝିଅ
ଶାଶୁଘର ଯିବାବେଳେ କହେ - 'ମତେ ମଝାନ ଏଦୁଥୁ ଉହୁଲେଇଁ ଦେଲ, ବାପାଗୋ !'

▽

ଏକ ବର୍ଗା (ଏକବର୍ଗର) - ଇ'ଟା ଏକବର୍ଗା ଚାଉଳ, ରଖିପକ (ଏଇଟା ଗୋଟିଏ ଧାନର ଚାଉଳ,
ରଖିନିଅ ।)

ଏଁ ଟ୍ରେଇ କରି ଦେଖିବା (ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁବା) - ଦେଖିତ ବାଘମେତାନ ଏଁ ଟ୍ରେଇଛେ
(ବାଘପରି ଆଖି କରି ଦେଖିବା ।)

“ବୁରୋମୁଡା ତଲେ ବେଙ୍ଗ୍ ଗୁଗଉଛେ

ପିଁଡକା ଯାଉଛେ ଉଡି,

ପିଁରା ବଲବ୍ ଏଁ ଟ୍ରେଇ ଦେଖୁଛେ

ନାଇଁ ଯା'ରେ ଘର ଛାଡି

ଧନ କହୁଛେଁ ତତେ,

ସବେ ଗାଲିଦେଲେ ଦେବେ ମତେ

ଧନ କହୁଛେଁ ତତେ” । ୧ । (ର.ର)

୩

ଓସ୍ (କାକର) -

“ତୁଇ ଖାଲି ଓସ୍ ପିଇକରି ସନ୍ତୋଷ୍ !”

“ଓସ୍, ନାଇଁ ମାରେ କାର୍ ଶୋଷ୍ ।”

“ଇହାଦେ ରେଙ୍ଗୁଁ ଉସେ ପହଁରୁଛେ, ପଛେ ହେତାର୍ ମଜା ନିକିଲ୍ ବାସେ” (ଏବେ
ରେଙ୍ଗୁଁ କୁହୁଡି ପହଁରୁଛି ପରେ ତା'ର ମଜା ବାହାରିବ ଯେ ।)

କ

କଅଁଳେଇ - ହେ କଅଁଳେଇ କରି କଥା କହେଲେ ବି ତୁଇ ନାହିଁ ବଲ୍ଲବୁ । (ସେ ଯେତେ କୋମଳ କଥା କହିଲେ ମଧ୍ୟ ତୁ ମନା କରିଦେବୁ) ଆମର ଗାଏ ଆସଜ୍ଜକା କଅଁଳେଇଛେ (ଆମର ଗାଈ ଆଜି ପ୍ରସବ କଲା ।) ଇଟା ଡିନ୍ ବେଡ଼ ହେଲା (ଏଇଟା ଡ଼ଙ୍ଗାଘର), ବାଁଝ କାଏଁ ଜାନେ ଛୁଆକଅଁଲା ଦୁଃଖ (ବନ୍ଧ୍ୟାର କି ପ୍ରସବ ବେଦନା ?)

କର୍ବର, ସ୍ତ୍ରୀ: କର୍ବରା+ (କହରା) (Brown) କର୍ବରାବଲା କର୍ବରାଟା (କର୍ବରୁର ବାଳ କହରା) କଠ୍ଲେଇ ଦେବା (କାଠପରି ସହିଯିବା) - ଶିଳପାଥ୍ ହାତର ଆଙ୍ଗୁଠି ଠେସି ହେଇଗଲା ପଛେ ବେଟି ଖାଇନାହିଁ କଲାଲା, ବିଧେ ଖୁଦେ ଯାହା ଦୁର୍ମଦେଲେ ବି ନାହିଁ ରଡ଼େ, କଠ୍ଲେଇ ଦେସି (ଶିଳପୁଆରେ ହାତ ଆଙ୍ଗୁଠି ଛେଟି ହୋଇଗଲେ ମଧ୍ୟ ବେଟିଖାଇ ପାଟିତୁଣ୍ଡ କଲାନି) (ବାଡିଆପିଟା ଯାହା କଲେ ମଧ୍ୟ ତୁନି ରହେ, କାଠପରି ସବୁ ସହିଯାଏ)

କଡକାଡ଼ (ଶବ୍ଦ) - ଗଛଟା କଡକାଡ଼ କରି ଭାଙ୍ଗିଗଲା କି କାନ୍ଥୁ ଧସକିଲା କେଜାନେ (ଗଛଟି କଡକାଡ଼ କରି ଭାଙ୍ଗିଗଲାକି କାନ୍ଥୁଟା ଖସିପଡିଲା କେଜାଣି ।)

କଥାକଲିଆ ହେବା (ଘରବୁଡି ପାଣି ଆଣୁଏ ହେବା) - ତୁଇ ଏତା ପାହେ ପାହେ ଚାଲି ବସଲେ କଥାକଲିଆ ହୋଇ ସାରିଥିବାନ । (ତୁଟା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗଲାବେଳକୁ ଘରବୁଡି ପାଣି ଆଣୁଏ ହୋଇ ସାରିଥିବଣି)

କଥାନା (କାହାଣୀ) - ମୋର କଥାନା ସଏଲା (ମୋ କାହାଣୀଟି ଶେଷ ହେଲା)

କଧରା/ ନିଶର୍ (କର୍ମକୃଷ୍ଣ, କର୍ମକୋଡ଼ୀ) - କାମ୍ବେ କଧରାଲେ ନାହିଁ ଚଲେ (କର୍ମବିମୁଖ ହେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ) ମତେ କଧରା ଲାଗୁଛେ (ମତେ କ୍ଳାନ୍ତ ଲାଗୁଛି) ହେ ଅବରା କଧରାଆଏ (ସେଇଟା ଅତି କର୍ମକୃଷ୍ଣ), ତୋର ବାଗିର ନିଷର୍ଲୋକ୍ତେ ଏତାକାମ ନାହିଁ ପୁଷାଏ ବୋ । (ତୋ' ପରି କର୍ମକୃଷ୍ଣକୁ ଏପରି କାମ ପୋଷାଇବ ନାହିଁ) 'ନିଶର୍'ରୁ 'ନିସ୍ତ୍ରୀ' ହୋଇଛି 'ମତେ ଆସଜ୍ଜକା ବଡା ନିସ୍ତ୍ରୀ ଲାଗୁଛେ' (ଆଜି ମତେ ବଡ଼ ଅଳସୁଆ ଲାଗୁଛି) ହେ ଶଲା ନିସ୍ତ୍ରୀଟା, ଏତେ ପହପହନ୍ତୁ ଉଠାଲେ ବଂ କରବା ବଏଲେ ଫସିଯିମା । (ସେ ଶଲା ଅଳସୁଆଟା, ତାକୁ ଏତେ ସକାଳୁ ଉଠେଲେ ବିରକ୍ତ ହେଲେ ଅସୁବିଧା ହେବ ।)

(କ) “ହଗ୍ଗରୁ ତୁଁତେ କରତି ଭଜା

ଘରମାଉର ମୁତେ ପସରା,

ତୁରନାର ହାତେ ଘରର ଚାବି

ମାହାପୁରୁଷରେ ଦୁଷ୍ଟରା,
ଆଉ ନିଶତ୍ ଲୋକଙ୍କେ ଧୁରବାଟ୍ ଚଲାହୋ

ଖନ୍ଦେ ଦୁହିକରି ଠେଙ୍ଗିରାରେ” ।୩। (ର.ର)

ଝାଡ଼ା ହେଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ପାଟିରେ ‘କର୍କଟ’ ଭଜା, Homesick ପକ୍ଷରେ
business ଗୋରଣା ହାତରେ ନିଜ ଘର ସମର୍ପିଦେବା, ଠାକୁର ଘରେ ଦୁଷ୍ଟୁରି ପ୍ରବେଶ, ଅଳସୁଆ
ବ୍ୟକ୍ତିପାଇଁ ଦୂର ପଥଯାତ୍ରା (ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଭାରସହ)ର ପରିଶ୍ରାମ ଦୃଃଖପ୍ରଦ !”

(ଖ) “ଆମ୍ ହୋଇଗଲେ ଗଧୁରା

ସଞ୍ଜେନୁ ହେଲେ କଧୁରା

ଜୁଡ଼ା ହେଲେ କିଟାପିଟା.....”

ଆମ ପାଟି ଆସିଲେ, ସଉତୁଣୀ କର୍ମକୁଣ୍ଡ ହେଲେ ଏବଂ ଜୋଡ଼ାରେ କିଣ୍ଟା ବାତେଇବା
କାମ ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ବିପତ୍ତିର କାରଣ ହୋଇଥାଏ ।

(ଗ) “କାଦୋ ଟିଖଲ୍ ତୁଡ଼ାର ତରେରେ

ଭୁସ୍କା ବେଙ୍ଗ୍ ଉଡ଼ିକା ମାରେରେ

ଲଗ୍‌ପଟିଆ ନିଶତ୍ ବକ୍

ମନର ସୁଖେ ଖେଳେରେ

ଝୁପର ଝୁପର ପାଏନ୍ ବରଷାର ବେଲେ ।”

(ଘ) “ସ୍ତ୍ରୀ - ତୁଇତ କପଟ୍ ନିଶତ୍

ବାସି ପଖାଲେ ବଡ଼େ ଉସତ୍

କାମ୍ ପଡ଼ିଲେ ଉତ୍ସୁ ପୁଟ୍‌ସ୍

ତୋର କଥା ଘାଏ ହେବେଇ ପକାନ ।”

- କୁଆଁତାରା

(ଙ) “ଲଲେଇ ଘରୁକେ ବିଲେଇ ଗଲା

ଚାଉଳ ଧୁଆ ପାଏନ୍ ଚକେଲ୍ କଲା

ସୈରୁରା ହଲ୍‌କେ କଧରା ହଲିଆ

ବେଟି ଫୁଜି ଫୁଜି ସମିଆ ଗଲା ।” - ଲବଙ୍ଗଲତା

(ଚ) “ପେଟର ଲାଗି ନିଶତ୍ ବଲଦ୍
ସହେସି କେତେ ପାତନ୍ ବାଡ଼ି ।” - କୁ.ପୁ.ଝୁ.

(ଛ) “ଆଏଲୁ ଏକାୟିବୁ ଏକା ସଁଗେ ନେବୁ କାଣା
ସେନେହେବୁ ପବନ ଆହାରା ଇନେ ଟାବୁଛୁ ଟନା
କେତେ ଉସତ୍ ଆରେ ନିଶତ୍ କେତେ ହସୁକାୟୁ ।୪।”

(ସ.ମଲ୍ଲୀ)

(ଝ) “ଝାରନ୍ ବୁରୋଲଟି
ନିଶତ୍ ବଲଦ୍ କେ ଖୁଁଟ୍ ଅଡୁଆ ନାଈଁପାରେନ ଉଠି !”

(ସ.ମଲ୍ଲୀ)

କର୍ପନ (ଖୋଲ, ଗୁଂଫା) - “ପଥର କର୍ପନେକିରେ ଧଇଲି ବଇଁରି,
ଚାଲୁଥିଲେ ବାଜୁଛେ ତୋର ଝୁମକା ପର୍ବରା”- କୁ.ପୁ.ଝୁ.

“ଅଲଟା-ସେୟୁର-ଦର୍ପନ, ଆର ନଏଦ୍ ଭିତରର କର୍ପନ,
ଝିଥିଲା ହେବା କନିଆଁ, କୁରି ହେବା ସିଂ ପନିଆଁ,
କହରେ ନନୀ, କାସଁଟା ତତେ ଭରନା ଦେମି ଆନି ?” -ର.ର.

କର୍ପନ = ପଥର ଖୋପ, କନିଆଁ (କନ୍ୟା ଶବ୍ଦଜ) = ସ୍ତ୍ରୀ, କୁରିହେବା
= ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡେଇ ହେବା, ସିଂ ପନିଆଁ = ଶିଙ୍ଗ ପାନିଆଁ, ଭରନା ଦେବା
= ଭରିଦେବା = ଭରଣା/ପୂରଣ କରିଦେବା

କରାମାରିଦେବା - ଏସୁରମାନେ ବି ମୁଗ୍ ନାଈଁ ଉଠେଇ ପାରୁଲୁଁ, କରା ମାରିଦେଲା (ଏଥର
ମାଣେ ମୁଗ୍ ବି ମିଳିଲାନାହିଁ, କରକାପାତ ହେଲାପରା !) “କରା-ସଂ, କରକା ।
କ’ କାରରଲୋପ ୩-୧-କରଆ-କରା-ହିମୋପଲ” -(ଯୋଷୀ)

କାନପୁସ୍କି (କର୍ଣ୍ଣମସ୍ତକ - ସେ କାଣା କାନପୁସ୍କି ମାଏଲା କେଜାନେ ସେଦିନୁ ଟିକିରପୁଓ
ଆମର ଖୁଲିନାଈଁ ମାତବାରନ (ସେ କଣ କର୍ଣ୍ଣମସ୍ତକ ଦେଲା କେଜାଣି ସେହି ଦିନଠାରୁ
ବେହିପୋ ଆମ ଗଳି ମାଡୁନି)

କିରହା (‘କାଟ’ ଶବ୍ଦଜ) - ମୁଈଁ କାରଟା ବୁରେଇଥିଲେ ମୋର ହାତେ କିରହା ହେବା ନାହେତ୍
ଯେ ମୋତେ ତୋର ବଲୁବା ଚାର ଡୁଁଡେ କିରହା । (ମୁଁ କାହାର ଦ୍ରବ୍ୟ ଚୋରିକରିଥିଲେ

ମୋ ହାତରୁ ପୋକ ଝଡ଼ିବ ନଭୁବା ଯେ ମୋତେ ଚୋର ବୋଲି କହିବ ତା ତୁଣ୍ଡରେ
ପୋକ ପଡ଼ିବ ।)

କୁହା (ପଟା) - କୁହା ଫଳମୂଲ୍ ଖାଇକରି ରକମ୍ ରକମ୍ ରେମାରିକେ ନାଇଁଡାକ” (ପଟା
ଫଳମୂଲ୍ ଖାଇ ବିଭିନ୍ନ ରୋଗକୁ ନିମାନ୍ତ୍ରଣ ନ କର ।)

କେରଙ୍ଗେଲା (କରଅର୍ଗଳ) ଶଗଡ଼ଦଣ୍ଡ ଉପରେ (ଚକ ନିକଟରେ) ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦୁଇଟି
କରି କେରଙ୍ଗେଲା ଥାଏ । ତାହା ଶଗଡ଼ ଦେହରେ ଲଦା ହୋଇଥିବା ମାଲକୁ ଛେକି
ରଖିଥାଏ ।

“ଭୁଲିଆ ବାଟୁ କାର୍ ଧନ୍ ଛିଙ୍ଗଲୁଛେ

କାର୍ ଘରେ ନାଇଁନ ଦାନା,

କରମ୍ ଜାନିକରି କେରଙ୍ଗେଲା ଭାଇ

ପାଟି ଜାନିକରି କେନା !!!” - (ସରଗ୍ ମଲ୍ଲୀ)

‘ଖୋଦା’ କାହାକୁ ‘ଛପର ଫାଡ଼କେ’ ଦେଉଛନ୍ତି ତ କା’ଘରେ ଖାଇବାକୁ ଦାନା
ନାହିଁ । କଡ଼ିକୁ ଚାହିଁ ବରଗା ହେଲା ପରି କମ୍ପାନୁସାରେ ଭୋଗ ଖଜା ହୋଇ ରହିଛି ।
କାହାର ପୁଷ୍ପମାସ, କାହାର ସର୍ବନାଶ ।

କୋଡ଼ପୁଛା (ସର୍ବକନିଷ୍ଠ) - ‘ଇ’ଟା ମୋର କୋଡ଼ପୁଛା ପୁଓ ।

ଖ

ଖଇ (ଲିଆ ସାଥରେ ଥିବା ଧାନ) - ଇ ଲିଆଥି ବଡ଼ା ଖଇଅଛେ (ଏଇ ଲିଆରେ ବହୁତ ଧାନ
ଅଛି ।) ଖଇକେ କୁଏଥ୍ ଝଂପେଇ କରି କୁଏ ଡାପଲେ ବନେ ଲାଗିବା ଖଇ ଖଏଡ଼
ନାଇଁ କରବ୍ ! (ଖଇକୁ ନିଆଁରେ ଅଜାତି ଦେଇ ନିଆଁ ପୋଇଲେ ଭଲ ଲାଗିବ, ‘ଖଇ’
ତକ ନଷ୍ଟ କରିବନି ।)

ଖଗାଦଗା (useless persons) - ଏଡ଼ା ଖଗାଦଗାଦେଲେ କାମନାହିଁ ବନେ । (ଏପରି
ଅଗା - ଦଗା - ଖଗା’ ଦେଲେ କାମ ହେବନି ।)

“ଯେତେ ଯାକ ଖବାଡ଼ବା ସବୁ ହେଲ ଜମା,

ନେଇଁ ବଏଲେ ଶାଶୁଘରକେ କେନ୍ଦ୍ରକରି ନେମା ?

ବେଦିର କାମ ସରିଗଲାଣ ବଉଲରେ ବଉଲ,

ବାମହନ୍ ପିଲାଟି ଅଙ୍ଗୁଳି ଗଲା ଚିରି,

ଯେ ଯେନାତେ ପଲେଇଗଲେ ଧନଗା -

କେନ୍ଦୁକେ ଯିମା ନୁରି ହେଲା ପାତ୍ରବୁହା

ଦୁଲି କିନ୍ତୁଗଲା ଛୁଆ ହେଲା ପାତ୍ର ବୁହା” 19 । (ର.ର.)

ଖଜ (ଭିନ୍ନ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିବା) - ମୋର କଥାକେ ଖଜନାଲ୍ ବୁଝୁ (Don't take my words otherwise.)

ଖଟିଯିବା (ଶୁଣୁରାଲୟ ଯାତ୍ରା) - ହେ ଗୁଡ଼େଲ୍ ଖଟିଗଲାଣ କାଏଁ ? (ସେଇଁ ଝିଅଟି ବାହା ହେଲାଣି କି ? (ଶାଶୁଘର ଖଟଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବୋଧହୁଏ ଏହିପରି ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି ।)

ଖଦ୍‌ଖଦା (ଖଦ୍ ଖଦ୍ କରି ଫୁଟିବା) - ଦାଏଲ ଖଦ୍‌ଖଦାଲାଣ (ତାଲି ଫୁଟିଲାଣି) ଯେତକି ଦାଏଲ ନାଲ୍ ସେତକି ଖଦ୍‌ଖଦା (ତୁଚ୍ଛାକୁ ଏତେ, ମୁଦି ନାଲ୍ ଗୋଡ଼ କଟାତୁ କେତେ ?)

ଖଦିଆଡ଼ିଲା ହେବା (ପିଲେହିପାଣି) - ତୁଲମତେ ନାଲ୍ ଚିନ୍ତାର, ସୋର ରଖିଆ ମୁଇଁ ଏକଲା ତୋର ଖଦିଆଡ଼ିଲା କରିଦେମି । (ତୁ ମତେ ଏଯାଏଁ ଚିହ୍ନିବୁ, ମୁଁ ଏକା ଏକା ତୋ ପିଲେହି ପାଣି କରିଦେବି ।)

ଖପ୍‌ତୋ - ତୋର ଗାଲ ଖପ୍‌ତୋ ହୋଇଗଲାଣ । (ତୋ ଗାଲ ପଶି ଗଲାଣି)

ଖରଖର ଝରଝର (ଚିତୁଆ) - ତୁଇ ହରମିଶା ଖରଖର ଝରଝର ହେଲେ ତୋର ଠାଣେ କିହେ ଖଟାପନାଲାଲ୍ ଯାଅନନ । (ତୁ ସଦାବେଳେ ଚିତଚିତ ହେଲେ ତୋ ପଖରେ କେହି ଖଟି ପାରବେ ନାହିଁ ।

ଖଲାଦଲା (କାମଚଲା) - ମୁଇଁ କାଣା କେନ୍ ବହି ଘିନିଛେ, ସବୁତ ଖଲାଦଲା ଚଲେଇଛେଁ ।” (ମୁଁ କଣ କୋଉ ବହି ଜିଣିଛି, ସବୁତକ ଏଠୁଁସେଠୁଁ ଯୋଗାଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରି ଚଲେଇଛି ।)

ଖରଲିଯିବା - ମୁଇଁ ଆରୁ ଇଖେପି ଜୁଡାନାଲ୍ ଘିନେନ, ପରୁହୁଥୁଖଲି ଯିବାନ ! (ମୁଁ ଆଉ ଏଥର ଜୋଡା କିଣିବିନି, ଗଡ଼ ଥର କିଣା କୋତରେ ଚଲେଇନେବି ।)

ଖାପିବା - ଖାଏର୍ ଖାପିଦେ । (ଦ୍ଵାର ବନ୍ଦ କର) ‘ଏନ୍ତା ଗୁଡ଼େଲ୍ ଠାଣେ ମତେ ଖାପିକରି ସେ ଟଂପଟ ।’ ଏପରି ଝିଅ ପାଖରେ ମୋତେ ଥୋଇଦେଇ ସେ ଫେରାର । ‘ଇ ଖାପିନି ଇଥୁ ନାଲ୍ ଖାପି ହେବାର ।’ (ଏଇ ଢାଙ୍କୁଣି ଏଇଥରେ ଲାଗୁନି ।)

ଖାପଟେ ପଡ଼ିବା (within one's clutrch) 'ହେ ଟିଙ୍ଗାଲୁ ମୋର ଖାପଟେ ପଡ଼ିଲେଯାଇ
ସୋର ପାଏବା' (ସେହି ଉଦ୍ଧତ ମୋ ହାତୁଡ଼ରେ ପଡ଼ିଲେ ଯାଇ ଚିହ୍ନିପାରିବ ।)

ଶିନଭିନ୍ / ଶିନ୍‌ଶିନାଲି (ଛିନ୍‌ଭିନ୍ / ଅବ୍ୟବସ୍ଥା) - 'ଇ ଷ୍ଟପଟକ ଆମର ପରାଧ ବଡ଼ା ଶିନ୍
ଶିନାଲି କରୁଛେ ।' 'ନ'ଟା ବିହାହେଲେ ନାଁ ନାହିଁ ପଡ଼ିଲା, ଦଶ ନମର ବହ ଆଏବାରୁ
ବଛରେ ନିହାନ୍ତୁଏ, ଘର ଶିନ୍‌ଭିନ୍ କରି ଦେଲା ପରେ ।'

ଶୁଦ୍ରା - ଗୋଟିଏ ପଟ ମୁନିଆ ହୋଇଥିବା ପ୍ରାୟ ହାତିକିଆ ଛୋଟ ଛୋଟ ବାଡ଼ି ସାହାଯ୍ୟରେ
ଛୋଟ ପିଲାମାନେ ଖତା ଖେଳନ୍ତି । ଏହି ଖେଳପାଇଁ ବାଲିଆସ୍ଥାନ ଉପଯୁକ୍ତ । ନିଜ
ଶୁଦ୍ରାମାନି ଅନ୍ୟର ଶୁଦ୍ରାକୁ ଭୁପତିତ କରିବା ନିମିତ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଚେଷ୍ଟିତ ହୁଅନ୍ତି ।

'ମୋର ଶୁଦ୍ରା ବଡ଼ା ଗୁଜ୍‌ମୁ (pointed) ହେଇଛେ ।'

ତୋରଟା ଘିର୍‌ଲେ ମୋରଟା ମାରମ୍ପି ।'

ଖେଦିବା - ତୁଇ ବଳଦ୍ ଖେଦୁଆ ମୁଇଁ ଟିକେ ଶୁଇଁ (ତୁ ବଳଦ ଆଡେଇ ନେଉଆ ମୁଁ ଟିକିଏ
ଶୋଇପଡେ ।) ତୁଇହେତା ହେବୁ ବଏଲେ ଇନ୍ତୁ ଖେଦା ଖାଏବୁ । (ତୁ ସେପରି
ହେଲେ ଏଇଠୁ ତଡ଼ା ଖାଇବୁ) ଜଙ୍ଗଲକେ ରଜାମାନେ ଖେଦାକରି ଯାଉଥିଲେ, (ବଣରେ
ରାଜାମାନେ ପାରିଧି କରୁଥିଲେ ।)

ଶାହାଜଲେଦ, ଖରାଖେଦା, କେଠ୍‌ମାସର ଝାଉ, ଆଖିର ଲେଦା, ମନ ଖେଦା, କିଏ ସହେଦା
ସହୁ !' - ସରଗ୍ ମଲ୍ଲା (ଶାହାଜ୍ = ଏକପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷ, ଲେଦା=ଫୋପଡ଼, ଝାଉ =
ଝାଞ୍ଜି)

'ମୁଇଁ ଯିମି ଧୂରଦେଶରେ କରମତେ ନୂଆଁ ଭେଷ

ଦିଅ ମତେ ସୁନାମୁଦିରେ ମୁଇଁ ଯିମି ହଲ ଖେଦି

କାଁ ବଳି କହେମି ତତେ ପୁନିଜନ୍ ତାକୁଛେ ମତେ....' ।୧। ର.ର.

ଗ

ଗଉଁଟିଆ - (Village chief) - 'ମୁଇଁ ପରେଇ' ଗାର୍ ଗଉଁଟିଆ, ମତେ ନାହିଁ ଧଏଲେ କେନ୍‌ସି
କାମ୍‌ନାହିଁ ହୋଇପରେ !'

ଗଉଁଲିଆ (ଗାଉଁଲି ଲୋକ) - 'ଗଉଁଲିଆ ପେଠା, ସହରିଆ ଚଠା' - ଲୋକୋକ୍ତି (Rural folk
require quantity whereas the urban people prefer quality)

ଗନ୍ଧେଇ ଦେବା (emit foul air/gas) - 'ଭରଦର ଆଲ୍‌ତି ଦେଲା ବେଳ୍‌କେ କେନ୍ ମାଷ୍‌ମା
ଗନ୍ଧେଇଦେଲେ ଯେ ନାକ୍ ପାଟିକଲାନ । (ଠିକ୍ ଆଳତି ସମୟରେ କେଉଁ ମହାତ୍ମା
ଏପରି ଏକ ଦୁର୍ଦ୍ଦାୟୁ ତ୍ୟାଗ କଲେ ଯେ ଗନ୍ଧରେ ନାକ ପାଟିଯାଉଛି ।)

ଗରଜ୍ (ଅଭାବ) - ମୋର ଗରଜ୍ ବେଳ୍‌କେ ତୁଇ ଚଲାଲେ ତୋର ବେଳ୍‌କେ ମୁଇଁ କାଜେ ନାହିଁ
ଚଲାମି ? (ମୋ ଅଭାବ ସମୟକୁ ତୁ ଚଳାଇନେଲେ ତୋ' ବେଳକୁ ମୁଁ କାହିଁକି ନ
ଚଳାଇବି ?)

ସ୍ତ୍ରୀ - ମନରୁ କଥା ମନ୍ ଜାନସିଆରୁ କିଏ ନାହିଁଜାନେ ।

ପୁ- ମନରୁ ସଙ୍ଗେ ମନ୍ ମିଲ୍‌ଲେ ବର୍ଷଣା ବାଜେ କାନେ ।

ସ୍ତ୍ରୀ - ପୁଲର କଥା ଭମର କାବିଁ ଜାନେ

ଗରଜ୍ ଥିଲେ ଆ.... ଯା..... । ୧ । (ସରଗ ମଲ୍ଲୁ)

ଗଲେଇଦେବା - ମୋରୁ ହାତେ ବରାବର ବଲାଗଲେଇ ଗଲେଇ ବଳାଜିଇଁ ଗଲାନ । (ମୋ
ହାତରେ ସଦାବେଳେ ବଳା ଗଲେଇ ଗଲେଇ ବଳାଟି ଘଷିହୋଇ ଗଲାଣି ।)

ଗବୋ ଗବୋ - (ବେଗି ବେଗି) - ତୁଇ ଗବୋଗବୋ ଖା, ନାବ୍ ଦେଖିଯିମା ।

ଗହନା କରିବା - ମୋରୁ ମୁହଁର ସବୁଦରବ୍ ଗହନା କରିଛେଁ । (ମୋ ମୁହଁର ଗହଣା ଗାଣ୍ଡିତକ
ବନ୍ଧକ ଦେଇଛି ।)

'ମୁଇଁତ ନବ ନବୀନା ନାହିଁ କରବ କଥାଶୁନା....

ହୁଏଗା ମତେ ନାହିଁ କରବ କଥାଶୁନା

କଅଁଲି ମନ୍ ମରେ ଛନ୍ ଛନ୍ ହେସି

ତୁମ୍ଭେ ନେ ହେଲିଁ ଗହନା' -

(ସକପୁଲ୍ ସଞ୍ଚିତ ଏଇ ରୂପ ଯୌବନ କେବଳ ଜଣକ ପାଇଁ, ଯିଏ ହେବ ଜନ୍ମ
ଜନ୍ମାନ୍ତରର ସାଥୀ) - ସେନ୍ଦୁର ଫଗୁଆ

ଗାଧୁଛାତିବା (ଗର୍ଭବତୀ ହେବା) - ଟେଙ୍ଗନ୍‌ରୁ ବହେନ୍ ଗାଧୁ ଛାଡ଼ିଛେ ।

ଗିଜାତେ କପାଲ୍ (Good Fortune)- 'ତାର ଗଇଁର ଗିଜାତେ କପାଲ, ସେପରେ ଚାଲ୍‌ତି
ବାଟୁଲୋର୍ ପେଁତେ ପାଏଲା ।' (ତୋ' ଭିଣୋଇର ଭାଗ୍ୟାଦୟ ହେଲା, ସେ ପରା
ଚଲାବାଟରୁ ନୋଟ୍‌ବିତା ପାଇଛି ।)

ଗିଜ୍‌ଗଲିଯିବା (ତରଳ ଝାଡ଼ା ହେବା) - ଗିଜ୍ ଗଲ୍ ବାର୍‌ପଡେ ଖାଇଥା' ମୁଇଁ ଧପ୍ ଡେଇ ଦେଲେ
ହେତାର୍ ଗିଜ୍ ଗଲିଯିବା (ମୋର ଧପଡ଼କୁ ସେ ହରି ପକେଇବ ।)

ଗିଜ୍ ଗଲୁରେ ଗିଜ୍ ଗଲୁ

ପଏସା ଚାର୍‌ନା କାଁ କଲୁ ? ' ଶିଶୁ ଖେଳର ଗୀତ

ଗୁଡ଼ା - (ନୀଡ଼, ବସା, ଉଠା ଦୋକାନ) - 'ଇ' ଗଛେ ମଏନାଗୁଡ଼ା ଅଛେ ।' (ଏଇ ଗଛରେ
'ମଇନା' ବସା ବାସିଛି) । ତୁମେ କେତେ ଗୁଡ଼ା ବନାବ ? (ତୁମେ କେବେ ଘର
କରିବ ?) 'ଇନର୍ ପାନଗୁଡ଼ା କାହିଁଗଲା ? (ଏଇଠାର ପାନଦୋକାନଟି କୁଆଡ଼େ
ଗଲା ?) 'ନନାର ମାଁ ତାକର୍ ଗୁଡ଼ାକେ ବେଉଁଡ଼ କରି ରଖିଛନ୍ ।' (ଝିଅର ମା'
ତାଙ୍କ ଘରଟିକୁ ସଜାଡ଼ି ରଖିଛନ୍ତି ।)

'ରସର କେଲାରେ...

ପିପଲ୍ ତାଲେ କୁଆ ଗୁଡ଼ା କୁଇଲି ପାରେ ଗରା

ଦରଦ୍ ଥିଲେ ସବୁ ସୁଆଦ ବାସିହେଲେ ତୁମରା

ଉଠେଇ କରି ଖାଁଚକିଦେଲେ ବଉଲ

ଛାଡ଼ିବା ଝୁମୁରା ଲତୁ ଗିଲ୍‌ଟି ଗଡୁଡ଼ା ।' - କୁ.ଫୁ.ଝୁ.

ଗୁନ୍‌ଟି (ଅଣ୍ଟାସୁତା) - 'ଇ' ରୁପାଗୁନ୍‌ ଟିର୍ ଗହ୍‌ମୁଲ କେତେ ?' (ଏଇ ରୁପା ଅଣ୍ଟାସୁତାର
ଗଢିବା ମୁଲ କେତେ ?) 'ଗୁନ୍‌ ଟିଛଡ଼ା ମୋର୍ ଦିହେ ଆରୁ କାଣା ଅଛେଯେ ଦେ'
ବଲୁଛୁ ?' (ଅଣ୍ଟାସୁତା ବ୍ୟତୀତ ମୋ ଦେହରେ ଆଉ କଣ ଅଛି ଯେ ଦେବାକୁ କହୁଛୁ ?)

ଗୁନ୍‌ଲ (ଗୋଳିଆ) - 'ପାଏନକେ ହନ୍‌ଲେଇ ହନ୍‌ଲେଇ ଗୁନ୍‌ଲ କରିଦେଲାନା' (ପୋଣିକୁ
ଘଣ୍ଟା ଚକଟା କରି ଗୋଳିଆ କରି ଦେଲାଣି ।)

ଗେର୍‌ମେଟେଇ ଦେବା (ଗୁଡ଼ାଇ ଦେବା/ଆଡୁସାଡ଼ କରିଦେବା) - 'ଇଠାନେ ଯେତେ ଦରଦ୍
ଥିଲା ସବୁକେ ଦରିଥି ଗେର୍‌ ମେଟେଇ ଦେଇଛେଁ ।' (ଏଇଠି ଯେତେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଥିଲା
ସବୁତକ ଦରି ଦେହରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଗୁଡେଇ ଦେଇଛି ।)

ଗୋଲ୍ କରିଦେବା (ଆଡୁସାଡ଼ କରିଦେବା) - ହେତାକେ ଯାହା ଦେବ ସେଟା
ଗୋଲକରିଦେବା ।

'ସଖାଲ୍ ଧମ୍ କୁକୁଡ଼ା ଝୋଲ୍, ବୁଡଲ୍ ଧଏଲେ ସବୁ ଗୋଲ୍

ବୋଲ୍ ହରିହରି ବୋଲ୍ ବାବା ବୋଲ୍ ହରିହରି ବୋଲ୍ ।'

ଘ

ଘଙ୍ଗୋ (ଓଲୁ) - 'ଆରେ ଘଙ୍ଗୋ, ଗୁରୁକୁ ଘିରଲେ ଚିତ୍‌ପଟାଙ୍ଗୋ !' (ଆରେ ଓଲା, ଗୁଡାଏ ଖାଇଲେ ମରିଯିବୁ !)

ଘଁ ଘଁ ଶୋଇବା (ନିଘୋତ ନିଦରେ ଶୋଇବା) - 'କାଏଲ୍ ବରଫାଡ଼ା ଯାଇଥିଲା, ଆଜି ଫିରଲା, ଆଏଲାଯେଡା, ବଏଲା ଖର୍ ପାରିଦିଅ, ଦିନ୍‌ସାରା ଘଁ ଘଁ ଶୁଇଲାନ ପରେ !'

ଘଡେଇବା - (ଅନିଷ୍ଟ କରିବା, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖି ଅଗ୍ରସର ହେବା) । ସେ ମତେ ପିରୁବାରଲାଗି ଘଡେଇଛେ, ମୁଇଁ ଆଏଜ୍‌କା କାହିଁ ନାହିଁ ଯାଏଁ । (ସେ ମତେ ମାରିବାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଛି, ମୁଁ ଆଜି କୁଆଡ଼େ ଯିବିନି !) 'ସାଁପୁର ମୁଁଡ଼କେ ଘଡେଇକରି ଏଡା ଠେଙ୍ଗେପକାଲି, ଏଖେଇ ପାରେକେ ବିଦକି ଗଲା ।' (ସାପ ମୁଣ୍ଡକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଏପରି ଏକ ପାହାର ଦେଲି, ଏକାଥରକେ ଛତୁ ହୋଇଗଲା ।) ବିଦକେଇବା = ସଂ. ବିକ୍ଷିପ୍ତ କରେଇବା ।

ଘରବସିବା (ବାହାସାହା ହେବା) - 'ତୁମର ପୁଓର ଘର ବସିଲାନା କାଏଁ ?' (ତୁମ ପୁଅ ବାହା ହେଲାଣି କି ?)

ଘର ମାଡ଼ି ବସିବା (ଘର ଭାଙ୍ଗିଯିବା / ଘରେ ଜୋର ଜବରଦସ୍ତି ରହିବା) - 'ଆମର ଘରେ ଦେବତା ବାହାରଲାକେ କିହେନାହିଁ ରହେଲାକେ ସେଟା ମାଡ଼ିବସିବାକେ ହେଲାନ !' 'କର୍ବୁରୁ ଆଠ ବଛର ହେଲା ତୁମର ଘର ଦୁଆର ମାଡ଼ି ବସିଛେ ପରେ ?'

ଘାଆ - 'ଏତେ କାର୍ ଘା'ଥି କିଏ ଉଷୋ ଦଉଛେ' ! (ଏବେ ସମସ୍ତେ ଅନେକାଂଶରେ ଆତ୍ମକେନ୍ଦ୍ରିକ ।)

ଘିଟିରାଁପୁଡ଼ିହେବା - 'ମୁଁଲଁ ଯେତେ ଘିଟିରାଁପୁଡ଼ି ହେଲେ କାଁ କରମି, ତୋର ବୁଆ ତ ସେଡା ଆନ !' (ମୁଁ ଯେତେ ଟାଣିଓଟାଣି ହେଲେ କଣ ହେବ, ତୋ ବାପାତ ସେପରି !)

ଘିଟିବା (ଟାଣିବା / ଖାଇବା) - 'ଟାଲ ରଥ ଘିଟିଯିମା' (ଟାଲ ରଥ ଟାଣିବା), ମୁଇଁ ଏକ୍‌ଲା ତିନି କାଁସା ଘିଟିଦେମି ।' (ମୁଁ ଏକୁଟିଆ ତିନିକଂସା ଖାଇ ଦେବି ।)

ତୁଇତ ମୋର କଦମ୍ କକ୍ଷରେ

ତୋର ବିନ୍ଦୁ ନାହିଁ ଆନ,

ତୋର ହାତ୍ ଯେ ଧରେଇ ଦେବାରେ

ଦେଇ ଦେମି ସବୁ ଧନ ।

ବାର୍ ଦେଖି ଦେଖି ସମିଆ ଗଲାନ,

ଘର ଦୁଆରକୁ ଝାଁଏ କଲାନ,

କାଁ କରୁ ମତେ ଏହା ଲାଗୁଛେ -

ଘିଟି ଘିଟିକରି ନେତି !' - ର.ର.

ଘିଡ଼ଘାଡ଼ (ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ) - 'ସେ ଛାଏନ ଉପରୁ ଘିଡ଼ଘାଟ କରି ପଡ଼ିଲା' (ସେ ଛାତ ଉପରୁ 'ଘିଡ଼ଘାଟ' କରି ଖସି ପଡ଼ିଲା ।) 'ଖଲାଦଲା କରି ମେଟ୍ରି କଟକ୍ ଗଲା ସିନା ମେଟ୍ରିକ ପରୀକ୍ଷାଥୁ ସାର୍ ଥର ଘିଡ଼ଘାଟ ।'

ଘିଡ଼ଘାଡ଼ - 'କାହିଁରୁ ଘର କାଁଥୁ ଘିଡ଼ଘାଟ କରି ପଡ଼ିଗଲା ।' ଆମେ ଇ'ଛୁଆ ରଥକେ ଘିଡ଼ଘିଡେଇ ନେମା' (ଆମେ ଏ ଛୋଟ ରଥଟିକୁ ଅନାୟାସରେ ଦୌଡ଼ାଇ ନେବା ।)

ଘିନ୍‌ବା (କିଣିବା) - 'ପାଟ ପସସିଥୁ କାଶାମିଲ୍ ବା ଯେ ଘିନିଯିମି' ? (ପାଞ୍ଚ ପଇସିରେ କ'ଣ ମିଳିବ ଯେ କିଣିବା ପାଇଁ ଯିବି ?)

ଘୁଡ଼ାଖାଲ - (ଯେଉଁ ସା, କନ୍ୟା ସାଥରେ ବର ଘରକୁ ଯାଏ) ।

ଘୁଣିବା - 'ତୁଇ କାଁଜେ ତଲେ ଘୁଣୁଛୁ ?' (ତୁ କିଆଁ ଭୂଇଁରେ ଗଡୁଛୁ) ?

ଘୁଣୁଗୋପାଲ (ବାଳଗୋପାଳ) - ଘୁଣୁଗୋପାଲ୍ ଅନଏନ୍ ଦିଶୁଛନ୍ ?' (ବାଳଗୋପାଳ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଉଛନ୍ତି ?)

ଘୁରଘୁଡେଇ (ଗଡ଼େଇ ଗଡ଼େଇ) - 'ବାଟି ଘୁରଘୁଡେଇ ଦେ' (ବାଟୁଳି ଗଡ଼େଇ ଦେଲୁ) । 'ମଲ୍ଲୀ' ଘୁଡ଼ଘୁଡେଇ କରି ତୁଇ କେତେ ଧୂର୍ ଯାଇଥିଲୁ ? (ମଲ୍ଲୀ ଗୋଡ଼େଇ ଗୋଡ଼େଇ ତୁ କେତେବାର ଯାଇଥିଲୁ ?) ମଲ୍ଲୀ - ବାଉଁଶ ଚକ, ପିଲାଏ ଖଣ୍ଡିଏ ବଡ଼ ତାର ସାହାଯ୍ୟରେ ତାକୁ ଗଡ଼ାଇ ଗଡ଼ାଇ ବୌଡ଼ନ୍ତି । ପଡିନାହିଁ ଯାଇ କରି ଗୁଡିଥୁ ଲୁକିଥିଲା, ଆଜ୍ଞାକେ ଦେଖିକରି ଗିଜେ ମଲ୍ଲୀ ବାନ୍ଧି ଫେରାର । (ପାଠ ପଢିବାକୁ ନ ଯାଇ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ଲୁଚିଥିଲା, ସାରକୁ ଦେଖି ଛୁ' ଚମ୍ପଟ ।)

ଘୁଲଘୁଲା (ବଳଦ ବେକ/ନାଟୁଣିଆର ଅଞ୍ଜା ଓ ଗୋଡ଼ର ଘଣ୍ଟିମାଳ) - 'ନନା ଆସୁଥିବା ଏକ୍ଲା ଏକ୍ଲା, ଶୁଭଲାନ ଗାଡିର ଘୁଲଘୁଲା' । [ନନା (ନନ୍ଦିନୀ ଶବ୍ଦକ) ଏକ୍ସଟିଆ ଆସୁଥିବ, ଗାଡିର ଘଣ୍ଟିମାଳର ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲାଣି ।]

ଫସ୍କା [Shallow] ଭାଙ୍ଗେ ନାହିଁ ମିଠା

ଖସୁଆ ହେଲେ ଗୁଲ୍‌ଗୁଲା [Pathetic]

ନିଲଜ ମୁହେଁ ସରମ୍ ନାହିଁ

ସୈରା (ଅଲ୍ଲାହୁଜ୍) ବେକେ ଘୁଲଘୁଲ !

ଚାହାଲି ହେଲେ ଖାଏବୁ ଗାଲି

ତରକି ଥାଗା ଏଭୁ

ନାହିଁ ମଲ୍‌ମଲ୍ ହେବୁ ହୋ

ନାହିଁ କଲ୍‌କଲ୍ ହେବୁ ।' ।୪। କୁ.ଫୁ.ଝୁ.

ଭାଙ୍ଗ୍ ଫସ୍କା ହେଲେ ଗଲା, ମୁନୁଷ୍ ଭୁସ୍କା (ମୋଟା) ହେଲେ ଗଲା'

'ଫସ୍କା' ଭାଙ୍ଗେ ସୁଆଦ ନାହିଁ, ଖସୁଆ ହେଲେ ଗଲା

ନିଲଜ ମୁଖେ ସରମ୍ ନାହିଁ, ଘିଟି ହଲାଇ ମଲା ।

'ଚାପରା କଲେ ଖାଇବୁ ଗାଲି, ତରକି ଥାଆ ଏଭୁ (ଏବୁ),

ମଲ୍‌ମଲିଆ (Showy) ହନା ବାବୁ କଲ୍‌କଲ୍‌ନ ହେବୁ !!'

•

ଚ

ଚର୍ତ୍ତାଙ୍ଗ - 'ଆଏଜ୍‌କା ପରେ ଟିଡେଇ ଉଆଁସ ଚର୍ତ୍ତାଙ୍ଗ ତଡେଇ କରି ରବ୍ ରବ୍ କଲେ ଯାଇ ସଭୁରି ନାହିଁ ବୁଡ୍‌କି ତଳେ ତଳେ ଆଁ କିଦେମା' । - (ଆଜି ପରା ଚିତାଲାଗି ଅମାବାସ୍ୟା, ବଡକାଠି ତଡେଇ ଲାଲ ହୋଇଗଲେ ସମସ୍ତଙ୍କ ନାଭିତଳେ ଟେକି ଦେବା ।)

ଚମତାନୋଟ୍ ଚଲାବା (Temporary existence) - 'ଇ' ସଂସାରେ କିଏ ସବୁଦିନ ଖୁଟିପିଟି କରି ରହିପାରିବା ?' (ଏଇ ସଂସାରେ କିଏ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଖୁସିପୋତି ରହିପାରିବ ?) 'ବଡ଼ ବଡ଼ ମହାତ୍ମାମାନେ ତ ତମାମୁଡ଼ ବାନ୍ଧିକରି ନାହିଁ ରହିପାରି' (ବଡ଼ ବଡ଼ ମହାତ୍ମାମାନେ ମଧ୍ୟ ତମା ମୁଣ୍ଡବାନ୍ଧି ରହିପାରିନାହାନ୍ତି ।) 'ତୁମେ ଇହାବେ ଆମର ମାଲିକ, ତୁମର ମୃତେ ବ୍ୟଠା ଜନ୍ମୁଛେ ! ଯାହାଦିନ ଚମତାନୋଟ୍ ଚଲାବ ତଳେଇଥା' (ତୁମେ ଏକାଣି ଆମର ମାଲିକ, ତୁମ ମୃତରେ ଦାପ ଜନ୍ମୁଛି, ଯେତେଦିନ ଚମତାନୋଟ୍ ଚଳେଇବ ତଳେଇଥାଅ ।)

ଚହଁରେଇ ହେବା - 'ତୁମେ ଚହଁରେଇ ହେଲେ ସେମାନେ ତୁମର ପଛେ ଲେଙ୍‌ଡିଥିବେ (ତୁମେ ଦେଖେଇ ହେଲେ ସେମାନେ ତୁମ ପଛରେ ଗୋଡାଇଥିବେ ।)

‘ଟିକ୍ ଚହଁରା, ପାଏନ୍ ପହଁରା’ - ଶିଶୁଗୀତ

‘ମତେ ତୁଲ ନାହିଁ ଚହଁରା-ଉଦିଆଁ ତରା

ମୋର ମନ୍ ନାହିଁ କହଁରା-ଉଦିଆଁ ତରା

ମତେ ଉସେ ନାହିଁ ପହଁରା ଉଦିଆଁ ତରା’ । ୦ । ର.ର.

‘ହେ ତତେ ଚହଁରାଉଛେ, ହିଙ୍ଗୁ ଶୁଙ୍ଗେଇ ଦେବାନ’ ! - (ସେ ତତେ ଲୋଭ ଦେଖାଉଛି
ସିନା ପରେ ହେଙ୍ଗୁ ଶୁଙ୍ଗେଇ ଦେବ ।)

ଚାନ୍ଦୁ (ଚନ୍ଦା) - ଚାନ୍ଦା ଅସୁଲ କରି ମୋର ମୁତ୍ ଚାନ୍ଦୁ ହୋଇ ଗଲାନ ! ‘ବାରଟା ପୁଅଟି
ବିହାକଲା ବେଳକେ ତୋର ମୁତ୍ ଚନ୍ଦା ହୋଇଯିବାନ’ (ବାରଗୋଟି ପୁଅ ଝିଅକୁ
ବାହାସାହାକରି ତୁ ସର୍ବସ୍ବାତ୍ତ ହୋଇଯିବୁ ।)

‘ମିରତା ଖାଏଲେ ଦୁଲୁକି ହେଲା ହୁଲୁକି ଗଲା ଛାତି,

ଫରତା ହେଲେ ବୁଡ଼ିଲାବାନା ନାହିଁ ସରୁଛେ ରାତି,

ଘେଁ ଘେଁ ଘେଁ - ଘଡ଼କୋ ତେଲିଘରର ଘନାଠେଲା,

ଠାଏ ଠାଏ ଠାଏ - ଠଡ଼କୋ ଚାନ୍ଦୁ ଗୁରୁର ନାଡୁଟେଲା !” - ର.ର.

(ମରିତ ଖାଇହାକୁଟି ହେଲା, ଦୁଲୁକି ଗଲା ହିଆ,

ଫରତା ହେଲେ ବୁଡ଼ିବ ବାନା, ରାତି ସରୁନି କିଆଁ !

ଘେଁ ଘେଁ ଘେଁ - ଘଡ଼କୋ’ ତେଲିଘର ଘଣାପେଲା,

ଠାଏ ଠାଏ ଠାଏ- ଠଡ଼କୋ ଚନ୍ଦା ଗୁରୁର ମାନ୍ଦା ଟେଲା !)

ଚାନ୍ଦୁ କଅଁଲାଲା ଠାଉଲୁକେ, ଠାଉଲୁ କଅଁଲାଲା ଚାନ୍ଦୁଲୁକେ ।’

- କୁକୁଡ଼ା (ଲୋ.ବା.ସଂ)

(ଅଳ୍ପ ବାଳଥାଇ କିଛି ଅଂଶ ଖାଲିଥିଲେ ଚାନ୍ଦୁ ବା ଚାନ୍ଦୁ, ନିର୍ବାଳ ହେଲେ ଠାଉଲୁ /
ଠାଉ / ନାଡୁ !)

ଠାଉମୁଡ଼ି ଠାଏ ଠଡ଼କୋ ଶେମେଲ ଗଛେ ପୂଜା !” - ଶିଶୁଗୀତ

‘ଏ ନାଡୁ ପାଏନ୍ ପାଡୁ -

ବର୍ଷା ମାସେ କନିଆଁ ଛାଡୁ !- ଶିଶୁ ଗୀତ

ଚାହାଲି ହେବା (To tease) - ଏ ଛୁଆ ମୋରନେ ନାହିଁ ଚାହାଲି ହେବୁ । (ମୋ ସାଥରେ ଲାଗିନା
କହୁଛି ଦେଖି) ‘ମୋର ଘା’କେ ଚାହାଲି ଦେଲାନ’ (କ୍ଷେତରେ ଆଘାତ ଦେବା) ଟିକନେଇ

କରି କଥାକହେବା - ହେ ଏତା ଟିକ୍‌ନେଇ କରି କହେବା ଯେ ତୁଇତ ଯାହା ମାଗିଲେବି ନାହିଁ
ନାହିଁ ବଳିପାରୁ । (ସେ ଏପରି ଟିକ୍‌କଣ କଥା କହିବ ଯେ ତତେ ସେ ଯାହା ମାଗିଲେ
ନାହିଁ ବୋଲି କହିପାରିବୁନି ।)

ଚିତ୍‌ପଟାଙ୍ଗ (ମରିଯିବା / ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା) - ଏଖେଇ ବିଧେକେ ଚିତ୍‌ପଟାଙ୍ଗ ହୋଇଯିବୁ,
ଯା ଦୁସର୍‌ଠାନେ ଚାହାଲି ହେବୁ ! (ଗୋଟିଏ ବିଧାରେ ଖତମ୍ କରିଦେବି, ଯା ଅନ୍ୟତ୍ର
ଲଗେଇହେବୁ ।) ଆମର ବୁଇ ଏକଲା First Division ପାଏଲା, ତୁମର ବାବୁ
ଚିତ୍‌ପଟାଙ୍ଗ !

ଚିତ୍ରେଇଦେବା (To Paint) - ତାର କଥା ନାହିଁ ମାନ୍‌ଲେ ତୁମର ପାଞ୍ଜି ଚିତ୍ରେଇ ଦେବାନ ।
(He shall spoil your C.C.R. unless you work upto his
expectations.) ମୋର ଫରୁ ମୁଇଁ ଚିତ୍ରାମି । (ମୋ ଛବି ମୁଁ ରଙ୍ଗ କରିବି) ହେ
ସବୁ କଥାକେ ଚିତ୍ରେଇ କରି କହେସି । (ସେ ସବୁ ବିଷୟ ବଢେଇକରି କହେ ।)

ଚିଲ୍‌କି - ସେ କେନାତେ ଚିଲ୍‌କି ଦେଲାନ (ସେ କୁଆଡେ ଛୁ) । ଇନ୍‌ନି ମୋର ଗୋଡ଼ହାତ୍
ଚିଲ୍‌କୁଛେ, ତେଲ୍ ଟିକେ ପିଶିଦିଅ । (ଏବେ ମୋ ହାତ ଗୋଡ଼ ବଥାଉଛି, ଟିକିଏ
ତେଲ ମାଲିସ କରିଦିଅ ।)

ଚୁଟ୍‌ରା - 'ହେ ଚୁଟ୍‌ରାଟା' (ସେ ସବୁ ଗୁପ୍ତକଥା କହିଦେବ) ପୁ. ଚୁଟ୍‌ରା (ଗୁପ୍ତକଥା
ପ୍ରକାଶକାରୀ) ।

ଚୁହେଇଁବା - ପିତା ବାଟରୁ କୁକୁଡ଼ା ଅଣ୍ଟା (ଗରା), ଭୁଇଁଲିମ, ହରିଡ଼ା ଆଦି ସାନପିଲାମାନଙ୍କୁ
ଚୁହେଇଁ ଦିଆଯାଏ । ଏସବୁ କୃମିନାଶକ ଗ୍ରନ୍ଥ୍ୟ ବିଶେଷ ।

ଛତ୍ରା (ଛତ୍ର ଶବ୍ଦ) - ଛତା ନାହିଁ ପାଏଲେ ଛତ୍ରାଟେ ମିଲୁ । (Give me the lowest
available material.) ।

ଛଲ୍‌କି (ଉଛୁଳି ପଡ଼ିବା) - ବାଟର ହାଟ୍‌କେନମାନଙ୍କେ ତେଲ ଛଲ୍‌କିତେଲ ଆସୁଛେ (ବାଟର
ହଲାଝୁଲାରେ ତେଲତକ ଉଛୁଳି ପଡ଼ିପଡ଼ି ଆସୁଛି) । ଅଧଜଳ ଗଗରି ଜାୟ, ଭରି
ଗଗରାଆ ବୁପ୍‌କେ ଜାୟ ।' (ହିନ୍ଦୀ)

'ବାରିର ମଲ୍ଲୁ ମାଳତୀ ବାସେ ମହ ମହ,
 ଝନେକରଲାଗି ମୁଇଁ ଘିଟି ହେଲି ଯହ'
 ଝାରପତରାରେ ଥାଇ ଭାବୁଥାଇ ମନେ
 ମାଆଁ ଘରେ ମୋର ସୁନ୍ଦରୀ ଥିବା ବନେ ବନେ
 ପାଏନ୍ ଛଲକି ଗଲା,
 ଗୁରାନନୀ ମୋର ସାଙ୍ଗେ ବେଦିଥି ବସିଲା
 ପାଏନ୍, ଛଲକି ଗଲା..... (୫) - ର. ର.

ଛାପକି ଦେବା (ଧରିଦେବା) - ସେ ମାଏନାକେ ଖପକିନା ଛାପକି ଦେଲା । (ସେ ବଣିଟିକୁ ଖପକି ଧରି ପକେଇଲା) ।

ଛିଙ୍ଗଲେଇ ଦେବା (ଗଲେଇଦେବା) - ତୁଇ କେନ୍ଦ୍ରାଲୁ ଛିଙ୍ଗଲି ଆଏଲୁ? (ତୁ କେଉଁ ପାଖକୁ ଗଲିକରି ଆସିଲୁ?) । ଝଟକରି ସୁଜି ଭିତରେ ସୂତା ଛିଙ୍ଗଲା (ଶୀଘ୍ର ଛୁଞ୍ଚିରେ ସୂତା ପୁରା) ।

ଛିଡ଼ା - ମହନ ଛିଡ଼ାଖଟେ ଶୁଭଛେ (ମୋହନ ଛିଣ୍ଡା ଖଟରେ ଶୋଇଛି) । 'ଛିଡ଼ା ପାଏତାକେ ଛାନିଉପରେ ଫିଙ୍ଗିଦେ' (ଛିଣ୍ଡା ପଇତାକୁ ଛପର ଉପରେ ଫିଙ୍ଗିଦେ) । 'ତୋର ଛିଡ଼ାକେ ଛାନି ଉପରେ ଶୁଖେଇଦେ' (ତୋର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାସକୁ ଛାତ ଉପରେ ଶୁଖେଇଦେ) । 'ମୁଇଁ ଛିଡ଼ାପଟା ଦୁରା କାଟି ନଉଛେ' (ମୁଁ କିଛି ଛିଣ୍ଡାକନା ଧୋଇବା ପାଇଁ ନେଉଛି) ।

ଛିନା (ବିଜନତା/ଏକାକୀଭାବ) -

'କେନ୍ଦ୍ର ଲଗନେ ମୁଇଁ ଦେଖିଲି ତତେରେ
 ତୋର ବିନ୍ଦୁ ଲାଗେ ଛିନା,
 ସବୁ ଦିନର ଲାଗି ମନ୍ଦର ଭିତରେ
 ରହିଗଲା ତୋର ଚିହ୍ନ ।
 କିଏ ଜାନିଥିଲେ କାଣା କରବା,
 କାହାକେ ମାରବା କାହାକେ ତାରବା
 ତୋର ମୋର କଥା ଫସିଯାଇ କଲେ
 ସବୁଯାକ ଦେଇଦେଟି ।' (୬) - ର.ର.

ଛିନାଛକା— ଛିନାଛକା ଦେଖିକରି ଦିନବେଳେ ବି ଚୋର ଚୁରାସନ୍ । (ନିର୍ଜନତାର ସୁଯୋଗ ନେଇ
ଦିବାସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଚୋରି ହୋଇଥାଏ) ।

ମଜାକିଆ ଗୀତ — ‘ଟିକ୍ ଚାହାଁ ଚାହାଁ ଗୁନ୍ତାମୁଷା’

ଟିକ୍ ଚାହାଁ ଚାହାଁ ଗୁନ୍ତାମୁଷା ନଏବ୍ ଖଡ଼ିଆ ଛତି

ଚୋପ କାଡ଼ିଆ ତିତେର୍ ଧରା ବୁଡେଇଦେଲା ଗତିରେ —

ମୋର ଟିଟୋ ଗୁଲ୍

ବାହୁଗଲା ପାଟଲା କେନ୍ଦୁ ଖାଇ ।

ତା ନା ନା ନା ଲେଲେ ଲେଲେ ଲେଲେ

ତା ନା ନା ନା ଲେଲେ ଲେଲେ ଲେଲେ

ହେଲେ ଗେଲେ ହେଲେ ଗେଲେ ହାଁ

ସାହାଜ୍ ଲେଦା ପଣ୍ଡା ଖେଦା ଖଜୁର୍ ବୁଟାତଲେ

କାଣୀ ଟେକର୍ ମାରିଦେଲା ଛିନାଛିନା ବେଲେହୋ

ଟିକ୍ ଚାହାଁ ଚାହାଁ’ (୧) — କୁ. ପୁ. ଝୁ.

ଛୁଆଲୀ ମାଏଝି — ଛୋଟ ଛୁଆଥିବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ (Lady having breastfed baby/
babies). ‘ଆଗୋ ଅମ୍ଭଲ୍ ତବାଥୁ ଛୁଆଲୀ ମାଏଝି ଛୁଆକେ ବୁପିଅଉଥିବାର ଫଟୁଥିଲା’
(ଆଗେ ଅମ୍ଭଲ୍ ତବା ଉପରେ ଛୋଟ ଛୁଆକୁ ମା’ ଦୁଧ ଖୁଆଉଥିବା ଛବି ରହୁଥିଲା) ।

ଛୁପିବା — ‘ମୁକ୍ତାହେଲେ ମୁହେଁ ପାଏନ୍ ଝିଟ୍ସନ୍, ମୁଁଡେ ପାଏନ୍ ଛୁପ୍ସନ୍, (ମୁକ୍ତା ହେଲେ
ମୁହଁରେ ପାଣି ଛାଟନ୍ତି. ମୁଣ୍ଡରେ ପାଣି ଦିଅନ୍ତି) ।

ଛେତ୍କା (ଛୋଟ/ ଓସାରିଆ/ parallel to ground) — ‘କାମ୍ ସବଲେ ଯାଇ ଛେତ୍କା ହେମି,
(Let the work be over, then I shall lie down.)

ଛେଦେଇ — ଚାଲ ଚୁଡ଼ା ଛେଦେଇ ଯିମା । (ଚୁଡ଼ା = ଖାଲ/ ଗାଡ଼ରେ ପାଣିଭରିଯାଇ ଚୁଡ଼ାର
ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ) । ଚାଲ ଗାଡ଼ରୁ ପାଣିତକ ବାହାର କରିଦେବା ।) ନଏନ୍ଦେ ଯାଉଁନ,
ବାଏନ୍ ଚୁଆଁନୁ ଅଏନ୍ ପାଏନ୍ ଛେଦେଇ ଛେଦେଇ ଆନ୍ମା ! ବନ୍ଧୁକେ ଗଲେ ଟପକରି
ବୁଡେଇ ଆନ୍ଦାକେ ସମିଆ ନାଇଲାଗେ ହେଲେ ହେଟା ନୁକା ପାଏନ୍ କାଏ ? (ଚାଲ
ନଇକୁ ଯିବା, ବାଲିଚୁଆଁରୁ ସଫ ପାଣି ବାହାର କରି ଆଣିବା, ପୋଖରୀକୁ ଗଲେ
କଳସା ବୁଡେଇ ଆଣିବା ପାଇଁ ବେଳ ଲାଗିବନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସେଇଟା କ’ଣ ଭଲପାଣି ?),

ଏହା ଛେଦେଇ ଛେଦେଇ ନଉଥିଲେ ଲାଖେ ଟଙ୍କାଟି ପାଏନ୍ ନାଉଁମଗେନ । (ବସି
ଖାଇଲେ ନଈବାଲି ସରେ) ମଠିଆ ହାତୁ ବୁଡ଼ିଗଲା, ଘରସାରା ଜଳାର୍ଦ୍ଧ ଆସୋ
ଖପରାକେ ଫିଜିଦେସି ପଛେକାପାଏନ୍ ଛେଦାମି । (ମଠିଆରୁ ହାତରୁ ଖସିଯାଇ
ଭାଙ୍ଗିଗଲା, ଘରସାରା ଜଳମୟ, ଖପରାତକ ଫିଜିଦିଏଁ ତାପରେ ଯାଇ ପାଣିକଥା
ବୁଝିବି ।)

ଛେପୋ (ନକା/ନାକୀ) – (ଚେପାନାକହେ ଛେପୋନାକାକେ ମୁଇଁ ଯାହା କଲେ ବି ବିହାନାଲ୍
ହୁଏଁ । (ସେଇଁ ଚେପାନାକାକୁ ମୁଁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବାହା ହୋଇପାରିବିନାହିଁ ।)

ଜ

ଜଗଜ୍ଜିହାରୀ (ସର୍ବସମ୍ପାଦକ) – ମୁଇଁ କାଣା ଖାଏଲିଯେ ମତେ ଖାଉ ବଏଲା ? ହେତ୍ରା ହେଲେ
ଜଗଜ୍ଜିହାରୀ ଘିଡ଼ି, ଦେଖିମା ମୋର ବାଲ ବକାକରି ପାରୁବା କାଏଁ ! (ମୁଁ କଣ ଖାଇଲି
ଯେ ମତେ 'ଖାଉ' ବୋଲି କହିଲା ? ସେପରି ହେଲେ ସର୍ବସମ୍ପାଦକେ ଖାଇବି, ଦେଖିବା
ସେ ମୋର କଣ କରିପାରିବ !)

ଜଟିନେବା (ଠକିନେବା) – ହେ ଚୋରନ୍ତୁ ସବୁ ଜଟିନେବା । (ସେ ତୋ ପାଖରୁ ସବୁତକ
ଠକକରି ନେଇଯିବ ।) ଇନେ ସଭେଯାକ ଜଟିଆଖିଆ ଜୁଟିଛନ୍ (ଏଇଠି ଠକତକ
ଜମା ହୋଇଛନ୍ତି ।)

ଜାଙ୍ଗଲଖାଇ/ ଜାଙ୍ଗଲଖିଆ (କର୍ମକୁଣ୍ଡ) – “ତୁଇ ଜାଙ୍ଗଲଖାଇ ଆଏଁ”,

“ଜଡ଼ାତେଲର କାଟି

ଜାଙ୍ଗଲଖାଇକେ ତୁଲଇ ଅଡୁଆ

ଡେଙ୍ଗାକେ ପରେନ୍ ପାଟି !” (ସରତ୍ ମଲ୍ଲ)

ଜିତାନିଗୁଡୁଦେବା – (‘ଗୁଡୁ ବା ତୁଡୁ’ ରେ ଜିଣିସାରି ଯେଉଁ ପକ୍ଷରୁ 2nd round ରେ ଖେଳ
ଆରମ୍ଭ ହୁଏ) । ଇଛେନକା ତୁମର ଜିତାନିଗୁଡୁ ଦେବାର ସମିଆ, ଆମେତ ଫସ୍‌ଧାତୁ
ବିଧିଲିଙ୍ଗୁ ଘୁଷୁର୍ (ଫସେଡ଼ ଫସେତାମ ଫସେୟୁ – ଶ୍ରେଷ୍ଠ) Now you are
on advantage point, Where as it is a period of trial for us.)
ଜିଁଯିବା (To were off) – ‘ମୋର ଯୁତା ଜିଁ ଗଲାନ ।’ ଯୋଡା, କିଁସାଗିନା,

cycle/ motor tyre. ଟଙ୍କା ପଇସା (coin) ଇତ୍ୟାଦି ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ପାଲରେ
ଜି (ନଷ୍ଟ) ହୋଇଯାଏ ।

ଜୁନୁହୀ (ପୁରୁଣା) - ମୁଁ ଜୁନୁହୀଗଡ଼ିଏ ବକ୍ସରେ ଥିଲି, ବଲାଙ୍ଗିରେ ଜୁନୁହୀ ବଖରାଥୁ ସୁରେନ୍ଦ୍ର
ମାହାନ୍ତି ରହୁଥିଲେ, ନୂଆଲୋକକୁ ଧଏଲେ ସିନା କାମବନ୍ ବା, ଜୁନୁହୀମାନଙ୍କେ
କିଏ ପଚାରେ ? ମୁଁ ତତେ ଜୁନୁହୀ ଖିଡ଼େ ଦେମି । ହେତ ଜୁନୁହୀ ଗନ୍ଧିଆଟେ,
ହେତାର କଥାଥୁ ଖିଡ଼େ ଧାନେ ୧୯ ଡାମ୍ବିପୋଲ ।

‘ନୂଆଁ ନୂଆଁ ଗହଗହ ସଙ୍ଗାତ ଜୁନୁହୀ ହେଲେ ବିଷ

ରସ ଧଏଲା କଷରେ’ । ୧ । - ର.ର.

ଝ

ଝକେର (ଝଡ଼ିବର୍ଷା) - ଆସୁ ପଛେ ଧୁଇଁ ‘ପୁଇଁ, ଶିରାବନର ଝକେର ଝାଇଁ -

(କୁ.ପୁ.ଝୁ.)

ଝକାଝକ (ଠିକ୍) - ସେ ଝକାଝକ ହାତଗାଁ ପଡ଼ିଲା ବେଳଙ୍କେ ଅମ୍ବିଲିଲା । (ସେ ଠିକ୍ ହସ୍ତବନ୍ଧନ
ବେଳେ ପହଞ୍ଚିଲା ।)

ଝନ୍ଝନ୍ଝେଇ - ବାଟେ ଝୁଟେଇ ହେଲାକେ ମୋର ଗୋଡ଼ ଝନ୍ଝନ୍ଝେଇ ଗଲା । (ଝୁଟେଇ =
ଝୁଣ୍ଟି ପଡ଼ିବା) । ତୋର ଆପଡ଼କେ ମୋର କାନ ମୁତ ଝନ୍ଝନ୍ଝେଇ ଗଲା (ତା’ର
ଚାପୁଡ଼ା ପାଇ ମୋର କାନ ମୁଣ୍ଡ ଭାଁଭାଁ କଲା) ।

ଝାଏଁ ମାରିନେବା - ମୋତେ ଝାଏଁ ମାରିନେଲା । (ମୋର ଆଖି କାନ ଅନ୍ଧାର ହୋଇଗଲା ।)

ଝାଏଁରେ - (ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ହଠାତ୍ ଦେଖାଦେଇ ଦେହକୁ ଲୁଚାଇ ମୁହଁକୁ ଦେଖାଇ ଏପରି କୁହାଯାଏ) ।
‘ଗୁନ୍ ମାସର ଆମ୍ବବଉଲେ ଝାଏଁରେ ତତେ ଝାଏଁ । - ବହିଦାର

ଝାର (ଝାଡ଼ି, ବଣ) - ମୁଁ ଝାରକେ ଯଉଛେ । (ମୁଁ ବଣକୁ ଯାଉଛି) ।

ଝାଡ଼ିଦେବା (ପିନ୍ଧିବା ଅର୍ଥରେ) - ଆଜି ଗୁଟେ ବଢ଼ିଆ ତ୍ରେସ ଝାଡ଼ି ଦେଇଛୁ ବୋ (ଆଜି ଗୋଟିଏ
ସୁନ୍ଦର ପୋଷାକ ଲଗେଇ ଆସିଛୁ) ।

ଝମ୍ଝମି ଖାଏବା - ଜାକି ହେଇକରି ବସିଲାକେ ମୋର ଗୋଡ଼ ଝମ୍ଝମି ଖାଏଲାଲ (ତଳତ୍
ଶକ୍ତି ରହିତ) ।

ଝୁନିଦେବା (ଜୋରରେ ହଲାଇବା) - 'ଇ' ଦ୍ଵାହିକେ ଝୁନିଦେଲା ସବୁ ଜାମ୍ରାଜ ତଳେ
ପଡ଼ିଯିବା । (ଏଇ ତାଳକୁ ହଲାଇ ଦେଲେ ସବୁ ଜାମ୍ରାକୋଳିତକ ତଳେ ପଡ଼ିଯିବ) ।

ଝୁପୁରୁ ଝାଁପୁରୁ - ବାଲକେ ଝୁପୁରୁ ଝାଁପୁରୁ କରି କରି ପେତେନ ଲେଖେ ଗଛତଳେ ବସିଛୁ ?
(ଝୁପୁରା) କାହିଁ ଯାଇଥିଲୁ ଝୁପୁରୁ ଝାଁପୁରୁର ।

ମାଁ ହାଟ୍ ବସଲା କି ନାହିଁ ? (ବଖାନି)

ଚାରୁ ହି ଚାର ହାଟ୍ ବସିଛେ ମଝାଥୁ ନାହିଁ !

ଝୁମ୍ରା (ନିଦ) - ମତେ ରାତି ଝୁମ୍ରା ନାହିଁ ଲାଗଲା, ହେଥୁର ଲାଗି ମୁଇଁ ନିଦଯାକ ଝୁପୁଛେ
ପରେ (ରାତିରେ ମୋତେ ନିଦ ହେଲାନି, ସେଇଥିପାଇଁ ମୁଁ ଦିନସାରା
ଭୁଲଭୁଲି ପରା) ।

ଝୁରମୁରେଇ ଯିବା (ଝାଉଳି ଯିବା) - 'ଇ' ଗଛ ଝୁରମୁରେଇ ଗଲାନ ।

ଚ

ଚଢ଼େଇ - (ଗୁପ୍ତରେ ମନ୍ଦିରରେ ମଣିଷ ରକ୍ତ ପାନ କରୁଥିବା ସ୍ଵାଲୋକ) - 'ଇ' ପିଲାକେ
ଚଢ଼େଇ ଚୁହଁ ଚୁହଁ ଏତେଇ ଶୁଖେଇ ଦେଉଛେ, ବେଲସୁ ଆଏ - ଉପାଏ କର, ନା'
ହେଲେ ଇଏ ଆଏଖୁ କାନ୍ ଦେରିଦେଲେ (ଚେତନା ଶୂନ୍ୟ ହେଲେ) ଦିନ୍ ବେଲେ
ତାରା ଗନ୍ତୁବନ ।

ଚପୋ କଲା (ଠିକ୍ ହେଲା), - ତୋର କଥା ଚପୋ କଲା, ସେ ଚୁକେଲ୍ କେ ସେ ନାହିଁ ବିହା
ହୁଏ ବଏଲାନ । (ତୋ କଥାଟି ସତ ହେଲା, ସେ ଝିଅକୁ ସେ ବିବାହ କରିବନି ବୋଲି
କହିଲାଣି) ।

ଚପୋକିନା (ଶାଘ୍ର) - ତୁଇ ନାହିଁ ଜାନିକରି କେନ୍ଦ୍ରା ମୋର ନାଁଟା ଚପୋକିନା କହିଦେଲୁ ?
(ତୁ ନ ଜାଣି କେମିତି ମୋ ନାଁଆଟିକୁ ହଠାତ୍ କହି ପକାଇଲୁ ?)

ଚରକଲା (ଆମିଳି ଲାଗିବା) - 'ଇ' ଲେଟି ଚର କରୁଛେ (ଏଇ ଆମ ଆମିଳି ଲାଗୁଛି) ।

ଚରୋ ଚରୋ - ସେ ପରେ ମୋର ଘର ସାମ୍ନାଥୁ ଚରୋ ଚରୋ ଚାଲିଯାଉଛେ ହେଲେ
ମୋରନେ ପଦେବି କଥା ନାହିଁ ହେବାର (ସେପରା ମୋ ଘର ସାମ୍ନାରେ ମତମତ
ଚାଲିଯାଉଛି କିନ୍ତୁ ମୋ ସାଥରେ ପଦୁଟିଏ କଥା କହୁନାହିଁ) ।

ଟିପି (ଶାର୍ବଦେଶ) – “ମାଗିଶିଆ ବାମ୍ବୁନ, ଟିପି ନାକେ ଚନ୍ଦନ” – ସ୍ଥାନୀୟ ଢଗ ଢୋର ନାଁଟା
ମୋର ଜିଭର ଟିପି ଟିପି ଅଛି ।

‘ଇ’ ଭାଷାଟା ବଡ଼ କଅଁଳ ବଙ୍ଗାଳା କୁଶୋର ବୁଟା

ଦୁହୁଁ ଟିପିତକ୍ ରସଭରିଛି ଯେତା ଖାଏଲେ ମିଠା ।”

ଟିମ୍ବି (ଏକବାଦ୍ୟ) – ଆମ୍ଭଗଛେ ତମ୍ ରଜା, ଆମ୍ ସବଲେ ଟିମ୍ବି ବଜା ଶ୍ରୀପତି ପାଣିଗ୍ରାହୀ
(ଆମ୍ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାଡ଼ିର ଭାଉ ବେଶା, ଆମ୍ ସରିଗଲେ ପୁନ ମୁଁକିକୋ ଭବ) ।

ଟିଟୋ (ଛୋଟ) – ‘ଇ’ ସାଧା ଟିଟୋ ହେଇଗଲାଣି (ଏଇ ପେନସିଲ ଖଣ୍ଡିକ ଛୋଟ ହୋଇଗଲାଣି) ।

ଟୁଙ୍ଗଟାଙ୍ଗ – ମୁଇଁ ଉଷୋ ପାନେ ଦେଲାକେ ହେ ଟୁଙ୍ଗଟାଙ୍ଗନ୍ ଉଠୁଲା । (ମୋର ଗୋଟିଏ ପାନ
ଔଷଧ ଖାଇ ସେ ସାଭାବିକ ଭାବରେ ଉଠି ବସିଲା) ।

ଟେଁକର (ବିରୁଦ୍ଧି) – ‘ଇ’ ତାକେ ଟେଁକର ମାରି ଥିଲେନ (ସ୍ବାକୁ ବିରୁଦ୍ଧି କାମୁଡ଼ିଥାନ୍ତେ) ।

ଟେଁଡ଼ି (ପିଇ) – ସେ ଆଜି ବନେକରି ଟେଁଡ଼ି ଦେଇଛି । (ସେ ଆଜି ଭଲ ଭାବରେ ପିଇ
ଦେଇଛି) । ପାଏନ୍ ଟେଁଡ଼ି ଟେଁଡ଼ି ମୋର ଦୁଇବାହା ବରକସ୍ ହେଲାଣି । (ପାଣି
ତେଣି ତେଣି ମୋର ଦୁଇବାହୁ ଶକ୍ତ ହେଲାଣି) ।

ଟେଡ଼ା – ତୁଇ ଗୁଟେ ଟେଡ଼ା ଲୋକ (ଏକବାଦିଆ) ।

ଟେଙ୍ଗଟା/କେଙ୍ଗଟା (ଏଣ୍ଡୁଆ) – ଟେଙ୍ଗଟାର ଟିପି କେଙ୍ଗଟା କରେ ଠାଳି । (କୃ.ପୁ.ଝୁ)

ଟେନ୍‌ହାଁ – (ଜିଦ୍‌ଶୋର) ହେ ତ ବଡ଼ା ଟେନ୍‌ହାଁ ଟେ ବୋ । ହେତା ଟେନ୍‌ହାଁ ହେଲେ ଇ’
ଜାଗାଥୁ ନାଜିଟଲେ ।

●

○

ଠନ୍‌କି (ପରିସ୍ରା ପୋଡ଼ା) – ମନ୍ଦୋର ମାଁକେ ଠନ୍‌କି ଧରିଛି (ମନ୍ଦାର ମା’କୁ ପରିସ୍ରା ପୋଡ଼ା
ରୋଗ ହୋଇଛି) ।

ଠାନ୍ ଅଠାନ୍ (ସ୍ଥାନ ଅସ୍ଥାନ) – ଠାନ୍ ଅଠାନ୍ ଦେଖିକରି ରହେବ ।

ଠୁକ୍‌ବା (ପିଟିବା, କଡ଼ା କଥା କହିବା) – ମତେ ଠୁକ୍‌ମି ବଲୁଛି । ମୋର ଝିଙ୍କେ ନାଉଁ ଠୁକ୍‌ବ ।

ଠୁଟି (ଛୋଟ ହୋଇଯାଇଥିବା, ପତ୍ରହୀନ) – ଆମର ଘରେ ଠୁଟି ବାହୁଟେ ବି ନାଇନ ।
(ଆମ ଘରେ ଛୋଟ ଛାଣ୍ଡୁଣୀଟିଏ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ) ।

ଠୁରଲୁ (ଛୋଟ) - ଇଟା ଗୁଡ଼େ ଠୁରଲୁ ବାଏଗନ ଏ।

ଠେଙ୍ଗରା (ଠେଙ୍ଗା) - ତୁଇ ମୋର ନା ଧଏଲେ ତୋର ମୁଡ଼େ ଏଡ଼ା ଠେଙ୍ଗରା ପଡ଼ିବା ଯେ ପଲେଇ ନାହିଁ ପାରିବୁ । (ତୁ ମୋ ନା ଧଇଲେ ତୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଏମିତି ଠେଙ୍ଗା ପଡ଼ିବ ଯେ ପଲେଇପାରିବୁନାହିଁ) ।

ଠେଙ୍ଗୁଆ (ଡ଼ିଡ଼ା ପିଲା) - ଅବିବାହିତ, ଏକୁଟିଆ ଲୋକ । ଠେଙ୍ଗୁଆ ଲୋକଙ୍କେ ହେତେ ଘର କାଁ ହେବା ? (ଏକୁଟିଆ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ ଏତେ ବଡ଼ ଘର କ'ଣ ହେବ) ?

ଠେଙ୍ଗୁନିଆ କଥା (କଡ଼ା କଥା) - ମତେ ହେତା ଠେଙ୍ଗୁନିଆ କଥା ନାହିଁକହେବ । (ମତେ ସେପରି କଡ଼ା କଥା କହିବ ନାହିଁ) ।

ଠେଲାକୁଟା (ଠେଲାପେଲା) - ଏତେ ଠେଲା କୁଟାଥି କିଏ ପାରେ ? (ଏତେ ଠେଲାପେଲା ମଧ୍ୟରେ କିଏ ପାରିବ ?)

ଠେସିଦେବା (ବାଡ଼େଇବା) - ମୁଇଁ ଏକ୍ଲା ହେତାକେ ଠେସି ଦେମିନ । (ମୁଁ ଏକୁଟିଆ ତାକୁ ବାଡ଼େଇ ଦେବି) ।

ଡ

ଡହକ୍ ଟିକଲ - ତୋର ମୁହଁ ନାହିଁ ଦେଖିକରି ମୋର ମନ ଡହକ୍ ଟିକଲ ହେଉଛି । (ତୋ ମୁହଁ ନଦେଖି ମୋ ମନ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉଛି) ।

ଡାକ୍ବଜା (କୁଖ୍ୟାତ) - ହେତାକେ ତୁମେ ଘମଡ଼ିଆଟା ବଲି ନାହିଁ ଶୋର ପାଏବାର, ହେତ ଡାକ୍ବଜାଟା । (ତୁମେ ତାକୁ ଗଣ୍ଡଗୋଳିଆ ବୋଲି ଜାଣିନ, ସେ ପରା ବେଶ, କୁଖ୍ୟାତ) ।

ଡାବିଦେବା (ଡାକ୍ବଦେବା) - ମକାରୁ ମୁହଁ ଡାବିକରି ଶୁଭଛି । ଇ' ଘରତ ସବୁଠାରେ ଗଲୁଛି, କେନ୍ଦ୍ର ଫଲ୍‌କେ ଡାବୁ ? (ଏଇ ଘରଟି ସାରା ପାଣି ପଡ଼ୁଛି, କେଉଁ ପାଖକୁ ଘୋଡ଼ାଇବା ?

ଡାଙ୍ଗ୍ ହେଇଯିବା (ମରିଯିବା) - ଆରୁ ଇ'ତାର ନାଡ଼ା କାହିଁ ପାଏବ, ଇଏ କେତେବେଳୁ ଡାଙ୍ଗ୍ ହେଇଗଲାନ ।

ଡାହି (ଡାଳ) - ମୁଇଁ ଯେନ୍ ଡାହି ଧଏଲେ ସେ ଡାହି ଭାଙ୍ଗି ଯାଉଛି । (ମୁଁ ଯେଉଁଠାକୁ ସାହାଯ୍ୟ ଆଶାରେ ଯାଉଛି ସେଇଠୁ ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରୁଛି) ।

ଡୁଙ୍ଗିବା - ତୁଇ ଝୁଲ୍‌କା ବାଗୁ ନାହିଁ ଡୁଙ୍ଗୁ । (ତୁ ଝରକା ପଟୁ ଚାହିଁବୁ ନାହିଁ) । ଶୁଭଛି ବଲି

ଚୋର ନାହିଁ ଜାନି, ତା'ର ମୁହଁକେ ଟିକେ ଡୁଙ୍ଗା ଆରୁ ଭାଗଲା । (ଶୋଇଛି ବୋଲି
ଚୋରକୁ ଜଣାନାହିଁ, ତା' ମୁହଁକୁ ଟିକିଏ ଉଣିଲା ଓ ଶାଘ୍ର ପଲାଇଲା ।)

ତୁମ୍ଭରା (ପଚା) - କାଣା ତୁମ୍ଭରା ତୁମ୍ଭରା ଗନ୍ଧଲାନ ? (କ'ଣ ପଚା ଗନ୍ଧ ହେଉଛି ?)

ଡେଙ୍ଗରା (ନାଗାରା ଦେବା) - ଚୋର ନାଁଥୁ ସବୁଠାରେ ଡେଙ୍ଗରା ବାଜୁଛି ।

ଡେନା ଭାଁଗିଯିବା (ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥା) - ତୁଇ ମୋର ଡେନା ଭାଁଗିଦେଲୁ (ତୁ ମୋର ଡେଣା
ଭାଁଗି ଦେଲୁ) ।

ଡେରି 'ଫୁଲି (ଉଦ୍ଧତ) - ମୋର କନିଆଁ ହେତ୍ରା ଡେରି ଫୁଲି ନୁହେଁ ସେ, ସେ ଚୋର ମେତାନ୍
ଉପର ଥୁଆନା କରି ଚାଲେ (ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ସେପରି ଉଦ୍ଧତ ନୁହେଁ, ସେ ଚୋପରି ମୁହଁ
ଉପରକୁ କରି ଚାଲେନାହିଁ) ।

ଡ

ଡକ୍‌ଲୋ ପାଏନ୍ (ବେଶି ପାଣିଆ) - ଆଏଜ୍‌କା ଦାଏଲ୍ ତରକାରି ସବୁ ଡକ୍‌ଲୋ ପାଏନ୍
ହୋଇଛି । (ଆଜି ଡାଲି ତରକାରି ସବୁ ପାଣିଆ ହୋଇଛି) ।

ଡିପେଇ - ଶଗଡ଼ର stand (ଓଲଟ 'V' ଭଳି) i.e. ^

ଡୁଡ଼ା (ଖାଲ କିମ୍ବା ଗାତରେ ପାଣି ଭରିଯାଇ ଡୁଡ଼ାର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ) - ହେ ଡୁଡ଼ା ବେଙ୍ଗକେ
ନାହିଁମାର । (ସେଇ ତୁଆ ବେଙ୍ଗଟିକୁ ମାର ନାହିଁ) । ଚାଲ ଡୁଡ଼ା ଛେଦେଇ ଯିମା ।
(ଚାଲ ତୁଆର ପାଣିତକ ବାହାର କରିଦେବା) ।

ଡୁସ୍‌ମେଇ (ବାଡ଼େଇ ହେବା) - 'ଇ' ପିଲା ମୋର ଦିହେ ଡୁସ୍‌ମେଇ ହେଲାନ ।

ଡୁଲେଇ ଦେବା -(କାଟି ଦେବା) 'ଇ' ଟିଗିଆଥୁ ମୁଇଁ ଏତ୍ରା ଗଛ କେତେ ଡୁଲେଇ ଦେଇଛେଁ ।

ଡେକ୍‌ଲି - ସେ ଯାହା ପାଏଲେ ଘରକେ ଡେକ୍‌ଲି ଦଉଛି (ସେ ଯାହା ପାଇଲେ ଘରେ ପୁରାଇ
ଦେଉଛି) ।

ଡେଗ୍‌ଲି ଦେବା (ପୁରାଇ ଦେବା) - ଛେଲକେ ବାଘର ଯିତା ଭିତରେ ଡେଗ୍‌ଲି ଦେଇକରି ତୁଇ
ଇନେ ମଜା ଦେଖୁଛୁ ।

ଡେମା ଡେମା (ବଡ଼ ବଡ଼) - କାଲିଆ କାହୁଁର ଡେମା ଡେମା ଆର୍ବିଙ୍ଗ୍ ଦେଖିଲେ ମତେ ବଡ଼ା
ତର ଲାଗିଯି । ହବୋ ଏଡ଼କି ଡେମା ଡେମା କରି ଲେଖିଲେ ହେଉକି କାଗଜ୍ କେନ୍‌ନୁ

ପାଏମା ? (କିରେ ଏପରି ବଡ଼ ବଡ଼ କରି ଲେଖିଲେ ସତେ କାଗଜ କେଉଁଠୁ ପାଇବା)
ଡେଲ ଫିକା କାମ - (ବେପରୁଆ କାମ) - ଆଗୁ ଏତା ଡେଲଫିକା କାମ ନାହିଁ କରୁ (ଆଉ
ଏମିତି ବେପରୁଆ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବୁ ନାହିଁ) ।

ତ

ଡ଼ାକାବୁରା, ଡହରା - (ହରବର) - ତୁଇ ଏତା ଡହାବୁରା କଲେ ମୁଇଁ ନାହିଁ ଯାଏଁ । (ତୁ ଏପରି
ହରବର କଲେ ମୁଁ ଯିବି ନାହିଁ) ।

ଡାମଡ଼ିବା - ମୋର ମୁନା ଡାମଡ଼ିଲେ କାଣା ପାଏବୁ (ମୋ ମୁଣା ଖୋଜିଲେ କଣ ମିଳିବ) ?
ଡା'ର ଦିହକେ ଯେତା ଡାମଡ଼ି ଧେଲି ଯେତା ମୋର ମୁହଁର ପାଏନ୍ ଉତୁରିଗଲା ।
(ଡାର ଦେହକୁ ଯେମିତି ଛୁଇଁ ଦେଲି ମୋର ମୁହଁର ପାଣି ଉତୁରିଗଲା) ।

ଡୁନ୍‌କା (ଡୁନି) - ଡୁମର ଜୁଏଁ ଡୁନ୍‌କାଟା (ଡୁମର ଜୁଆଇଁ ତୁପଟାପ୍ ରହନ୍ତି । ଡୁନ୍‌କା ଲେକ୍‌କେ
ନାହିଁ ପାରି ହୁଏ । (ଯେ ତୁପଟାପ୍ ଥାଏ ତା' ସହିତ କାରବାର କରିବା କଷ୍ଟକର) ।

ଡୁମୁନ୍, ଗୁମୁନ୍ - ଏଲ୍ଲା ଥଲେ ଡୁମୁନ୍, ଗୁମୁନ୍ ଲାଗସି (ଏକୃତିଆରେ ଡୁନି ଡୁନି ଲାଗେ) ।

“ଏକଜନେ ଡୁମୁନ୍, ଗୁମୁନ୍, ଦୁଇଜନେ ପାଠ୍ ।

ତିନଜନେ କଲ୍ କାଲ୍, ଚାରଜନେ ହାଟ୍ !”- ଲୋକକଥା

ଡୁରପେଇ ଦେବା (ରଫୁ କରିଦେବା) - ଇ ଫଟା ଜାଗାଥୁ ଡୁରପେଇକରି ଆନ୍‌ବୁ । (ଏଇ
ଚିରା ସ୍ଥାନରେ ରଫୁକରି ଆଣିବୁ) ।

ଥ

ଥପାଡୁନା (ଯେକୌଣସି ପ୍ରକାରେ) - ଏନ୍ତି ଥପାଡୁନା କରି ଚଲୁଥମାନ, ମାସ୍ ପୂରଲେ
ଦେଖାଯିବ । (ଏପରି ଯୋଗାଡ଼ଯସ କରି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ମାସ ପୂରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଚଲୁଥବା, ତାପରେ ଦେଖାଯିବ) ।

ମୋର ଧୂତି ଚିରି ଗଲାନ ଥପାଡୁନା (ସିଲେଇ କରି) କରି ର'ଦୁଡିଆ ଯାଏଁ ଗଲେ ଫେର୍ ଖିଡ଼େ
ଘିନମିନ, ଦ୍ଵିତାୟା ରଥ) ।

ଥପି - ତୁଇ ହେ ଫାଲେ ଥପି ନାହିଁ ବସାବୁ, ମୁଇଁ ବେଦା ବସେଇଛେଁ । (ଥପି, ବେଦା, କୁମ୍ଭନା
ଓ ଜାଲରେ ଝୁରା ମାରିବା ସୁବିଧାଜନକ) ।

ଥଲ୍‌ଥଲା - ଥଲ୍‌ଥଲା ନ-ଏବେକ ଘାଏ ତୁଙ୍ଗିକରି ଫିରି ଆଏଲି (ନଈର ଥଲ୍‌ଥଲ କରୁଥିବା ପାଣିକୁ
ଦେଖୁଥିବି ଆସିଲି) ।

ଥାପନା (ସ୍ଥାପନରୁ) - ଇ' ଲିଙ୍ଗ ନିଜେ ଫୁଟିଛନ୍ କି ଥାପନାଟା ? (ଏଇ ଲିଙ୍ଗ ନିଜେ ବାହାରିଛନ୍ତି
କି ସ୍ଥାପନ କରାହୋଇଛି) ?

ଥୁଡ୍‌ନା - ହାତ ଗୋଡ଼ ଚଳିଲେ ସିନା ଥୁଡ୍‌ନା ଚଲିବ । (ହାତ ଗୋଡ଼ଚଳିଲେ ଯାଇ ପାଟି ଚଳିବ),
କାମ ନ କଲେ ଭୋକ ଉପାସରେ ରହିବାକୁ ହେବ ।

ଥୁପେ (ବୁଦ୍ଧିଏ) - ମୁଇଁ ତତେ ଘି ଥୁପେ ନାହିଁ ଦିଏଁ । ଥୁପେ ଥୁପେ କରି ତ ସମୁଦର ହେଇଛେ ।
(ଟୋପାଏ ଟୋପାଏ କରି ତ ସମୁଦ୍ର ହୋଇଛି ।) ଅଦାରସ୍ ସାଙ୍ଗେ ମହୁ ଥୁପେ
ମିଶେଇ କରି ଇ ଉଷୋ ଖାଏବୁ । (ଅଦା ରସରେ ଟୋପାଏ ମହୁ ମିଶାଇ ଏଇ
ଔଷଧ ସେବନ କରିବ) । ଏ ମାଁ ମତେ ଖାଏ ବାକେ ପଛେ ନାହିଁ ଦିଅ ଥୁପେନ ଥୁର୍
ଦିଅ । (ଏ ମାଁ, ମତେ ଖାଇବାକୁ ପଛେ ନ ଦିଅ, ମୁହିଁଏ ଚୋରାଣି ଦିଅ ।)

ଦ

ଦର ବହ୍ୟା (ଆଡ଼ ପାଗଳିଆ) - ହେ ଦର ବହ୍ୟାଟା (ଅର୍ଦ୍ଧପାଗଳଟାଏ) ।

ଦଲମ୍ (Log) - କରାଟେ ରଖିଲି କାଠି, ମୋ ଦାଦା ଯାଇଛି ଦଲମ କାଟି, ଆଣିଦେବ ସୁନାକଣ୍ଡି,
ସଜନୀରେ । (ଲୋକଗୀତ)

ଦଲ୍‌ଦେବା (ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଅଜାଡ଼ି ଦେବା) - 'ଇ' ସିମ୍‌ମେଟ୍ ଉପରେ ଯେତକି ପାରବୁ
ସେତକି ପାଏନ୍ ଦଲ୍‌ଦେ । (ଏଇ ସିମ୍‌ମେଟ୍ ଉପରେ ଯେତେ ପାରିବୁ ସେତେ ପାଣି
ଅଜାଡ଼ି ଦେବୁ) । ଇନେ ଦହଲି ନାହିଁକର (ବେଶା ପାଣି ପକାନ୍) ।

ଦହଶତ୍ (କଷ୍ଟ ଉଠାଇବା) - (ହି. fear, dread) ମୁଇଁ ଡୋର ଲାଗି କେତେ ଦହଶତ୍ ହେଲି
(ମୁଁ ଡୋର ପାଇଁ କେତେ କଷ୍ଟବରଣ କଲି) । ୧୮୩୮ ରେ ନାଗରା ଲିପିରେ ପୁରାତନ
ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ତାମ୍ର ଫଳକରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ରହିଛି -
"ସସ୍ରା ଶ୍ରୀ ମହାରାଜଧରାଜ ଶ୍ରୀ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ଜୈତସିଂହ ଦେବନେ ରାଜା ଶ୍ରୀ

ବିଶ୍ୱନାଥ ସାହାକୋ କରୁଲତ୍ ତାମେ ପଜାମେ ଲିଖି ଦି ହେଁ କାରଣ ଐସା ଜୋ
ହମକୋ ଆକବର ଦେବାନ୍ ଦହଶତ୍ ଦେକେ ସମ୍ବଲପୁରସେ ନିକାଲ୍ ଦିଏ ସୋ
ହମ୍ ମଢ଼ିଲା ମୋଁ ଭାଗକେ ରହେ ଇତ୍ୟାଦି । (ଆକବର ଦେବାନ୍ ଜୈତସିଂହଙ୍କୁ
ବଡ଼ ହରକତ କରି ସମ୍ବଲପୁରରୁ ଚଢ଼ିଦେଇଥିଲେ । ଜୈତସିଂହ ପଳାଇଯାଇ ମଣ୍ଡିଲାରେ
ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ ଇତ୍ୟାଦି ।) (୪)

ଦାଁତରା ଖଜା - “ଫୁପଲା ତୁଁଡ଼େ ଦାଁତରା ଖଜା,
ଖାଏଲା ବେଲକେ କେନ୍ଦ୍ରା ମଜା!”

(ମୋଟା ମୋଟା ନିମିକିକୁ ଗୁଡରେ ପାଗି ଏହି ଖଜା ଡିଆରି କରାଯାଏ ।)

ଦୁଇଲ୍ (ହୁଙ୍କା) - ‘ଇ’ ଦୁଇଲ୍ ଭିତରେ ନାଗ୍ ଅଛେ ।

ଦୁମ୍ପିଦେବା (ଜୋରରେ ମାଡ଼ ଦେବା) - ସବେ ମିଶିକରି ତାହାକେ ଦୁର୍ମି ଦେଲେ । (ସମସ୍ତେ
ମିଶିକରି ତାକୁ ମାଡ଼ିଦେଲେ) ।

ଦୁର୍ଦ୍ଦାର କରି (ଖୁବ୍ ଡୋରରେ) - ସେ ଘରୁ ଉପରୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦାର କରି ପଡ଼ଲା ।

ଦୁଲ୍‌କି - (କଂପି ଯିବା/ ହଲିଯିବା) ହି - ଦୁଲ୍‌କୀ, ଚାଲଚଲ୍‌ନା, to trot like a horse.

ଦୁଲ୍‌ଦୁଲେଇବା - ରେଲ୍ ଗଲେ ଆମର ଘରୁ ଦୁଆରୁନୁ ଦୁଲ୍‌ଦୁଲେଇ ଯାଏସି । (ରେଳଗାଡ଼ି
ଚାଲିଲେ ଆମର ଘରଦ୍ୱାର ସବୁ କମ୍ପିଯାଏ) । ଦଶରା ମାସେ ଜରାସିଂହା ଦୁଲ୍‌ଦୁଲେଇ
ଯାଏସି । (ଦଶହରା ମାସରେ ଜରାସିଂହା ପ୍ରକମ୍ପିତ ହୁଏ) ।

“ତାକ୍ ଦୁଲ୍‌ଦୁଲ୍ କୁଲତା ବିହା

ଭାତର ଉପରେ ତୁନ୍‌ଦିଆଁ” - (ଲୋକ କଥା)

ଧ

ଧକ୍‌ଧକ୍ - “ତୁଇଁ ସେନେ ରହେଲୁ ଯେ, ଚିଠି ନାଇଁ, ପତର ନାଇଁ, କିଛି ନାଇଁ ଆମେ ସବେ
ଇନେ ଧକ୍‌ଧକ୍ ହେଇ ମରୁଛୁଁ । (ତୁ ସେଇଠି ରହିଲୁ ଯେ, ଚିଠିପତ୍ର କିଛି ଦେଲୁନାହିଁ,
ଆମେ ସମସ୍ତେ ଚିନ୍ତିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛୁ) । ‘ତୁଇଁ ଧାତେ ଗାରେଇ ଦେଲେ ସିନା

(୪) ‘ମହାରାଜ ଜୈତସିଂହ’- ଶ୍ରୀ ଶିବପ୍ରସାଦ ଦାଶ, ନବଯୁଗ ୧ମ ଭାଗ ୪ମ ସଂଖ୍ୟା ।

ଆମେ ନିଧକ୍ ହେଇ ରହେତୁଁ । (ତୁ ଧାଡ଼ିଟିଏ ଲେଖିଦେଲେ ସିନା ଆମେ ନିଶ୍ଚିତ ହୋଇ ଗୁହନ୍ତୁ)

ଧପେଇ/ ଧପଡ଼େଇ - ମୁଁ ଧପଡ଼େଇ କରି ସବୁ ଧରି ଆନଲିନ ।

ଧରସା - (ଶଗଡ଼ିଆ ରାସ୍ତା) ହେନେ ଗୁଟେ ଧରସା ପଡ଼ିଛେ ।

ଧାରମୁହଁ (ଲମାଳିଆ ମୁହଁ ଥିବା) - ତୋର ବହୁ ଧାରମୁହଁଟା (ତୋର ବୋହୂର ମୁହଁଟା ଲମାଳିଆ ।)

ଧୂଆଁଧୂପା (ଧାଁଧପଡ଼) - ଆମେ ଇନ୍ଦ୍ରେ ସେନ୍ଦ୍ରେ ଧୂଆଁଧୂପା କଲୁଁ, ହେଲେ ସେତାକେ ଆରୁ କିଏ ରଖିପାରୁବା ? (ଆମେ ଏଠିକି ସେଠିକି ଧାଁ ଦଉଡ଼ କଲୁଁ କିନ୍ତୁ ତାକୁ ଆଉ କିଏ ରଖି ପାରନ୍ତ ?)

ଧୁକୁରୁ ପୁକୁରୁ - (ଧକଧକ) ତୁଇ ଯୁଦ୍ଧକେ ଯାଇଛୁ ବୋଲି ଶୁନିକରି ମୋର ଜୀବନ୍ ଧୁକୁରୁ, ପୁକୁରୁ ଧୁକୁରୁ ପୁକୁରୁ ହେଉଥିଲା ।

ଧୁଁଫୁଆଁ - ହେତାକେ ଚାବି ଦେଲେ ସବୁ ଧାନ୍ ତାଉଲ୍ କେ ଧୁଁଫୁଆଁ କରିଦେବା । (ତା ହାତରେ ଚାବି ପଡ଼ିଲେ ସେ ସବୁ ଧାନ୍ ତାଉଲ ନାରଖାର କରିଦେବା)

ଧୁମା (ମୋଟା) - ହେ ବଡ଼ା ଧୁମା ହେଇଛେ ବୋ । (ସେ ବଡ଼ ମୋଟା ହୋଇଛି ବେ)

ଧୁଲ୍ଲକୁଟା - ତୋର ଖଟକେ ମାଡ଼ି ଦଲି କରି ଧୁଲ୍ଲକୁଟା କରିଦେଲେନ । (ତୋ ଖଟକୁ ମାଡ଼ି ଦଲି କରି ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ କରିଦେଲେଣି ।)

ଧୁଙ୍ଗିଆ (ଧୂପ) - ତତେ ଟିକେ ଧୁଙ୍ଗିଆ ଦେଲେ ଯାଇ ତୁଇ ଘରୁ ବାହାରକୁ ?

ଧୂଦି (ଝଡ଼ ତୋଫାନ) - ଗୁଟେ ବଡ଼ ଧୂଦି ଆସିଲା ।

ନ

ନନା (ପିଉସା ନାନୀ) - ଇ'ଟା ମୋର ହୁଙ୍କ ନନା (ମୋ ନିଜ ପିଉସା) ।

ନସିସିବା (ବିଗିଡ଼ି ଯିବା) - 'ଇ' ତାଲା ନସି ଯାଇଛେ ।

ନାନଖାନ୍ (ନାରାଖାର) - ହେ ଘରର ବୁଢ଼ା ମରିଗଲା ପଛେ ପଛେ କୁରୁମ୍‌ଟା ନାନ୍ ଖାନ୍ ହେଇଗଲେ । ଆରେ ତୁଇ ଯେତକି ଖାଏବୁ ଖା, ସବୁଯାକ ନାନ୍‌ଖାନ୍ ନାଇକର । (ଯେତେ ଖାଇବୁ ଖା' କିନ୍ତୁ ସବୁତକ ନଷ୍ଟକରନା)

ନାରିଦେବା (ଠକିଦେବା) - ମତେ ଭାଲା ନାରିଦେଲା କାନ୍ଧୁରେ । ତୁଇ ପଡ଼ିଗଲୁ ନାରେ । ତତେ
ଠକି ଦିଆଗଲା)

ନିର୍ଦ୍ଦେଶ (ନିର୍ଦ୍ଦେଶ) - ତୁଇ ଆନୁଲା ମଠିଆ କଣ୍ଢାଟା, ହରମିଶା ପାଏନ୍ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ । (ତୁ
ଆଣିଥିବା ମାଠିଆରେ କଣା ଅଛି ତେଣୁ ସଦାବେଳେ ତହିଁରୁ ପାଣି ଝରୁଛି ।)

ନିଧକ୍ - ତୁଇ ଏତେକ ନିଧକ୍ ହେଇକରିଯା । (ତୁ ଏଥର ନିଶ୍ଚିତ ହୋଇଯା) ।

ନିର୍ଦ୍ଦାତିଆ (ନିଷ୍ଠୁର) - ତାହାକେ ନିର୍ଦ୍ଦାତିଆ ମାଡ଼ ଦିଆ ହେଲା ।

ନିଷ୍ଠାର - ବାର୍ଷିକ ହିସାବରେ (ମାସରା ବ୍ୟତୀତ) ହଳିଆମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ବର୍ତ୍ତନ ଦିଆଯାଇଥାଏ,
ହଳିଆ ଛାଡ଼ିଲେ ସେ ନେଇଥିବା ଅର୍ଥ କାରୁଛାଣ୍ଟ କରି ବାକି ଦିଆଯାଏ ।

ନୁକୋ (ଭଲ) - 'ଇ' ଖରା ଅର୍ଥାତ୍ ନେଇ ହେଇ, ନୁକୋଟା । (ଏଇ କଂସା ସଂଖୁଡ଼ି ହୋଇନାହିଁ,
ଭଲଟା ।)

“ଅବ ରହିମି ରୂପକରି ରହୋ ଦେଖୁ ଦିନନ୍‌କାଫେର୍ ।

କବ୍ ନାକୋଦିନ୍ ଆଇହେଁ ବନତ୍ ନ ଲଗିହେଁ ଦେର୍ ।” - ରହାମ

ରହିମ୍ ନିଜର ଆତ୍ମାକୁ ସାହୁନା ଦେଇ କହୁଛନ୍ତି - ‘ରେ ରହିମ - ଏବେ ଦିନର
ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖୁ ତୁନି ହୋଇଥା । ଯେତେବେଳେ ଭଲ ଦିନ (ନୁକୋଦିନ୍) ଆସିବ
ସବୁଠିକ୍ ହୋଇଯିବା ପାଇଁ ଡେରି ଲାଗିବ ନାହିଁ !”

ଅନୁବାଦ : ଶ୍ରୀ ବିନୋଦ ବିହାରୀ ଦାଶ ଦେବଶର୍ମା

ପ

ପଖନ୍ (ପଥର) - ଆଏଜକା ତୋର ଛାନି ଢେଲ୍ ପଖନ୍ ପଡ଼ିବା । (ଆଜି ତୋ’ ଛାତରେ
ଢେଲା ପଥର ପଡ଼ିବ) ।

“ରସରକେଲି ବୋ

ଉଡୁଥିଲା ପିଢ଼ିକା ପିଲା ପଡ଼ିଗଲା ଜାଲେ

ଜାଲଘିଟି ଗଲାବେଳେ କେ ପଡ଼ିଗଲା ଖାଲେ

ଖାଲ ଭିତରେ ପଡ଼ିଗଲା ନାଉଁପାରୁଲି ଉଠି

ପାଇଗଲା ଗୁଜ୍‌ମୁପଖନ୍ ଦାଁତ୍ ଗଲାହିଟି

ଡାକ୍ ଦେଲି ନାହିଁ ଆସଲୁ ସଙ୍ଗାତ

ଶୁଣୁଗଲା ତଟି

ରସ ଧସଲା କଷରେ

ବାଟେଘାଟେ ଯାହିଁ ଦେଖିଲେ ସଙ୍ଗାତ

ବଲୁଥିସି ଆସ

ରସ ଧସଲା କଷରେ (୩)'

“ରସବତୀ ରସବଲ୍ଲତୀ” – (ର.ର.) (ପୃ ୬୭)

ପଡ଼ିକା (ଭଙ୍ଗୁର) – ମୁନୁଗଡ଼ାହି ପଡ଼ିକାଟା (ଶଜନା ଡାଳ ଅନାୟାସରେ ଭାଙ୍ଗିଯାଇଥାଏ ।)

ପରବାଏ (ଭୂକ୍ଷେପ) – ହେତ୍ରାଟାକେ ମୁଇଁ ପରବାଏ ନାହିଁ କରେଁ ।

ପରଘେଇବା (ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବା, ବାଡ଼େଇବା) – ବୁସ୍‌ମେନ୍ ବୁମେରାଂ
ଫିକ୍‌ଲାମେତାନ୍ ଲେଟିକେ ଲେଦା ପରଘେଇ ଦେଲିଯେ ଟପୋକିନା ବେଟିଅନ୍‌ଲା
(ବୁସ୍‌ମେନ୍ ବୁମେରାଂ ‘ଫିକ୍‌ଲା ପରି ପାଟିଲା ଆମକୁ ବାଡ଼ି/ କାଠ/ ଫୋପତ ଫିକ୍
ଦେଲିଯେ ତାହା ତାକୁ ଅକ୍ଲେଶରେ ତୋଳି ଆଣିଲା ।)

କୌଣସି ଦେବଦେବୀ ବା ବହୁ ସମ୍ମାନସ୍ବଦ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଗାଁମୁଣ୍ଡରୁ ବା କିଛିଦୂର ଆଗରୁ
ପୂଜା ସମ୍ମାନାଦି ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ବାଜା ଆଦି ଆନନ୍ଦୋତ୍ସବସହ ସଂଭ୍ରମରେ କଡ଼ାଇ
ଆଣିବାକୁ ‘ପରଘାବ - ପରଘେଇବା’ କୁହାଯାଏ । ଏହା ସର୍ବସାଧାରଣରେ ଗୃହୀତ
ଶୁଦ୍ଧ ବୈଦିକ ଆଚାର ଅଟେ ଓ ଅତି ପୂଜ୍ୟ ବା ସମ୍ମାନସ୍ବଦ ପାଇଁ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ,
ଯଥା :- ‘ଦେବତା ପରଘାବ’ ‘ରଜାପରଘାବ’, ‘ବର ପରଘାବ’ ଆଦି ।

ପୁରଃ + ଅର୍ଘ = ପୁରୋଽର୍ଘ୍ୟ, କ୍ରିୟାର୍ଥକ । ଆବା - ଇବା ଯୋଗରେ ନିଷ୍ପନ୍ନ ।

ପୁର + ଅର୍ଘ୍ୟ + ଆବା = ପୁରୋଽର୍ଘ୍ୟବା । ସରଳୀକୃତ - ପରଘାବା” । (୫)

“ତ୍ରିଗର୍ଭୟେ ଆସିଥିଲା ସମଦଣ୍ଡ ବାହି

ମୁହଁଯେ ଜିଣିଲି ପରିଘାଇ ରୋଷବହି” (୬)

(୫) “କୋଶଳୀ ଭାଷା” – କବିରାଜ ପ୍ରୟାଗଦତ୍ତ ଯୋଷୀ ‘ସପ୍ତର୍ଷି’ – ସମ୍ବଲପୁରୀ ଭାଷା
ସାହିତ୍ୟ ବିଶେଷାଙ୍କ- ୧୯୮୨

(୬) “ଶାରଳା ମହାଭାରତ”

ପରଢା (ପରିଷ୍କାର ଶବ୍ଦ) – ଘର ଦୁଆର ସବୁ ପରଢାକରି ବନ୍ଦକେଇ ଆନୁ। (Sweep the floor cleanly) । ଜନର ଜଙ୍ଗଲ ପରଢା ହେଉଗଲା । (ବଣ ପତା ହୋଇଯିବା) ।
ହେତାର ମନ୍ଦ ଫର୍ଟାଟା He is a clear heart. “ପରଢା ସତୀ” – ଖଗେଶ୍ୱର ସେଠକ ବହି ।

ପାଏନ୍ ଗଲ୍‌ବା (ପାଣି ଗଲିବା) – ‘ହେ ତାସ୍‌ଜୀ ଗଲୁଛେ’ (ତାସଜୀ – plate), ହେମାନଙ୍କର ଭିତରେ ପାଏନ୍ ନାହିଁ ଗଲେ ।

ପାଏନ୍‌ଟିଆ (ପାଣିଟିଆ) – ‘ଇ ସାନ୍ଧା ପାଏନ୍‌ଟିଆଟା (ସାନ୍ଧା – orange) ମୋର ଜରୁଆ ତୁଡ଼କେ ସବୁ ତୁନ୍‌ଶାଗ୍ ପାଏନ୍‌ଟିଆ ଲାଗୁଛେ । (ମୋର ଜରୁଆ ପାଣିକୁ ସବୁ ତୁଣ, ଶାଗ ପାଣିଟିଆ ଲାଗୁଛି) । ଚିନିନାହିଁ ଦେଇକରି ଘିନିଲାଗୁରସ୍ ପି ନାହିଁହୁଏ, ଅବଗା ପାଏନ୍‌ଟିଆ ଲାଗିସି । ଅଗିକୁଶେର ଅବଗା ପାଏନ୍‌ଟିଆଟା (sugarcane tibs prove tasteless.)

ପାଏନ୍ ପିର୍ବା (ନିଷ୍ଠଳ କର୍ମ କରିବା) – ତୁମେ ପାଏନ୍ ପିର୍ବାଲେବି ଫି ମାସ୍ ଶେଷକେ ଦରମା ଗଠାଲେ ହେଲା । (You shall receive your monthly salary at the end of each month even if you idle away your time in vain.)

ପାଏନ୍ ନାହିଁ ମାଗିବା (Die instantly) – ‘ଆପ୍‌ଡେକେ ପାଏନ୍ ନାହିଁ ମାଗୁନ’ (One slap is enough.)

ପାଡ଼ିଦେବା (to emit foul gas)- ତୁଇ ପାଡ଼ିଦେଲୁବଲି ଘରଦୁଆରନ୍ତୁ ଗନ୍ଧ ଗଲାନ (ତୁ ଦୁର୍ବାୟୁ ତ୍ୟାଗ କରିବା ହେତୁ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ହେଉଛି ।)

ପାତ୍ର, ପାନ୍‌ଡେନ୍ (ପାଣି ଦେଉଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ) – ଇ ଘରେ ନାହିଁହେନ୍, ପାନ୍‌ଡେନ୍ ସବୁଦିନେ ଦୁକାଲ । (Maid servants and female waterbeares are scarce in this family.)

ପାତ୍ର ବୁହା – ଦିନର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟର ନାମ, ଯେତେବେଳେ ପାତ୍ରମାନେ ପାଣି ବୋହିବା କାମ ସଂପାଦନ କରିଥାନ୍ତି – The time when the workers resume thire afternoon duty.)

“ଯେତେଯାକ ଶାବୀତବା ସବୁହେଲ କମା

ନେଇଁ ନଏଲେ ଶାଶ୍‌ଘରକେ କେନ୍ଦ୍ରକରି ନେମା

ବେଦିର କାମ୍ ସରିଗଲା ନ ବଉଲରେ ବଉଲ

ବାମନ ପିଲାଟି ଅଙ୍ଗୁଳିଗଲା ଚିରି,

ଯେ ଯେନାତେ ପଲେଇ ଗଲେ ଧନବା -

କେନ୍ଦ୍ରକେ ଯିମାନୁରି

ହେଲା ପାତ୍ରବୁହା

ଦୁଲି କିନ୍ତୁ ଗଲା ଛୁଆ

ହେଲା ପାତ୍ରବୁହା ... ।” (୨) (ର.ର., ପୃ : ୯୧)

ପାଲିବା (ପଲ୍ଲବିତ ହେବା) - ଛେଲ୍ ବୁଁ ଢଳଗଲେ ପତର ନାହିଁ ପାଁଲେନ । (ଛେଲି ବୁଣ୍ଡ ଲାଗିଲେ ନୁଆ ପତ୍ର ବାହାରିବା ସମୟସାପେକ୍ଷ ହୋଇଥାଏ ।) ଇଠାରେ ଭିନେ ନଖ ପାଁଲୁଛେ । ଏଠାରେ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ନଖ ବାହାରିଛି) ।

“ପୁରୁଣା ପତର ପାଁଲିଲା,

ଗୁରାନନାର ମନ ଆକାଶେ ଜନ୍ ଉକିଆ କଅଁଲିଲା ।”

ପୁରୁଣାପତର - ପଦ୍ମପତ୍ର,

ଉକିଆ - ଆଲୋକ, କଅଁଲିବା - (କୋମଳ ଶବ୍ଦ) ପଲ୍ଲବିତ ହେବା

ପାରଖା (ପାରକୁ ଖାଏ ଯେ ସେ) - ସ୍ବା ,ପାରଖା (ଡ଼ଂଗା) କର୍ମନିପୁଣୀ (ଶ୍ରେଷ୍ଠ)

ପିଂଝୋପାଲୋ - (Common to both the groups) ମୁଇଁଆରୁ ଗୁଲ୍‌ପୁ ଇଆଡେ,
ତୁଇଆରୁ ସୁଲୁଠୁ ସେଆଡେ, ବାକି ରହେଲା ବୈଠାରୁ ସେ ହେଲା ପିଂଝୋପାଲୋ ।

ପିତ୍ତକୁରା (ପିତ୍ର ପ୍ରକୋପରୁ ଦେହରେ ବାହାରେ) - ସ.ଭା.ଶ.ବି.

ପିତ୍ତଲେଇଯିବା (brazen look) ପିତ୍ତଳ ଶବ୍ଦ - ଖାତା ଦେଖୁ ଦେଖୁ ମୋର ଆଖି ପିତ୍ତଲେଇ
ଗଲାନ (ପିତ୍ତଳପରି ନିର୍ଜୀବ ହୋଇଯିବା)

ପିଲା (ଟୋକା) - ତାର ଘରେ ପିଲାଝିଲା ଶୁନ୍ (ନିଃସନ୍ତାନ)

ପିଲା - ଆଗୋ ବଡ଼େଇ, ତୁଇ ଇଠାରେ ବସିକରି କାଣା ମସକୁଛୁ (ଖାଉଛୁ) ?

ଆଇ - ଆରୁ ତତେ ଦେଡିବଏଲେ ତୁଇ ଗେପିଦେବୁନାହିଁ ?

ପିଲା - ମୁ.... ମୋର ବୁଆର ଦିନେ ହେତ୍ରାଟା ନାହିଁଖାଇ ନାହିଁ ?

ଆଇ - ମୁଇଁ ଯାହା ଦେଖିଲିନ ତୋର ସାଙ୍ଗେ କଥାହେଲେ ଆରୁ ଭୁତିନାହିଁ ପଡ଼େନ ।
(will not be productive/ conductive to me.)

“ବାହାମାଜି କରି କମାଲେସିନା ଖାଏନା ପର୍ତ୍ତା ଗୁଡ଼ା ।

ହାତର ଅଲସେ ମେଛାବିକା, ବାଟର ଅଲସେ ବୁଡ଼ା

କପାଳଜାନି ଚିତା

ଶାଠେ ଷ୍ଟର୍ଟର କଲଧରିଛନ୍ତି ମାଟିର ପୁଡ଼ା ।

ସୁଜି ଜାନି ସୁଡ଼ା

ବାସିପଖାଲ ଠୁକଲେ ପିଲାଟି ଟୁଟୁ ବାହାରେ ଗାଡ଼ା ।” (୧)

ପିଲାଟି ମାଏଝି (ପ୍ରସୂତି) - ପିଲାଟି ମାଏଝି ମେଡାନ କାଁଜେ ହରବର ହେସୁ? (Don't be impatient like a woman just after delivery.)

ପୁର୍କା (ବାଙ୍ଗରା, Short statured) - ଝି ପୁର୍କା ହେଲେ କାଁ ହେଲା ଜୁର୍ବତ ପୁର୍କା ନୁହେଁ ।

ପୁଡ଼ା - (ଦେ, ଓଲିଆ ପରି), ଶସ୍ୟର ସଂରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ପାଲ ନିର୍ମିତ ଜିନିଷ ପୁଡ଼ାମୁହଁ (ଗାଳିବିଶେଷ)

(Straw container to store rice)

ପୁଡୁର - ଶସ୍ୟର ପରିମାଣର ମାପ

ପୁର୍କା / ପୁଡ଼ା - (ଦନା କିମ୍ବା ପତ୍ରରେ ରଖି ନିଆଁ ଉପରେ ଥୋଇ ପୁଡ଼ା କରାଯାଏ ।)

ପାତଲଘିଟା ପୁର୍କା ଚଟକଲା (ବିଲାତି ପୁଡ଼ୁଗାଟି ବେଶ୍ ରୁଚିକର ହେଲା ।)

ପୁଲ୍‌ଉଶାସ (too light) - ଇଟାତ ପୁଆଲ୍ ଲେଖେ ପୁଲ୍‌ଉଶାସ ଲାଗୁଛେ । (It is as light as straw)

ପୁଲ୍‌ଟି (ପୋଲ) - ଇ ମୁଗଫାଲିର ଅଧେ ପୁଲ୍‌ଟିଟା, ଏଡ଼ା ଯାଗାଥ୍ ତୁମର ଲେଖେ ପୁଲ୍‌ଟିମାନେ ଦମଧରି ନାଉଁପାରନ୍ । (ହାଲୁକା ବ୍ୟକ୍ତି) (ପୁରୁଷ)

ପୁଜିବା (ବଳିଦେବା) - ‘ଇ’ କାମ୍ ନାଉଁକଲେ ତତେ ପୁଜିମିନ । (ଏ କାମ ନକଲେ ତତେ ମାରିଦେବି) । (୮)

(୧) ସରଗମଲ୍ଲା, ପୃ : ୪୯-୫୦

(୮) “ଏହା ଅବଶ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମଜା କଥାଯେ ଏ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବଳିଦେବା ଅର୍ଥରେ ‘ପୁଜିବା’ କ୍ରିୟା ପ୍ରୟୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ତାହିକ କାଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଦୀର୍ଘ ପ୍ରୋକ୍ଷଗାଦୀ ପ୍ରକ୍ରିୟା ପୂଜା ନାମରେ ହିଁ କୁହାଯାଉଥିଲା । କ୍ରିୟା ସାମାନ୍ୟ ହେତୁରୁ ଏହି ବଳିଦାନ କ୍ରିୟା ପୂଜା ନାମରେ ସର୍ବସାଧାରଣରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଗଲା ଓ କାଳକ୍ରମେ ରୁଦ୍ର ହୋଇ ‘ହାଣିବା’ ଅର୍ଥରେ ଲୋକଭାଷାରେ ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା ।” - କୋଶଳୀ ଭାଷା-ଶ୍ରୀ ପ୍ରୟାଗଦତ୍ତ ଯୋଷା ।

ପେଟେନ୍ (ପ୍ରେଡିନା, ପିଶାଟୀ, ସାପ୍ରେଡ) – ହେତାକେ ପଏସା ନାଇଁଦେଲେ ପେଟେନ୍ ମୋଡାନ୍ ଜୁଗୁଥାଏ ପଛେ ନାଇଁ ହଦରେ । (ତାକୁ ପଇସା ନଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରେଡିନାପରି ଜଗିଥାଏ କିନ୍ତୁ ହଟୋହୁଡିତ ହେବନାହିଁ) । ପ୍ରେଡିନା ବା ପେଟେନ୍-ମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ନାନାବିଧ କାଳ୍ପନିକ ଚିନ୍ତାର ପରିପ୍ରକାଶ ଘଟି ସମାଜରେ କୁସଂସ୍କାରର ସୌଧକୁ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ କରିଛି । ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ, ସାଧାରଣତଃ ଗର୍ଭବତୀ ସ୍ତ୍ରୀର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ ସେ ‘ପେଟେନ୍’ ରୂପରେ ଦେଖାଦେଇଥାଏ । ଶିଶୁର ଜନ୍ମର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବରୁ କିମ୍ବା ପରେ ମାତାର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲେ ତା’ର ପ୍ରେଡାକ୍ସ ଶିଶୁକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଯାଇପାରେ ନାହିଁ । ସେ ଶିଶୁର ସନ୍ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥାଏ । ଅବହେଳାବଶତଃ ଶିଶୁର ମୃତ୍ୟୁହେଲେ ଲୋକେ ଶିଶୁକୁ ପେଟେନ୍ ନେଇଗଲା ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ଶ୍ୱଶୁରାନରେ ପ୍ରେଡିନା ଶିଶୁର ଉପଯୁକ୍ତ ଯତ୍ନନେବାର ଅଭିନୟ କରିଥାଏ । ଅବଶ୍ୟ ଏହି ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସଟି ସୁଦୃଢ଼ ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଭିତ୍ତିଭୂମି ଉପରେ ଆରେପିତ ହୋଇଅଛି । ଯେ କୌଣସି ଗର୍ଭଧାରୀ ଜନନୀ (ଯାପଗର୍ଭ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ) ପକ୍ଷରେ ଶିଶୁପ୍ରତି ପ୍ରଗାଢ଼ ମମତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ଏକାନ୍ତଭାବରେ ସ୍ୱାଭାବିକ । ସନ୍ତାନବାସ୍ତବ୍ୟ, ପ୍ରେଡିନାର ମୁକ୍ତପଥକୁ ମୋହାଙ୍କନ କରି ରଖେ ଦୀର୍ଘଦିନ ଧରି, ଫଳରେ ସେ ନିଜର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ସ୍ଥିତି ସଂପର୍କରେ ସଚେତନ ହୋଇପାରେନି । ବାସ୍ତବ୍ୟମମତା ଘେନି ଅହରହ ଭାଲୁଥାଏ । ପ୍ରେଡିନା ଶିଶୁକୁ ତୈଳମର୍ଦ୍ଦନ, ସ୍ନାନ, କ୍ଷୀରପାନ ଇତ୍ୟାଦି କରାଇବା ଦୃଶ୍ୟର ଦର୍ଶକର ସଂଖ୍ୟା ସୀମିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସବୁ ଯୁଗରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଶ୍ୱଶୁରାନର ଶିଶୁ କ୍ରନ୍ଦନର ବିରଳ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ସମର୍ଥକମାନେ ସବୁ ଦେଶରେ ସବୁ କାଳରେ ସବୁ ସଂପ୍ରଦାୟରେ ରହିଥାନ୍ତି ।

ପେନ୍ (ବଇଠି / Anus) – ହେ’ତ କିନ୍‌ପେନ୍‌ସିର୍ ବଏଠା (He is an exception) । ତୁମେ ସେନ୍‌କେ ଗଲେ ସର୍ବକର ପେନ୍ କାଟିଦେବ ! (ତୁମେ ସେଠାକୁ ଗଲେ ସମସ୍ତକୁ ସାବାଡ଼୍ କରିଦେବ !) ମୁଇଁ ତତେ ଜିଅଁଲି ବଲିସିନା ଆଘୋ ମୋର ପେନ୍ କାଟ୍‌ଲୁ ! (ମୁଁ ତତେ ବଞ୍ଚାଇବା ଫଳରେ ପ୍ରଥମକରି ମୋ ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କଲୁ !)

ପେଟ୍ କାଟ୍‌ବା (ପେଟ୍ ବ୍ୟଥାହେବା) – ତୋର ପେଟ୍ କଥାକିହେ ନାଇଁ ଚିହ୍ନି ପାରଲେ, ପେଟ୍‌କଟା ଯମପୁରତକ ଯିବା ବାଗିର୍ ଲାଗଲାନ । (Nobody could diagnose your case, I think, you shall carry the colic up to the doorway of death.)

ପେଟ୍‌ରା (ମାଏଝି)/ପେଟ୍‌ରା ଗର୍ଭବତୀ ନାରୀ) – ଏକ୍ସେନ୍ ମୋର ବଦଲି ହେଲେବି ପେଟ୍‌ରାକେ କେନ୍‌ନେମି ? How shall I proceed on transfer now alongwith

a lady in advanced stage ? (ପୁ - ପେରୁରା) ହେ ପେରୁରା ପେଟଟି
ଦଶମାସିଆ ବରାବର୍ ଦିଶୁଛି । (Your belly resembles that of a woman
carrying 10 months.)

ପେଟ୍ ଚିପ୍ପା (ପରୀକ୍ଷା କରିବା) - ମୁଁ ତୋର ପେଟ୍ ଚିପୁଥିଲି ସିନା ପେଟେ ନାହିଁମାଟେ
(I was just examining you but I shall not raid your purse.)

ପେଟେ କରିଦେବା (To make one pregnant) - କାରୁଆତୁ ପେଟେ ହେଇଛେ କେଜାନେ !
ଏତା ସୁନ୍ଦରା ଟୁକେଲ ଗୁଟେକେ କେନ୍ ଗଜାବ-ସିଆ ପେଟେକରି ଦେଇକରି ଚଂପଟ !
(Nothing can be presumed as regards the hero of the drama
of pregnancy. That scoundrel has escaped some how leaning
such a beautiful damsel (to recall here past and repent for
the rest of her colourful life.)

ପେମା ହେବା (ପ୍ରେମର ବ୍ୟଙ୍ଗରୂପ) - ତୁଇ କେତେ ପେମା ହେସୁ !

ପେଲ୍‌ହେଲ୍ (ପେଲି) - ନ-ଏଦ୍ ଭିତରେ ନିଜେ ଝିପେଲ୍ ହେଇକରି “ମତେ ପେଲ୍ ହେଇ ଦେଲା”
ବଲି କହୁଛେ ! (ନଦୀରେ ନିଜେ ଡେଇଁପଡି “ମତେ ପେଲିଦେଲା” ବୋଲି କହୁଛି ।)
ମୁଁ ଶିକାର୍ ଭାବ୍ ପେଲି ଦେଇକରି ଆସିଛେ (ମୁଁ ମାଂସ ଭାବ୍ ଖାଇ ଆସିଛି) ।
ସବୁ ଟଙ୍କା ପଏସା ପେଲି ଦେଇକରି ଉଚକି ହେଲା । (ସବୁ ଟଙ୍କା ପଇସା ଖାଇ
ବେକରେ ଦଉଡି ଦେଲା) ।

ପେହେରେଇ କରି - ହେ ହେଡି ପେହେରେଇ କରି ବସିଲେ କେଡି ହେବା । (ସେ ସେପରି
ଓସାରିଆ ଭାବରେ ବସିଲେ କିପରି ହେବ ?)

ପେହେରାନ - ସବୁଯାକ ହେତାର୍ ପେହେରାନ ଥାଏ । (ସବୁତକ ତାରି ନାଟ) । ଏତା ପେହେରାନ
କଲେ ମୋର ମାଲ୍ ଥୁ ତୋର ପଏସା ଧର୍ (ଏପରି ଲମ୍ବା ଚଉଡା ହେବାକୁ ପଡିଲେ
ମୋ ମାଲତକ ଥୋଇଦେ, ତୋ ପଇସାତକ ନେଇଯା) ।

ପେସି (ପେସକରନା, ପେସକରିବା) - ‘ଇ’ ପେସି ଆମର ମୁନସାର ଭେଟ୍‌ଘାଟ ନାହିଁପାଏଲି ।
(ଏଇଥର ଆମ କିରାଣିର ଦର୍ଶନ ମିଳିଲାନାହିଁ) । ଟିଡେଇ ବିର୍ ପେଶି ଦେଇଛେ
ହେଥୁଲାଗି ମୋର ଗୋଡ଼ହାଟ ନାହିଁ ଚଲବାର । (ତାହାଣୀ ମନ୍ଦ କରିଦେବା ଫଳରେ
ମୋର ଗୋଡ଼ହାଟ ଅଟଳ ହୋଇପଡିଛି) ।

ପୋଟୋପୋଟୋ (ଶାନ୍ତ ଶାନ୍ତ) - ପୋଟୋପୋଟୋ ମାରିଦେଲା ।

ପୋଟୋ (ହଠାତ୍) - ପୋଟୋକିନା ମରିଗଲା (Died instantly)

ପୋରୋପାରେ (ଶାନ୍ତ ଶାନ୍ତ) - ପୋରୋପାରେ ଟାଣି ଦେଲା ।

ପୋଲୋପାଲୋ (ଅତିଶୀଘ୍ର) - ପୋଲୋପାଲୋ ଗେଫିଦିଅ ।

•

ଫ

ଫଡ଼କିବା - ତୁଇ ଇନେ ଫଡ଼କୁଆ । (ପକ୍ଷୀ ପିଞ୍ଜରା ମଧ୍ୟରେ ଫଡ଼ ଫଡ଼ କରି ମନମାରି ରହିବା ପରି) ଭଟା ଆଡୁ ଟାଏର୍ ଦେଇଦେଲା, ମୁଇଁ ଭିତରେ ଫଡ଼କୁଛେଁ (ବାହାର ପଟୁ କବାଟ ଦେଇ ଚାଲିଗଲା ମୁଁ ଭିତରେ ମନମାରି ରହିଛି)

ଫର୍ଫର୍ - ମୁଇଁ ଏତେ ଫର୍ ଫର୍ ନାହିଁ ପାରେ । (ମୁଁ ଏତେ ହସ୍ତସ୍ତ ହୋଇପାରିବି ନାହିଁ), ଇଟା ଗୁଟେ ବଡ଼ା ଫର୍ଫଟିଆ କାମ୍ । (ଯେଉଁ କାମ ସହଜରେ ଛିଣ୍ଡେ ନାହିଁ) ହେତ ବଡ଼େ ଫର୍ ଫଟିଆ ଲୋକ୍ତେ । (ଯେ ସହଜରେ କୌଣସି କଥା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।)

ଫସ୍କା (ମାଦା) - ତୁମେ ଏତକି ଫସ୍କାଟା ବୋଲି ମୁଇଁ ନାହିଁ ଜାନିଥାଲି (ତୁମେ ଏତେ ମାଦାଲୋକ ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣି ନଥିଲି) ।

ଫାଏଁ ଫାଏଁ କିନ୍ଦରିବା - 'ଲେହେଟି ଦୁଲିଥୁ ସେ ଫାଏଁ ଫାଏଁ କିନ୍ଦରୁଛେ ।' (ସାଇଁ ସାଇଁ ଘୁରିବା) ।

ଫାର୍ଟି - (Leisure) ଦୁଇ ବଜେ ଯାଇ ମୋର ଫାର୍ଟି ଅଛି ।

ଫାରିଦେବା - ସେ ମୋର ଚିଠିକେ ଚିରି ଫାରି କରି ଫିକିଦେଲା (ସେ ମୋ ଚିଠିକୁ ଛିଣ୍ଡାଇ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲା) । ଇ ଡରଭୁଜ୍ ମିଠା ଲାଗିବା ଚାଲି ପନିଶୁଥୁ ଫାର୍ମା (ଏଇ ଡରଭୁଜ୍ଟି ମିଠା ଲାଗିବ ଚାଲି ପନିକିରେ ଚିରିଦେବା ।)

ଫୁଫୁଲା ଡୁଢ଼ (ନାରଦ, ଦନ୍ତହାନ ବ୍ୟକ୍ତି) - 'ଫୁଫୁଲାଟାରେ' ଫୁଫୁଲାଡୁଢ଼େ କୁଶେରଟିଆ ହାୟସି ଠେସି ହୋଇରେ ।'

(କୁରେ ଫୁଲର ଝୁଁପା - ନରସିଂହ ପ୍ରସାଦ ଗୁରୁ)

ଫୁଙ୍ଗାଦିହେ (ଖୋଲାଦେହରେ) - ତତେ ପରେ ଜର୍ ଆନୁଥୁଲା, ତୁଇ ଫେର୍ ଫୁଙ୍ଗା ଦିହେ ବୁଲୁଛୁ ? (ତୋତେ ପରା ଜୁର ହେଉଥିଲା, ତୁ ପୁଣି ଖୋଲା ଦେହରେ ବୁଲୁଛୁ ?)

ଫୁଟ୍‌କେଲ୍ (ପିଙ୍କନଳୀ) - ତୋର ଫୁଟ୍‌କେଲ୍ କେନ୍ଦ୍ରେ ଗୁଏଇଁ ଦେଲୁନ । (ବୋ ପିଙ୍କନଳୀଟି କେଉଁଠି ହଜାଇ ଦେଲୁଣି ।)

ଫୁଲ୍‌କା - (ଫୁଲ୍ ଉଠିଥିବା) - 'କର୍ବରୀର ଗାଲ୍‌ତ କେତେ ସୁନ୍ଦର ଫୁଲ୍‌କୁ ଫାଲ୍‌କୁ ହେଇଛେ ।' ଆରେ ମୋର ଫୁଲ୍‌କିଗାଲା ।

ଫୁସ୍‌ଲେଇ (ବିଶ୍ୱାସ କରାଇ) - ତାହାକେ ଫୁସ୍‌ଲେଇ କରି ସବୁଜଥା ବାହାର କରମା (ତାକୁ କୌଶଳରେ ହାତ କରି ସବୁ ଜଥା ବାହାର କରିବା) ମତେ ହେତା ଫୁସ୍‌ଲା ଫୁସ୍‌ଲି କରି ଆସସ୍‌ଛ କାର୍ବ ? (ମତେ ସେମିତି ମଙ୍ଗେଇବା ପାଇଁ ଆସିଛ କି ?)

ଫେନିଦେବା (ଫେଣିଦେବା) - "ଜଥା ସହ ଫେନଲେ ଟିକନ୍ ହେସି ।"

ଫେସ୍‌କେଇ ଦେବା - ଆଜି ତାଙ୍କର ପାସ୍ ଫେଲ୍ ଶୁନାବାର ଜଥା, ଇ'ତ ଘରେ ମୁହଁ ଫେସ୍‌କେଇ କରିବସିଛେ । (ଆଜି ତାଙ୍କର ପାସ୍ ଫେଲ୍ ଶୁଣାଇବାର ଜଥା, ଇଏତ ଘରେ ମୁହଁ ଆସିଲିକରି ବସିଛି) ।

ବ

ବ (ବିରକ୍ତ ହେବା) - ସେ ମୋର ନାଁ ଶୁନ ଲେ ବଁ କରୁଛେ ।

ବଏଡର ଯିବା - (last) ଏତା କପଡା ବଏଡର ନାଉଁ ଯାଏ । (ଏପରି କନା ଶାସ୍ତ୍ର ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ)

ବଏନା (advance) - ବଏନା ଦେଇ ମଏନା ନେଲେ । କର୍ଷ୍ଣଫୁଲ୍ ବନାବାର ବାବଦ୍‌କେ ତୁଲ କେତେ ବଏନା ନେବୁ କହ ? (କର୍ଷ୍ଣଫୁଲ୍ ତିଆରି ବାବଦ୍‌କୁ ତୁ କେତେ ଅଗ୍ରିମ ନେବୁ କହ ?)

ବଏସର (ଅଭ୍ୟାସ) - ହେତା କରି କରି ହେମାନ୍ କରି ବଏସରା ହେଇଗଲାଣା (ସେପରି କରି କରି ସେମାନଙ୍କ ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଗଲାଣି ।)

ବନେ ବନେ (ଭଲ ଭଲ) - କେତା ସବୁ ବନେ ବନେ ତ ? (ତୁମ୍ଭର ସବୁ କୁଶଳ ତ ?)

ବତର୍ ହେବା - ଇ' ଭାତ୍ ଖାଏବାର ବତର୍ ହେଇଛେ (ଯୋଗ୍ୟ) । ଚୋରକେ ବତର୍ ଅନ୍ଧାର ରାଏତ୍ (ଅନୁକୁଳ) ।

ବରମସିଆ (ଯେ କରଜ ନେଇ ପରିଶୋଧ କରିପାରେନି) - ମୋର ଟଙ୍କା ଯାକ ଖାଇକରି ବରମସିଆ ହେଲୁ ।

ବାଏଶୁଜେନ୍ (ବାଇଡକ୍) - ମୋର ଦିହି ମୁତ୍ ଖୁଜେଇ ହେଲାନ, କେନ୍ ଶଲା ବାଏ ଖୁଜେନ୍
ଲଗେଇ ଦେଇଛେ । (ମୋ ଦେହ ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡାଇ ହେଉଛି, କୋଉ ଶଲା ବାଇଡକ୍
ଲଗେଇ ଦେଇଛି) ।

ବାହାନି - (ସ୍ବାଲୋକମାନେ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ କନା ଦେଇ ତା' ଉପରେ ପାଣି ମାଠିଆ ଆଦି
ରଖି ଆସନ୍ତି) ମୋର ବାହାନି କିଏ ନେଲା ?

ବାହାନିବା - ତୁମେ ଯେତ୍ରା କପଡା ଆନ୍ଲେବି ସେ ବାହାନିବାରଟା ନାହିଁ ଛାଡେ' (ତୁମେ
ଯେମିତି କନା ଆଣିଦେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ନାପସନ୍ଦ କରିବା ଛାଡିବ ନାହିଁ) । ତୋର
ଘସତାକେ ତୁଇ ବାହାନିଲେ କେତ୍ରା ହେବା ?

ବାହି - (ଛାଣ୍ଡୁଣାମୁଠା, broom stick (ବନ୍ଦାଇବା = ଖରକି ଦବା) - ଇ' ଘର ତୁଇ କେତୁ
ନାହିଁ ବଣାବାର ତାଏଲ ? (ଏ ଘର ତୁ କେବେଠୁଁ ଝାଡୁ କରି ନାହୁ ?) ରାଏବାର
ହାତୁ ମୋର ଲାଗି ବାହି ଗଛେ ଆନିଦେବୁ କାଏ ? (ରବିବାର ବଜାରରୁ ମୋ ପାଇଁ
ଛାଣ୍ଡୁଣାଟିଏ ଆଣିଦେବୁ କି ?)

ବିଛବା - ହେ ସବୁଆଡେ ଲିଆ ବିଛି ବିଛି ଯାଇଛେ (ସେ ସବୁଆଡେ ଲିଆ ବୁଣି ବୁଣି ଯାଇଛି ।)

ବିତ୍‌ବିତା (ବିରତ୍ର) - ଅଠିପର କୁନୁଆଁ ଆସୁଥିଲେ କେନ୍‌ଶଲା ବିତ୍‌ବିତା ନାହିଁ ହେବା ?
(ସବୁବେଳେ କୁଣିଆ ଆସୁଥିଲେ କେଉଁ ଶଲା ବିରତ୍ର ନ ହେବ ?)

ବିରଝା (ବିରତ୍ର) - ମତେ 'ନାଡୁ ନାଡୁ' ବଲି ବିର ଝାଲେ ତୁମର ମଜା ବାହାର କରି ଦେମିନ ।
(ମତେ ଲାଣ୍ଡୁ ଲାଣ୍ଡୁ ବୋଲି କହି ବିରତ୍ର କଲେ ମୁଁ ତୁମର ମଜା ବାହାର କରି ଦେବି ।)

ବିଦ୍‌ବି ଯିବା (ବିଲି ଯିବା, ବିଦାରିରୁ) - ଇ' ପାତଲଘଟାସବୁ ବିଦ୍‌ବି ଗଲାନ ।

ବିଲ୍‌ବିଲା (ବିଲିବିଲେଇବା) -

“ଖୁମ୍ ଖୁମାଲୋ ବାଏଙ୍ଗନମାଲେ

ମଝାର ଖୁମ୍‌କେ ଛାଡ଼ିଦେ ଛାଡ଼ିଦେ

ବିଲ୍ ବିଲାଲେ ଆମୁଲ ନନାର ତୁଟେ

ଭରିଦେ ଭରିଦେ !” - ର.ର

ବିହିଲେଇ (ଖେଲେଇଦେବା) - ଇ ମାଏର୍ ବିହିଲେଇ (spread) ଦେ ।

ବୁଡ଼ି (ଖସି) - ମୋର ହାତୁ ହାଡ଼ି ବୁଛନ୍ତି ଗଲା । (ମୋ ହାତରୁ ହାଣ୍ଡି ଖସିଗଲା ।)

ବୁଡ଼ବକ୍ (ଭକୁଆ) - ଆରେ ବୁଡ଼ବକ୍ ଯହ ଖାଏଲେ ମରସୁନ ! (ଆରେ ଓଲା, ବେଶି ଖାଇଲେ
ମରିଯିବୁ !)

ବୁରୋ (ବରକୋଳି) - ବୁରୋପତର (ବରକୋଳିପତ୍ର)

“ସୁରୁ ସୁରୁ ବୁରୋପତର ବୁରୋପତର

ନନୀ ଆମର ଯିବା ଇଥର ଯିବା ଇଥର” - ର.ର.

ବେଉଁର୍ - ତୁଇ ମୋର ଘରକେ ଅଲବର୍ ବେଉଁର୍ କରିଦେବୁ (ତୁ ମୋ ଘରକୁ ନିଶ୍ଚେ ଭଲ କରିଦେବୁ) !

“କେତେ ବେଉଁର୍ କରି ଲିପୁଲି ପାଏମ୍ ଗୁଜି (pour) ଦେଲାନ !”

(ଲିପୁଲି - ଲିପାପୋଛାକୁ)

ବେଦ୍ରେ - ସେ ଇଠାନେ ବେଦ୍ରେ ଥୁକି ଦେଇଛେ । (ସେ ଏଠାରେ ମେଞ୍ଚାଏ ଛେପ ପକାଇ ଦେଇଛି ।)

•

ଭ

ଭୁଙ୍ଗଭଙ୍ଗା (broken)- “ବେଲେ ଖାଏଲେ ପଖାଲ୍ ମୁଠେ

ପକାହବୁଲି ସପନ୍ ଦେଖେ

ଘର ତାର ଭଙ୍ଗାଭଙ୍ଗା - କନ୍ଧା ବଏଠା”

ଭଦର କରିଦେବା - ଭୱାରି (ଶିଅର) କରବାର ଲାଗି ଆଏଲାନ । ତା’ର ବୁଆର ବେମାରି ସମକୁ ଭଦର କରିଦେଲାନ । (ତା’ର ବାପାର ବେମାରିଟା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସର୍ବସାନ୍ନ କରିଦେଲାଣି) । ଚୋରମାନେ ଇ’ ଗାଁର ଗଉଁଟିଆକେ ଭଦର (ଡଳିତଳାନ୍ତ କରିଦେଲେଣି) କରିଦେଲେନ । ସର୍ଦ୍ଦାର ପଟେଲ ରଜାମାନକୁ ଭଦର କରିଦେଲା ।

ଭୱାନ୍ତୁଦ୍‌ବା (ଅଶ୍ଳୀଳ ଭାଷାରେ ପାଟୁଡ଼ଣ୍ଡ କରିବା) - ଆରୁ ହୁଇଲି କାଣା ଦେଶିୟିମା, ହେନେ ତ ଖାଲି ଭୱାନ୍ତୁ କୁହୁଛନ୍ (ଆଉ ହୋଲି କ’ଣ ଦେଶିୟିବା ସେ’ଠି ତ ଖାଲି ସେମାନେ ଅଶ୍ଳୀଳ ଭାଷାରେ ପାଟି ଡୁଣ୍ଡ କରୁଛନ୍ତି) ।

ଭଡ଼ୋଭଡ଼ୋ (ଶାପ ଶାପ) - ଭଡ଼ୋ ଭଡ଼ୋ ଟାଲ୍ ।

ଭରନା (ବଦଳାଦେବା / ଭରିଦେବା) - ମୋର କଲମ୍ ହଜେଇଦେଲେ ମତେ ଗୁଟେ ଭରନା ଦେବନ (ମୋର କଲମ୍ ହଜାଇଲେ ମତେ ଗୋଟିଏ ବଦଳା ଦେବ) ।

ଭରୁରୁ (ଭଣ୍ଡ) - ହେତାରୁ କଥାକେ ଗଠିଲେ ହେବା, ହେ ପେଟରୁ ପୁଅ କେ ତୁଲ ନାହିଁ ଚିହ୍ନ,
ହେ ପରେ ଇ' ଗାଁର ସବୁଥିରୁ ବଡ଼ ଭରୁରୁ । ହବୋ ମାକଡ଼ ପରେ କେନ୍ଦେ ସାଇକଲ
ଚଲାସି, ଇ' ଶଲା ଭଡ଼ୁଛେ ନାହିଁ ଯେ (ହଇହେ ମାକଡ଼ ପରା କେଉଁଠି ସାଇକଲ ଚଲାଏ,
ଏଇ ଶଲା ଠକୁଛି ନା) ।

ଭରମିବା (ଭ୍ରମରୁ) - ଦିନବେଳେ ତୁମେ ଭରମୁଛ କାହିଁ ହୋ ? (ଦିନବେଳେ ତୁମର ଭ୍ରମ
ହେଉଛି କି ହୋ) ? ଇ' ଫଗୁନ୍ ମାସେ ଜାମ ଦିନି ଆସୁଛି, ତୋର ଦିନ ନାହିଁ
ଭାଁଗ ବାର କାଁ ହେଲେ । ହଏଗୋ ଦେଖ ଏଭେ ଇ' ଚୁକେଲ୍ ଜାମ୍ ଜାମ୍ ବୋଲି
ଭରମୁଛେ ! (ଏଇ ଫଗୁଣ ମାସରେ ଜାମୁକୋଳି କିଣି ଆସିଛି, ସମ୍ଭବତଃ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ତୋ ଆଖିରୁ ନିଦ ଭାଜିନାହିଁ । ହଇହେ ଦେଖ, ଏବେ ଏଇ ଝିଅର ଜାମୁକୋଳି ଭ୍ରମ
ହେଉଛି !) ତାହାକେ ଖଇଫୁଟା ତାତି ହେଇଛେ । ହେଥିର ଲାଗି ଆସକ୍ ରାଏଡ଼
ସାରା ନାହିଁ ଶୁଭବାର, ଖାଲି ଭରମୁଛେନ' । (ତା'ଦେହରେ ଖଇଫୁଟା ତାତି ।
ସେଇଥିପାଇଁ ଆଜି ରାତିସାରା ଶୋଉନାହିଁ, ଖାଲି ଭ୍ରମ ହେଉଛି ।)

ଭାଲିଆ (ଫଳ ବିଶେଷ)- ଭଲ ବଏଲେ ଭାଲିଆ ଲାଗୁସି (ଆଜ୍ଞ ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣିଲେ କେତେ
ଜଣକର ଦୁର୍ଗଣ ବାହାରେ) । 'ଭାଲିଆ' ବା 'ଭେଲୁଆ' କେତେକଙ୍କ ହେଦରେ
allergy ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ ।

ଭାଲୁଲେଞ୍ଜ ଧରାବା - ଯାହା ଆନ୍ତରେ ମସ୍ତି ଦଉଛି, ପଛେ ଭାଲୁର ଲେଞ୍ଜ ଧରବ ନ (ଯାହା
ଆଣିଲେ ଖାଇ ଦେଉଛି ପରେ ବିପଦରେ ପଡ଼ିବ) ।

ଭିକିବା (ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହେବା) - ଗାଏ ତତେ ଦେଖିଲେ ବଡ଼ ଭିରୁଛେ (ତତେ ଦେଖି ଗାଈ ବଡ଼
ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛି) ।

ଭିରଭିରନିଆ - ଆସକ୍ ତୋର ମୁହଁ ଭିରଭିରନିଆ ଦିଶୁଛେ (ଆଜି ତୋ ମୁହଁ ଅସୁନ୍ଦର
ଦେଖାଯାଉଛି) ।

ଭୁକୁଟି (ମଜା) - ସେ ଭୁରକୁଟି କରୁଛେ । ହେ ବଡ଼ା ଭୁରକୁଟିଆଟା ବୋ (ସେ ଜଣେ ମଜାଳିଆ
ଲୋକ) ।

ଭୂତିଆର (paid worker) - ମୁଇଁ ଲଟା ବାଛବାର, ଲାଗି ପାଞ୍ଚଟା ଭୂତିଆର ଲଗେଇଛେଁ ।

ଭୁରତେଇବା (ଶିଶୁକୁ ନାନା ପ୍ରକାର ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ରୁନି କରିବା - ମୁଇଁ କାଣା ପିଲାଯେ
ମତେ ତାହା ସରବତ୍ ଦେଇକରି ଭୁରତେଇ ଦେବୁ ? (ମୁଁ କ'ଣ ପିଲା ହୋଇଛି ଯେ
ମୋତେ ତା' ସର୍ବତ ଆଦି ଦେଇ ବଣ କରିନେବୁ ?)

ଭୂରଭଙ୍ଗ (ଭୂଭଙ୍ଗ) - ମୋର କଥାକେତ ତୋର ଭୂରଭଙ୍ଗ ନାହିଁ । (ମୋ କଥା ପ୍ରତି ତ ତୋର ଭୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ ।)

ଭୂଲେ ସରିଆ - ଇଡାର ବୁଆ ଭୂଲେ ସରିଆଟା (ସ୍ଥର ବାପା ଭୋଲା ଲୋକ) । ମାଁ ଭୂଲେଶ୍ୱରୀ ।
ମୋର କଥାଟା ମନେ ରଖିଥିବୁ । (ସ୍ୱାକ୍ଷ ପ୍ରତି ସମୋଧନ କରି) ଭୂଲେଶ୍ୱରୀ -
(ଯେଉଁ ଦେବୀ ସହଜରେ ସବୁ ଭୁଲି ଯାଆନ୍ତି) (ବିସ୍ମୃତିର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ)

ଭୂଷା କିରହା - ଭାଲୁ ପୋକ caterpillar (ସାଁବାଲୁଆ)

ଭେଲି - ହେ ଗୁଡ଼ଭେଲି ନାହିଁ ବୁଝେ (ସେ ଗୁଡ଼ଭେଲି (ଭେଲା ଗୁଡ଼) ଖାଏ ନାହିଁ ।) ତୁଇ ଗାଏ
ଭେଲିଥି ଛେଲି ମେଡାନ ଦିଶୁଛୁ (ତୁ ଗାଈ ଗୋଷ୍ଠରେ ଛେଲିପରି ଦେଖାଯାଉଛୁ ।)

•

ମ

ମଗ୍ଗମାବା (ବାସିବା) - 'ଇ' ଫୁଲ ମଗ୍ଗମଗେଇ ଯାଉଛେ ।

ମରତୁନ୍ (ମରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) - ସେ ମରତୁନ୍ ମାତ ଖାଇଛେ (ତାକୁ ପିଟି ପିଟି ମୁମୂର୍ଷୁ କରି ଦିଆହୋଇଛି) ।

ମଲ୍ଲକା (ଡୋଳା ବୁଲାଇବା) - ହେତାର ଆସର୍ ମଲ୍ଲକା କାଣା ଦେଖୁ ।

ମହତ୍ (ଇକତ) - ଆମେ ସିରା ଜାଏତ୍ ହିଁ ଦେଲେ ମହତ୍ ଗଲା ।

ମହନି ଲଗେଇ ଦେବା - ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ ମାଧ୍ୟମରେ ମହନିକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ପ୍ରୟୋଗକାରୀ ପ୍ରତି ସେବନକାରୀର ଅସାମନ୍ୟ ପ୍ରୀତି ଦେଖାଦିଏ । ଥରେ ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ମହନି ପାଇ ସେଇଟା କି ଜିନିଷ ବୋଲି ଭାବି ଗୋଟିଏ ସର୍ପ ଗର୍ଭରେ ଫିଙ୍ଗିଦେଲା । ସର୍ପ ମହନି ଭକ୍ଷଣ କରିବା ପରେ ଉକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟି ସେଇ ପଥଦେଇ ଗାଧୋଇ ଫେରିବା ସମୟରେ ସେ ତା'ର କଟିଦେଶରେ ଗୁଡ଼ାଇ ହୋଇ ରହିଲା । ଶତ ଚେଷ୍ଟା ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ତାକୁ ଆଉ ଛାଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ଦିନଧର ସର୍ପ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟିର କୌଣସି କ୍ଷତି କରି ନଥିଲା । ରାତ୍ରୀ କାଳରେ ଅବଶ୍ୟ ସେ ସ୍ତ୍ରୀର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଶଯ୍ୟାର ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଉକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ସାଥରେ ଶୟନ କରୁଥିଲା । ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ପଟି ଆହାର ନିନ୍ଦ୍ରା ବର୍ଜିତ ହୋଇ ବରଂ ମୃତ୍ୟୁ ବରଣ କଲା କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟିର ସଙ୍ଗ ତ୍ୟାଗ କରିନଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ ସେତେବେଳକୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟିର ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ବାରଣ୍ଡା

ଦି'କତା ହୋଇସାରିଥିଲା । ପୂର୍ବକାଳରେ ଏଇ ଅଞ୍ଚଳରେ ମହନିର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗ
କରାହେଉଥିବା କଥା ଲୋକମୁଖରୁ ଶୁଣାଯାଇଥାଏ ।

ମାସୁରୀ - (ପ୍ରତିମାସର ପାରିଶ୍ରମିକ, ଅର୍ଥ କିମ୍ବା ଶସ୍ୟ ଆକାରରେ) ତୁଇ କେତେ ଖଣ୍ଡି ଧାନ
ମାସୁରୀ ନେସୁ ? (ତୁ କେତେ ଖଣ୍ଡି ଧାନ ପ୍ରତିମାସର ପାରିଶ୍ରମିକ ହିସାବରେ ନେଉ ?)

ମିର୍ ମିଟାବା - ଗୁଟାକେତେ ତରା ମିର୍ ମିର୍ କରୁଛନ୍ । ହେ କେନ୍ନେ ଶୁଇଲାନ, ଆର୍ବ୍ ଖୁ ମିର୍
ମିର୍ କରୁଛେ ।

ମୁର୍ଚ୍ଚା ଖାଇବା (କଳଙ୍କି ଲାଗିବା) - 'ଇ' ସୁଜି ମୁର୍ଚ୍ଚା ଖାଇଗଲାନ (ଏଇ ଛୁଞ୍ଚିରେ କଳଙ୍କି ଲାଗିଗଲାଣି) ।

ମୁହଁ ଫନ୍ ଫନ୍ କରବା - ତା'ର ମୁହଁ ଫନ୍ ଫନ୍ କରୁଛେ (ଅଭିମାନ ବା ଜୁର ହେତୁ ତାର ମୁହଁ
ମୁହଁ ଫଟା ଫଟା କରୁଛି ।)

ମେରହା (ବାଡ଼ି) - ତତେ ଗୁଟେ ମେରହା ଦେମି ଯେ ତୋର ଥୁଡ଼ନା ବାଙ୍କି ହୋଇଯିବା (ତତେ
ଏପରି ପାହାଚଟିଏ ଦେବି ଯେ ତୋର ମୁହଁ ବାଙ୍କା ହୋଇଯିବ ।)

•

ର

ରପଟିବା (ଦଉଡ଼ିବା) - ମୁଜ୍ ରେଲକେ ଯେତା ଦେଖିଲି, ରପଟିଛେ (ମୁଁ ରେଲଗାଡ଼ିକୁ ଦେଖିବା
ମାତ୍ରେ ଦଉଡ଼ିଲି ।)

ରୁଖା (Lamp stand) ଡିଡ଼ିକେ ରୁଖାଥୁ ରଖୁଦେ ।

ରୁଜବା - ହେତାକେ ଦୁଇଥର ପରଶିଦେଲିନ ଫେନିଘାଏ ରୁଜୁଛେ (ତାକୁ ଦୁଇଥର ପରଷା
ଦେଲାଣି ପୁଣିଥରେ ମାଗୁଛି)

“ମୁତରା କଥାକେ ଶୁଖେଇ ଦେଁରେ

ଖରା କରେ ଟାଏଁ ଟାଏଁ,

ପରର ବୁଝରା କହେଲା ବେଲକେ

ଜିଭ୍ ଚାଲୁଥିସି ଝାଏଁ ଝାଏଁ

ରଙ୍ଗି ଯାଏସି ଡେଁଡୁ,

ରୁଜି ରୁଜି ପିଇଥିସି ଚେଁଡୁ

ରଙ୍ଗି ଯାଏସି ଡେଁଡୁ । ୩ । - ର.ର.

ଗୁଣାଦେବୀ (ସଂ.ଗୁଣ) - ମୁଇଁ ଇବାବ୍ ଗୁଣିଦେଲେ ଅଧନ୍ ହେବା । (ମୁଁ ଏ ରାସ୍ତା ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ ଉଚିତ ହେବ ।)

ଚୌତିଚୌତି କରି (ଘଷିଘଷି) - ଚୌତିଚୌତି କରି ମାଜ୍‌ଲେ ସିନା ଚକ୍‌ଚକାବା (ଘଷି ଘଷି ମାଜିଲେ ଚକ୍‌ଚକ୍‌କରିବ) । ପଖନ୍‌ଥୁ ଗୋଡ଼୍‌ରେତି ଦେ (ପଥର ଦେହରେ ଗୋଡ଼ ଘଷିଦେ ।)

“ଚୌତି ଚୌତି କରି ଡେଁଡ଼ଲି ମାଜ୍‌ଲେ

ସୁନାହେବା କାସ୍ ପିତଲ୍ ଗୁନା ?” - ର.ର.

ରେନ୍‌ହାଁ (ଶୁଦ୍ଧିକରୁ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେ ଗୋଟିଏ କଥାକୁ ବାରମ୍ବାର କହି ତାକୁ ସତ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ) - ତୋର ବଡ଼ମା ସବୁ କଥାକେ ରେନ୍‌ହୁଥୁସି (ତା’ବଡ଼ମା’ ସବୁ କଥାରେ ଜିଦ୍ ଧରି ବସନ୍ତି) ।

ମ

ଲଗାଲୁତରା - ହେତା ଲଗାଲୁତରା କଥା ମତେ ନାହିଁ ଆସେ (ସେପରି ଲଗାଲଗି କାମ ମୋ ଦେଇ ହୁଏନାହିଁ) ।

ଲଟ୍‌କାଟିଟ୍‌କା - ସେ ଦୁହିତା ଲଟ୍‌କାଟିଟ୍‌କା ମାଡ଼୍ ହେଉଛନ୍ (ସେ ଦି’ଜଣ ନିର୍ଧୁମ ମାଡ଼୍ ହେଉଛନ୍ତି) ।

ଲଟ୍‌ଲଟ୍ (ଅଠାଳିଆ) - ଜାଲ୍‌ ମାଡ଼େ ମୋର୍ ଦିହିମୁଡ଼୍ ଲଟ୍‌ଲଟ୍ କରୁଛେ, ମୋର୍ ମୁଡ଼୍ ଲଟ୍‌କା (ଟିରୁଆ) ହେଲାନ, ମୋର୍‌ଠାନେ ଇଏ ଲଟ୍‌କିଛେନ (ଦେହଛଡ଼ା ନହେବା), ମୋର୍ ମନ୍ ତୋର୍‌ଠାନେ ଲଟ୍‌କି ଯାଇଛେ (ଲାଗିଯିବା) ।

ଲଟ୍‌ପଟ୍ (ଜୁହୁରୁହୁ) - ହେତାର ହାଟ୍‌ଗୋଡ଼୍‌ଯାକ ଗୁହୁଥୁ ଲଟ୍‌ପଟେଇ ଲଗାନ (ତା’ର ଗୋଡ଼ହାତ ସାରା ଘୁଅରେ ଜୁହୁରୁହୁ ହୋଇଗଲାଣି) । ତୁଇ ତାର ସାଙ୍ଗେ ଲଟ୍‌ପଟ୍‌ର ନାଇଁହ (ତୁ ତା ସାଥରେ ବେଶି ମିଶାମିଶି କରନାହିଁ) ।

ଲଟ୍‌ପଟା (ଛୋଟ ଗାମୁଛା) - ମତେ ଲଟ୍‌ପଟିଟେ ଘିନିଦେ (କିଣିଦିଅ) ।

ଲଡ଼ୋଥପୋ (ଅତି ବୁଢ଼ା, ଲଡ଼ବଡ଼ିଆ ଅବସ୍ଥା) - ହେତ ଲଡ଼ୋଥପୋ ହେଇଗଲାନ, ହେତାକେ କାଣା ଡ଼ାକୁଛ ?

ଲବ୍ଧା (ଦୁଷ୍ଟ) - ଯହ ଲବ୍ଧାହେଲେ କୁହି ନେଇଯିବା (ବେଶୀ ଦୁଷ୍ଟାମି କଲେ ବୋକୀ ନେଇଯିବା) ।

ଲହେବା (କାମ କରିବା) - ହେତାର କେନ୍ଦ୍ର ଗର୍ଭ ନାହିଁ ଲହେବାର (ତା'ର କୌଣସି ଗର୍ଭ ରହିପାରୁନି), କରିବାଜ ଉଷୋ ଠିକ୍ ଲହେବା ।

ଲହଁପେଇବା - ମୁଇଁ ଡାହି ଲହଁପେଇ ଦେମି (ନୁଆଁଇବା) ।

ଲାଡୁଁ କରିଦେବା (ସର୍ବସାତ୍ର କରିବା) - ଝି ବିହାକରି ମୁଇଁ ଲାଡୁଁ ହେଇଗଲିନ (ଝିଅ ବାହା କରି ମୁଁ ଶୂନ୍ୟହସ୍ତ) ।

“ହଏହୋ ଲାଡୁଁ କରିଦେଲେ ପିଲାଛୁଆରେ

ମୁଇଁ ଗଲିନ ଛିଡ଼ି,

ସବେ ଘିଟିଦେଲେ ମୋର ଦାଡ଼ିରେ

ମୁଇଁ ଗଲିନ ଛିଡ଼ି!” - (ସକୃତ)

(ଛାଡ଼ିଯିବା - ସର୍ବସାତ୍ର ହୋଇଯିବା)

ମୋର ସାଙ୍ଗେ ଖେଳିବସ୍ଲେ ଲାଡୁକରି ଛାଡ଼ିଦେମି ! (ହରାଇଦେବା)

ଲାବଡ଼ (ଲେଦା = ଫୋପଡ଼), କ୍ରି. ଲବଡ଼େଇ ଦେବା - ଲାବଡ଼୍ ଫିକ୍ଲେ ଲେଦି ଝଡ଼ବା, ଯୁତା ଲବଡ଼େଇଦେମି (ଫୋପାଡ଼ି ଦେବା) ।

ଲାବରୀ (ଲାଡ଼ ଶବ୍ଦଜ) - ମୋର ଗେହ୍ଲେଇ, ମୋର ଲାବରୀ (ମୋ' ଗେହ୍ଲୁ ଝିଅ) (ହି. ଲାଡ଼ଲା/ଲାଡ଼ଲା) ଛେଦଲା ଝି ଲାବରୀଟା (ସବାସାନ ବୋଲି ବେଶି ଗେହ୍ଲୁ) ।

ଲିହିବି - ଟଙ୍କା ପଏସା ଲିହିବି ନାହିଁକର (ପଇସାପତ୍ର ଏଣେତେଣେ କରନା) । ଧାନ୍ତଭଲ୍ ସବୁ ଲିହିବି କରିଦେଲାନ ।

ଲୁଙ୍ଗିଲାଙ୍ଗି (ଲୁହୁର ଗୁପୁର, ଲହର ଝପର, ଲସରପସର) - ତୁଇ ଯେତେ ଲୁଙ୍ଗିଲାଙ୍ଗି ହେଲେ ବି କିଛି ନାହିଁ ହୁଏ, ସେ ଆଏଲେ ତୁଇ କାଁଜେ ସବୁ କାମକରବାର ଛାଡ଼ିକରି ତାରପାଶେ ଲୁହୁର ଗୁପୁର ହେଉଥିସୁନ ?

ଲୁଡ଼ାର (ଲୋଡ଼ା' ଶବ୍ଦଜ) - ଗୁଟେ ବଲି ପୁଓ ହେଥିଲୁଗାରି ବଡ଼େ ଲବ୍ଧା ହେଉଛେ, ଲୁଡ଼ାରମାନେ ହେତା ହେସନ ! (ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ, ସେଇଥି ପାଇଁ ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟ ହେଉଛି, ବହୁତ ଲୋଡ଼ିବା ପରେ ହେଉଥିବା ସନ୍ତାନମାନେ ସେପରି ହୁଅନ୍ତି !)

ଲେଛେଇ ଦେବା - ଇ' ଡ଼ିବରୀ ମିଟ୍‌ମିଟେଇ କରି ଲିଭିଗଲା, ଆଗୁ ଥରେ ଲେଛେଇ ଦେ (ଏଇ ବତୀ ମିଟିମିଟି କରି ଲିଭିଗଲା ଆଉଥରେ ଜାଳିଦେ) । ଇ' ଜୁଏ ତୋର ଦିହେ

ଲେକ୍ସେଇ ଦେମି (ଏଇ ନିଆଁ ତୋ ଦେହରେ ଟେକି ଦେବି) । ଇଏ ଇନ୍‌ର କଥା
ସେନେ ଲେକ୍ସେଇ ଦେସି (ଇଏ ଏଠିକାର କଥା ସେଠି ଲଗେଇ ଦିଏ) ।

ଲେତି (ପାଟିଲା ଆମ) – ଲେତି ଘିନ ଲେତି (ଆମ କିଣା ଆମ) ।

“ଲେତି ଝୁଲୁଛେ ଗଛର ଟିପି

ଗଛର ତଳେ ଡାହି ପଖିରା ନାହିଁ

ଗୁରା ବଲୁଛେ ପତ୍ତନ୍ ସାଏର

ନରଦି କରି ଉଡ଼େଇ ନେତି ମୁଇଁ

ଲେତି ଝୁଲୁଛେ ଗଛର ଟିପି

ଆସିବୁ ମାଗୁଛେ କୁଆରେ ।” – ର.ର.

ଲେଲହା/ଲେଲହୋ – ହେ ଆଘୋ ଲେଲହା ଥୁଲା, ମିଲେତ୍ରିକେ ଗଲା ଉତାରୁ ସ୍ଥାଗି ହେଇଯାଇଛେ ।
ତୁଇତ ଲେଲହା ଲେଖେ ଦିଶୁଛୁ ତତେ କିଏ କନିଆଁ ଦେବା (ତୁ ତ ବୋକାଙ୍କ ପରି
ଦେଖାଯାଉଛୁ ତତେ କିଏ ଝିଅ ଦେବ ?)

•

ଶି

ଶତ୍ରୁ ସାଧୁବା (ଶତ୍ରୁପରି ମଣି କଷ୍ଟ ଦେବା) – ଇଏ ମତେ ଇଟା ଶତ୍ରୁ ସାଧୁଛେ ପରେ (ଇଏ
ମୋତେ ଶତ୍ରୁ ପରି କଷ୍ଟ ଦେଉଛି) ।

ଶମିଯିବା (ଶଙ୍କିଯିବା) – ସେଦିନ ଅନ୍ଧାରେ ବାଲୁ ଦୁରାକ ଝୁଟୁରୁ ଝାଟୁରୁ କରି ବସିଥିଲା, ମୁଇଁତ
ଦେଖିକରି କାଣା ଗୁଟେ ବଳି ଡରିଗଲି (ସେଦିନ ଅନ୍ଧାରଟାରେ ବାଲୁପୁଞ୍ଜାକ ଝାମ୍ପୁରା
କରି ବସିଥିଲା, ମୁଁ ତାକୁ ଦେଖି କ’ଣ ବୋଲି ଭୟରେ ଶଙ୍କିଗଲି) ।

ଶାହାସିଆ (ଶ୍ଵାସରୋଗ ଗ୍ରସ୍ତ) – ହେ ପରେ ଶାହାସିଆଟା, ହେତାକେ କିଏ ବିହା ହେବା ?

ଶିକା (ପଟ ଦଉଡ଼ିରେ ଡିଆରି) – ହାଣ୍ଡିମାଠିଆ ଆଦି ଭାରରେ ନେବା ପାଇଁ ଶିକା ଦରକାର
ହୁଏ । ଘରେ, ମାଠିଆ, ହାଣ୍ଡି ଆଦିରେ ଘିଅ, ଗୁଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି ରଖି ଶିକାରେ ଝୁଲାଇ
ଦିଆଯାଏ ।

ଶିଲି (ଚକ) – ହେତାର ପେଟେ ଶିଲି ଚାଲିଗଲା ପରେ (ତା’ ପେଟ ଉପରେ ଚକ ଚାଲିଯାଇଛି
ପରା) !

ଶୁଲେ – ମତେ ଶୁଲେ ଭୁଜା ନାପିଦେ (ଶୁଲେ ୧/୨ ଅଡ଼ା/ ସେର) ।

•

ସ

ସଂଧେଇ କରି — ହଁ ହଁ ମୁଁ ନିଜ ସଂଧେଇକରି ନାହିଁ ଆସି (I have not come out of my own accord).

ସଂପଦା — ମୋର ନେତ୍ର ସଂପାଦକ (ଅଭିଶାପ ଦେବା) କାମ ନାହିଁ ଦିଏ।

ସମିତା — ତୋର ପାଦେ କିଛି ସମିତାମାନ (ତୋ ପାଦରେ କଣ୍ଠା ଗଳିଗଲା)।

ସମ୍ମିତା (ଖସିରି ଯିବା) — ପାଦେ ଭିତରେ ମୁଁ ସରଲି ପଡ଼ିଲି ।

ପାଦେ ପଡ଼ୁଛେ ରଥେ ରଥେ

ଡ଼ାକୁଛେ ସରଲି ପଥର ମତେ ।

(ସରଲି ପଥର — ହରିଶଙ୍କରଠାରେ ଏହି ପଥର ରହିଛି)

ସାନ୍ତରା (ମିଠା କମଳା) — ଇ' ସାନ୍ତରା ଝରୁ କରୁଛେ (ଏଇ କମଳା ଖଟା ଲାଗୁଛି)।

ସାନି ଦେବା (ମିଶେଇ ଦେବା) — ଭୁଲିଥିବୁ ଗୁରୁତ୍ବିକେ ସାନି ଦେଇକରି ଗବୋଗବୋ ଖାଇଦେ ।

(ମୁହଁରେ ଗୁଡ଼ ଟିକିଏ ମିଶାଇ ଶାନ୍ତ ଶାନ୍ତ ଖାଇଦେ) ।

ସିଂପୁର ସିଂ ପୁର (ମରିବା ଉପରେ) — ମେ ସିଂପୁର ସିଂପୁର କରୁଛେ ।

ସୁରକୁରୁ ମୁହଁ (ଶୁଖିଲା ମୁହଁ) — ହେତ ଗୁଡ଼େ ସୁରକୁରୁ ମୁହଁଟେ, ଖରାଥ ବୁଲିବୁଲି ହେତର ମୁହଁ ସୁରକୁରୁଟେ ଯାଇଛେ (ଖରାରେ ବୁଲିବୁଲି ତା' ମୁହଁ ଶୁଖିଯାଇଛି) ।

ସୁରସୁରେଇ ଯିବା — କଥା ଆମ ଖାଇ କରି ମୋର ଦୀର୍ଘ ସୁରସୁରେଇ ଗଲାନ (କଥା ଆମ ଖାଇ ମୋ ଦୀର୍ଘ ସୁରସୁରେଇ ଗଲାଣି) ।

ସୁଲକି (ଦୁଇଟି ପଡ଼ୋଶୀ ଘର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଅଣାପସାରିଆ ସ୍ଥାନ) — ତୁ ଆମର ସୁଲକିଥୁ ଖଟ ପକେଇ କରି ଘଁ ଘଁ ଶୁଭପତ୍ (ତୁ ଆମର ସୁଲକିରେ ଖଟ ପକେଇ ନିଘୋଡ଼ ନିଘରେ ଶୋଇପଡ଼) ।

ସେକେଟି — ପଥାଥ ବଳଦର ବେକ୍ ସେକେଟି ଯାଇଛେ (ଦୁଆରେ ବଳଦର ବେକ ମୋଡ଼ି ହୋଇଯାଇଛି) ।

ସେରପେଟେଇ — ମୁଁ ତାକି ତାକି ଅଥା ହେଇଗଲିନ ପରେ ସେ ଶଲା ସାଁପଲେଖେ ଦେରପେଟେଇ ଦେଇଛେ (ମୁଁ ତାକି ତାକି କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲିଣି ଅଥଚ ସେ ଶଲା ସାପ ପରି କେଉଁଠି ଲୁଚି ରହିଛି) । ସେ କେନ୍ଠାନେ ସେରପେଟେଇ ଦେଲାନ ତୁମେ କାହୁଁ ଜାନ୍ବ ? (ସେ କେଉଁଠି ଲୁଚେଇ ଦେଲାଣି ତୁମେ କିପରି ଜାଣିବ ?)

ସୈରା (ନିର୍ଲକ୍ଷ) - (ସୈରାର ପିଠି ଖଡ଼ାଗଛେ,

ସୈରା ବଲ୍ଲି ଛାଏଁ ହେଇଛେ ।' - ଲୋକକଥା)

ସ

ହଁଦ୍‌ଲେଇ ଦେବା - ପାବନ୍ ପିଇକରି ରେହେଁଟି ଦୁଲି ବସ୍‌ଲେ ପେଟ୍ ହଁଦ୍‌ଲେଇ ଦେବା (ପାଣି
ପିଇ ରେହେଁଟି - ଦୋଳିରେ ବସିଲେ ପେଟ୍ ଗୋଲେଇପୁଲେଇ ହେବ) । ପାବନ୍ ହଁଦ୍‌ଲେଇ
ଗୁଦାଲ୍ ନାଲିକରି (ପାଣିକୁ ଘଷା ଚକଟା କରି ମଇଳା କରନାହିଁ) ।

ହତା ପୁରୁଷେ (ହାତ ବୁଡ଼ିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ - ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱବାହୁ ହୋଇ) - ଇଠାନେ ହତା ପୁରୁଷେ ପାବନ୍
ଅଛେ ।

ହା'ଦେ (ହେଇଟି) - ହା'ଦେ ଉତାଜାହାଜ ଯଉଛେ । ହା'ଦେ ମୋର ବୁଆ ଆସଲାନ (ହେଇଟି
ମୋର ବାପା ଆସିଲେଣି) ।

“ଝନେ ପଟେ ବାହାରନଗା ହୁଅକରେ କଥାପଦେ,

ଯହଧୁର ନାଲି ଯିବାର ଦ୍ୱାଧଲ୍

ଇଛେନ୍ କା ଯାଉଛେ ହା'ଦେ,

ଆରୁ ଡେରି ନାଲି କରନ

ଦେଖରେ ଦେଖ ପଲେଇ ଯିବା ।” ‘ର. ର’

ହାପର - ହେ ତାକେ ହାପର ମାରୁଛେ (ତାକୁ ମୃଗା ରୋଗ (Epilepsy) ହୋଇଛି) ।

ହିଙ୍ଗୁ ସୁଫେଇ ଦେବା (ଭାଲୁ ଧରେଇ ଦେବା ଅର୍ଥରେ) - ସେ ମତେ ହିଙ୍ଗୁ ସୁଫେଇ ଦେବା
ବଲି ମୁଇଁ ଜାନି ନାଲି ପାସଲି (ସେ ମତେ ଭାଲୁ ଧରେଇ ଦେବ ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣିପାରିଲି
ନାହିଁ) ।

ହିଟି ପଡ଼ିବା (ତଳେ ପଡ଼ିଯିବା) - ସେ ପରେ ତଳେ ହିଟି ପଡ଼ିଲା (ସେ ପରା ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା) ।

ହୁପେଇ କରି ନେବା (ଠକି କରି ନେବା) - ମୁଇଁ ତୋର ପସସା ନାଲି ହୁପେଇ କରି ନିଏଁ ।

ହୁରିଆ (ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୁପ) - ଆଇମାନେ ସିନା ତତେ ହୁରିଆ କରବେ, ମାମୁମାନେ କେତେ
ଭାନ୍‌ଜାମାନଙ୍କୁ ହୁରିଆ କରସନ୍ ?

ହୁଲ୍‌ଫୁସିଆ (ଜିଲା) - ତୁଇ ହୁଲ୍‌ଫୁସିଆ କରି ପିନ୍ଧେଇ ଥା ଯେ ମୁଇଁ ବାଟେଘାଟେ ସୁବିଧାରେ
ଖୁଲି ପାରମି । ଏତା ହୁଲ୍‌ଫୁସିଆ ଲୋକଟେ ମୁଇଁ କାହିଁ ନାଇଁ ଦେଖୁ ? (ଏପରି ଜିଲା
ଲୋକ ମୁଁ କାହିଁ ଦେଖିନାହିଁ ?)

ହୁଲ୍‌ଫୁସିଆ - ମକାରୁର ସାଙ୍ଗେ ଗେଲ ପଲେଇଛେ ବଳି ହୁଲ୍‌ଫୁସିଆଜାରା ହେଇଛେ (ମକାରୁ ସାଥରେ
ଗେଲ ପଳାଇବା କଥା ଗାଁ ଗାଁ ରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଛି) ।

ହେଁଦ୍‌ରେ (ଅବ୍ୟୟ) - ହେଁଦ୍‌ରେ, ତୁଇ ସେନିକେ ନାଇଁ ଗଲୁନ ? (ଆରେ, ତୁ ସେଠିକୁ ଗଲୁ
ନାହିଁ) ।

ଭୌଗୋଳିକ ନାମ

(Geographical Expression)

ଜନପଦ (Human Habitations)

ପଲ୍ଲୀ (Rural Habitations)

ଚନ୍ଦନଭାଟି, ରାମିଆଁ, ବଥରଲା, ଲାଠୋର, ପାଇକ୍‌ମାଲ, ଭେଡେନ, ସରଣା, ଟେପ୍‌ରେନ୍, ମନ୍‌ହାରା, ଲୁଇସିଂଗା, ଭୃତିଆର, ବାହାଲ, ଦେଗାଁ, ରାକ୍‌ସିମୁଣା, ସିଂଘେନ୍ ମୁଣା, ବଙ୍ଗୋମୁଣା, ଫଟାମୁଣା, ବଡ଼ଙ୍ଗୋମୁଣା, ଖମାରମୁଣା, ଭାଲୁଲତା, ଲସ୍‌ତଲା, ବାଘମୁଣା, ଗନ୍ଧରେ ଲ, ଗଇଁତଲା, ପୁଇଁତଲା, ସର୍ବତଲା, ଶିବ୍‌ତଲା, ବେହା, ଜରାସିଂହା, କୁଡାସିଂହା, ଲୁହାସିଂହା, ରହେଲା, ଅତାବିରା, କୁଲାବିରା, ଅପାଂମରା, ଖାରୀ, ସାଲେଭଟା, ପାଇକ୍‌ମାଲ, କନ୍‌ପାଲି, କୁଲିହାବାଲାଲ, କରଲାପିଟା, ମାକଡ଼ଗୁଆଁ, କୁଶଙ୍ଗ, ଛଟାମଖନା, ଶଙ୍କରଭୂଜି, ସିନ୍ଦୁରବାହାଲ, ବିଲେଇସରଡା, ପଟୁଆପାଲି, ତୁଲୁଣି, କାଦୋବାହାଲ, ଧମନାସର, ଧମା, ଉଡାର, କୁଶମେଲ, ଛଟାପିପଲ, ଶିକାଛିଡା, ଶିକାବାହେଙ୍ଗା ଖରଲିକାନି, ଖୁଜେନ୍‌ପାଲି, କୁଦୋପାଲି, ଭୁର୍‌ସିପାଲି, କେରକେଟିପାଲି, ସେମେଲପଦର, କଦଳିମୁଣା, ଲଞ୍ଜିପୁର, ଯୁଗାସରଡା, ଜାମଗାଁ, ବୁଢାପଦର, କିଆକଟା, ଖଲିଆପାଲି, ସରିଗିପାଲି, ସୋହେଲା, କୁଥୁଲ୍‌ଗାଁ, କୋକ୍‌ସରା, ଭେଲା, କୁମ୍‌ନା, ନରଲା, ଚାନ୍ଦୁତରା, ଭର୍‌ସା, କେନାଭେଟା, ଇନ୍ଦ୍ରପୁର, ସରସରା, କାଦୋପଡା, ନାଲକେନ୍‌ପାଲି, ପିପାଡା, କୁଦୋପାଲି ।

ନଗର (Urban Habitations)

ଆଠମଲ୍ଲିକ, କଂଟାବାଞ୍ଜି, କୁଟିଣା, କେସିଙ୍ଗା, ଖରିଆର, ଜୁନାଗଡ, ଝାରସୁଗୁଡା, ଚିଟିଲାଗଡ, ତରଭା, ଦେବଗଡ, ଧରମଗଡ, ପଦମ୍‌ପୁର, ପାଟଣାଗଡ, ଫୁଲବାଣୀ, ବଣେଇଗଡ, ବରଗଡ, ବଲାଙ୍ଗୀର, ବାମଣା, ବିନ୍‌କା, ବଉଦ, ଭବାନୀପାଟଣା, ସମଲପୁର, ସୋନପୁର, ସୁନ୍ଦରଗଡ ।

ନବନଦୀ

ଅଙ୍ଗ, ଇବ୍, ଉଦେର, ଉଡେଇ, ଖଡଙ୍ଗ, ଗାଏଖାଇଜୋର, ଜୀରା, ତେଲ, ନିବୃତ୍ତିଜୋର, ବାର୍ଗନଦୀ, ବାରଭାଇଲାତ୍ର, ମହାନଦୀ, ରାହୁଲ, ସୁନ୍‌ଗଡ, ସୁନ୍‌ର, ସୁନ୍‌ତେଲ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଜୋର, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ।

ପାହାଡ଼ ପର୍ବତ

ଗନ୍ଧମାର୍ଦ୍ଦନ, ମହଦାସନୀ, ମଟ୍‌ଖାଇ, ବାରପାହାଡ଼, ବୁଢ଼ାରଜା, ରମେଇଁ, ବଡ଼ଭୂର୍ବୋ, ଗୁଡ଼ହାଣ୍ଡି, ଫୁଲମତୀ, ଡିଖାରା, ଛତରଦାଣ୍ଡି, ହାତୀମୁଣ୍ଡିଆ, କାଲିନାଲି, ଅସୁରଗଡ଼, ବୁଡ଼ାତୁଙ୍ଗରା, ଭାଲୁତୁଙ୍ଗରା, ସୁନାଦେଇତୁଙ୍ଗରା, ଦଲ୍‌ଦଲା, ଛେଲିଆଡଙ୍ଗର, ଶଗଡାଡଙ୍ଗର, ଚାନ୍ଦଲାଡଙ୍ଗର, ଶାକରପାଟ, ଭୀମତୁଙ୍ଗରା, ବନ୍ଦା, ଖରସେଲ୍, ବରନେଇ, ଭୀମଖୋଲ୍, କିରିବାଣ୍ଡି, ବେନ୍ଦେର, ପାଟପାନି ।

ମୃତ୍ତିକା

ଲାଲା ମାଏଟ୍, ବାଲିଆ, ଚିଟ୍‌କା, ମାଏଟ୍, କନ୍ଦାର ମାଏଟ୍, ବଲେନ୍ ମାଏଟ୍, ଛୁଇଁ ମାଏଟ୍ ।

ପ୍ରାଣ ସଂପଦ

ଛତୁ (Fungs)

ବାଉଁଶ, ବିହିଡେନ୍, ପୁଆଲ୍, ଖରସି, ବିନ୍ଦୁଆ, ଚିନ୍ଦୁଆ, ବାଏଲ୍, ଭୁଦୋ ମଙ୍ଗଲେନ୍ ।

ଧାନ (Rice)

ଗେଲହେଇ ଗାଁଠି, ସାଲେ ଡେଁଟି, କୁମରମିନି, ହରିଶଙ୍କର, ଚିନାମାଏଲ୍, ମହାପାଲ୍, ହୁଡାର ଜହ୍ନିଫୁଲ୍, ତୁଲ୍‌ସା ବାସ୍, ବାସ୍‌ମତୀ, ସୁନାପାଏନ୍, ସୁନାଗୁଡ଼, ମୁଗସ୍, ସରିଆଁ, ବୀରମଣି, ଘେସ୍‌ରା, କଲାଟୋ, ବାସ୍‌ନାଭୋଗ୍, ରେଙ୍ଗା କରତେଲ୍, ଶୁଷ୍କୋମାଲ୍, ଶୁଆଠୁଟି, ଖୁସା, ସାଲେକାଠି, ଲମ୍‌ଗୁଡ଼, ଶଙ୍କରା, ଝିଲିପୁଆଗା, କରମା, କୁସ୍ମି, ଝଲ୍‌କାକେରା, ବୁକ୍‌ନାବାଲା ଡେଙ୍ଗ୍‌ଭରେଇ ।

ଫଳ (Fruits)

କଟୋଉକୁଲି (କଷେଇକୋଲି), ଲଟିବୁରୋ, ସୁନାରଗଡ଼ା, କୁରଡୁ, ଜାମୁଲ୍, ଚାର୍, ବୁରୋ (ବରକୋଲି) ବଢିଆଲ୍, ଅମୃତଭଣ୍ଡ. ଆମ୍ବ, ଜାମ୍ବ, ଲିମ୍ବ, ଅସିଲା, ହରଡ଼ା, ବାହାଡ଼ା, କେୟୁ, କୁସୁମ୍, ମାୟା କମ୍‌ଲା, ସାନ୍ଧା, ଗୋଭା, କଦେଲ୍, କରମଙ୍ଗା, କଇଁଅ, ଖଜୁର, ତାଲ୍, ଟୋଲ୍ ।

ଫୁଲ (Flowers)

କୁରେ ଗିରଡ଼ି, ସେମେଲ୍, ଫଲ୍‌ସା, କନିଅର, ଚଂପା, ଜୁଇ, ଜାଇ, ମଲ୍ଲୀ, ମାଳତୀ, ସେବଡ଼ୀ, ଚରାଟ, ଗୁଲା, କଇ: ପଦମ୍, କଦମ୍, ମଗଦଲ୍, ମଖମଲ୍, ଶେରଶୁଆଁ ।

ବୃକ୍ଷ (Trees)

ବମୋର, ଶେରଶୁଆଁ, ଗୁହ୍‌ରିଆ, ଶାଲେ, ମଦେ, ଧର୍ଆ, ଜମେଲ୍ ବାଧନ, ହତନ୍, ବିଜା, ଶିଶୁ ରେଙ୍ଗାଲ୍, ବୁରୋ, ପିପ୍‌ଲ୍, କ', କେୟୁ, ତୁମେର, କରଲା, ମହୁଲ୍, ଖଇର, ଶାହାଜ୍, ଧାତୁ, ଆକେଲ୍, ସେମେଲ୍, ରହେନ୍, ଘଟୋ, ଭେଲୁଆଁ, ତାଲ୍, ଖଜୁର, କଇଁଥ, ଲିମ୍, ଭେରୁ, ହଲନ୍, ମୁଖା, ହରଡା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଶାଗ (Green leaves)

ଭାଜି, କୁଶାଲା, ଶୁନ୍‌ଶୁନିଆଁ, କୁଲେର, କେନା, ଗଡ଼ପୁରନି, ଚେଟୋ, କଲୀ, ମୁନ୍‌ଗା, ନୁନି, ବହଲ୍, ଖଡା, ଫାନ୍ଦି, ଲହ, ଜୁଏପୁଟି, ମୁଷାକାନି, ଶିଲେର, ମେଥ୍, କଞ୍ଜେର, ଭାଦେଲ୍, ଚନାଶାଗ୍ ।

ପନିପରିବା (Vegetables)

ଉଇଲ୍ (ପିଆଜ), ଲେୟୁନ୍, କରଡ଼ି, (ବାଉଁଶଗଜା), କୁମୁଡା, କଲୀ (କଲରା), ମାଖନ (କଖାରୁ), ପାତଳଘଷା (ବିଲାତି) ।

କୀଟପତଙ୍ଗ/ପରାସ୍ତପ

ଉକେନ୍ (ଉକୁଣା), କିରହା (କୀଟ, ପୋକ), ଘରରଖା (ଝିଟିପିଟି), ଚାଟି (ପିମ୍ପୁଡ଼ି), ଝୁଲୀ (ଅସରପା), ଟେଙ୍ଗଟା (ଏଣ୍ଡୁଅ), ତିଆଁ (ଉଇ), ଡେକ୍‌କ୍‌ (ଓଡ଼ଗ), ବିଡ଼ିକିରହା (ଝଡ଼ିପୋକ), ଭୁରଷାକିରହା (ସମାଲୁଆ), ଲିଖ (ନିଖ), କେଞ୍ଚୁଆ (ଜିଆ), ପାଟପନିଆଁ (କଙ୍କ), ଘୁଏ (ଗୋଧ), ଗୁଡ଼ିଆ/ ଖୁନ୍‌ଘୁଡ଼ି, ଚେକର୍ (ବିରୁଡ଼ି), ବେଞ୍ଚୁକଟିଆ (ବିଛା) ।

ପଶୁ (Animal)

ଲେଂଝା (Fox), ମାଲ୍‌ଶେକାରୀ, ସମର (ମୃଗ), ଚିଥଲ୍ (ମୃଗୀ), ହେରନା, ସିଂହାଲ୍, ଦାମୁର (ବାଛୁରୀ), ବୁକା (ବୋଦା), କୁଲିହା (ବିଲୁଆ), ବଛା (Young bullock), ଛଡା (Young Cow), ଖରା (ଠେକୁଆ), କୁଟରା (କ୍ଷୁଦ୍ର ମୃଗ ବିଶେଷ), ପୁରରା (ମଇଁଷି ଶାବକ), ହୁଁଡାର୍ (ହେଟାବାଘ) । ମେଲ୍‌ଛା (Young mate goat), ଗରରା (ମେଣ୍ଟା), ମେଢି (ମେଣ୍ଟି), ପେଠି (Young female goat)

ପକ୍ଷୀ (Birds)

ପଞ୍ଜା, ମାଙ୍କଡ଼, ଚଢ଼ା, ଡିଡ଼େର, ପୁଲୁହୁ, ଚଢ଼ିଆ, ବଞ୍ଜ, କୁଇଲି, କୁଆ, କୁମାରୁଆ, ଅନ୍ଧାଡ଼େଟି, ପାଏନ୍ କୁଆଲି, ବାୟୁ, ଗୁରୁରୁ, ଗୁପ୍ତ, ରାବନ୍, ହିଞ୍ଜରେଲ, ଗିଧି (ବାଦୁଡ଼ି), ଟିହା, ଟିଠେଇ, ଟିନିମିନି, ପାଏନ୍‌ବୁଡ଼ି, ଗୁଲିହା କଜଳପାତି, ଠିନିନ, ଖୁର୍ଡିଆ (ବାୟା), ଶୁଭ, ଦହିକେରା, ଭରଡିଆ, ଚନ୍ଦା, ଦୁମେର, ବୁଡେଲ ।

ମାଛ (Fish)

ସେରୁନି, ବର୍ଷା, ଜରଡା, ଖରସା, ଭାକୁର, ମାଗୁର, ସିଂଘି, ଟେଙ୍ଗିନି, ବଳିଆ, ପଂସଲି, ଠୁରୁ, ଝିମୋଡୁରି, ପୁଟିଆ ।

ସର୍ପ (Snake)

ଡେଣ୍ଡୋ (ଧଣ୍ଡ), ନାଗ, (ଧୁଲିଆ, ଚନ୍ଦା, କାଲୀ, ଗୁମ୍ଫା, ବୁଧୁଆ), ଧମନା, ପଂଜା, ବୁଡା, କଲେଟ, ଟିଡି, ବାମନା, ଡେଲି, ଜଡା, ମହାମଣ୍ଡଳ, ରଣା, ଡେଲି ସାପ ।

ଦେବଦେବୀ (The Deities)

ଅନାୟିୟ (Non-Aryan)

ବେରା ପେନ୍ନୁ - ଭୂମି ଦେବତା (Earth God)

ଲୋହା ପେନ୍ନୁ - ରାଣ ଦେବତା ବା ଲୋହ ଦେବତା

* ନାଦ୍‌ୟୁ ପେନ୍ନୁ - ଗ୍ରାମଦେବତା (ନବଯୁଗ ୧ମ ଭାଗ ଓଷସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶିତ
'ବଳରାମ ଦେବ' - ଶିବପ୍ରସାଦ ଦାଶ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ)

ବେସେଲା ପେନ୍ନୁ - ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା

ଦଞ୍ଜୁ ପେନ୍ନୁ - ଚନ୍ଦ୍ର ଦେବତା

ସାନ୍ଦେ ପେନ୍ନୁ - ସୀମା ଦେବତା (God of boundary)

ଜୁଗା ପେନ୍ନୁ - ବସନ୍ତ ରୋଗ ଦେବତା

ସୋରୁ ପେନ୍ନୁ - ପର୍ବତ ଦେବତା

ଯୋରି ପେନ୍ନୁ - ନଦୀ ବା ଯୋତ ଦେବତା

ଗମ୍‌ସା ପେନ୍ନୁ - ଅରଣ୍ୟ ଦେବତା

ମୁଣ୍ଡା ପେନ୍ନୁ - ମୁଣ୍ଡା (କଟା) ବନ୍ଧ ଦେବତା

ପିା ବଲ୍‌ଦୀ - Literally "The Great Father God"

ଆଧୁନିକ ପିତାବଳୀ, (ବାନ୍ଦରି ପେନ୍ନୁ, ବାହମନ୍ ପେନ୍ନୁ, ବାହମୁଣ୍ଡି ପେନ୍ନୁ)

ଡୁଙ୍ଗାରି ପେନ୍ନୁ - ଡୁଙ୍ଗାରି ଦେବତା (Hill God)

*"କନ୍ଧମାନଙ୍କର ଜାଡ଼େନ୍, ଭାମା, ଧରନୀ ଓ ପାଜିରେନ୍ ଦେବାଦେବୀ ପରି ଗଣମାନଙ୍କର
ତିନିଗୋଟଇ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତୀୟ ଦେବତା ହେଉଛନ୍ତି- ବୁଡ଼ା ଦେଓ, ଲିଙ୍ଗା ଓ ଜଂଘା"-
ଅଧ୍ୟାପକ ଦୋଳ ଗୋବିନ୍ଦ ବିଶି ।

ବନଜାରୀ ଭୂତ

ସାତ୍ ବହନୀ - ଜଳାଶୟ ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା

ମାଉଁଲୀ

ଆର୍ଯ୍ୟ (Aryan)

କୁମ୍ଭଜେଇ, କୋଶଳେଶ୍ବର, ଘଣ୍ଟାସିନୀ, ଚମେଶ୍ବର, ନରସିଂହନାଥ, ପାଟଣେଶ୍ବରୀ,
ବସୁରେନ, ବାଣେଶ୍ବର, ବୁଢ଼ାରଜା, ବୈଦ୍ୟନାଥ ବାବା, ମାଣିକେଶ୍ବରୀ, ସମଲେଶ୍ବରୀ, ସୁବର୍ଣ୍ଣମେରୁ,
ହରିଶଙ୍କର ବିମଲେଶ୍ବର ।

ସମାଜ, ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି

ଜାତି ଓ ଉପଜାତି (Caste & Tribes)

ବାମ୍ବନ, ଖେଡ଼ରୀ, ଶୁନ୍ଦର, ତେଲି, ମାଲି, କୁଲ୍‌ତା, କେଁଉଟ, ଗଉର, ଛିପି, କୁମ୍ଭାର, ଲୁହୁରା, ମାହାଡ଼ି, ଚମାର, ଭଞ୍ଜାରି, କବ୍‌, ଗଢ଼, ବିଂଝାଲ, ତୁମାଲ, ଗଢ଼ା, ଘାସି, ଧୁବା, ଅଘରିଆ, ଭୁଲିଆ, ଭାଟ, ଶହରା, ଉଡ଼ିଆ, ତିଅର, ଖଦାଲ, କଂସାରି, ବଢ଼ିଆ, କଲଙ୍ଗା ।

ସାଧାରଣ ନାମ

ବେଟିଶିଆ, ବେଟିଖାଇ, ଛେଲିଆ, କର୍ଷୁ, କର୍ଷରୀ, ମକାରୁ, ଦନାର, ଲାଇବାନ, କର୍ଷତା, ଖଡ଼କୁରା, କେରପା, ଝଲକି, ଗେଲ, ଧୁବେଇ, ମେଘଲି, ଖଡ଼କା, ଉର, ଗୁରବାରୀ, ସମ୍ବାରୀ, ସେନ, ଶାରୁନି, ସୁରବାଲା, ବିଲେଇ, ଉରକୁଲା, ମୁଲ୍‌ତୁଲା ।

ସଂଖ୍ୟା (Surnames)

ପୃଷ୍ଠେଠ, କଂପ, କଲ୍‌ତା, ଦରୁଆନ, ବିଶ୍ୱାଲ, ବାରିକ, ବଘାର, ଘିଭେଲା, ଜଗଦଲା, ଚିନ୍ଦା, ସୁଆର, ଗଉଡ଼ିଆ, ମହାଲିଙ୍ଗ, ପଟେଲ, ବନଝୋର, ଦଣ୍ଡସେନା, ମଟାରୀ, ନାଏକ, ହାତୀ, ବାଗ୍, ପୋଡ଼, ନାଗ୍, ପଶାଏଡ଼, ବେହେରା, ମଲ୍ଲିକ, ମେହେର, ଷାଝ, ବିଶି, କବାଟ, ନନ୍ଦନ, ମହାକୁଡ଼, କାଲସାଏ, ସାଏ, ସୁପକାର, ସିଂ, ତାଙ୍ଗ, ଦଲେଇ, ସୁନା, ଭୋଇ, ବଗର୍, ଥପା, ଶେଠ, ଚାପଦାର, ବୁଡେକ, ରଣା, ମହାରଣା (ମହାଣା), ମିର୍ଜା, ମଜୁଖଣ୍ଡ, ଭରାସାଗରିଆ, ଆଡ଼କୁଏଡ଼, ବୈଠାରୁ, ଦର୍ଜା, ବଡ଼ିଆ, କ୍ଷେତି, ସରାଫ, ପଡ଼ିଆରୀ, ବରାଇ, ଦ୍ୱାରୀ, ହରପାଲ, ମେଲି, ବଘେଇ, କୁମ୍ଭାର, ସେଲମା, ଖଣ୍ଡୁଆଲ, ପରୁଆ, ଠାକୁର ।

ଖେଳନା (Play Maerials)

ପୁତଲି (କାଠ, ମାଟି, ଚିନାମାଟି, ପଥର, ଧାତୁ ଓ ଶିଙ୍ଗର), କାଠର ଶଗଡ଼, ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା, ଗାଈ, ସିଂହ, ମାଙ୍କଡ଼, ମାଟିର ହନୁମାନ (ରସିଟଣା, ସୋନପୁର), ଛୋଟ ଛୋଟ କୁଣ୍ଡି, କାଠି, ପନିକି, ଚକ୍ଷୁ, କରେଇ, ମାଣ, ତେଲୁଣି, ମାଠିଆ ଆଦି ତିଆରି ଜିନିଷ ଏବଂ ଚକ୍ଷୁ, ଆଣକା, ପନିକି କରେଇ ଆଦି ଲୋହ ପିତ୍ତଳ ଏବଂ ସିଲଭର ନିର୍ମିତ ଜିନିଷ ।

ଘରକରଣୀ (Articles of daily use)

ଚଢ଼ୁ, ଅନ୍ଦା, ପିଠ୍ ପାଟିଆ, ଡୁଆ, କଖାରୁକୁରା, ରୁଖା, ଜାଗର ବ୍ୟଠା, ଡିବ୍ରି, (Lamp), ପନ୍ତା, ଲାଲଟିନ୍ (ଲଣ୍ଡିନ୍), ନଲା (ଫୁଙ୍କନଳୀ), କୁସ୍ତ୍ର (କସ୍ତ୍ର), ଚସଲା, ଚାସଙ୍ଗି (ଥାଳିଆ), ଖୁରା (କଂସା), ଧୂକ୍ନା (ଫଂଖା), କୁରୁତି (ଚୌକି), ବାକସ୍ (ବାକସ), ସେୟର (ସିୟର), ବେଞ୍ଜାଟି (ମେହେନ୍ଦି), ପିଢ଼ା (ପିଢ଼ା), ଅଡ଼ା (ଅଲଗୁଣା), ବେଲ୍ନାପିଢ଼ା, ଗଡୁ (ବାଳ), ପରାତ, ଭୁଗା, ଚୁପା, ଭୁଗଲି, ଚୁପଲି ଚାଁଘରି (ଚାଙ୍ଗୁଡ଼ି), କଥା, କଥାଲି, ପଛରା (ଚଦର), ଅଙ୍ଗଛି (ଗାମୁଛା), ଗଜି, ଚିଛନା (ହାତପଞ୍ଜା), ଯିତା (ଚକି), ଶିଳପା (ଶିଳପୁଆ), ମୁଗୁଲା (ଚକିଆ) ।

ଲୋକ ସଂସ୍କୃତି (Folk Culture)

ଲୋକଗୀତ ଓ ଲୋକନୃତ୍ୟ (Folk Song & Folkdance)

ଡାଲଗାଈ, ରସରଙ୍ଗେଲି, ମାଧଲଜଡ଼, କରମା, ଡାପ, ବାହାକ୍, ବୋରିଆ, ଦଢ଼, ହୁମୋ ହିଲିଆ ଗାଡ଼, ଘୁମୁରା ଗାଡ଼, ନଚନିଆ ଗାଡ଼, ଛଟକା, ଛୁମୁକୁ ଛୁମା, ରସକଦମ୍, ସଜନାଗାଡ଼, (ଛିଲୋଲାଇ, ଚାଇଁ ଚାଇଁ ମୁଠି, ଘୋଘୋ ରାନା ଇତ୍ୟାଦି ଶିଶୁ ଗାଡ଼) ।

ଲୋକ ବାଦ୍ୟ (Folk Musical Instruments)

ଡୋଲ, ମହୁରି, ନିଶାନ ମୁରଦୁଙ୍ଗା, ଗିନି, ଘିଙ୍ଗ, ଖିଙ୍ଗ, ପିପି (whistle) ମାଦଲ, ଢୁଲକି, ଡୁବି, ତବଲା, ଡାପ, ଖିଜନି, ଘୁରୁକୁରୁ (ଘୁଡ଼କା), ଘିଙ୍ଗି, ନାଗଧୁନି, ବର୍ଷା, ଟିମକି, ଘୁମୁରା, କେନ୍ଦରା, ଝାଗ, କଥାଲ, ସାରଙ୍ଗା ।

ଲୋକନାଟ୍ୟ (Folk drama)

ଦଢ଼ (ଦଣ୍ଡ), ରାମଲୀଲା, କୃଷ୍ଣଲୀଲା, ରାସଲୀଲା, ଚଢ଼େଇଆ ଚଢ଼େଇଆଣୀ ନାଟ/ ଶବର - ଶବରୀ ନାଟ, କରମସାନି, ଯାତରା ସୁଆଙ୍ଗ, ପୁରାନ କଥା, ଡାପ ନାଟ, ସଂପ୍ରଦା, ସଂଚାର, କୃଷ୍ଣଗୁରୁ, ଘୁଡ଼କା, ଗଉଡ଼ବାଡ଼ି, ଦଣ୍ଡାବାଡ଼ି, ଡାଲଗାଈ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଲୋକକୋଇ, ଢଗଢମାଳି, ପ୍ରବଚନମାଳା

ଉଷୁମ୍ ପାନି କାସିଁ, ଘର, ପୁଡ଼ସି (ଗରମ ପାଣିରେ ଘର ପୋଡ଼ିବ ନାହିଁ) ।

ଖରା ହୋଇକରି ଠେଲକୋ ଗିଲ ବାରଟା -

(ଖରା - ଶଶକ, ଠେଲକୋ - ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟଫଳ)

(ଠେଲକୋ ଶଶକର ପାଟିଠାରୁ ଆକାରରେ ଢେର ବଡ଼) ।

ଗରିବର ଝିଅବରା ଶାଳା - ଗରିବ ଘର ଝିଅ ସମସ୍ତଙ୍କର ଶାଳୀ - (ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୋଷଗୁଣ ରାଶି ନାଶୀ) ହିଁ "ଗରିବକି ଜୋଡୁ ସର୍ବ କି ଭାଉଁ, " (ଭାର୍ଗବ)

ଗିଜକେ ହାଡ଼ ପାଏବାର ଟା - To become self supporting. ଗିଜକେ

ହାତ୍‌ପାଏଲେ କିଏ କାହାକେ ପଚାରୁଛି ?” (ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ନିଜେ ଛିଡ଼ା ହେଲେ ଆଉ କେହି କାହାରିକୁ ପଚାରନ୍ତି ନାହିଁ ।)

ଗୁନ୍ ଯାହିଁ ଖୁନ୍ ଚାହିଁ - ଯେଉଁଠାରେ ଗୁଣର ସମାବେଶ ହୋଇଥାଏ ସେହିଠାରେ ‘ବାହୁନିବା’ ବା ଖୁଣିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ କିଛିଟା ବିଷୟ ପରିଲିକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।

Similar usage - “ଚନ୍ଦ୍ରରେ ମଧ୍ୟ କଳଙ୍କ ଅଛି ।”

ଘା’ଥି ଉଷୋ ଦେବାରୁ ଟା - ଦୁଃଖ ମୋଚନ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରବେଶିତ ହେବା - (To give solace to) । ନିଜର କଥା ନିଜକେ ଧର ସମାଲ୍, କିଏ କାର ଘା’ଥି ଉଷୋ ଦଉଛେ ? (ନିଜ କଥା ନିଜକୁ ବଳି ପଡ଼ୁଛି, କିଏ, ବା ଘାଆରେ ଔଷଧ ହେଉଛି ।)

ଘୁଟ୍‌ପେଲ ହେବାରୁଟା - (To be indicisive) ଯାହା କହେବାରୁ ଅଛେ ତ ସିଧା କହିଦେବୁ, ହେତୁ ଘୁଟ୍‌ପେଲ୍ ହେଉଥିଲେ କାର୍‌ଟା ହେବ ? (ଯାହା କହିବା କଥା ସିଧା ସିଧା କହିଦେ, ସେମିତି ଏପଟସେପଟ ହେଉଥିଲେ କ’ଣ ହେବ ?)

ଜୀବନ୍ ଛାଡ଼ଲା ବେଳେ ଆର୍ କାର୍ ଜୀବନ୍ ବୁରାବୁରି ? (ଜୀବନ ଗଲାବେଳେ ଆଉ କି ଜାତିଗତ ବାରଣ ?)

ଜୀବନ୍ ଥିଲେ ଜୀବକା - (ଶରୀରମାତା° ଖଲୁ ଧର୍ମ ସାଧନମ୍)

ଦୁଆଁ ଛିଡ଼ା - ଚାରି ଦଉଡ଼ି କଟା - ହେଟା ଦୁଆଁଛିଡ଼ାଟା ! (He is a rouge)

ବଖାନି / ଭେକାନି (Riddles)

ଅଫୁଟା ଫୁଟିଲା ବାସ ଚହଟିଲା ଚିପାଟିପି ବେଳ ହେଲାଣି,

ଅଣ୍ଟାକୁ ନୁଆଇଁ ଡାଙ୍ଗକୁ ପୁରାଇ କେତେ ରସ ବୋହିଗଲାଣି ।

(ଭାତ ଗାଳିବା)

ଅଁପରି ଭଟ୍ଟା ସମଲା ଲମ୍‌ଟା

ତାର ବରେ ଜାନ୍‌ବ ଯେ ରାକ୍ ଚରିକରି ମାର ସେ ।

(ରପା° / କୋଡ଼ି)

ଆଏଲା ଭେଁଡ଼ିଆ ଥୁଇଲା, ଉଠ୍‌ଲା ଭେଁଡ଼ିଆ ମାଏଲା

(ଯୋତା Foot Wear)

ଆମର ଘରେ ବୁକା ପଟେ ଅଛେ ଯେ ବାଁଧୁଁ ହେଲେ ଦୁଆଁ ଚରି ଯାଇଛେ ।

- (ମାଖନ, ତିର)

ଇ' ପରବତେ କଲା ଦହନା, ଖୁଟି ଦେଲେ ଶିର ବୁହିସି

ପରର ପୁଓକେ ଦିନେ ଦେଇଥିଲେ କଥା ଯୁଗେ ଯୁଗେ ରହେସି ।

- (ଦୁଧଭୁଟି /nipple)

ଉପର ଚିକନ୍ ଭିତର ବାଲ - (ତାଳ)

ଏଡ଼କି ଟିକେ ଝଟି, ତହିଁ ପୁଡ଼ଗେ ଚାଟି - (ରାଶି)

ଏଡ଼କି ଟିକେ ସିପେଇ ପିଲା, ପରବତର ସାଙ୍ଗେ ଲଢ଼େଇ କଲା

- (ଗାଈଆ)

କାଟି ଦେଲେ ବଢ଼ସି - (ଘାଇ)

କ'ଣା ଦେଖୁଛୁ ମୋତେ, ଲାଢ଼ୁ କରମି ତତେ ।

- (ସମକୋଲ - ଆମ)

କୁଟୁମ୍ଭ ଯାକର ଗୁଟେ ଗିଜ୍ - (ଲେସୁନ)

ବଛରକେ ଥରେ ଖାଏସି । - (ନଡ଼ା/ଘର)

ମାଏଲେ ଜାସି - (ବେଟିଆ)

ଶିଲ ଶିଲ ଶିକଲି, ରଜା ଘରେ ଚୋର, ସମିଛେ, ନାଉଁ ପାରୁଛେ ମୁକଲି - (ଗରା କଟା)

ସଜ ଅଛେ ସଜ ନାଉଁ, ଆସିବ ଅଛେ ଡିମା ନାଉଁ, ଦେଖୁ ଅଛେ ଖାଏ ନାଉଁ - (ସାଁପ ଯୋଗ)

ସେଁ କଲା ସେତାଟା, ପଶିଗଲା ଗୁଟାଟା, ବାହାରି ଆସଲା ଛୁଲାଟା, ଦେଖିଲା ବେଲକେ ପୁଲାଟା - (ପେଙ୍ଗ ନଳା / ଫୁଟାକେଲ)

ଦେଖେନ ସୁନ୍ଦର ଫଲ୍‌ସା ଫୁଲ୍ - "ନିର୍ଗନ୍ଧଭବ କିଂଶକାଃ ।

ଦୋଦୋ ପାଞ୍ଚ - To be indecisive, To be in a dilemma, ମୁଇଁ ତ ଆଜା
ଦୋଦୋ ପାଞ୍ଚଥୁ ପାତିଲି । (ମୁଁ ବଡ଼ ମୁଷିଲରେ ପଡ଼ିଲି) ।

ପାର ଛିଡ଼ାବାରଟା - ଅକାରଣରେ ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରିବା ।

ତୁମକୁ ତୁମର ମା ଗୁଏଲ୍ ଦେଲେ ବଳି ତୁମର ବୁଆର ଉପରେ ପାର ଛିଡ଼ଉଛ ?

ଫୁଲ ବୁଡ଼େଇ ଦେବାର ଟା - (ମୂଲଧନ ବୁଡ଼ିଯିବା) ।

ଭୁକର ଗାଏ ବେନା ଖାଏ - Hunger is the best sauce, (ଭୋକିଲା ଗାଈ

ବେଶାବେଶକୁ ମଧ୍ୟ ଛିଣ୍ଡାଇ ଖାଇଯାଏ ।)

ଭୁର୍ଭୁସ୍ କରି ଦେବାରଟା - ସର୍ବସାନ୍ତ କରିଦେବା ।

ମରିଗଲେ ପାଏନ୍ ଦେବାରଟା - ତୁଚ୍ଛ ଜାକ୍ ଆଉଁ ପଏସେ ଅଧଲେବି ନାକ୍ ଦେବାର
ତାଏଲ୍ ମରିଗଲେ କେନ୍ଦ୍ର 'ପାଏନ୍ ଦେବୁ' (uncertainty of the future)

ରଜାକେ କାଏଁ ଖଜା ଦୁକାଲ୍ - Food is not at all a problem for the rich.

ସଲାସଲି ପାର - The last chance.

ହାତୁ ଖାଇ ଘୁଡ଼ାର ପଛେ ନରଦିବାରଟା (ହାତରୁ ଖାଇ ଘୋଡ଼ା ଆଗରେ ଡେଇଁବା)

ହାତେ ନାଲନ ପାଏସା, ଦହି ମାରୁଛେ ଅଏସା । (ହି ଗାଁ ଗାଗର ହେଁ କୌଡ଼ି ନହିଁ
ମୟାଁ ଗୟେଲାହୋର) ।

ପର୍ବପର୍ବାଣି (Festivals)

ନୂଆଖାଇ, ପୁସ୍‌ପୁନି, ଅଷି ତୁରୁତିଆ, ଦଶରା, ର'ଦୁତିଆ, ଦିଆଲି, ଭାଏ ଜୁଁତାଆ,
ପୁଓ ଜୁଁତାଆ, ସାବିତ୍ରୀ ଉଆଁସ, ହୁଲି, ଫଗୁନ୍‌ପୁନି, ଗଣେଶ ପୂଜା, ସରସବତୀ ପୂଜା, ଲକ୍ଷ୍ମୀ
ପୂଜା, ବିଶ୍ଵକର୍ମା ପୂଜା, ଗୁଁତିଖାଇ ।

ଯାତ୍ରା ଓ ମେଳା (Fairs)

ପାଟଣା ଯାତ୍ରା, ଶାନ୍ତଳକ୍ଷ୍ମୀ ଯାତ୍ରା, ଖଇର ଗୁରା ଯାତ୍ରା, କୁନ୍ଦାଦେଉଲ୍ ଯାତ୍ରା,
ଦେଉଲ୍ ମୁହାନ୍‌ର ଶିବରାତ୍ରୀ ମେଳା, କଲାସା ଯାତ୍ରା, ହରିଶଙ୍କର ଓ ନରସିଂହନାଥ ମେଳା,
ବରଗଡ଼ର ଧନୁଯାତ୍ରା, ଶିବରାତ୍ରୀ ମେଳା (ଟିଟିଲାଗଡ଼, ବଣେଇ, ଯୁଗାସରଡ଼ା, ହୁମାଧମା) ।

ରୋଗବ୍ୟାଧି (Ailments)

ଅଧକପାଲି, ଆର୍‌ଏସ୍‌ଏସ୍ (ଆଖିଧରା), ଆମ୍‌ସା ବାହାରକେ (Dysentery)
କାନକଟା / କାନବିହା / କନ୍‌ଦୁଖା (କାନଟଣା), କୁଠା ଗରମ (ପେଟଗରମ), କେତ୍ରା
(ପାଣିଖିଆ ଘା), ଖାସି (କାଶ), ଗୁଁତି (Measles) ଜର୍ (ଜ୍ୱର), ଝାଉମରା (Sunstroke)
ଝାଏଁ ମାରିନେବା ଠନକି (ପରିସ୍ରା ପୋଡ଼ା), ପୁଲ୍‌ପୁଲି (Diarrhoea) ପେଟକଟା / କନକନା /
ଟବା / ଦୁଖା / ବଥା (ପେଟବ୍ୟଥା), ବର୍ରୋଗ (କୁଷ୍ଠ), ବାନ୍ତି ବାହାରକେ (Cholera)
ମୁଡ଼କିନ୍ଦ୍ରା / ବଥା (ମୁଣ୍ଡବୁଲ୍ଲା / ବ୍ୟଥା), ଲସମ୍ (ଶର୍ଦ୍ଦ) ।

•

ପରିଶିଷ୍ଟ

ଶିଶୁ ସଂସାର

- (୧) 'ଆସକମ୍ ବାସକମ୍ ତାରା ତୁରି, ଯଦୁର ମାଁକେ ଶଶୁର ବାଡ଼ି, ରେଲ କମ୍ ଝମା ଝମ୍, ପାପା ଥିଲେ ଆଲୁଦମ୍, ଡାକ୍ତରବାବୁ କହେଲେ କିଏ ? ଇସ୍କା ନାମେ ଡବଲ ଫିସ୍ ।'
- (୨) "ଟାଇଁ ଟାଇଁ ମୁଠି, ରଜାଘର ଝୁଁଟୀ, ଆ ଶିରିଆ ପାସନ୍ କେ ଯିମା, ତୋର ମୋର କେନ୍ଦୁ ଖାସମା, ତୋର କେନ୍ଦୁଟା ପାଟଲା, ମୋର କେନ୍ଦୁଟା କିଟା ଭାଗ୍ ବଟା କରି ଖାସମା କି ନାଇଁ ? ଉଭର - ଖାସମା । ପ୍ରଶ୍ନ - ହାତୀ କି ଘୁଡ଼ା ? ଉଭର - ହାତୀ । ମାର ତା'ର ଛାତି । ଉଭର - ଘୁଡ଼ା ମାର ତା'ର ଥୁଡ଼ା ।"
- (୩) 'ଇଚ୍ଚି ବିଚିନ୍ ଧୋବ୍ ଚିନି ଚିନି ଖଇରକାଠ, ବାଘ ନାଟ, ବୁଡ଼ା ସିଂଗାର ଝୋଲ, ହାଡ଼ ପୁଟେ ପୁଟେ ମାଉଁସ ପୁଟେ, ଘୁଡ଼ା ଖାଇ ବୁଡ଼ା ଚମକି ଉଠେ, ଖାକାରି ପୁସ୍କି ପାଡ଼, ଆସିବ୍ ପୁଟେ ତୋର ।'
- (୪) 'ଖମ୍ ଖୁମାଲୋ, ବାସଙ୍ଗନ୍ ମାଲୋ, ମଝାର ଖୁମ୍ବକେ ଛାଡ଼ିଦେ, ଛାଡ଼ିଦେ ।'
- (୫) 'ହିରରେ ହିଟା, ତୋର ଦାଦି କିନା ଝୁମ୍ବକା ପିଟା ।'
- (୬) 'ଘୋ ଘୋ ରାନୀ, ପାଦେ ପାଦେ ପାନି,
ଘୋ ଘୋ ରାନୀ, ଆଁଠେ ଆଁଠେ ପାନି,
ଘୋ ଘୋ ରାନୀ, ଜଂଘେ ଜଂଘେ ପାନି,
ଘୋ ଘୋ ରାନୀ ଅଁଟେ ଅଁ ଟେ ପାନି,
ଘୋ ଘୋ ରାନୀ, ଛାତେ ଛାତେ ପାନି,
ଘୋ ଘୋ ରାନୀ, ବେଁକେ ବେଁକେ ପାନି,
ଘୋ ଘୋ ରାନୀ, ଟୁଁଡେ ଟୁଁଡେ ପାନି,
ଘୋ ଘୋ ରାନୀ, ମୁଁଡେ ମୁଁଡେ ପାନି ।'

(୭) ଲିଆ ଭାଜିବା (ଖେଳ) - “ଲିଆ ଭାଜୁଁ ଗୁପୁର ଗୁପୁର” ଶିଶୁର ଦୁଇ ହାତକୁ ଧରି ଆଞ୍ଜୁଳି କରି ତା’ ଗୋଡ଼ ଉପରେ ରଖି ଦିଆଯାଏ, (ପାଦ ଦୁଇଟି ଚୁଲିର କାମ କରେ) ତାପରେ ନିଜ ହାତକୁ ଶିଶୁର ଆଞ୍ଜୁଳିରୁ ଧାରେଧାରେ ଆଣି ତା’ କାଖରେ ପୁରାଇ ଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କହିବାକୁ ପଡ଼େ ।” କାଲିଆ ବଲଦ ଗଲା ଗଲା” । ତାପରେ ଶିଶୁକୁ କୁଡୁକୁଡୁ କରି କୁହାଯାଏ “ହାଣ୍ଡି କୁଣ୍ଡି ସମ୍ଭାଳ ସମ୍ଭାଳ ।”

(୮) ଭାତ୍ ରାଁଧବ (ଖେଳ) - ଶିଶୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱବାହୁ ହୋଇ କହେ ‘ଦିଅଗୋ ମା’ ସରଗର ପାନି’ ତାପରେ ମିଛରେ ସେ କହେ ‘ଇ’ଟା ଅସକଟ୍ ଟା ଏବଂ ପୁଣିଥରେ ସରଗର ପାଣି ଆଣି ପାଦର ଚୁଲିରେ ଭାତ ବସାଏ । ଆଉ ଜଣେ ‘ପାଏନ୍ ତାତଲାନ କାଏଁ ଦେଖୁଁ ବୋଲି ପ୍ରୋତ୍ତ ଶିଶୁର ହସ୍ତ ଆଞ୍ଜୁଳିରେ ହାତମାରେ, ଶିଶୁଟି ତାକୁ କେବି ଦିଏ (ଟିମ୍ପୁଟି ଦିଏ) ଶିଶୁର ତାପରେ କହେ, ‘ପାଏନ୍ ଟଟ୍ କରୁଛେ ତାପରେ ତାଉଲ ଲଗା ହୁଏ, ଭାତ ଫୁଟିଯାଏ । ଭାତକୁ ଚୁଲିରୁ ଓହ୍ଲାଇବା ପରେ କୁହାଯାଏ - “ଇନେ ରଖିଲେ କୁକୁର ଖାଏ, ଇନେ ରଖିଲେ ମାଙ୍କଡ଼ ଖାଏ, ଇନେ ରଖିଲେ କିହେ ନାଉଁ ଖାଆନ୍” ଇତ୍ୟାଦି ।

“ହରେ ଇନର୍ ଭାତ୍ କିଏ ଖାଏଲା ?” ଉତ୍ତର - “ମୁଇଁ ନାଉଁ ଖାଇ”

“ମୁଇଁ କୁକୁର ପଟେ ଯାଉଥିବାର ଦେଖିଛେଁ , ହେ ଖାଇଥିବାନ ।

ମାଆ - ‘ମୁଇଁଟ କୁକୁରକେ ଗଧେଇ ପଧେଇ କରି ଛାଡ଼ିଦେଲି ସେ ନାଉଁ ଖାଇ’ ।

ଛୁଆ - ହେତ୍ରା ହେଲେ ମାଙ୍କଡ଼ ଖାଇଥିବା’ । ମାଆ ‘ମୁଇଁଟ ମାଙ୍କଡ଼କେ ଗଧେଇ ପଧେଇ ଦେଲି, ଖୁଏଇ ପିଏଇ କରି ଝାରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ କରି ଇହାଦେ ଆଏଲି, ତୁଇ ଖାଇଛୁ, ତୋର ବିନୁ ଆର କିହେ ନାଉଁ ଖାଉ’ ।

(୯) ଛିଲୋ ଲାଇ ଆ ଖେଲମା ବାଇ

ବାଇ ଗଲେ ରୁଷି, ଆଗୋ ମାଁ ପିଉସା ।

କଲା କଲା ବାଇଗନ ରୁଇଁ ଦେଲି ଧାରେ,

କଲା ମୁଖା ସାନ୍ ଦିଅର୍ ମାରିଦେଲା ବାରୋ

ଘୁଁଟି ଯା’ ରେ ଘୁଁଟିଯା ମଟା ତଲକୁ

ମଟା ତଲର ସିଂ ପାନିଆ ଭୁରସି ମୁଡ଼କୁ ।*

କୁମାରୀମାନଙ୍କ ଖେଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା/ ଲୋକଗୀତ

(୧) କରମା ଗୀତ :-

“ କିଏଗୋ ମା କରମ ଶାନୀ, ମୁଇଁ ଦୁଖେ ଦେଇଗଲି ଝୁନି,
ସବ୍‌ରି କଥା ତୁଇ ଅଛୁ ଜାନି, କିଏଗୋ ମା କରମ ଶାନୀ,
ମାଗୋ ନେବୁ ସବ୍‌ରି ଗୁହାରି ଛିନି, କିଏଗୋ ମା କରମଶାନୀ ।

ପହ ପହନ୍ତୁ ଦେଲୁଁ ଛେରା,

ଘିନି ଆନିଛୁଁ ରସ ବରା

ଘରୁ ଆନିଛୁଁ କୁକରା ଗରା,

ଖିରୀ ପୁରି ଆମେ କେନ୍ତୁ ପାଏମୁ

ଛୁଛେ ଯିମୁ ସିନାନିରୁ ରେ,

ତୋର ପାଦେ କରୁଛୁଁ ଗୁହାରି (୧)

(ସଙ୍କୃତ)

(୨) ଛଟକା ଗୀତ :-

ମଲ୍ଲୀ ଫୁଲ ଝରିଗଲା ଗୁଟେ ଗୁଟେ କରି,

ମୋତେ ଦେଖୁ ହସୁଅଛେ ଗୁଲପ ସୁନ୍ଦରୀ ।

କେତେ ବେଲ ହସିବୁରେ ନାଗରୀ,

କାଏଲକେ ଯିବୁ ଝରି ରେ ମୋର ଛୁମକୁ ଛୁମା

ତୋର ଗାଲେ ଦେମି ତୁମ୍ଭାରେ ମୋର ଗୁଞ୍ଜରୁ ଗୁଞ୍ଜା ।

ତୋତେ ଦେଖୁ ଲାଗେ ମଞ୍ଜାରେ ମୋର କବିରି ମୁଁଡ଼ି

ମୋର ମୁଁହେ ଦେଲୁ ଝାଡ଼ିରେ ମୋର ଗିଲକି ଗିଲା,

ମୋତେ ଝାଇଁ ମାରି ନେଲାରେ କରମେ ଥିଲା । - (ସଙ୍କୃତ)

*ପଞ୍ଜିମ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକଗୀତ- ନରସିଂହ ପ୍ରସାଦ ଗୁରୁ

ସପ୍ତର୍ଷି, ଜାନୁଆରୀ ୧୯୭୪ ।

(୩) ଜାଇ ଫୁଲରେ :-

ଜାଇଫୁଲରେ ଥରଥରିଆ ପବନମାଡ଼େ ଅଁଟା ଗଲା ହଲି,
ହରବରିଆ ପାନିର ଧାରେ ଉଲଟି ଗଲା ଖଲି,
ହାଟେ ଘିନ୍‌ମା ଯାହାକେ ଯେତେ ମାଏନ୍ ମନ୍‌ସା ଖଜା
ଶୋର ରଖିଥ ନଏଦ୍ ଭିତରେ ନାଇଁ ବଜାବ ବଜା ।
ଗୁରୀ ନନୀର ଲଗନ୍ କଥା ସୁମରି ସୁମରି ପିଲା ଗଲାନ ଥରି
ଗଲାନ ଥରି କାଏଁ ଜାଇ ଫୁଲରେ ।
ବାଟେ ବାଟେ ଗଲା କଣା ଜାଇଫୁଲ ବାଟେ ବାଟେ ଗଲା କଣା,
ତୁମର ଆମର କଥା ପଢ଼ିଲେ ଜନା ପଢ଼ିଲେ ଜନା କାଏଁ
ହେଇଯିବା ବାଟବନା, ଜାଇଫୁଲରେ ।

— (ସକୃତ)

(୪) ଝୁମକୁ ଝୁମା :-

ଖୁଟି ଝାରେ ଲଟି ବୁରୋ ପାଟିଥିଲେ ମିଠା
ହସିଦେଲେ ଉଠ ତଳୁ ଝରେ ମହୁଲଠା,
ଗୁଲା ଫୁଲର ଗାଲ କିରେ କୁଟି କୁଟି ବାଲ,
ଦିନା ହୁଏ ଗଲେ ତୋର ଭାଙ୍ଗିଯିବା ଗେଲ
ପରଘରୀ ହେଇଗଲେ ବଉଲ,
ଦଶା ଫାଲ ଫାଲରେ ମୋର ଛମକୁ ଛୁମାନେ ।
ଝୁମକୁ ଝୁମା ପାହାଡ଼ ପକା ଗାଡ଼ଗୁଆ ବୁଜା ନେବୁ ଶୁଖା ଟଙ୍କାରେ
ମୋର ଝୁମକୁ ଝୁମାନେ ମହୁଲ ବୁରାଇ ତପା ଚରାଇ
କରିମା ଲଢ଼ାଇରେ ମୋର ଝୁମକୁ ଝୁମାନେ । — (କୁ : ଫୁ : ଝୁ :)

(୫) ଡାଲ ଖାଇ :-

“ଡାଲଖାଇରେ ଡାଲଖାଇରେ,
ପିପଲ ଗଛରେ ବସିଛେ କୁଆ,
ମାଁ ମାଁ ବୋଲି ଡାକୁଛେ ଛୁଆ,

ମାଁ ଯାଇଥିଲା ମହୁଲ ବେଟି,
 ଝାର ପତରାରେ ଭାଙ୍ଗିଲା କାଠି,
 ସଖାଲ ବେଲ, ଉଡୁଛେ ଚିଲ,
 ଢଳି ଢଳି ଆସେ ନାଗରୀ, ମୋର ନିଆଲାଫୁଲ,
 ନିଆଲାଫୁଲ କାଏଁ ତାଲଖାଇରେ।”

— (ସକୃତ)

(୭)

ଦୀପ ଗୀତ :-

“ଲେଜା ତୋର ପାତଲ ଭେଜା ଲେଜା
 ନୂଆ ପଇସାକେ ନ କର ହେଜା ଲେଜା ...
 ତୋର ପାତଲଭେଜା ଲେଜା ।
 ପଲୋ ପଲୋ ପଲୋ ପଲୋ
 ପାଏନ ଯାଉଛେ ଘଲୋ ଘଲୋ
 ଥୁ ପର୍ବରୀ ନେ ବର୍ବରୀ ପଅଁଲି ଦେବୁ ସଲୋ ସଲୋ,
 ପର୍ବରୀ ନେବୁ କାଲି ସଂଗାତେ,
 ଝୁରି ଧରି କରି ଭାବ୍ ଖାଏବୁ ନାଉଁ ରାନ୍ଧୁବୁ ଦାଲି ସଂଗାତେ ।
 ପସସା ଦେବୁ କାଲି ସଂଗାତ ।”

—(ସକୃତ)

* (୭)

ଦଣ୍ଡନାଟର ଭାଷା :-

ହର : “ଅଇଲୁଁ ହର, ତିନି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଠାକୁର, ମନ ସନ୍ତୋଷ ମାଗବର ।
 ଯାଚି ମୁଁ ଦେବି ବର ପାଦେ ଜୁହାର କର, ତିନି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଠାକୁର ।”

X X X

“ପାର୍ବତୀଗୋ ପାର୍ବତୀଗୋ । ଆସ ଗଣେଶ ମାତ ତୁରିତ,
 କାର୍ତ୍ତିକ ଗଣେଶ୍ୱର ଖେଳୁଥା'ରୁ ଦାଣ୍ଡର,
 ନନ୍ଦା ଭୃକୁଟି ବୀର ଜଗିଥା'ରୁ ମନ୍ଦିର,
 ପାର୍ବତୀଗୋ ପାର୍ବତୀଗୋ, ଆସ ଗଣେଶ ମାତ ତୁରିତ ।”

* ‘ଦଣ୍ଡନାଟ’- ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ ସାହୁ

ବାଇଧନ - "ବନେ ବନମାଳୀ ବ୍ରଜେ ମାଧବ

ବାଳ ଗୋପାଳ ଘେନି ସଖା ସର୍ବ ବିଜୟ ଆମ୍ଭ ମହିର,

ବୈନତେୟ ଧବ ଘେନିଣା ମାଧବ ଯେ

ବନେ ଚରାବନ୍ତି ଗାବ ।"

ଗୋପାମାନଙ୍କର ଗୀତ :-

କହୁଅଛି ସଭାଜନକୁ ଚାହିଁ କରପତ୍ର ଯୋଡ଼ି କାର୍ଯ୍ୟେ ହୋଇ,
କଳାକର ମୁଖୀ ଡାକି ଗୋପାଙ୍କ କହନ୍ତି ଯମୁନା ଯିବି ପାଇଁକି ଯେ

କୁକୁକୁଟ ରାବ ଦେଲେଣି ପଞ୍ଚୁରାରେ ଶୁକ ଶାରାଙ୍କ ବାଣୀ

ରାମାମଣିଗୋ ପାହିଗଲାଣି ରଜନୀ, ଉଠ ସଜନୀ ।

ଖସିଲେଣି ତାରା ହେଲେ ମଳିନ, ପୂର୍ବ ଦିଗ ଦିଶଇ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ

ଖାଇବାକୁ କ୍ଷୀର ବାନ୍ଧୁରାବୃନ୍ଦ ହେମ୍ବା ରାବ କରି କଲେ ଶବଦ

ଶମ୍ଭୁଆଳେ କୁମ୍ଭସନ ସର୍ବନାରୀ କଲେ ଦଧି ମନ୍ଥନ,

ଗୋପାଳଗଣ ଗୋଷ୍ଠକୁ କଲେ ଗମନ, ନାରୀ ରତନ ।

କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖୁ ଗୋପା ଓ ରାଧାଙ୍କ ଭିତରେ କଥା:-

"ଦେଖତ ବହେନ୍ କେନ୍ତା ଅବନ୍ କଦମ୍ ତଲେ ଥାଏସିରେ,

ଇତାର୍ କଥା ଶୁନିଲେ ମୋର୍ ମରମେ ଭେଦି ଯାଏସିରେ

ନଶିଛେରେ ବେଲ୍‌ସୁ କଥା - ଏଡ଼ିକି ଦଶା ସଭା ବସା ।"

X X X

"ଝୁପୁର ଝୁପୁର ପାଏନ୍ ବରଷେ

ପଲ୍‌ହା ରୁଇ ଚାଲିରେ ବହେନ୍

ପଲ୍‌ହା ରୁଇ ଚାଲି (୦)

କେତେନି କେତେ ଚୁକେଲ୍‌ମାନେ କୁକୁରାଡ଼ିକା ବେଲ୍‌,

ପଧାନ୍ ବୁଢ଼ାର ମାଈ ତୁଲିକେ ଗଲେନ କାବୋ ଖେଲି,

ଖେଲି ହେଇଥିବେ ଲାଡ଼ - ଦେଖ୍ ତ ବାହେନ୍ କେନ୍ତା ଅବନ୍

କଦମ୍ ଫୁଲ୍ ଦିଶେ

ମାଲତୀ ନୁହୀର ଖୁଷା ତଳେ ଜନ୍ ବାଗିର ମିଶେ ।

ହଲିଆ ପିଲାଟି ଥିବ ପଡ଼େ ଲାଲ ।”

— (ବିଧୁଗୁରୁ)

X X X

“ଗାଡ଼ଗୁଆ ଗାଡ଼ପଣା ଆରେ ଯୋଗାଣିଆ

ମୋର ଭଲିଆ ମାଲକିନା ପାଇ ସବୁ କଲୁ ମାହାଲିଆ,

ଦେମି ବାହି ଖୁଟା, ଗୁଟାଟା କରିଦେଲୁ ଫଟା,

ଦେମି ବାହିଖୁଟା ।”

(୮) ନଟିନିଆ ଗୀତ :-

(କ) “ମାଁ ବଲିକରି କରୁଛେ ଅର୍ଦଳି ଇ’ମାଟିର ଛୁଆ ମୁଇଁ

ସଂସାରପାକର ମାଁ ଗୁହାରି ଶୁନୁଛୁ

ମୋର ବେଲେ ଯିବୁ କାହିଁ ଗୋ

ମାତା ସମଲେଶ୍ୱରୀ,

ତୋର ହାତେ ଦେବୁ ଧୁଲି ଝାରି ଗୋ

ମାତା ସମଲେଶ୍ୱରୀ ।”

— (ସକୃତ)

(ଖ) “ଝି ଝି ବୋଲି କେତେ କାନ୍ଦୁଥିବ ଝିଅକେ କର ବାହାର ଗୋ

ବେଲ ହେଲା ଉଛୁର, ଝିଅର ଲୁହ ବୁହେ ଝର ଝର ଗୋ

ବେଲ ହେଲା ଉଛୁର ।

ଝି ଝି ବୋଲି କାନ୍ଦଲେ କାଁ ହେବା ଝିଅ ତ ହେଲାନ ପର

ଘଷିମାଜି କରିଗୋ ସାଏତି ରଖିଲ, ଇଛନି ବାହାର କରଗୋ,

ବେଲ ହେଲା ଉଛୁର, ଝିଅର ଶାଶୁଘର ବଡ଼ା ଧର ଗୋ

ବେଲ ହେଲା ଉଛୁର ।

ଝିଅର ଲୁହ ବୁହେ ଝର ଝର ଗୋ ବେଲ ହେଲା ଉଛୁର !

ଝିଅର ଲାଗି କେତେ ବର ନୁହୁଥିଲା,

ଇହାଦେ ବାହାର କର ଗୋ,

ବେଲ ହେଲା ଉଛୁର ।”

— (ସକୃତ)

ଉଦିଲା ପୁନେଇ ଜହ୍ନ, ବାଙ୍ଗରୀରେ
 ଛନ ଛନ ହେସି କୁଆଁରୀ ମନ, ବାଙ୍ଗରୀରେ
 ନୁରି ଯିମା ଜୀବରଧନ, ବାଙ୍ଗରୀରେ ।
 ଦୁଆଁ ଗଲା ଛିଡ଼ି ଛିଡ଼ି, ବାଙ୍ଗରୀରେ
 ଶୁଖିଲା ନଈରେ ଆସିଲା ବଢ଼ି, ବାଙ୍ଗରୀରେ
 ଭରା ନଈ ଗଲା ଛିଡ଼ି, ବାଙ୍ଗରୀରେ
 ମଲ୍ଲୀଫୁଲ ମହକିଲା, ବାଙ୍ଗରୀରେ
 ଶୀତଳ ପବନ ଚୁରାଇ ନେଲା, ବାଙ୍ଗରୀରେ
 ଜଳିଆ ଚୁମ୍ବୁରୁ ଥିଲା, ବାଙ୍ଗରୀରେ ।
 କେରଙ୍ଗେଲା ଗଲା ଛିଡ଼ି, ବାଙ୍ଗରୀରେ
 ଗଲ ଯିମା ସାଙ୍ଗ ମହୁଲ ବେଟି, ବାଙ୍ଗରୀରେ
 ପଛେ ଯିମା ଧାନ କୁଟି, ବାଙ୍ଗରୀରେ ।
 ଆସିଲା ଭାଇକୁଟିଆ, ବାଙ୍ଗରୀରେ
 ମୋର ଭାଇର ମୁହଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦିଆଁ, ବାଙ୍ଗରୀରେ
 ଆର ପାଲି ହେବା ବିହା, ବାଙ୍ଗରୀରେ ।
 ରୁଆଁଥୁ ଖିଜିଲି ଚେଁଡ଼ା, ବାଙ୍ଗରୀରେ
 ବାଟେ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ଶଗଡ଼ ଦିଁଡ଼ା, ବାଙ୍ଗରୀରେ ।
 ଖାଉଥିବୁ ମୃଗ ମିଁଡ଼ା, ବାଙ୍ଗରୀରେ ।
 ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ଗଲା ଚିହା, ବାଙ୍ଗରୀରେ,
 ଆର ମାସ ହେବା ତୋହର ବିହା, ବାଙ୍ଗରୀରେ
 ପରହୁର ଖୋଳାଇବୁ ଛୁଆ, ବାଙ୍ଗରୀରେ ।
 ସାପ ଗଲା ନାଲି ନାଲି, ବାଙ୍ଗରୀରେ
 କୁଆଁରୀ ମନକେ ଦେଲା ଚାହାଲି, ବାଙ୍ଗରୀରେ
 ନୁରୁଥମା ଖୁଲିଖୁଲି, ବାଙ୍ଗରୀରେ । - (ସଙ୍କୃତ)

(କ) ପିପଲ ପତର ହଲେ ରସବତୀ ପିପଲ ପତର ହଲେ,

ମୁଇଁ ବସିଥିମି ଭୁଜ୍ଜି ଫାଲେ,

ଭୁଜ୍ଜି ଫାଲେ କାବଁ, ମାରିନେମା ଥାଲେ ଥାଲେ

ବଉଲରେ ମାରିନେମା ଥାଲେ ଥାଲେ ।

ଛାତିରେ ଚାବିଲା ଚାଁଟି ମଲ୍ଲୀଫୁଲ ଛାତିରେ ଚାବିଲା ଚାଁଟି,

ଯାଇଥିଲୁ କାବଁ ବେସାର ବାଟି ହୁଏରେ ମୋର ମଲ୍ଲୀଫୁଲ,

ମହୁଲ ବେଟି ।

ମହୁଲଗଛକେ ମାରିଲା ବିଜୁ, ମାରିଲା ବିଜୁ ମାବଁ,

ଛୁଛାଟାକେ ମତେ ଶିଜୁ! ରସବତୀରେ -

ଗୁଡ଼ିଆ ଚାବିଲା କାନେ ରସବତୀ ଗୁଡ଼ିଆ ଚାବିଲା ମାନେ,

ମୁଇଁ ଆନିଥିଲି ମଡ଼ିଆ ମାନେ, ସତେ ମଲ୍ଲୀଫୁଲ

ଦୁଟାଆ ଦିନେ, ଦୁଟାଆ ଦିନର ଖଳା ଆରିସା,

ଲାହା ଥିପି ପଡ଼େ ନାଇଁ ପଇସା, ଖଜୁର ବୁଟା, ଆର ହଳଦୀ କୁଟା

ବାରିଆଡ଼େ ଅଛେ ପାତଲଘଟା,

ପାତଲଘଟା କାବଁ ପାତଲଘଟା ।

ଆମେ ନୁହେଁ ସେ ଅର୍ବଠା ଚଟା,

ହୁଏରେ ଆମେ ନୁହେଁସେ ଅର୍ବଠା ଚଟା - ରସବତୀରେ ।

X X X

(ଖ) ଆହା ରସବତୀ କରୁଣା କର, ଦୁଆରେ ଜଗିଛି ତୋହର ବର
ହେଲା ଉଛୁର ଆର ବେଗେ ବାହାର, ତତେ ନେଇଯିବା ବଡ଼ାଧୁର,
ହୁଏରେ ତତେ ନେଇଯିବା ବଡ଼ାଧୁର ।

X X X

ଦୁଲାଥ ବସି, ଝୁଲି ହଲି କରି ଯିବାରେ କସି,

ତତେ ଝୁରୁଥିମୁ ଦିବାନିଶି, ହୁଏରେ ତତେ ଝୁଥିମୁ ଦିବାନିଶି ।

X X X

ଜାଁ ଜାଗି କରିଥିଲେ, ଦେଖ୍ ମୁଁ ତୋର ମୁହଁ ବଛରେ ଗଲେ,
 ବଛରେ ଗଲେ କାଏଁ ବଛରେ ଗଲେ,
 ହସି ଦେଉଥିବୁ କଲେ କଲେ, ହସରେ ହସି ଦେଉଥିବୁ
 କଲେ କଲେ ରସବତୀ । - (ସକୃତ)

(୧୧) ବୋରିଆ ଗୀତ :-

ଇଟାମାଟି ଗୁଲୁଗୁଲୁ ବୋରିଆରେ ଇଟାମାଟି ଗୁଲୁଗୁଲୁ,
 ଘରେ ନାହିଁ ତୋର ମାଏଝି ପିଲା, ବାରିଆଡ଼େ ମନବୁଲା ।

X X X

ଅଖର ପତର ଖଲି ବୋରିଆରେ ଅଖର ପତର ଖଲି
 ମୁଇଁ ବସିଥିଲି ରେହେଟି ଦୁଲି, କିଏ ଦେଲା ମତେ ଗାଲି ।

X X X

ଅଁଟା ରେ ଖୁସିଲି ଚାବି ବୋରିଆରେ ଅଁଟାରେ ଖୁସିଲି ଚାବି,
 ସକାଳ ପାଇଲେ ଘାଁକେ ଯିବି, ତତେ ବାଟ ଦେଖୁଥିବି ।

(୧୨) ମଇଁଲ ଗୀତ :-

କଲାବତୀ ଟିକନ୍ କାଲା କଲା କଲା ବୋଲି ବାହୁନୁ କେତେ
 କଲିଆ ନେବୁ କି ଗୁରିଆ ନେବୁଲୋ ତୁଛାଟାକେ ଗୋଡ଼ କଟାତୁ କେତେ ।
 ବୁରୁର ବତର ଇଆଁସୁରାଟି,
 ଟିଉଁ ଟିଉଁ କରେ କଜଳପାଟି ।

ଗୁଡ଼ଗୁଡ଼ାନୀ ଯମୁନା ପାନି କାଲିଆ କାହୁର ରକମ୍ ଯେତେ ।

- (କୁ : ପୁ : ଝୁ :)

(୧୩) ମାଇଲା ଜଡ଼ :-

ଜଡ଼କେ ନେଟି ବରଗଡ଼ରେ ମାଇଲା ଜଡ଼
 ଜଡ଼ର କଥା ଲତବଡ଼ରେ ମାଇଲାଜଡ଼
 ଘାଟେ ପାଦ ରେଢୁଁ ରେଢୁଁ ଲାଗିଗଲା ଜଙ୍କ ।
 ଝୁରିପଟେ ବେଟି କରି ଉଡ଼ିଗଲା ବଙ୍କ ।

ନୂଆ ମୁହଁ ଦେଖିକରି ସଂଗାତ, ନାହିଁ ଯିବୁ ପରତ ।

ରେ ମୋର ମାଏଲା ଜଡ଼, ଜଡ଼କେ ନେଟି ବରଗଡ଼ - (ସକୃତ)

(୧୪) ରସକଦମ୍ବ ଗୀତ :-

କିରେ କିରେ ରସ କଦମ୍ବ ଧମନା ଛାଡ଼ିଲା ଜାତି,
ଭାଲି ଭାଲି ଧନ ବୁଢ଼ାଲି ଗତି ସତେ ବୁଢ଼ାଲି ଗତି,
କିରେ କିରେ ରସ କଦମ୍ବ କଥା ଭୁଲେ ଗଲିମାତି । - (କୁ : ପୁ : ଝୁ :)
କେରେ କେରେ କୁରେଇ ଫୁଲ, ଭାଲୁଗଲା ଆରି ଆରି,
କେତେ ଦିନୁ ଗଲେ ବିଦେଶ କରି, ସତେ ବିଦେଶ କରି,
କେରେ କେରେ କୁରେଇଫୁଲ କିଏ ଯିବା ଇନ୍ଦୁ ନୁରି । - (ସକୃତ)

(୧୫) ରସରକେଲି :-

(କ) ରସରକେଲିରେ, ରସରକେଲି,
ଡ଼ିଗା କରେ ଟଳମଲ ଲାଗୁଅଛେ ଡର,
ତଳକେ ଡୁଗିଲେ ମତେ ଦେଖୁଛେ ମଞ୍ଗର,
ମଞ୍ଗରର ଦାଁତ କିରେ କରତର ଫାଲ,
ଥରେଥରେ ଡ଼ିଗା ବାହା ସଂଗାତ, ଆସିଗଲା କାଲ,
ରସ ପାଶ୍ଚକେ ଆସତ, ତମର ହାତୁ ବୁଡ଼ି ଗଲେ ବଉଲ,
ଘାରି ଦେବା ବିଷ, ରସ ପାଶ୍ଚକେ ଆସତ । - (ସକୃତ)

(ଖ) ରସରକେଲିରେ

ପିପିଲି ଡାଲେ କୁଆ ଗୁଡ଼ା କୁଇଲି ପାରେ ଗରା,
ଦରଦ ଥିଲେ ସବୁ ସୁଆଦ୍ ବାସି ହେଲେ ଡୁମୁରା
ଉଠେଇ କରି ଖାଁବକି ଦେଲେ ବଉଲ,
ଛାଡ଼ିବା ଝୁମୁରା ଲତୁ ଗିଲ୍ତି ଗଡୁତ, ମାର୍ ପିଲାକେ,
ଗଡ଼ ଗଡ଼ିଯାଉ ଚୁଲ୍ ଭନାକେ ଡାକ୍‌ଦେଉ ତା'ର ବଡ଼ଶଲାକେ ।
ଭୁଜା ଘିନିଯାଉ ବରପାଲିକେ ଉଠ ଚାହାଁ ଚାହାଁ ଗୁନଟାମୁଣା,
ଆଘାଲି ପଛଲି ପଛକେ ଘୁଁଟା ଗୁରୁଗୁମରା ପାଂଶ,
ଫୁପଲା ଡୁଡ଼େ କୁଶେଇ ଶିଆ ପିଚକି ପଡ଼େ ରସ,

ବାରିର ପିତା ଜହ୍ନି, ଶୁଷ୍କ ବେଳେ ସଧେଇ ହେସ
 ମହାନଦୀର ପାନି, ପସସା ଟାକର ଝୁରି ମହୁଲ ନିଶା,
 ଭାଟି ପୁଷ୍ପା ମିଛେ ହେସ ଘାରି ଧନ ଭାଲି ଭାଲି ଗଲା ଦିନ,
 ଚତେ ଦେଖିମି ବଲି କରିଛେ ମନ ଧନ ଜୁରି ଜୁରି ଗଲା ଦିନ,
 ହାଏରେ ମୋର ଅବୁଝା ମନ ।

-(କୃ.ପଃ. ଝୁ.)

(ଗ) ରସରକେଲିବେ/...

ହେ'ଦେ ହେ'ଦେ ଗଲା ବଲି କହିଦେଲେ ହେଲା
 ନାଲେ ନାଲେ ଗଲା କିରେ ଆରି ଆରି ଗଲା ।
 କିହେ ନାଇଁ ଦେଖୁ, ଦେଖୁଥିଲେ ଥୁକୁ ତୁଇ
 କାହିଁ ଆସି କାହିଁଗଲା, ନାଇଁ ଜାନ୍ଲେ କେହି ।
 ଗଲା ଗଲା ବଲି କରି ପକେଇ ଦେଲେ ହୁରି
 ହୁରିସିନା ପଡ଼ିଗଲା ମଲ୍ଲୁ ନୁରି ନୁରି ।
 ଇଛେନ୍ ଥିଲା କାହିଁଗଲା ବଲି ହେଲୁଁ କଥା
 ନୁରି ନୁରି ହେଲୁଁ ଅଥା ବଉଲ ଛାଡ଼ିଗଲା ବଥା

ରସ ଯା ଚେଲିଯାରେ

ଯା ଚେଲିଯା ସମଲପୁର ଭିଡ଼ି ପାଟ ଯଥା

ରସ ଯା ଚେଲିଯାରେ !

(୧୭) ରୁମ୍‌କୁ ଝୁମାନା :-

ଅସକଟିଆ ଭେଡ଼ିଆ ଚୁରା କେତେ ଲବାର ହେସି,
 ମହୁଲ ବେଟି ଯିମା ବଲି କେତେ କଥା ନହେସି,
 ଏଡ଼ା କଥା ନାଇଁ କହେବୁ କରି ଦଉଁଛେ ମନା,
 ବଲାଙ୍ଗିରିଏ ଜାନି ପାଏଲେ ଧରି ନେଇ ଯିବେ ଥାନାରେ
 ରୁମ୍‌କୁ ଝୁମାନା, ଛାଡ଼ିଯିବା ତୋହର ରୁମ୍‌ନାରେ
 ରୁମ୍‌କୁ ଝୁମାନା

-(ସଂଗୃହୀତ)

(୧୭) ସଜନୀ ଗୀତ :-

ଘରକୁଘର ଲାଗିଛି, ମଝିର ଦୂବାର ମାଆ କାନ୍ଦୁଛି,

ଝିଅର ଭାର ଲମ୍ବୁଛି ସଜନୀରେ !

ପଟାରେ ଦୁଇଗୋଟି ଗାର, ଦେଲୁଁ ଦେଲୁଁ ବଳି ଠୁକୁଣା କଲ,

ଦେଇଛ ଦୁଇଟି ଭାର, ସଜନୀରେ !

ଉଦାଲୁଗା ସରସର ଆଘୋ ଯାଉ ମୋର ଚଉଠାଭାର ଯେ,

ପଛେ ଯିମି ଶାଶୁଘର ସଜନୀରେ !

ପର୍ବତ ତଳିଆ ଘାସ, ରାଜା ବିଜେକଲେ, ରାଣୀ ଉଆସ,

ମୁଁ ଯିବି ବୈଶାଖ ମାସ ସଜନୀରେ !

ଯାଯାରେ ଭାଇତୁ କୁଞ୍ଜବନକୁ ଆଣିବୁ ଜୀବର ଧନକୁ,

ଜୀବର ଧନ ଭାଇ ଭଲ, କୁଡ଼ରେ ବସାଇ ମଣ୍ଡଳି କଲା,

ମହାନଦୀ ବଢ଼ାଇଲା ସଜନୀ ଗୋ !

ଡଙ୍ଗା ପଟୁଆର ମଙ୍ଗ, ଦେଖାହେ ବିବେଶୀ ଚାଲିବା ଢଙ୍ଗ,

ସର୍ବମେରୁ ଏତେ ଡେଙ୍ଗ ସଜନୀଗୋ !

ପଟାତଳେ ଗଲା ଚିଡ଼ି, ଝିଲିମିଲି ହୋଇ ଦିଶି ପଡ଼ୁଛି,

ମୋ ଭାଇ ଅଣ୍ଟାର ଧୂତି ସଜନୀଗୋ !

ଗିନାରେ ରଖିଲି ମହୁ, କାହିଁକିଗୋ ଦାଦା ତନ୍ଦରା ହଉ,

ବୈଶାଖେ ଆଣିମା ବହୁ ସଜନୀଗୋ !

କରାଟେ ରଖିଲି କାଠି, ମୋ ଦାଦା ଯାଇଛି ଦଲମ କାଟି,

ଆସିଲେ ଖୁଲିମା ତାଟି ସଜନୀଗୋ !

ଗିନାରେ ରଖିଲି ଦହି, ନ କାନ୍ଦ ନ କାନ୍ଦ ଛେଦଲି ବୁଢ଼,

ଛାଡ଼ିଯିବେ ପାଞ୍ଚଭାଇ, ସଜନୀଗୋ !

ଖଟତଳେ ପଟଳିତା, ସବନ୍ନ ଥାଳିରେ ଗଜ ମୁକୁତା,

ଅନ୍ନ ପଖାଳିରେ ସାତା ସଜନୀଗୋ !

ଦୁଆରେ ଗୁହଳି ଜହ୍ନି, ଇଆଡେ ଗଲେ ମୋ ମାଝିଆ ନାନୀ,

ଦିଶିଗଲା ପାଟ କାନି, ସଜନୀଗୋ ।
 ଦୁଆରେ ବୁଝିଲି ମକା, ଇଆଡ଼େ ଗଲେ ମୋ ମଝିଆ କକା,
 ଦିଶିଗଲା ପାଟ ଛତା ସଜନୀଗୋ ।
 ଦୁଆରେ ବଢ଼ିଲି ଭାତ, କାକାକୁ ମାଗିଲି ପଟା ଛପଟ,
 ଖୁଡ଼ୀ ଗାଲେ ଦେଲେ ହାତ ସଜନୀଗୋ ।
 ଦୁଆରେ ବଢ଼ିଲି ମୁଡ଼ୀ, କକାକୁ ମାଗିଲି ଚାଉଁରା ମୁଡ଼ି,
 ଖୁଡ଼ୀ ଦେଲେ କାନ ମୁଡ଼ି, ସଜନୀଗୋ ।
 ସଜନୀ ଶାଗ କେରାକ, ବାହାରେ ବସିଛି କଳା ମାଣିକ ।
 ଉଡ଼ୁଛି ବାଳ କେରାକ, ସଜନୀଗୋ ।
 କୁଆଁରେ ପକାଲି ଗିଲ, କୁଆଁ ଚାଉଁଛି ତରା ମନ୍ଦାରଫୁଲ,
 ମାରିନେଲା ଶଂଖ ଚିଲ, ସଜନୀଗୋ ।
 ରଙ୍ଗମାଟି ଢାଉ ଢାଉ, ରଙ୍ଗମାଟି ତଳେ କରାଟ ଥାଉ,
 ଦିଶୁଥାଉ ଦାଉ ସଜନୀଗୋ ।
 ମଲ୍ଲୀଫୁଲ ନଳୀ କିଳୀ, କି ବଲି ଡାକିବି ହା କୃଷ୍ଣ ବଲି,
 କୃଷ୍ଣ ଆସୁଥିବେ ଢଳି ଢଳି, ସଜନୀଗୋ ।
 କୁଇଲି କୁ କୁ କଲା, ଖରାଦିନେ ବହୁ ପାଣିକି ଗଲା,
 ନାଗସାପ ଖେଳୁଥିଲା, ସଜନୀଗୋ ।
 କୁଇଲି ଗୁଗାଏ ରଙ୍ଗେ, କହରେ କୁଇଲି ଶୁଭବାରତା,
 ମୋ ଧନ ଆସିବ କେତେ, ସଜନୀଗୋ ।
 ବୁରୋଗଛ ଝାଁପୁରାଇ, ସତ୍ୟଭାମା ଗଲେ ଅର୍ଘ୍ୟ ବନ୍ଦାଇ ଯେ
 ଯଶୋଦା ପୁଅ କହ୍ନାଇଁ, ସଜନୀଗୋ ।
 ବାଟରୁ ବୁରୋଗଛ ମଲା, ଟପାନାନୀ ଘରେ ବୁର ପଶିଲା,
 ସମଲାଇ ଡାକ ଦେଲା, ସଜନୀଗୋ ।

(ସୋନପୁରରୁ ସଂଗୃହୀତ)

(୧୮) ହଳିଆ ଗୀତ :-

ଏ ରାମର କାଠଉଠେ ଭରତ କରେ ପୂଜା
ବାରଘେ ବରଷର ବାଲୁତ ପିଲାହୋ
ଅୟୁଧୁଆ ରାଇଜେ ହେଲା ରଜାହୋ! -(ସଂଗ୍ରହୀତ)
ଏଝଡ଼ିଲା ପତରରେ ଉଡ଼ିଗଲା ଚେରେ
ରାମର ଲାଗିଯେ ସାତା ଅଶକ ବନେ ଝୁରେ
ସମୁଦର ଲହଁକଲାକେ ଦିଶୁଛେ ଲଙ୍କାପୁରୀ
ପବନର ପୁଅ ହନୁ ଆସିଛେ - ରାମର ଜନିଆଁକେ ନୁରିହୋ.....
ଏଲ୍ ...ଏଲ୍...ଏଲ୍ ...ତୁ...ତୁ... । -(ସଙ୍କୃତ)

(୧୯) ହୁମୋ (ପୂର୍ବତନ ହାରାଖଣ୍ଡ ସାମ୍ରାଜ୍ୟାନ୍ତର୍ଗତ ହୁମାଖଣ୍ଡ ଐତିହ୍ୟର ସ୍ମାରକ):- *

ହୁମୋ ନନ ନନ ଦେଶ ବଇଲିରେ ହୁମାନନ ଦେଶରେ
ନ ଖାଉଁ ତୁମର ଗୁଆ ପନସ, ନ ଯାଉଁ ତୁମର ଦେଶ -
ବୋଇଲିରେ ନ ଯାଉଁ ତୁମର ଦେଶରେ ...

X X X

କାଟକାତୁମା କଟକ - ନାରୀ

ଏହି କନ୍ୟାଟି ଆମ୍ଭରି

ଲଦ ଲଦଙ୍ଗା ମାଆଁ ବାପେ

ତୁମ୍ଭ ଶିରକୁ ଡରୁ ଆମ୍ଭେ

ତୁମ୍ଭ ଶିରରେ କି କଲେ ?

ବାର ପର୍ବତ ଟାଣି ନେଲେ ।

ଆଉଲ୍ ମାଉଲ୍ ମାଁ ରାମେଶ୍ୱରୀ, ଯାଯା କନ୍ୟାତୁ ବେଗେ ଚଳି,
ପୁରୁନି ପତରେ ନାପଲି ଘି, ଯା ଯାରେ ମୋର ଗୋଲହେଇ ଝି ।
ତୁମ ଦେଶ ଗଲେ କି କି କରିମୁ

* 'ସମ୍ବଲପୁରୀ ଭାଷାର ଶବ୍ଦ-ବିଭବ'- ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବହିଦାର

ତୁଙ୍ଗାବ ଗଞ୍ଜର ଗଞ୍ଜା

ଗଞ୍ଜର ଗୁଞ୍ଜାକୁ ଫୁଲ ବିଛନା

ନାକ ତଳେ ଦଣ୍ଡିଗୁନା!

କେତେ ହଲାଉଛୁ ନାକର ଗୁନା

ମୋ ଭାଇ କମାନି ସିନା ବଇଲିରେ

ମୋ ଭାଇ କମାନି ସିନାରେ! +

‘ଗୁଆ ପଣସ’ Coastal rea ଏବଂ

“ବାରପର୍ବତ” (ବାରପାହାଚ) western belt ର ପ୍ରତୀକ ।

(୨୦) ସଂଗୃହୀତ ଅନାମିକା ଗୀତ :- (ସୋନପୁର)

ଇ’ଆଡ଼େ ପର୍ବତ ସେଆଡ଼େ ପର୍ବତ ମଝିରେ କଞ୍ସାରାଘର,

ଦେରେ କଞ୍ସାରି କଞ୍ସା ଦୁଇଖଣ୍ଡ ନାନୀ ଯିବ ଶାଶୁଘର ।

ନାନୀର ଶାଶୁଘର ମଥୁରାପୁର, ନିତି ଆଣେ ପାଲିଜର,

ପାଲିଜର ଲାଗି କି ଉଷା କରିବି ଚଢ଼ତ ମଙ୍ଗଳବାର ?

ଦେଉଳେ ପଶିଲି ସରୁପ ଦେଖିଲି ଉପଛେନାପତି ପାଣି,

ଶୁଶୁର ହେବେ ମୋ ରାଇଜରେ ରଜା, ଶାଶୁ ହେବେ ପାଟରାଣୀ ।

ଦେବଶୁର ହେବେ ଗାଆଁରେ ନାଇକ, ନାନୀ ହେବେ ନାଇକ୍ୟାଣୀ ।

ଗିରସ୍ତ ହେବେ ମୋ ଗାଆଁରେ ଗୌଡ଼ିଆ, ମୁଇଁହେବି ଗଉଡ଼୍ୟାଣୀ ।

ଆରେ ଜହ୍ନମାମୁ ଶରଦଶଶା ବୋଲି ତାକ ଦେଉଥିବି,

କୁଡ଼େ ଧରି ମୋର ବାଲୁତ କୁମର ଦୁଲି ଗାତ ଗାଇଥିବି ।

X X X

“ଆମ ବଉଳ କେରା କେରା, ଶଶୁର ଗାଆଁର ବେହେରା ।

ଶାଶୁସେ ଗୁଡ଼ି ନାଇକ୍ୟାଣୀ, ଦେଖିଲେ ନମିଲେ ତୋରାଣୀ ।”

X X X

+ ‘ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକଗୀତ’- ଶ୍ରୀଆ ନରସିଂହ ପ୍ରସାଦ ଗୁରୁ

(ସପ୍ତର୍ଷି, ଜାନୁଆରୀ-୧୯୭୪)

“ଦେବଶୁର ଗଲେ ମୁଗମାରି, ଆଣିବେ ଗଣ୍ଡି ମୁଣ୍ଡି କରି ।
 ରାନ୍ଧିଗୋ ରାନ୍ଧୁଣି-ବାବୁଣି, ଖାଇମା ଦେବାଣି-ଦେଠାଣି ।
 ଶାଶୁକୁ ଏତେ ହାନି କଲେ, ଅଇଁଠା ପଡ଼େ ଲୁଣ ଦେଲେ !
 ସେ ଲୁଣ ସେଇଠାରେ ଥାଉ, କବାଟ କିଲି ନିଦ୍ରାଯାଉ ।
 ଆଣଗୋ ଅନ୍ଧାର ଘର ଦୀପ, ଦେଖିମା ବରକନ୍ୟା ରୂପ ।
 ଆଣଗୋ ବାଘମୁହଁ ପେଡି, ରଖିମା ବନ୍ଦଣା କରଡି ।”
 “ପର୍ବତ ଚଳିଆ ଘାସ, ରାଜା ବିଜେ କଲେ ରାଣୀ ଉଆସ
 ଶକଟା ଖେଳିବା ଆସ, ଶକଟା ଖେଳିଲେ କି କାୟା ହେବ
 ଭାଙ୍ଗିରଞ୍ଜି ଗଲେ ଯିବ, ବନାଇ ଦେବି ମୁଁ ଶୁଣିଆ ଲୁଲ
 ଯୁଗେ ଯୁଗେ କଥା ।”

X X X

“ଖପରେ ଭାଜିଲି ବିରହି, ମୋ ଦାଦା ଯାଇଛି ଗହମ ବୁରି
 କକାଇ ଏତେକ କଲେ, ଦାଢ଼ି ଠୁକା ଘରେ ଦେଲେ
 ଦାଢ଼ି ଠୁକୁ ଠୁକୁ ନ ସରେ ଦିନ, ରେହେଁଟା ଲୁଟିଏ ଆଣ
 ରେହେଁଟାରେ ନାଇଁ ଖାଲ ଦଉଡି’ ରଥଯାଏ ଘଡି ଘଡି ।”

X X X

ବ୍ୟାଜସ୍ବତି - “ଶଶୁରେ ମୋତେ ବଡ଼ ପାରନ୍ତି ଦେଖି
 ନାଁ ଦେଇଛନ୍ତି ଏ ହତଲଖା ।
 ଶାଶୁଙ୍କ ସ୍ନେହଭାବ କହିବି କେତେ
 କାଳସର୍ପା ବୋଲିଣ ଡାକନ୍ତି ମୋତେ ।” *

X X X

ଲୁପ୍ତୋପମା - “ମାତଲୋ ଖାଇ ମୁହିଁ ଚାହେଁ ନିରେଖି
 ନିଆଁମୁଣ୍ଡା ପରିଲୋ ଶାଶୁଙ୍କ ଆଖି । +

* ‘ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ’- ଶ୍ରୀମତୀ ଗିରିବାଳା ମହାନ୍ତି, ପୃ-୧

** (୩) ଗୀତି କବିତାରେ ପଲ୍ଲୀ ଚିତ୍ର -

“ଗୁଡ଼େ ହାତେ ଲଙ୍ଗଲ କର୍ବୁଟ୍ ଗୁଡ଼େ ହାତେ ବାଡ଼ି,
ବତର ଜାନି ଲଗେଇ ଦେମୁ ପହ୍ଲା ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ।
ଅଭାବ ସଙ୍ଗେ ଲଦେଇ କରି ରଖିମୁ ଜାତିର ମାନ୍ଦରେ,

ମାଟିରେ ଲାଗି କରସୁ ଆମେ ଟାନ୍ ।

ମାଟିର କାମେ ଲାଗିମୁ ଆମେ ମାଟି ଆମର ଶିରୀ,
ବାହଲ୍‌ମାନେ ଲହଁପି ଯିବା ସୁନା କେରି କେରି
ଭଲିଆ ବାନ୍ଧି ଭରି ଦେସୁ ଲୁହର ଲୁହର ଧାନ୍‌ରେ,

ମାଟିର ଲାଗି କରସୁ ଆମେ ଟାନ୍ ।”

ଖମାରି ଭାଇ ହାତେ ମାପି କାଁଡେ ଚାଲୁଥା,
ମାଟି ଆଉଛେ ବରଷା ପାନି ଛିଟା ଦେଖି ଛତା ଆଡ଼ିଆ
କୁରମା ତଳେ ଅଁତରା ଜାଲି ଠୁରୁ ଠୁରାସୁ ଶାତେ,
ରାଏଡ଼ ସରତା ମାତେନ୍ ଖେବା ପେଟ୍ ପୁରସି ଗାତେ,
ଦୁଃଖ ସହିଥିଲେ ସୁଖ ମିଳସି ସୁଖ ପାଏବୁ ଟାକିଆ

ହାତେ ମାପି କାଁଡେ ଚାଲୁଥା ।”

“କିରେ କିରେ ରସକଦମ୍ବ ଶଗଡ଼ର କାନ ଖିଲା
କାଲି ଦେଖିଥିଲି କଡ଼ ଧରିଥିଲା ହୋ କଡ଼ ଧରିଥିଲା,
କିରେ କିରେ ରସକଦମ୍ବ ଛନକେ ମହକି ଗଲା”

କିରେ କିରେ ରସକଦମ୍ବ ବାରିର ମାଖନ କଷି,
କେତେ ହସୁଥିସୁ ପିଁ ତାଥ ବସି କାଏଁ ପିଁତାଥବସି,
କିରେ କିରେ ରସ କଦମ୍ବ ନନା ଯିବାନସି ।”

“ଟିକେ ଟିକେ ପିଲ୍ ପରୁଆ ମାଲିଘରକେ ଛେଲ୍ ଅଡୁଆ,
ପାଏନ୍ ଟେଁତାଥ ବୁଡ଼ିଗଲାନ ଗତି, ଧାନ୍ ମାନକ ନାଇଁ ପଡେନ
ଭୁଡ଼ିରେ ନନୀର ମା, ପାଏନ୍ ଟେଁତାଥ ବୁଡ଼ିଗଲାନ ଗତି ।”

“ଖେତର ଭୁମୁରି ପରେ ଥିପି ପଡେ ଲାଲ

+ ପୃଷ୍ଠା ସୁଚିତ ଉତ୍କଳଗୁଡ଼ିକ “ପଲ୍ଲୀଗୀତ ସଞ୍ଚୟନ”, ୧ମ ଭାଗ, ବିଶ୍ୱଭାରତୀ ଗାନ୍ଧିନିକେନ୍ଦ୍ରନର
ଓଡ଼ିଆ ଗବେଷଣା ବିଭାଗ, ୧୯୫୪ରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ।

** କୁରେ ପୂଲର ଝୁପା- ଶ୍ରୀ ନରସିଂହ ପ୍ରସାଦ ଗୁରୁ ।

ବୁଦ୍ଧିପତେ ଝାଲ ବସି ଛାଇତଲେ ଭାଲ
 ଖାଇବ ବଇଲେ ସତେ ବଉଲ ଅଁଟେ ତୁଲ”
 ପଥର କପନେ ପରେ ଧଇଲି ବଇଁରି
 ଚାଲୁଥିଲେ ବାଜୁଛେ ତୋର ଝୁମୁକା ପଇଁରୀ
 ଧାନ ସାଙ୍କିଲି ସାଙ୍କିଲି ବଉଲ ଭାଗି ଦେଲୁ ତୁଲ”
 “ଲେଲେ ଲେଲେ ଲେଲେ ଲେଲେ କଥା କହୁ ଗେଲେ ଗେଲେ
 ସୁରୁ ନନା ମୋର ବହନା କିଟା ଆରି ତଲେ ଖେଲେ ସଂଗାତେ
 ଜୁଡ଼େ ବୁହୁଛେ ପାନି ସଂଗାତେ ଦେଖି ଚାହିଁ ସମ୍ପୂ କଲ ଚଟି ମାଡ଼ି,
 ଦେଲ ଜାନି ସଂଗାତେ ଜୁଡ଼େ ବୁହୁଛେ ପାନି ସଂଗାତେ ।”
 ତୋରୋ ରେରୋ ରେରୋ ରେରୋ ରେରୋ,
 ରେ ମୋର କରାପାଏନ୍ ଖଡ଼ା ବସିରୀ, ଶୁଖାଝିରି ମାରିଆ ଖୁର ଖୁରି ।
 ଆଏଲ ଗଲ ବନେ କଲ ଆଁକି ଦେଲ କୁଦୋଖଇ ସଂଗାତେ,
 ବେଟିଯିମା ମହୁଲ ସଂଗାତେ, ଭାଙ୍ଗଟିକେ କର ଆଶ୍ରା ନାଉଁ
 କିଏ ମାନିବା ତୋର ବୁଲ ସଂଗାତେ ବେଟିଯିମା ମହୁଲ ସଂଗାତେ ।”
 କେନ୍ଦେକ ଯିବ ଗୋ ସମକଟା, ଧରିଥିବ ଲିଆ ଭୁଗେ ଆରୁ
 ବାସଗନ୍ ପାତଲଘଟା ।
 କେନ୍ କେ ଯିବଗୋ ସମକଟା, ବାରିକେ ସମଲାରେ ଗୁରୁରୁ ଟେରେ
 ଡେଁଡା ପିଲା ଗୁଲୁଗୁଲା ଛନେ ନାଇନ ମନ୍ ଘରେ, ବାରିକେ ସମଲାରେ ।”
 “ଶାଶୁ ଘରେ ଜୁଏଁ ରହେଲେ,
 ଗୁଡେ ଖସୁ ମୁଡେ ତଷୁ ଲାଜ ଲାଗିସି କହେଲେ
 ଜଙ୍ଗଲ ତଲର ଗୁଏ,
 କେତେ ଚାଖି ହେସୁ ସାଙ୍ଗ ଦେଖି ପଡ଼ୁ ସରଡ଼ି
 ବିନୋ ତଲର କରଡ଼ି
 ଗଞ୍ଜେଇଖିଆ ଲଲହା ଝୁଲ କାହାଲି ପିଆର ଯୁଏ,
 କୁଶେର ବାରିର ବଡା
 ନୁଆଁ ପାଏସା କରାଟ ଖୁସା ଲଗନିଆ କଥା
 ତତେ ଖେଦି ମାରୁଛେ ଟିଟାହି
 ତତେ ଖେଦି ମାରୁଛେ ଟିଟାହି ରେ ସାହି ଗଞ୍ଜେଇ ଖାଇ ।

ପ୍ରାନ୍ତ କଥା

ପଞ୍ଚମ ଓଡ଼ିଶାର କଥୁତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ବିବିଧଭାବରେ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନାକଲେ ତହିଁରେ ଅସାମାନ୍ୟ ସୌରଭର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ । ଏହାର ଗୁଣ୍ଡାଭାବକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଏହା ଏକ ସ୍ୱୟଂସଂପୂର୍ଣ୍ଣଭାଷା ନୁହେଁ ବୋଲି କେତେକ ପଣ୍ଡିତ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରିଥାନ୍ତି । ଅପରପକ୍ଷରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଏହି ଭାଷାର ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭାରର ସମ୍ଭାବନା, ଆଲଙ୍କାରିକ ପ୍ରୟୋଗ, ଶବ୍ଦ ବୈଭବ, ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ ଏବଂ ବ୍ୟାକରଣସିଦ୍ଧି ବ୍ୟବହାର ତଥା ଲୋକୋକ୍ତି, ଶବ୍ଦକୋଷ, ବ୍ୟାକରଣ ଏବଂ ଲୋକଗୀତ ଆଦିର ସଂକଳନ, ସମ୍ଭଲପୁରୀ ଭାଷାର ଭୂଳନାଭୁକ ଅଧ୍ୟୟନକରି ତାହା ଉପରେ ସନ୍ଦର୍ଭରଚନା, ସମ୍ଭଲପୁରୀ ଭାଷାରେ ‘ଗାମାୟଣ’ ଏବଂ ‘ମହାଭାରତ’ ରଚନା, ଗନ୍ଧ, କବିତା, ନାଟକ ପ୍ରଣୟନ, ଅନ୍ୟ ଭାଷାର ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରଭୃତିରେ ସମ୍ଭଲପୁରୀ ଭାଷାର ଆଂଶିକ ପ୍ରୟୋଗ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉପସ୍ଥାପନକରି ଏହା ଏକ ସ୍ୱୟଂସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଷା ବୋଲି ଦାବି କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଏକ ଗୋଷ୍ଠୀ ଏହାକୁ ‘କୋଶଳାଭାଷା’ ବୋଲି ଦୃଢ଼ ଯୁକ୍ତି କରନ୍ତି । ନାମକରଣ ନେଇ ବାଦ-ବିସଂବାଦରେ ମଗ୍ନହେବା ଅପେକ୍ଷା (ସମ୍ଭଲପୁରୀ ଭାଷାର । କୋଶଳାଭାଷାର) ପଞ୍ଚମ ଓଡ଼ିଶାର କଥୁତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ରୂପତତ୍ତ୍ୱ, ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ କିମ୍ବା ସାମଗ୍ରିକ ଭାବରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାବ ଉପରେ ଏକନିଷ୍ଠଭାବରେ ଗବେଷଣା ଲିପ୍ରହେଲେ, ଏହି ଭାଷାର ଗବ୍ୟ ଏବଂ ପଦ୍ୟ ଉଭୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାହିତ୍ୟିକ ପ୍ରୟୋଗର ପରିସରର ବ୍ୟାପକତା ତଥା ଗୁଣାତ୍ମକ, ଅଭିବୃଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ ବିଧିବଦ୍ଧ ସାଧନାରତ ହେଲେ ଏହି କଥୁତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ନିଶ୍ଚିତ ରୂପରେ ଏକ ସୁସମୃଦ୍ଧ ଏବଂ ସ୍ୱୟଂସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଷା ଭାବରେ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱରେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ହେବ । ଏ ସଙ୍ଗରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍‌ଗାତାଙ୍କ ମତବ୍ୟ ବେଶ୍ ପ୍ରାଣିଧାନଯୋଗ୍ୟ - “ଫଳରେ ସମ୍ଭଲପୁର ଅଞ୍ଚଳର ଶିକ୍ଷିତ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଭାଷା ପ୍ରକୃତରେ ଦୁଇଟି - ମୂଳ ସାଭାବିକ କଥାଭାଷା ସମ୍ଭଲପୁରୀ ଏବଂ ଶିକ୍ଷାଲବ୍ଧ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାଷା ଓଡ଼ିଆ । ଏ ଉଭୟ ଭାଷାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକଟିରେ ଭାବର ଆଦାନପ୍ରଦାନ ସାଭାବିକ ଭାବେ ସମ୍ଭବ । ଏମାନେ ପରସ୍ପରର ସହଯୋଗୀ ଅନୁପୁରକ ଭାବେ ସମ୍ଭଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଆଦୃତ ହୁଅନ୍ତି । ଏ ଭାଷା ଦୃଢ଼ ବିକାଶ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସମାନ ପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ, ଏମାନେ ପରସ୍ପର ସଂଲଗ୍ନ, ସଂପୃକ୍ତ ଓ କ୍ରିୟାଶୀଳ, ତଥାପି

ଏମାନଙ୍କର ବିକାଶ ସତରଞ୍ଜ ଓ ସତଃସଂପନ୍ନ । କୌଣସି ଗୋଟିକୁ ସିଧା ସଳଖ ଅପରଟିରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ବୋଲି କହିଦେଇ ହେବନାହିଁ । ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନେ ଭାଷା ବିକାଶର ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ସତ୍ୟ ବା ସୂତ୍ର ସାକାର କରନ୍ତି, ତଦନୁଯାୟୀ ଏମାନଙ୍କର ବହୁ ସାମ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ସାତରଞ୍ଜ ଉପଲବ୍ଧ କରିହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନ ବିକାଶର ନିୟମାନୁଯାୟୀ ଲିଖିତ ସାହିତ୍ୟର ଅଭାବଯୋଗୁଁ ସମ୍ବଳପୁରା ଭାଷାକୁ ଏକ ଅନାକାଂକ୍ଷିତ ଗୌଣସ୍ଥାନ ମିଳିଛି ।”

- ଅଧ୍ୟାପକ ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍‌ଗାତା

ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ - ୧ମ ସଂସ୍କରଣ

ପୃ: ୧୨୦-୧୨୧

‘ସର୍ଗତ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବହିଦାର’

ସହାୟକ ଉପାଦାନ

(Bibliography)

ଓଡ଼ିଆ

୧. ଉତ୍କଳ ଦିବସ ଓ ଉତ୍କଳ ଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ସ୍ମାରକୀ
୨. କର୍ମା ବ୍ୟଠା - ଶ୍ରୀ ବିନୋଦ କୁମାର ପଣାଏଟ୍
୩. କୁଆଁତାରା - ଶ୍ରୀ ନରସିଂହ ପ୍ରସାଦ ଗୁରୁ
୪. କୁରେ ପୁଲୁରୁ ଝୁପା - ଶ୍ରୀ ନରସିଂହ ପ୍ରସାଦ ଗୁରୁ
୫. କୋଶଳା ଭାଷା ସୁନ୍ଦରୀ - ଅଧ୍ୟାପକ ଦୋଳଗୋବିନ୍ଦ ବିଶ୍ୱା
୬. ଖଗେଶ୍ୱର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ
୭. ଝଙ୍କାର, ତିସେମର - ୧୯୭୮
୮. ଦଣ୍ଡନାଟ - ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ
୯. (କ) ନବଯୁଗ, ୧ମ ଭାଗ - ୪ର୍ଥ, ୫ମ, ୬ଷ୍ଠ, ଓ ୯ମ ସଂଖ୍ୟା
(ଖ) ନୂଆଁ ଖାଇ ସୁରତା - ୧୯୭୩
୧୦. ପଲ୍ଲୀଗାତ ସଂଚୟନ - ୧ମ ଭାଗ, (ବିଶ୍ୱଭାରତୀ ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଓଡ଼ିଆ ଗବେଷଣା ବିଭାଗ - ୧୯୫୪)
୧୧. ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷାକୋଷ - ପ୍ରହରାଜ
୧୨. ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଓ ଭାଷା - ପ. ନାଳମଣି ମିଶ୍ର
୧୩. ବଉଳବେଣୀ - ୧୯୭୮ - ଶାରଦାୟ ପ୍ରକାଶ,
(ଓଡ଼ିଆ ପଲ୍ଲୀ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି)
୧୪. ବଲାଙ୍ଗୀର ଜିଲ୍ଲା ଲେଖକ ସମ୍ମିଳନୀ - ସ୍ମରଣାକା ୧୯୭୬
(ଆଦ୍ୟ ପ୍ରକାଶନୀ)

୧୪. ଶ୍ରୀ ବିଧୁଭୂଷଣ ଗୁରୁଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ଗାତିକବିତା
୧୬. ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ପରିଚୟ - ଡ. ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର
୧୭. ଭେଟ୍‌ଘାଟ୍ - ୧ମ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା - ନବମ୍ବର ୧୯୮୦
୧୮. ମଣିଷର ଭାଷା - ଅଧ୍ୟାପକ ଗୋଲ୍ଲକ ବିହାରୀ ଧଳ
୧୯. ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଉତ୍କଳୀୟ ଧର୍ମ ଓ ସଭ୍ୟତା - ଡ. ମନ୍ମଥନାଥ ଦାଶ
୨୦. ରସବତୀ ରସବଲ୍ଲତା - ୧ମ ଖଣ୍ଡ - ୧ମ ସଂସ୍କରଣ ୧୯୮୨
- ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ରଥ
୨୧. ଲୋକବାଣୀ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ - ଡ. କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ
୨୨. ସରଳ ମଲ୍ଲୀ - ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀପତି ପାଣିଗ୍ରାହୀ
୨୩. ସରଳ ଉତ୍କଳ ଅଭିଧାନ - ପ. କୁଳମଣି ଦାଶ
୨୪. ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସମ୍ବଲପୁରୀ ବ୍ୟାକରଣ ଓ ରଚନା - ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବହିଦାର
୨୫. ସପ୍ତର୍ଷି (Jan 74, Aug 74, Nov 74, July 76, Nov 76, Dec 76, Jan 77, March 78, Nov 82)
୨୬. ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ - ଅଧ୍ୟାପକ ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍‌ଗାତା
୨୭. ସେନ୍ଦୁର୍ ଫରୁଆ - ଶ୍ରୀ ବିରଞ୍ଚି ନାରାୟଣ ମଲ୍ଲିକ
୨୮. ସୃଷ୍ଟି D.A.V. College, Titilagarh, Vol. XIII - 1984-85
୨୯. ହୀରାଖଣ୍ଡ - ବସନ୍ତ ମିଳନ - ୧୯୮୩
୩୦. ଆମ ଭାଷା ବିଭବ - ଶ୍ରୀ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ନାଥ

English

1. ଆଗ୍ନି-ସଂସ୍କୃତ-ହିନ୍ଦୀ-ମହାକୋଷ-ଡ. ରଘୁବୀର
2. Annals of the Bhandarkar Research Institute -
Vol. XXXI, - 1950, Parts I - IV
3. Asamese Literature - Hem Barua
4. Bhargab's The Standard Dictionary of the Hindi Language.

5. (A) Bulletin of the Deccan Collage Institute,
Vol. X No. I, Sept - 1950
(B) Bulletin de la Society de Lenguistique de Paris
6. Chamber's Twentieth Century Dictionary
7. Contemporary Indian Literature -
(A Sahitya Akademy Publication)
8. Final Report on the Land Revenue Settlement of the Patna
State - 1937
9. History of Orissa - Vol. I (U.U)
10. History of Oriya Literature - Dr. M. Manasingh
11. Journal of the Andhra Historical Reasearch Socoety (Vol.
XVIII - Silver Jubilee Number)
12. Journal of Dekkan, History & Culture (Vol. I, No. I)
13. Lingustic Survey of India - Grierson
14. On the study in words - R.B. Trench, DD.
15. The advanced Learners Dictionary of Current English -
Fifth Impression - 1966
16. The Prachi - Vol. I, Part III, 1931.

ISBN 81 - 7586 - 175 - 4

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ

